Liepājas Universitāte
Humanitāro un mākslas zinātņu fakultāte

INGA LAIZĀNE

LATVIEŠU VALODA KĀ SVEŠVALODA: LINGVODIDAKTIKAS VIRZIENA ATTĪSTĪBA LATVIJĀ UN ĀRPUS TĀS

Promocijas darbs
filoloģijas doktora grāda iegūšanai
valodniecības zinātņu nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē

Zinātniskais vadītājs
Asoc. prof. Arvils Šalme,
Dr. philol.

EIROPAS SOCIĀLAIS FONDS
Doktora studiju attīstība Liepājas Universitātē
Vienošanās Nr.2009/0127/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/018

Liepāja 2019

Saturs

Ievads 5
I. Latviešu valodas kā svešvalodas (LATS) teorētiskie jautājumi – jēdzienu skaidrojums un valodniecības teoriju ietekme uz LATS attīstību 17
1. Jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne 17
1.1. Jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne Latvijā 18
1.2. Jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne trimdā 26
1.3. Jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne citur pasaulē.....31
2. Jēdziena *lingvodidaktika* izpratne 37
2.1. Ieskats latviešu valodas kā dzimtās valodas attīstībā 40
2.2. Ieskats latviešu valodas kā otrās valodas attīstībā 40
2.3. Lingvodidaktikas virziena LATS veidošanās 42
3. Valodniecības teoriju ietekme latviešu valodas kā svešvalodas apguves attīstībā 43
3.1. Strukturālā pieeja LATS apguvē 44
3.2. Gramatiskās tulkošanas metodes principi un tās izmantojums LATS apguvē 45
3.3. Biheivioristu un natīvistu skatījums un šo teoriju ietekme uz valodas apguvi 47
3.4. Etnolingvistu skatījums uz valodu un šo ideju atspoguļojums LATS mācību grāmatās 50
3.5. Audiolingvālās metodes izmantojums LATS apguvē 52
3.6. Audiolingvālās metodes kritika un psiholoģiskās pieejas uzplaukums 53
3.7. Funkcionālās valodniecības ideju ietekme uz komunikatīvi orientētu valodas apguvi 54
3.8. Komunikatīvā pieeja LATS apguvē 56
3.9. Komunikatīvās pieejas pilnveide ar tulkošanas elementiem 59
4. Pieaugušais valodas apguvējs 61
II. LATS mācību līdzekļi: satura izklāsts, attīstība, pārmaiņas 65
1. LATS apguvei paredzēto mācību līdzekļu rašanās: atskats vēsturē 66
2. Trimdā tapušie mācību līdzekļi 68
2.1. Trimdā iznākušie mācību līdzekļi 20. gadsimta 60. – 80. gados 69
2.2. Jaunas vēsmas LATS mācību līdzekļu izveidē trimdā: Valentines Lasmanes grāmatas satura piemērs 72
2.3. Audiolingvālās metodes izmantojums LATS mācību līdzekļos 74
3. Skatījums uz latviešu valodu, izmantojot citu valodu starpniecību 76
3.1. Vāciski runājošajiem paredzētas latviešu valodas mācību grāmatas 77
3.2. Somiski runājošajiem paredzētais mācību līdzeklis 85
3.3. Ungāriski runājošajiem paredzētie mācību līdzekļi 87
3.4. Latviešu valodas mācību līdzekļi angliski runājošajiem 88
3.5. Franciski runājošajiem paredzētie latviešu valodas mācību līdzekļi 90

3.6. Lietuviešu mācību grāmatu autoru skatījums uz latviešu valodas apguvi 90
3.7. Igauniski runājošajiem paredzētais mācību līdzeklis 96
3.8. Gruzīnu valodas runātājiem paredzētie mācību līdzekļi 97
3.9. Japāņiem paredzētie latviešu valodas mācību līdzekļi 98
3.10. Atsevišķu autoru skatījums uz lietvārdu deklināciju un darbības vārdu konjugāciju dalījumu 100
4. Latvijā izdotās mācību grāmatas pēc LR neatkarības atjaunošanas 104
4.1. Ārvalstu studentiem paredzētie LATS mācību līdzekļi 104
4.2. No strukturālisma līdz komunikatīvajai pieejai 110
4.3. Citi mācību līdzekļi LATS apguvei un pašpārbaudei 113
4.4. Komunikatīvā pieeja LATS apguvei 114
5. Digitālie resursi LATS apguvei 118
6. Vārdnīcas LATS apguvē 120
III. LATS apguves organizatoriskie jautājumi 125
1.LATS apguve Latvijā un ārpus tās: hronoloģisks pārskats un attīstības tendences 125
1.1. LATS apguve trimdā 126
1.2. LATS apguve ārpus Latvijas 127
1.2.1. LATS apguve Ziemeļamerikā 128
1.2.2. LATS apguve Austrālijā 130
1.2.3. LATS apguve Āzijā 131
1.2.4. LATS apguve Eiropā 133
1.3. LATS apguve Latvijā 155
2. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs Latvijā un ārpus tās 159
2.1. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs Latvijā 160
2.2. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas 162
2.2.1. LATS mācību programma Vašingtonas Universitātē (ASV) 162
2.2.2. LATS mācību programmas Ķīnā 163
2.2.3. LATS mācību programma Čehijā 164
2.2.4. LATS mācību programma Tartu Universitātē (Igaunijā) 165
2.2.5. LATS mācību programmas Krievijā 165
2.2.6. LATS mācību programmas Lietuvā 166
2.2.7. LATS mācību programmas Polijā 168
2.2.8. LATS mācību programma Stokholmas Universitātē (Zviedrijā) 170
2.2.9. LATS mācību programmas citās augstākās izglītības iestādēs 170

3. Nozīmīgākie teorētiskie avoti un metodiskā literatūra LATS apguvē 171
3.1. Latviešu valodas prasmes līmenis 171
3.2. Komunikācija svešvalodu mācīšanā 173
3.3 Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana.....173
3.4. Eiropas Valodu portfelis 175
3.5. Metodiskie ieteikumi latviešu valodas apguvei (bez starpniekvalodas) I līmenis 175
3.6. Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās: situācijas apzināšana 176
3.7.Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi 177
3.8. Latviešu valodas prasmes līmeņi: A1-C2 177
Nobeigums 181
Promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes 183
Saīsinājumi 185
Bibliogrāfija 186

Ievads

Valodu apguves process sākas jau bērna pirmajos dzīves gados un var turpināties visu dzīvi. Pirmā valoda parasti ir cilvēka dzimtā valoda. Dažkārt tā ir valoda, kas tiek lietota gan ģimenē, gan mītnes zemē, taču nereti ir situācijas, kad ģimenē lietotā valoda atšķiras no mītnes zemes valodas. Tādā gadījumā valodas apguvējam būtu jāapgūst divas valodas. Ir situācijas, kad ģimenē ir divas vai pat trīs valodas, līdz ar to bērns atrodas daudzvalodu vidē jau no agras bērnības. Uzsākot mācības skolā, parasti tiek apgūta arī kāda svešvaloda, reizēm pat vairākas. Tas nozīmē, ka katrai valodai, kuru indivīds dzīves laikā iemācās, ir noteikta lietojuma joma un noteikti nosacījumi, kāpēc konkrētā valoda tikusi apgūta.

Raksturojot valodas, ko indivīds var apgūt dzīves laikā, zinātniskajā literatūrā parasti tiek šķirti jēdzieni *dzimtā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda*. Šie jēdzieni tiek lietoti arī izglītības sistēmā un valodu politiku regulējošos dokumentos, nošķirot trīs virzienus valodas mācību teorijā un praksē. Šie virzieni ir specifiski, ar atšķirīgiem mērķiem un uzdevumiem, īstenoto mācību saturu izglītībā, kā arī metodiskajiem principiem.

Runājot par latviešu valodas apguvi, tiek izdalītas trīs nozares – latviešu valoda kā dzimtā valoda (LAT1), latviešu valoda kā otrā valoda (LAT2) un latviešu valoda kā svešvaloda (LATS).

Ar LAT1 tiek saprasta latviešu valodas apguve dzimtās valodas runātājiem. Tas nozīmē, ka latviešu valodas apguve ir sākusies jau no agras bērnības. Par latviešu valodas kā dzimtās valodas apguvi izglītībā var runāt jau kopš 17. gadsimta beigām, kad tiek izdota pirmā latviešu ābece (Anspoka-e,a 1).

LAT2 ir latviešu valodas apguve minoritāšu pārstāvjiem Latvijā. Tas nozīmē, ka latviešu valoda viņiem nav dzimtā valoda, bet gan valsts valoda, kas būtu jāapgūst. LAT2 apguves teorētisko pamatnostādņu veidošanās ir sākusies 20. gadsimta 90. gadu sākumā politiskās un vēsturiskās situācijas ietekmē. LAT2 mācību priekšmetu un zinātniskās disciplīnas veidošanos un attīstību ietekmēja tā laika sociolingvistiskā situācija (Šalme 2006, 5–6). Mazākumtautību pārstāvjiem bija jāapgūst valsts valoda, proti, latviešu valoda. Protams, nevar noliegt faktu, ka latviešu valoda cittautu skolās ir tikusi mācīta jau kopš 20. gadsimta 20. gadiem, bet par to nevar runāt kā par lingvodidaktikas virzienu un mērķtiecīgu LAT2 jomas attīstību.

Latviešu valodu Latvijā apgūst ne tikai latvieši un mazākumtautību pārstāvji, bet arī ārvalstnieki, kas ieradušies Latvijā uz konkrētu laika periodu, galvenokārt studiju un darba nolūkos. Palielinās arī to valodas apguvēju skaits, kas latviešu valodu mācās privātām

vajadzībām. Šos valodas apguvējus nevar uzskatīt par mazākumtautību pārstāvjiem, līdz ar to latviešu lingvodidaktikā ir izveidojusies jauna nozare – LATS: ar to tiek saprasta latviešu valodas apguve ārvalstniekiem.

Iespējams, jēdziens LATS attiecībā uz ārvalstniekiem, kas dzīvo Latvijā, nedaudz mulsina, taču ir jāņem vērā viņu uzturēšanās ilgums Latvijā un latviešu valodas apguves mērķis, kas neļauj viņus ierindot LAT2 apguvēju grupā un īstenot to pašu mācību saturu, kāds tiek īstenots LAT2 apguvējiem (sīkāk sk. promocijas darba I daļā, 2.2. apakšnodaļā).

Lai gan svešvalodu un dzimtās valodas mācību metodes ir līdzīgas, svešvalodu apguves procesa pamatā ir citi mācīšanas principi un likumības: vārdu krājums, vārdu nozīmes, gramatika, izteikumu komunikatīvā jēga, valodas ekstralingvistiskās pazīmes un citas ar valodu saistītas parādības tiek apgūtas galvenokārt apzinātā mācīšanās procesā (Šalme 2011a, 24). Līdz ar to LATS apguvē tiek īstenots cits mācību saturs un cita mācīšanās sistēma, kas atšķiras no LAT1 un LAT2 apguves, lai gan pēdējā laikā šīs jomas tiek tuvinātas, kā liecina arī pārmaiņas izglītības sistēmā.

Latviešu valodu kā svešvalodu apgūst ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās. Šādā gadījumā, kad latviešu valoda tiek apgūta vidē, kur to saziņā nelieto, ir vieglāk piemērot svešvalodas jēdzienu un saistīt to ar LATS apguvi.

Lingvodidaktika ir ļoti cieši saistīta gan ar valodniecību, gan pedagoģiju, līdz ar to tā apskata gan lingvistiskus, gan metodiskus jautājumus, kas ir ļoti nozīmīgi jebkuras valodas – gan dzimtās valodas, gan arī turpmāko valodu – apguvē. Tas nozīmē, ka valodu apguvi var aplūkot no dažādiem skatupunktiem, arī starpdisciplināri. Lingvodidaktikas starpdisciplinārie saskares punkti ir ne tikai valodniecība un pedagoģija, bet arī psiholoģija, socioloģija, kulturoloģija, izglītības zinātne, filozofija, loģika u. c. Lingvodidaktika ietilpst valodniecības pētījumu lokā, kam pievēršas lietišķā valodniecība. Tā „veido teorētisku pamatu praktiskai darbībai valodas lietošanas, mācīšanas un normalizācijas jomā" (Dzintars 2013, 7).

Lingvodidaktikas jautājumi pēdējā laikā ir produktīvs virziens lietišķās valodniecības promocijas darbu izstrādē (sk, piemēram, Dzintars 2013; Bliska 2015; Kačanova 2017; Tomme-Jukēvica 2018). Šajā apakšnozarē arī šobrīd vēl top vairāki promocijas darbi valodniecībā.

Šajā kontekstā iederas arī promocijas darbs *Latviešu valoda kā svešvaloda: lingvodidaktikas virziena attīstība Latvijā un ārpus tās*, kas ir starpdisciplinārs pētījums lietišķajā valodniecībā. Tajā analizēts LATS apguvei paredzētais mācību saturs saistībā ar

valodas apguves metodoloģiskajiem principiem, papildus izvērtējot LATS mācību priekšmeta tradīcijas Latvijā un ārpus tās.

Pētījumā aplūkotais laika posms ir no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām. Par pētījuma sākuma atskaites punktu izvēlēti 20. gadsimta 60. gadi, jo tad iznāk pirmā LATS apguvei paredzētā mācību grāmata (Budiņa-Lazdiņa 1966), kā arī pirmais teorētiskais raksts (Fennels 1968), kurā pievērsta uzmanība LATS mācību satura un metožu jautājumiem. Trevors Gārts Fennels (*Trevor Garth Fennel*) uzsver, ka skolotājiem trūkst praktiskas pieredzes, kā mācīt LATS, un ļoti trūkst LATS apguvējam paredzētu mācību grāmatu un gramatiku, kas varētu sekmēt latviešu valodas apguves procesu. Tas uzskatāms par LATS aizsākumu.

LATS attīstība skatīta gan Latvijā, gan ārpus tās, pievēršot uzmanību arī trimdas periodam, kas ir nozīmīgs LATS priekšmeta attīstībā.

Pētījumā ir apzinātas augstākās izglītības iestādes gan Latvijā, gan ārpus tās, līdz ar to pētījuma centrā ir pieaugušais valodas apguvējs. Arī mācību līdzekļi, kas analizēti pētījumā, ir domāti pieaugušajiem. Tādējādi pētījumā nav iekļauti dati par bērniem un diasporas skolām, kā arī fragmentāriem kursiem un individuālu valodas apguvi, ko ir grūti dokumentēt.

Lai gan LATS apguves vēsture mērāma gandrīz 60 gadu garumā, plašāki pētījumi ir tapuši tikai 21. gadsimta sākumā (Metodiskie ieteikumi 2006; Šalme 2008; Šalme 2011a; Šalme, Auziņa 2016a; Šalme, Auziņa 2016b). Ir uzrakstīti dažādi mācību līdzekļi gan Latvijā, gan ārpus tās, taču tie nav apkopoti un izvērtēti, lai gūtu priekšstatu, kā vēl trūkst LATS apguvē.

Ļoti maz ir zināms par LATS attīstības vēsturi, tā ir salīdzinoši maz dokumentēta, un fakti nav apkopoti. Ir informācija, ko vairs nav iespējams uzzināt, tāpēc svarīgi ir apkopot esošo informāciju.

Pētījuma iecere, mērķis un problēma

Pētījuma **iecere** ir izpētīt lingvodidaktikas virziena *latviešu valoda kā svešvaloda* attīstību Latvijā un ārpus tās; analizēt mācību grāmatas un mācību līdzekļus, kā arī augstāko izglītības iestāžu kursu programmas, lai aprakstītu lingvistisko saturu; kā arī aprakstīt valodas apguves teorijas un metodes, kas tikušas un joprojām tiek izmantotas LATS apguves procesā un atspoguļojas arī mācību grāmatu saturā. Balstoties uz pētījumā iegūtajām teorētiskajām atziņām un rezultātiem, iecerēts sniegt pilnīgu pārskatu par visiem LATS apguvei paredzētajiem mācību līdzekļiem; apzināt augstākās mācību iestādes Latvijā un pasaulē, kur

bija un ir iespējams apgūt LATS, tādējādi iezīmējot tradīcijas un tendences LATS apguvē. Iecerēts plašs un starpdisciplinārs pētījums par LATS attīstību, kas būtiski papildinātu latviešu lingvodidaktikas teorētisko domu.

Pētījuma iecere nosaka pētījuma **mērķi** – apkopot informāciju, sistemātiskā veidā analizēt un dokumentēt LATS attīstības gaitu no pirmsākumiem, kas datēti ar 20. gadsimta 60. gadiem, līdz mūsdienām, kā arī pamatot šī lingvodidaktikas virziena attīstības tendences, balstoties uz LATS apguvei paredzētā mācību satura.

Pētījuma **problēmu** iezīmē fakts, ka latviešu valodniecībā trūkst izvērstas LATS mācību satura analīzes, kas sniegtu kopainu par līdzšinējiem mācību līdzekļiem un programmām un iezīmētu valodas apguvēju vajadzības, lai turpinātu attīstīt šo lingvodidaktikas virzienu.

Pētījuma metodoloģija

Pētījuma objekts

Lingvodidaktikas attīstība LATS jomā.

Pētījuma priekšmets

LATS attīstības tendences no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām Latvijā un ārpus tās.

Pētījuma jautājums

Kā LATS apguvei paredzētais mācību saturs atklāj LATS apguves tendences no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām?

Pētījuma aktualitāte

Latvijā pieaug interesentu skaits, kas vēlas apgūt latviešu valodu kā svešvalodu. Tas ir saistīts gan ar faktu, ka Latvijā studē daudz ārvalstu studentu, gan arī ar to, ka paplašinās darba tirgus. Noteikti jāmin arī migrācijas procesi. Līdz ar to ir jāapkopo līdzšinējā pieredze, lai lingvodidaktikas nozari *latviešu valoda kā svešvaloda* varētu efektīvi attīstīt tālāk.

Pētījuma novitāte

Pētījuma novitāti iezīmē iepriekš pieteiktā pētījuma problēma, proti, līdz šim nav veikts neviens pētījums, kurā būtu sistēmiski analizēti LATS mācību līdzekļi un mācību programmas, kā arī apkopotas nozares profesionāļu atziņas, kas iegūtas intervijās un elektroniskā sarakstē.

Lai gan LATS attīstībā lielu ieguldījumi ir devis Arvils Šalme (Šalme, Ūdris 1996; Šalme 2008; Šalme 2011a; Šalme, Auziņa 2016a; Šalme, Auziņa 2016b), ne tikai dodot pienesumu LATS apguvei paredzēto mācību grāmatu klāstā, bet arī attīstot nozares teorētisko domu, latviešu valodniecībā trūkst izvērstu un apkopojošu pētījumu par latviešu valodas kā svešvalodas apguves jautājumiem (sk. iepriekš). Šādi pētījumi ir tapuši par LAT1 (Dzintars 2013; Laiveniece 1999; Laiveniece 2000; Laiveniece 2003; Paegle 1999; Paegle 2001) un LAT2 (Šalme 2006; Lazdiņa 2007a; Lazdiņa, Šalme 2008). Pilnas ainas gūšanai nepieciešams arī pētījums par LATS.

Pētījuma uzdevumi

Lai īstenotu pētījuma mērķi, darbam izvirzīti šādi uzdevumi:

1) apzināt, skaidrot un analizēt jēdzienus *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda*, ņemot vērā šo jēdzienu izpratni gan Latvijā, gan ārpus tās, tādējādi atklājot kopīgās un atšķirīgās iezīmes šo jēdzienu skaidrojumā un lietojumā;
2) izpētīt un raksturot valodas apguves teorijas, metodes un pieejas, kas ir izmantotas LATS apguvē, lai iegūtu precīzāku izpratni par nozares attīstības gaitu;
3) apzināt un analizēt gan Latvijā, gan ārpus tās tapušos mācību līdzekļus LATS apguvei, pamatojot to atbilstību noteiktiem valodas apguves didaktiskajiem principiem, kā arī atklājot mācību satura tendences LATS attīstībā;
4) apzināt un apkopot informāciju par augstākās izglītības iestādēm gan Latvijā, gan ārpus Latvijas, kur īstenota LATS apguve, sniedzot vēsturisku pārskatu un raksturojot LATS apguves tradīcijas un attīstības tendences;
5) apzināt, apkopot un analizēt LATS apguvei paredzētās augstākās izglītības iestāžu programmas, atklājot izpratni par mācību saturu un studiju organizācijas formām dažādās mācību iestādēs gan Latvijā, gan ārpus Latvijas.

Pētījuma metodes

1) Deskriptīvā metode (izmantota teorētiskās literatūras un LATS apguvei paredzēto mācību materiālu un augstāko izglītības iestāžu programmu izpētei).
2) Kontentanalīze (izmantota LATS mācību līdzekļu satura analīzei).
3) Strukturētās intervijas un sarakste ar LATS mācībspēkiem (izmantotas, lai iegūtu informāciju par LATS apguves procesu augstākajās mācību iestādēs gan Latvijā, gan ārpus tās).

Pētījuma teorētiskā pamata raksturojums

Galvenie pētījuma avoti ir LATS apguvei paredzētie mācību līdzekļi, kas izdoti gan Latvijā, gan ārpus tās. No tiem 40 ir mācību grāmatas. Bez mācību grāmatām ir apskatītas arī vārdnīcas, sarunvārdnīcas, gramatikas un uzdevumu krājumi. LATS mācību saturu palīdz atklāt arī augstākās izglītības iestāžu studiju programmas. Nozīmīgu pētījuma avotu daļu veido nepublicētie materiāli – 28 intervijas un elektroniskā sarakste ar nozares pārstāvjiem.

Promocijas darba vajadzībām skatīti arī preses materiāli: *Archīvs* (1960–1993), *Skola un Ģimene* (1964–2000) un zinātniski metodiskais izdevums *Tagad* (1996–2016).

Promocijas darba teorētisko pamatu veido latviešu zinātnieku Zentas Anspokas, Inas Druvietes, Vitas Kalnbērziņas, Diānas Laivenieces, Sanitas Lazdiņas un Arvila Šalmes pētījumi un nozīmīgākās atziņas valodu apguves jomā. Pētījumu papildina arī ārzemju autoru atziņas par valodu apguvi (Lado 1957; Brown 1994; Ellis 1994; Crystal 1997; Ellis 1997; Littlewood 1998; Larsen-Freeman 2000; Beikers 2002; Cook 2003; Grünhage-Monetti u. c. 2003; Naua 2003; Gass, Selinker 2008; Kramsch 2008; Rodgers 2011; Lemetyinen 2012 u. c.).

Promocijas darba struktūra

Promocijas darba struktūru veido ievads, trīs daļas, nobeigums, saīsinājumu saraksts, promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes un bibliogrāfija (484 vienības). Darba saturu palīdz atspoguļot 15 tabulas. Promocijas darbam ir pievienots plašs pielikums, kurā ir pārskats par LATS apguvē izmantotajām metodēm un pieejām, kopsavilkums par LATS mācību līdzekļiem, apkopojoša informācija par LATS apguvi Latvijas augstākās izglītības iestādēs, kā arī 13 atšifrētas intervijas ar LATS mācībspēkiem.

Ievadā aprakstīta pētījuma iecere, raksturota darba aktualitāte, novitāte un pētījuma metodoloģija, kā arī uzrādīta pētījuma līdzšinējā aprobācija.

Promocijas darba I daļā ir apskatīti latviešu valodas kā svešvalodas teorētiskie jautājumi. I daļas sākumā uzmanība pievērsta jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratnei gan Latvijā, gan ārpus tās, iezīmējot arī šo terminu izpratni trimdā, kas LATS apguvē ir ļoti būtiski. Secinājumos atklājas šo jēdzienu dažādā izpratne un lietojuma problēmas. Promocijas darba I daļā sniegts arī pārskats par būtiskākajām valodas apguves teorijām, pieejām un metodēm, kas ietekmējušas LATS attīstību.

Promocijas darba II daļā apkopotas, aprakstītas un analizētas LATS apguvē izmantotās mācību grāmatas, kā arī mācību līdzekļi, kas izdoti gan Latvijā, gan ārpus tās. Tas ir būtisks pienesums latviešu lingvodidaktikā, jo līdz šim nav publicēts neviens pētījums, kurā būtu apkopota informācija par visām LATS apguvei paredzētajām mācību grāmatām un mācību līdzekļiem.

Promocijas darba III daļā uzmanība ir pievērsta LATS apguves organizatoriskajiem jautājumiem, sniedzot pilnīgu pārskatu par augstākajām mācību iestādēm Latvijā un ārpus tās, kurās iespējams apgūt latviešu valodu kā svešvalodu. Tādējādi iecerēts atklāt LATS apguves tradīcijas un reizēm – pat misiju. III daļā aprakstītas arī LATS apguvei paredzētās mācību programmas, kas veidotas gan Latvijā, gan ārpus tās, kā arī aplūkoti teorētiski un metodiski nozīmīgi darbi, kas ir ietekmējuši LATS attīstību.

Līdz šim brīdim par dažādiem promocijas darba pētījuma aspektiem ir nolasīti referāti 23 vietējās un starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā un Lietuvā.

1. Inga Laizāne. „Lietvārda dzimtes kategorija latviešu valodas kā svešvalodas apguvē". Liepājas Universitātes 16. starptautiskā zinātniskā konference *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepājā 2011. gada 1.–2. decembrī.
2. Inga Laizāne. „Akuzatīvs latviešu valodas kā svešvalodas apguvē". Daugavpils Universitātes 22. starptautiskā zinātniskā konference *Zinātniskie lasījumi*. Daugavpilī 2012. gada 26.–27. janvārī.
3. Inga Laizāne. „Ģenitīva locījums un tā nozīmju lietojums latviešu valodas kā svešvalodas apguvē". Liepājas Universitātes 9. starptautiskā zinātniskā konference *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepājā 2012. gada 12. aprīlī.
4. Inga Laizāne. „Latviešu valodas apguvēju tipiskākās kļūdas, mācoties lietvārdu dzimtes kategoriju". Ventspils Augstskolas un Liepājas Universitātes 2. starptautiskā zinātniskā konference *Via Scientiarum*. Liepājā 2013. gada 7.–8. martā.

5. Inga Laizāne. „Datīvs latviešu valodas apguvē”. Liepājas Universitātes 10. starptautiskā zinātniskā konference *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepājā 2013. gada 11. aprīlī.
6. Inga Laizāne. „L1 / L2 / L3 Latvijā un pasaulē (teorētiskais aspekts)”. Liepājas Universitātes 18. starptautiskā zinātniskā konference *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepājā 2013. gada 28.–29. novembrī.
7. Inga Laizāne. „Latviešu valoda trimdā – pirmā, otrā valoda vai svešvaloda”. Daugavpils Universitātes 24. starptautiskā zinātniskā konference *Zinātniskie lasījumi*. Daugavpilī 2014. gada 30.–31. janvārī.
8. Inga Laizāne. „Grūtības latviešu valodas kā svešvalodas apguvē: lietvārda lokatīvs”. 50. prof. Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference *Vispārīgā valodniecība: valodas sistēma un lietojums*. Rīgā 2014. gada 20.–21. martā.
9. Inga Laizāne. „Grūtības, apgūstot latviešu valodu kā svešvalodu”. Rīgas Stradiņa universitātes ikgadējā zinātniskā konference. Rīgā 2014. gada 10.–11. aprīlī.
10. Inga Laizāne. „Difficulties in Acquisition of Latvian as a Foreign Language Learning the Locative”. International Scientific Conference *Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning*. Viļņā 2014. gada 24.–25. aprīlī.
11. Inga Laizāne. „Terminu *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne Latvijā un pasaulē”. Liepājas Universitātes un Ventspils Augstskolas valodniecības nozares doktorantu zinātniskais seminārs. Rīgā 2014. gada 16.–17. maijā.
12. Inga Laizāne. „Gramatikas un tulkošanas metodes gramatiskā satura aspekts latviešu valodas kā svešvalodas apguvē agrīnajā posmā ārvalstīs: Terēzas Budiņas-Lazdiņas grāmatas satura piemērs”. Liepājas Universitātes 19. starptautiskā zinātniskā konference *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepājā 2014. gada 27.–28. novembrī.
13. Inga Laizāne. „Lietišķās valodniecības nozīme latviešu valodas kā svešvalodas apguves teorētiskās bāzes attīstīšanā”. Ventspils Augstskolas un Liepājas Universitātes 3. starptautiskā zinātniskā konference *Via Scientiarum*. Ventspilī 2015. gada 12.–13. martā.
14. Inga Laizāne. „Grūtības telpiskās izteiksmes līdzekļu apguvē, mācoties latviešu valodu kā svešvalodu”. XII Starptautiskais baltistu kongress. Viļņā 2015. gada 28.–31. oktobrī.

15. Inga Laizāne. „Pedagoģiskā un lingvistiskā doma latviešu valodas kā svešvalodas mācību grāmatās”. Liepājas Universitātes 20. starptautiskā zinātniskā konference *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepājā 2015. gada 3.–4. decembrī.
16. Inga Laizāne. „Kontrastīvās lingvistikas izmantojums latviešu valodas kā svešvalodas apguvē”. Rīgas Stradiņa universitātes ikgadējā zinātniskā konference. Rīgā 2016. gada 26.–27. martā.
17. Inga Laizāne. „Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Baltijas valstīs”. Liepājas Universitātes 13. starptautiskā zinātniskā konference *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepājā 2016. gada 3. jūnijā.
18. Inga Laizāne. „No gramatiskās tulkošanas metodes līdz komunikatīvajai pieejai: pārskats par LATS apguvē izmantotajām metodēm un pieejām un to lietojumu mūsdienās”. Rīgas Stradiņa universitātes ikgadējā zinātniskā konference. Rīgā 2017. gada 6. aprīlī.
19. Inga Laizāne, Inga Znotiņa. „Otrās baltu valodas apguve Latvijas un Lietuvas augstākās izglītības iestādēs”. Ventspils Augstskolas un Liepājas Universitātes 4. starptautiskā zinātniskā konference *Via Scientiarum*. Liepājā 2017. gada 7.–8. aprīlī.
20. Inga Laizāne, Inga Znotiņa. „Digitālie resursi baltu valodu apguvē”. Liepājas Universitātes 14. starptautiskā zinātniskā konference *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepājā 2017. gada 21. aprīlī.
21. Inga Laizāne. „Acquisition of Latvian as a Foreign Language in Latvia: Development and Trends”. 10. starptautiskā zinātniskā konference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgavā 2017. gada 12.–13. maijā.
22. Inga Laizāne. „The Understanding of the Concepts of First Language, Second Language and Foreign Language Outsode of Latvia”. 11. starptautiskā zinātniskā konference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgavā 2018. gada 11.–12. maijā.
23. Inga Laizāne. „Gramatikas loma latviešu valodas kā svešvalodas apguvē”. LU 77. konference *Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija*. LU HZF LNB Latviešu un vispārīgās valodniecības sekcija *Gramatika un valodas normēšana* sadarbībā ar Valsts pētījuma programmu *Latviešu valoda*. Rīgā 2019. gada 14. februārī.
24. Inga Kaija, Inga Laizāne. „Communicative Approach in Latvian as Foreign Language: the Case of the Textbook „Latvian in Dentistry””. *Rīga Stradiņš University International Conference on Medical and Health Care Sciences „Knowledge for Use in Practise”*. Rīgā 2019. gada 1.–3. aprīlī.

Būtiskas promocijas darba atziņas publicētas 15 zinātniskos rakstos vispāratzītos recenzētos izdevumos un 4 publikācijās tēžu krājumos (Latvijā un Lietuvā).

Publicētie raksti

1. **Laizāne, Inga.** Akuzatīvs latviešu valodas kā svešvalodas apguvē. Valoda – 2012. *Valoda dažādu kultūru kontekstā*. Zinātnisko rakstu krājums XXII. Daugavpils : Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2012, 194.–203. lpp.
2. **Laizāne, Inga.** Ģenitīva locījums un tā nozīmju lietojums latviešu valodas kā svešvalodas apguvē. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, IX. Liepāja : LiePA, 2013, 82.–93. lpp.
3. **Laizāne, Inga.** Datīva un datīva/instrumentāļa nozīmju apguve latviešu valodā kā svešvalodā. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, X. Liepāja : LiePA, 2014, 154.–169. lpp.
4. **Laizāne, Inga.** Latviešu valoda trimdā – pirmā, otrā valoda vai svešvaloda. *Valoda – 2014. Valoda dažādu kultūru kontekstā*. Zinātnisko rakstu krājums XXIV. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2014, 334.–242. lpp.
5. **Laizāne, Inga.** Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne Latvijā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 18 (2). Red. kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Krājuma atb. red. Linda Lauze. Liepāja : LiePA, 2014. 136.–147. lpp.
6. **Laizāne, Inga.** Difficulties in Acquiring Latvian as a Foreign Language: Learning the Locative. *Kalbai ir kontekstai. Language in Different Contexts*. Research papers 2014 Volume VI (1) Part 2. Vilnius, 2014. pp. 218–225. (The research papers are referred in international databases MLA, Mass Media & Communication (EBSCO)).
7. **Laizāne, Inga.** Latviešu valodas apguvēju tipiskākās kļūdas, mācoties nomenu dzimtes kategoriju. *Starptautiskais jauno lingvistu rakstu krājums II Via Scientiarum.* Ventspils, Liepāja, 2014, 125.–138. lpp.
8. **Laizāne Inga.** Lietvārda locījumu nozīmes latviešu valodas kā svešvalodas apguvē. *Zinātniski metodisks izdevums „Tagad"*, LVAVA, 2014, 25.–31. lpp.
9. **Laizāne, Inga.** Gramatiskās tulkošanas metodes gramatiskā satura aspekts latviešu valodas kā svešvalodas apguvē: Terēzas Budiņas-Lazdiņas grāmatas piemērs. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 19 (2). Red. kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Krājuma atb. red. Linda Lauze. Liepāja : LiePA, 2015. 169.–178. lpp.

10. **Laizāne, Inga.** Metodiskās domas attīstība latviešu valodas kā svešvalodas mācību grāmatās. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* : rakstu krājums, 20 (2). Red. kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Krājuma atb. red. Linda Lauze.Liepāja : LiePA, 2016. 96.–107. lpp.
11. **Laizāne, Inga.** Lietišķās valodniecības nozīme latviešu valodas kā svešvalodas teorētiskās bāzes attīstīšanā. *Via scientiarum* : starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums. 3. laidiens. Sastādītājas Inga Laizāne, Inga Znotiņa. Ventspils, Liepāja : Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2016, 56.–65. lpp.
12. **Laizāne, Inga.** Acquisition of Latvian as a Foreign Language in Latvia: Development and Trends. *Rural Environment. Education. Personality* (REEP) (2017). Proceedings of the International Scientific Conference. Volume 10, pp. 116–120.
13. **Laizāne, Inga.** The Understanding of the Concepts of First Language, Second Language and Foreign Language Outside of Latvia. *Rural Environment. Education. Personality* (REEP) (2018). Proceedings of the International Scientific Conference. Volume 11, pp. 81–87.
14. **Laizāne, Inga.** Acquisition of Latvian as a Foreign Language in the Baltic States. *Problems of and Perspectives on Language Acquisition*. Edited by Diāna Laiveniece. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2018, pp. 134–145.
15. **Laizāne, Inga.** Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Baltijas valstīs. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, XIII/XIV. Atbildīgā redaktore Diāna Laiveniece. Liepāja : LiePA, 2018, 28.–39. lpp.

Publicētās tēzes

1. **Laizāne, Inga.** Grūtības, apgūstot latviešu valodu kā svešvalodu. *Rīgas Stradiņa universitāte. 2014. gada zinātniskā konference: Tēzes*. Rīga, 2014, 470. lpp.
2. **Laizāne, Inga.** Difficulties in Acquisition of Latvian as a Foreign Language Learning the Locative. Abstracts of Presentations of the 6th International Scientific Conference *Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning*. Vilnius, 2014, p. 24.
3. **Laizāne, Inga.** Grūtības telpiskās izteiksmes līdzekļu apguvē, mācoties latviešu valodu kā svešvalodu. *XII Starptautiskais baltistu kongress. Referātu tēzes*. 2015, 162. lpp. (Pieejams: http://www.baltistukongresas.flf.vu.lt/failai/XII_Tarptautinio_baltistu_kongreso_tezes.pdf)

4. **Laizāne, Inga.** No gramatiskās tulkošanas metodes līdz komunikatīvajai pieejai: pārskats par LATS apguvē izmantotajām metodēm un pieejām un to lietojumu mūsdienās. *Rīgas Stradiņa universitāte. 2017. gada zinātniskā konference: tēzes*. Rīga, 2017, 399. lpp.

Promocijas darba autorei latviešu valodas kā svešvalodas mācīšana ir ikdienas darbs. Ir gandrīz 10 gadu pieredze darbā ar ārvalstu studentiem Rīgas Stradiņa universitātē, valodu skolā *Skrivanek*, kā arī pieredze latviešu valodas mācīšanā intensīvajos vasaras kursos. Pašlaik kopā ar Ingu Kaiju tiek izstrādāta mācību grāmata *Latviešu valoda zobārstniecībā,* kas paredzēta Rīgas Stradiņa universitātes ārvalstu studentiem, kas studē Zobārstniecības fakultātē.

I. Latviešu valodas kā svešvalodas (LATS) teorētiskie jautājumi – jēdzienu skaidrojums un valodniecības teoriju ietekme uz LATS apguves attīstību

Latviešu valodas kā svešvalodas jēdziena izpratnē nav vienprātības. Ir šķietami skaidrs, ka tiem valodas apguvējiem, kas apgūst latviešu valodu ārpus Latvijas, kā arī tiem ārvalstniekiem, kas pēdējo gadu laikā ierodas Latvijā, latviešu valoda ir svešvaloda, taču kāds ir latviešu valodas statuss no Latvijas emigrējušo iedzīvotāju jaunajai paaudzei? Vai viņiem tā ir pirmā valoda, otrā valoda vai svešvaloda? To iecerēts atklāt promocijas darba I daļā, pievēršot uzmanību jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratnei gan Latvijā, gan ārpus tās, iezīmējot arī šo terminu izpratni trimdā, kas lingvodidaktikas virzienam LATS ir būtisks aspekts. Promocijas darba teorētiskajā daļā dots arī jēdziena *lingvodidaktika* skaidrojums un īss ieskats Latvijā pastāvošo lingvodidaktikas jomu attīstībā.

Jebkuras valodas apguvē izpaužas arī noteikta laikmeta zinātniskās idejas. LATS apguves attīstībā ir svarīgi aplūkot, kā valodniecības teorijas tiek integrētas valodu apguvē. Tāpēc promocijas darba pirmajā daļā apskatīts, kā laika gaitā mainījusies izpratne par valodu un ko tas nozīmē valodu apguvē, konkrētāk – LATS apguvē. Tādā veidā iecerēts atklāt, kuras metodes un pieejas dažādos laikos bijušas dominējošās LATS mācību praksē.

Gan Latvijā, gan ārpus Latvijas LATS apguve sistemātiski organizētā mācību procesā tiek saistīta ar pieaugušo izglītību, tāpēc saistībā ar LATS saturiskajiem un organizatoriskajiem jautājumiem uzmanība ir pievērsta pieaugušajam valodas apguvējam. Promocijas darba teorētiskajā daļā ir raksturots pieaugušais kā valodas apguvējs, ņemot vērā konkrētas pazīmes.

1. Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne

Atkarībā no dažādām situācijām valodai var būt atšķirīgs valodas statuss, tādēļ ir svarīgi noskaidrot, kā jēdzienus *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* saprot Latvijā un citur pasaulē, kāds ir šo jēdzienu saturs un kur šo jēdzienu definējumā un izpratnē varētu rasties diskusijas.

Latvijā un ārpus tās ir atšķirīga izpratne par jēdzieniem *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda*. Tādēļ šajā nodaļā aprakstīts, kā šos jēdzienus skaidro Latvijā, kā – trimdā, un kā – citur pasaulē. Tādējādi ir apkopotas latviešu autoru atziņas par terminiem *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda*, kas līdz šim nav darīts, kā arī tās salīdzinātas ar nozīmīgākajiem ārzemju autoru pētījumiem.

1.1. Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne Latvijā

Latvijā ir aktuālas trīs lingvodidaktikas jomas – latviešu valoda kā dzimtā valoda, latviešu valoda kā otrā valoda un latviešu valoda kā svešvaloda, tāpēc būtiski ir aplūkot jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratni Latvijā.

Pirmā valoda

Zinātniskajā literatūrā lieto apzīmējumu L1, lai apzīmētu indivīda dzimto valodu, kas hronoloģiski parasti tiek apgūta pirmā. Paralēli terminam *pirmā valoda* tiek lietoti arī apzīmējumi *dzimtā valoda, mātes valoda, tēva valoda, ģimenes valoda, kopienas valoda* u. c. Visi šie termini ir sinonīmi, atšķirīgs ir tas, no kāda skatpunkta – lingvistikas, sociolingvistikas, lingvodidaktikas, socioloģijas vai sociālās psiholoģijas – šis termins tiek definēts.[1] Arvils Šalme uzsver, ka šie daudzveidīgie pirmās valodas jēdzieniskie sinonīmi parāda, cik cieši valoda saistīta ar vides nosacījumiem, kuros bērns no pirmās dzīves dienas uzturas (Šalme 2011a, 19). Māris Baltiņš un Ina Druviete piebilst, ka šie sinonīmi var radīt pārpatumus, jo tiem ir plašāka izpratne nekā tikai hronoloģiski pirmā apgūtā valoda (Baltiņš, Druviete 2017, 53).

Latviešu valoda kā dzimtā valoda ir atsevišķa joma latviešu lingvodidaktikā, tāpēc termins *dzimtā valoda* būtu apskatāms detalizētāk. Ojārs Bušs uzskata, ka termins *dzimtā valoda* no traktējuma viedokļa ir diezgan sarežģīts (Bušs 2007, 148), tāpēc turpmāk tekstā minētas pazīmes, kuras O. Bušs nošķir terminam *dzimtā valoda*.

1. <u>Iemācīšanās agrā bērnībā</u>

O. Bušs uzsver, ka valodas apguve bērnībā ir viena no pazīmēm, ko parasti uzskata par raksturīgu dzimtajai valodai (Bušs 2007, 148). Šāds skaidrojums ir rodams arī *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*, proti, dzimtā valoda ir „valoda, kuru cilvēks iemācījies agrā bērnībā" (LLVV_{-e}). Šajā vārdnīcā terminam *mātes valoda* ir dots tieši tāds pats skaidrojums kā terminam *dzimtā valoda*, kas norāda, ka šie termini ir uztverami kā sinonīmi. Līdzīga definīcija dota arī *Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā*, papildinot to ar secīguma faktoru (PTSV 2000, 42).

2. <u>Vislabāk pārvaldītā valoda</u>

O. Bušs uzsver, ka „vislabāk pārvaldītā valoda" ir viens no traktējumiem, kas ir populārs starp sociolingvistiem (Bušs 2007, 149). Šeit gan varētu oponēt, ka to varētu

[1] Sīkāk par šo problēmu 1.2. apakšnodaļā „Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne trimdā".

uzskatīt vairāk par lingvistisku nekā sociolingvistisku skatījumu. Abas pazīmes – iemācīšanās agrā bērnībā un vislabāk pārvaldītā valoda – ir apvienotas definīcijā, kas sastopama *Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā* (VPSV 2007, 100).

Vairāku autoru darbos (Tingbjorns 1999, 8; Šalme 2011a, 22) un vārdnīcās (PTSV 2000, 42; VPSV 2007, 100) uzsvērts, ka cilvēkam var būt divas dzimtās valodas. Ina Druviete akcentē, ka bērnam var būt vairākas dzimtās valodas: „Ja bērns pirmo trīs dzīves gadu laikā atrodas pastāvīgā saskarē ar divām (vai pat vairākām) valodām, var uzskatīt – tās visas ir bērna dzimtās valodas." (Druviete, Kalnbērziņa-e, 4) Šeit varētu minēt piemēru par situāciju Latvijā, kur bieži vien ir sastopamas bilingvālas ģimenes, kurās viens no vecākiem ir latvietis un komunikācija ar bērnu jau no pirmajām viņa dzīves dienām notiek divās valodās, tādējādi bērns vienlīdz labā līmenī apgūst abas valodas. Taču ne vienmēr ģimenē, komunicējot ar bērnu, tiek izmantota mītnes zemes valoda. Vecāki, komunicējot ar bērnu, runā viņu dzimtajā valodā, un mītnes zemes valoda tiek apgūta tikai vēlākos gados.

Viktorija Kuzina akcentē, ka par dzimto valodu parasti sauc pirmo valodu, ko cilvēks ir apguvis, un parasti šo valodu cilvēks prot vislabāk (Kuzina 2002, 5). Taču ne vienmēr pirmā valoda ir arī vislabāk apgūtā valoda, īpaši situācijās, kad no savas mītnes zemes emigrē jauni cilvēki, kas iekļaujas citā mītnes zemē un tās zemes valodu pārvalda labāk nekā savu dzimto valodu. Situācijās, kad abi vecāki ir vienvalodīgi un bērns dzīvo vidē, kur ģimenē runātā valoda ir arī valsts valoda, nav šaubu, kas ir viņa dzimtā valoda. Taču ir sastopami arī ģimenes modeļi, kur vecākiem ir atšķirīga dzimtā valoda, tāpēc ģimenē tiek lietota starpniekvaloda, kas var nebūt mītnes zemes valoda. Šādos gadījumos bērns var izaugt pat četru dažādu valodu vidē un būs grūti noteikt, kura ir viņa pirmā valoda un kuru valodu viņš apgūs vislabāk.

O. Bušs norāda, ka iepriekš minētās dzimtās valodas pazīmes – iemācīšanās agrā bērnībā un vislabāk pārvaldītā valoda – „it kā objektīvi nosaka cilvēka dzimto valodu „no ārpuses"" (Bušs 2007, 149). Tas ļauj runāt par termina iekšējo formu, kas liek „dzimto valodu uzskatīt par ģenētiski mantoto valodu, pirmām kārtām no mātes mantoto valodu" (Bušs 2007, 149). Līdz ar to terminam *dzimtā valoda* var norādīt trešo pazīmi.

3. <u>Ģenētiski mantotā valoda</u>

Ņemot vērā šo pazīmi, par dzimto valodu var uzskatīt valodu, kuru cilvēks zina ļoti vāji vai nepārzina nemaz, bet viņam šī valoda ir emocionāli tuva. Domājams, ka tā latviešu valodu varētu definēt paaudzes, kuru vecāki vai vecvecāki dažādu iemeslu dēļ ir pametuši Latviju, bērniem esot vēl maziem vai piedzimstot jaunā mītnes zemē. Šī pazīme lieliski

raksturo diasporas jauniešus jeb t. s. etniskā mantojuma valodas apguvējus, kuriem 2018. gada vasarā Latvijā pirmo reizi tika organizēta latviešu valodas un kultūras vasaras skola.

Šīs dzimtās valodas pazīmes mēģināts apvienot definīcijā, kas dota *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošajā vārdnīcā*, proti, „dzimtā valoda ir valoda, kuru cilvēks apgūst no dzimšanas; ģimenes valoda, kurā ar bērnu runā vecāki; viena no mācībvalodām skolā" (LTSV 2011, 28). Pēdējais kritērijs – viena no mācībvalodām skolā – ietver implicītu informāciju, ka šī valoda ir jāpārvalda, lai tā varētu būt skolā kā mācību valoda. Tiesa gan, tā varētu nebūt vislabāk pārvaldītā valoda.

4. Secīgi apgūtā pirmā valoda

Arī secīgums ir pazīme, ko var izvirzīt jēdzienam *pirmā valoda*. Zviedru pedagogs un zinātnieks Gunārs Tingbjorns[2] (*Gunnar Tingbjörn*) uzsver, ka jēdziens *pirmā valoda* neietver ne valodas prestiža, ne divvalodīgā indivīda abu valodu prasmju un iemaņu vērtējumu. Pirmā valoda tiek traktēta kā hronoloģisks jēdziens – tā ir pirmā apgūtā valoda (Tingbjorns 1999, 8). Tas nozīmē, ka dzīves laikā cilvēks var iemācīties kādu citu valodu, kuru pārvalda labāk nekā pirmo apgūto valodu, vai arī var pirmo apgūto valodu aizmirst vai nelietot. Šajā gadījumā svarīgs ir secīgums.

Vispilnīgāk visas dzimtās valodas pazīmes atklājas definīcijā, kas dota grāmatā „Metodiskie ieteikumi latviešu valodas apguvei (bez starpniekvalodas), I līmenis", proti, dzimtā valoda ir „valoda, ko iemācās no dzimšanas; valoda, kurā ar bērnu runā vecāki, nododot dzimtas valodu nākamajai paaudzei. Parasti tā ir pirmā valoda, kuru apgūst agrā bērnībā mājās, ģimenē un kuru indivīds prot vislabāk. Cilvēkam var būt divas dzimtās valodas." (Metodiskie ieteikumi 2006, 105)

Visas minētās dzimtās valodas pazīmes ļauj secināt, ka terminu *dzimtā valoda* var saprast dažādi, kā arī lietot to dažādās situācijās. Nereti ir iespējams, ka ģimenē vecāki ar bērnu runā vienā valodā, bet dzīves laikā viņš apgūst otru valodu, kuru zina labāk nekā ģimenē lietoto valodu, un šādā gadījumā rodas jautājums, kura ir indivīda dzimtā valoda. O. Bušs uzskata, ka „netotalitārā sabiedrībā katram cilvēkam būtu jābūt tiesībām **pašam** noteikt, kas ir viņa dzimtā valoda" (Bušs 2007, 150).

Valodas lietotāja aspekts. Kad ir iegūta izpratne par jēdzienu *dzimtā valoda*, vajadzētu palūkoties, kā tas sasaucas ar pašu valodas lietotāju. Tajos gadījumos, kad cilvēks

[2] G. Tingbjorns nav latvietis, taču viņa darbi ir tulkoti latviešu valodā, tāpēc šīs domas iederas sadaļā par jēdziena *pirmā valoda* izpratni Latvijā.

dzīvo monolingvālā sabiedrībā, nav nekādu iebildumu, ka ģimenē un valstī lietotā valoda tiek apgūta arī skolā kā dzimtā valoda. Taču ārpus Latvijas dzīvo daudz latviešu ģimeņu, kuru jaunā paaudze latviešu valodu definē kā savu dzimto valodu, lai gan tajā nerunā vai zina to ļoti vāji. Šajā gadījumā viņi apgūst latviešu valodu kā svešvalodu, jo, ņemot vērā izglītības programmas un standartus, to nav iespējams apgūt kā dzimto valodu.

Otrā valoda

Jāsaprot, ka otrā valoda skaita ziņā var arī nebūt otrā valoda, ko cilvēks apguvis dzīves laikā. Lai varētu lietot jēdzienu *otrā valoda*, jāsaprot, kādas jēdzieniskās pazīmes tas ietver.

1. Majoritātes valodas statuss

Latvijā ar terminu *otrā valoda* saprot galvenokārt majoritātes valodu, kuru apgūst minoritāšu pārstāvji. „Latvijā ir pieņemts, ka cilvēks, kura dzimtā valoda nav valsts valoda, uzlūko majoritātes valodu par otro valodu, tādējādi izrādīdams lojalitāti un cieņu zemei, kuru izvēlējies par savu dzīvesvietu.” (Metodiskie ieteikumi 2006, 42)

Tā kā Latvijā kopš 2000. gada ir spēkā *Valsts valodas likums*[3], kas paredz valsts valodas lietošanu un aizsardzību valsts un pašvaldību iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, kā arī citās iestādēs, organizācijās un uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās), izglītības sfērā un citās sfērās (Valsts valodas likums 1999), tas nozīmē, ka arī Latvijā dzīvojošajām minoritātēm jāzina latviešu valoda, lai to varētu brīvi lietot dažādās jomās. I. Druviete uzsver, ka „Latvijā dzīvojošajiem cittautiešiem latviešu valoda pirmām kārtām būtu nepieciešama ikdienas saziņā profesionālo pienākumu veikšanas ietvaros. Saskaņā ar Nolikumu par latviešu valodas prasmi tomēr ir samērā daudz amatu, kas prasa arī pilnīgu rakstītprasmi latviešu valodā.” (Druviete 1991, 129)

Arī G. Tingbjorns saista otrās valodas jēdzienu ar valstī noteikto valodu, kas jāprot minoritātēm (Tingbjorns 1999, 9).

Otrās valodas definīcija saistībā ar majoritātes valodu un minoritātēm dota *Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā* (PTSV 2000, 115), vēlāk šī pati definīcija ievietota arī *Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā* (VPSV 2007, 271).

[3] Kopš 2000. gada 1. septembra ir spēkā *Valsts valodas likums* (Valsts valodas likums 1999), kas tika pieņemts Saeimā 1999. gada 9. decembrī. Pirms tam Latvijā darbojās 1989. gadā pieņemtais Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likums un vēlāk 1992. gadā pieņemtais Latvijas Republikas likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā” jeb t. s. Latvijas Republikas Valodu likums.

Majoritātes valodas statuss ietver arī divas nākamās pazīmes, ko attiecina uz jēdzienu *otrā valoda*.

2. Valodas lietojuma vide

Valodas vides lietojuma faktora nozīmīgumu min I. Druviete (Druviete 1991, 128) un Nikole Naua[4] (*Nicole Nau*) (Naua 2007, 6). Arī G. Tingbjorns uzsver, ka otrās valodas mācīšanās iemesls nav kultūrpolitisks, bet gan vides nosacīts (Tingbjorns 1999, 9). Tomēr šī pazīme var raisīt arī diskusijas, jo Latvijā ir vietas, piemēram, Daugavpils, kur galvenokārt dzīvo minoritāšu pārstāvji, līdz ar to nevar apgalvot, ka latviešu valoda tur ir majoritātes valoda.[5]

3. Valodas zināšanu līmenis

Par to, ka otrā valoda ir jāapgūst pamatīgāk nekā svešvaloda, lai minoritāšu pārstāvji varētu konkurēt darba tirgū, jau 20. gadsimta 90. gadu sākumā norādījusi I. Druviete. Vēlāk viņa šo domu papildina, uzsverot, ka „ir par maz mācīt par valodu 30–45 minūtes dienā. Valoda ir aktīvi jālieto. Otrās valodas izmantošana par mācību līdzekli ir vienīgais veids, kā likt šai valodai aktīvi funkcionēt, kā panākt radošu valodas lietošanu skolā, it īpaši tad, ja valstī nav pietiekamas šīs valodas vides." (Druviete 2000, 67) Tāpat Aija Priedīte uzsver otrās valodas augstā zināšanu līmeņa nepieciešamību, norādot, ka „otrās valodas galamērķis ir tās pārvaldīšana dzimtās valodas līmenī" (Priedīte 1998, 38). Šo pašu domu izsaka arī G. Tingbjorns (Tingbjorns 1999, 10).

Lai gan diskusijas par latviešu valodas kā mācībvalodas izmantošanu vispārējās izglītības iestādēs Latvijā aizsākās jau 20. gadsimta 90. gados, tikai 2018. gada martā Saeima atbalstīja grozījumus Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītības ieguvi tikai valsts valodā (Grozījumi 2018/65.1; Grozījumi 2018/65.2).

Tātad minoritāšu pārstāvjiem būtu jāapgūst valoda, lai varētu konkurēt izglītībā un darba tirgū un komunicēt latviešu valodā visās valsts iestādēs, turklāt, apgūstot latviešu valodu, jāņem vērā valodas vides faktors, kas ļoti palīdz otrās valodas apguvē. Taču arī šī pazīme var raisīt diskusijas, jo, atgriežoties pie piemēra par Daugavpili, jāsecina, ka šajā

[4] Lai gan N. Naua nav latviete, viņas devums latviešu lingvodidaktikā ir ļoti nozīmīgs – gan teorētiski raksti, gan mācību grāmatas, gan arī latviešu valodas mācīšana un popularizēšana Poznaņas Adama Mickeviča universitātē Polijā.

[5] Pēc centrālās statistikas pārvaldes datubāzes datiem, 2018. gada pirmajā pusē Daugavpilī joprojām dzīvo ievērojami vairāk krievu nekā latviešu, lai gan latviešu īpatsvars kopš 2011. gada ir palielinājies no 18,3 % līdz 19,9 %, savukārt krievu īpatsvars samazinājies no 51,3 % līdz 49 % (CSPD 2018).

reģionā latviešu valodas zināšanu trūkums nerada diskomfortu, jo šī reģiona iedzīvotāji sev interesējošo informāciju iegūst galvenokārt krievu valodā, lai gan tā nav šīs valsts oficiālā valoda. Līdz ar to rodas jautājums, kā lai definē latviešu valodu šajā reģionā. Sanita Lazdiņa norāda, ka Latvijas situācija ir sarežģīta, lai nepārprotami varētu definēt, kas ir otrā valoda. „Pirmkārt, daudzi, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda, uz šejieni nav pārcēlušies, bet te ir dzimuši. Otrkārt, Latvijā ir vietas, piemēram, Rīgā, Rēzeknē, Daugavpilī, kur majoritāte nav latvieši, līdz ar to latviešu valoda nav arī majoritātes valoda. Šādā situācijā precīzāks apzīmējums latviešiem būtu lokālā minoritāte." (Lazdiņa 2007a, 3)

4. Secīgi apgūtā otrā valoda

Šo pazīmi ļauj izvirzīt *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošajā vārdnīcā* ievietotā definīcija, proti, „otrā valoda ir kādā valstī oficiāli lietota valoda (valsts valoda), ko apgūst un lieto minoritātes pārstāvji, kuriem tā nav dzimtā valoda; valodas [Tā!], kuru secīgi apgūst pēc pirmās (dzimtās) valodas" (LTSV 2011, 59). Šajā definīcijā ir ietvertas visas iepriekš minētās otrās valodas pazīmes, lai gan otrā un trešā pazīme nav minētas tieši, tās izriet no definīcijas pirmās daļas. Secīguma faktoru norāda arī citi autori (Šalme 2011a, 24; Baltiņš, Druviete 2017, 64).

5. Valodas apguves veids

Raksturojot otro valodu no Latvijā vispārpieņemtā viedokļa, ka par otro valodu uzskatāma majoritātes valoda, kas jāprot minoritātēm, izriet vēl kāda pazīme – valodas apguves veids, kas ietver virzīto un dabisko valodas apguves kombināciju. Minoritāšu pārstāvji latviešu valodu apgūst dažādos kursos, taču neizbēgama ir arī dabiskā valodas apguve, kas iespējama, dzīvojot attiecīgās valodas vidē. I. Druviete norāda, ka tādējādi viens no otrās valodas pasniedzēja galvenajiem uzdevumiem ir iemācīt patstāvīgi apgūt to informāciju, ko sniedz apkārtne (Druviete 1991, 128). Taču šeit atkal var rasties pretruna, runājot par konkrētām vietām Latvijā, kurās ir mazāk labvēlīgi apstākļi dabiskai valodas apguvei, jo valsts valodas lietojums ir krietni pasīvāks nekā minoritāšu valodas lietojums. Pētījumā par valodas situāciju Latvijā 2010.–2015. gadā minēts, ka vissliktākie latviešu valodas prasmes rādītāji joprojām ir Latgalē un Rīgā, kur vide ir vismazāk latviska, taču uzsvērts arī fakts, ka būtiski uzlabojas mazākumtautību jauniešu latviešu valodas prasme (VSL 2016).

Par valodas apguves veidu daudz ir rakstījis G. Tingbjorns, uzsverot, ka otrās valodas mācību raksturo tieši šī specifiskā virzītās un dabiskās valodas apguves kombinācija (Tingbjorns 1999, 14). Taču arī šim viedoklim var oponēt, jo – kā citādi lai izskaidro faktu,

ka ļoti daudzi minoritāšu pārstāji, visu mūžu dzīvojot Latvijā, tomēr nevar sazināties latviešu valodā? Acīmredzot ārpus ģimenes loka viņi arī nedzird latviešu valodu un viņiem nav bijusi vajadzība to lietot arī profesionālos nolūkos, līdz ar to nevar tikt īstenota dabiskā valodas apguve. Ja nav nepieciešamības latviešu valodu apgūt, nevar īstenoties arī virzītā valodas apguve.

Vispilnīgāk otrās valodas jēdzienu definējis A. Šalme (Šalme 2011a, 24), uzsverot gan secīguma principu, gan majoritātes valodas statusu, kas jāapgūst minoritātēm. Turklāt A. Šalme ir vienīgais no autoriem, kas uzsver, ka otrā valoda var tikt definēta arī kā svešvaloda.

Valodas lietotāja aspekts. Ņemot vērā iepriekš iztirzātos principus, pēc kuriem latviešu valodu var definēt kā otro valodu, rodas pretruna ar valodas lietotāju. Saskaņā ar nesenajām pārmaiņām izglītības sistēmā minoritātes pārstāvim tiek norādīts, ka latviešu valoda viņam ir jāizmanto kā mācībvaloda, kas nozīmē, ka viņam tā ir jāapgūst tikpat labā vai vēl labākā līmenī kā viņa dzimtā valoda, lai gan iepriekš tā nekad nav bijusi izvirzīta un mācīta kā viņa dzimtā valoda. Tas nozīmē, ka mēs skatāmies uz cilvēku no izglītības politikas viedokļa. Taču realitātē pastāv nesakritība starp terminu un valodas apguves praksi mācību procesā.

Svešvaloda

Latviešu lingvodidaktikā tiek šķirti divi virzieni: latviešu valoda kā otrā valoda un latviešu valoda kā svešvaloda. Tāpēc ir svarīgi palūkoties, kā jēdzienu *svešvaloda* saprot un lieto Latvijā.

1. <u>Valodas lietojuma vide</u>

Kad definē jēdzienu *svešvaloda*, ar to parasti saprot valodu, kurai apgūstamajā zemē nav valsts valodas statusa un kuru līdz ar to saziņā nelieto, bet apgūst pedagoģiski organizētā mācību procesā (Tingbjorns 1999, 11; PTSV 2000, 169; Metodiskie ieteikumi 2006, 110; LTSV 2011, 88; Šalme 2011a, 24). Ņemot vērā šīs definīcijas, tā varētu būt, piemēram, angļu vai vācu valodas apguve Latvijā. Taču realitāte ir nedaudz citādāka, jo latviešu valodu apgūst ne tikai ārpus Latvijas, piemēram, Lietuvā, Vācijā, Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV), Krievijā, Polijā, Ķīnā u. c., kur tā, pēc šīs definīcijas, tiešām ir uzskatāma par svešvalodu, bet arī Latvijā, kur to apgūst mācību vai profesionālos nolūkos.

N. Naua uzskata, ka valodas vide ir svarīgākais faktors, kas nosaka otrās valodas un svešvalodas atšķirības, līdz ar to gan pasniedzējam, gan mācību materiālam ir vēl lielāka

loma nekā otrās valodas apguvē (Naua 2007, 6). Domājams, ka N. Naua šajā gadījumā saprot terminu *svešvaloda* tā klasiskajā izpratnē, līdz ar to šim viedoklim var piekrist tikai daļēji. Ja latviešu valodu apgūst ārpus Latvijas, tad to tiešām galvenokārt dzird tikai nodarbībās, taču, tā kā latviešu valodu kā svešvalodu apgūst arī Latvijā, valodas apguvēji jau atrodas valodas vidē.

2. Valodas zināšanu līmenis

Latviešu kā otrās valodas apguvei ir izvirzītas ļoti augstas prasības, jo minoritāšu pārstāvjiem ir jāpārvalda visas valodas funkcijas, savukārt svešvalodas apguvei šādas prasības parasti netiek izvirzītas. G. Tingbjorns min, ka no funkciju viedokļa svešvalodas mērķis parasti ir vienīgi saziņas funkcija (Tingbjorns 1999, 10). Tomēr arī šeit var rasties diskusija, jo daudzas otrās valodas funkcijas Latvijā lēnām izzūd, savukārt svešvalodas funkcijas palielinās. Latviešu valodu ārpus Latvijas dažādās universitātēs bieži vien mācās topošie filologi, līdz ar to valoda tiek apgūta zinātniskiem mērķiem, mazāk tā pilda saziņas funkciju. Arī tiem valodas apguvējiem, kas apgūst latviešu valodu kā svešvalodu Latvijā, tā nereti ir kas vairāk nekā tikai sazināšanās līdzeklis. Turklāt G. Tingbjorns uzsver, ka svešvalodu apguvē atsevišķās jomās iespējams sasniegt vērā ņemamus panākumus, it īpaši tad, ja svešvalodas studijām ir viens šaurs mērķis, piemēram, specializēties tehnisku tekstu lasīšanā (Tingbjorns 1999, 10).

3. Valodas apguvēju zināšanas par Latviju

Vēl viena būtiska atšķirība starp latviešu valodu kā otro valodu un latviešu valodu kā svešvalodu, kam N. Naua pievērš uzmanību, ir valodas apguvēju zināšanas par Latviju. Latvijas iedzīvotāji neatkarīgi no savām latviešu valodas zināšanām pazīst Latviju, bet tie, kas dzīvo un mācās ārzemēs, apgūstot valodu, iepazīstas ne tikai ar latviešu kultūru, bet arī ar Latviju kā zemi un valsti. Atkal būtiska loma ir docētājiem un mācību materiālam. Ja otrās valodas mācībā pasniedzējs pārstāv latviešus, latviešu daļu no Latvijas sabiedrības kultūras, tad latviešu valodas kā svešvalodas pasniedzējs pārstāv visu Latviju. Mācību materiāls zināmā mērā veido arī priekšstatu par Latviju. Sākot latviešu valodas mācības, ārzemju studenti par Latviju parasti zina ļoti maz, toties viņiem ir liela interese un vēlēšanās uzzināt vairāk. Latviešu valodas stundas ir ļoti svarīgs avots šādu zināšanu ieguvei. Izvēloties mācību materiālu, mēs vienmēr – apzināti vai neapzināti – lemjam arī par to, kādu Latvijas tēlu mēs gribam pasniegt. (Naua 2007, 6–7)

Atliek vien piekrist N. Nauas teiktajam, jo, apgūstot valodu, studenti iepazīstas arī ar latviešu tautas kultūru un tradīcijām, piemēram, cittautiešus ļoti bieži pārsteidz sarunvalodas

vārds „čau”, kuru latvieši mēdz lietot gan sasveicinoties, gan atvadoties, tāpat kā itāļi. Pirmajās dienās Latvijā viņi nereti ir ļoti pārsteigti un izbrīnīti, ka satiekoties latvieši viņiem saka „čau”, jo angļu valodā šis vārds tiek lietots tikai atvadoties. Par dažām kultūras atšķirībām, kas rodas latviešu valodas kā svešvalodas apguves procesā, ir rakstījusi Inga Klēvere-Velhli, kas māca latviešu valodu ungāru un vācu studentiem. Rakstā *Latviešu gramatika ungāru un vācu studentu acīm* I. Klēvere-Velhli min piemēru, ka ungāru studenti, apgūstot vārdu krājumu, reizēm nesaprot, kāpēc dzērienu sarakstā parādās kefīrs, jo Ungārijā kefīru nevis dzer, bet ēd ar karoti (Klēvere-Velhli 2007, 9). Līdz ar to kultūras aspekts ir būtisks gan tajos gadījumos, kad latviešu valodu kā svešvalodu apgūst ārpus Latvijas, gan tajos gadījumos, kad latviešu valodu kā svešvalodu apgūst Latvijā.

4. Valodas apguves veids

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošajā vārdnīcā uzsvērts, ka svešvalodu apgūst apzinātā, pedagoģiski organizētā mācību procesā. (LTSV 2011, 88) Šis viedoklis šķiet nedaudz novecojis, jo mūsdienās svešvalodu apguve vairs nav tikai virzītā valodas apguve, īpaši tajos gadījumos, kad latviešu valoda kā svešvaloda tiek apgūta Latvijā.

Būtiski ir pievērst uzmanību *Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā* dotajai definīcijai, kurā jēdziens *svešvaloda* tiek definēts gan indivīda, gan valsts līmenī. Indivīda līmenī tā ir „valoda, kas nav dzimtā valoda”, savukārt valsts līmenī tā ir valoda, „kam attiecīgās valsts teritorijā nav valsts valodas statusa” (VPSV 2007, 384). Ņemot vērā jēdziena *svešvaloda* skaidrojumu indivīda līmenī, latviešu valoda Latvijā dzīvojošajām minoritātēm būtu uzskatāma par svešvalodu.

Valodas lietotāja aspekts. Šajā gadījumā, šķiet, ir vismazāk problēmu, jo latviešu valoda kā svešvaloda ir pastāvējusi un arī pastāvēs. Neatkarīgi, vai to apgūst apgūstamās valodas zemē vai tradicionāli kā mācību priekšmetu – svešvalodu, valodas apguvējam nav emocionālu aizspriedumu.

1.2. Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne trimdā[6]

Latviešu valodu galvenokārt varam dzirdēt Latvijā, kur tai ir valsts valodas statuss, taču latviešu valodā runā arī Amerikā, Austrālijā un citur pasaulē, kur mīt latvieši, kas devušies trimdā Otrā pasaules kara laikā un pēc tā. Tāpēc ir būtiski noskaidrot, kā latviešu

[6] Ar trimdu promocijas darbā tiek saprasts posms Otrā pasaules kara laikā un pēc tā, kad latvieši bija spiesti pamest Latviju.

valodu uztver no dzimtenes izsūtītie un kādas valodas statuss – pirmās valodas, otrās valodas vai svešvalodas – ir trimdas latviešu nākamajām paaudzēm.

Pētījumā ir izmantots rakstu krājums *Archīvs* (1960–1993), žurnāls *Skola un Ģimene* (1964–2000), kā arī Baibas Metuzāles-Kangeres, Aijas Janelsiņas-Priedītes, Aivara Ruņģa u. c. autoru darbi par latviešu valodu trimdā.

Trimdas literatūrā latviešu valodas raksturošanai visvairāk tiek lietoti apzīmējumi *mātes valoda* (Silkalns 1969, 101; Vīks 1972, 12; Šmugajs 1974, 16; Straumanis 1990, 6; Vīķe-Freiberga 1990, 7; Ruņģis 1991, 2) un *tēva valoda* (Galēja 1969, 147; Silkalna 1969, 157; Silkalns 1969, 101; Vīks 1972, 12; Liepkalns, Brēmanis 1974, 161, 170; Šmugajs 1974, 14). Šos apzīmējumus var uzskatīt par sinonīmiem. To apliecina arī fakts, ka vairākos rakstos jēdzieni *mātes valoda* un *tēva valoda* tiek lietoti paralēli (Silkalns 1969, 101; Vīks 1972, 12; Šmugajs 1974, 16–17). Bez šiem apzīmējumiem latviešu valoda tiek dēvēta arī par *mājas valodu* (Janelsiņa-Priedīte 1991, 90; Metuzāle-Kangere 2004, 188), *pirmo valodu* (Sāmīte 1995, 35), *dzimto valodu* (Galēja 1969, 147; Vīks 1972, 12; Priedīte 1991, 12; Staris 1992, 6), *ģimenes valodu* (Akmentiņš 1958, 18), *vecāku valodu* (Vīks 1972, 12) *virtuves valodu* (Abene 2004, 169) un *etniskā mantojuma valodu* (Grīnberga 2008, 52; Grīnberga 2014, 32). Visi šie latviešu valodas apzīmējumi būtībā ir sinonīmi – uz to norāda arī fakts, ka vairākos rakstos tie lietoti paralēli bez norādēm, ka tiem būtu kādas nozīmes atšķirības, piemēram, Irma Galēja lieto apzīmējumu *dzimtā – tēva valoda* (Galēja 1969, 147). Savukārt Dagnija Staško, apzīmējot latviešu valodu, lieto jēdzienus *dzimtā valoda*, *tautiskā mantojuma valoda*, *mātes valoda* un *pirmā valoda* (Staško 1990, 24–25).

D. Staško lieto arī jēdzienu *minoritāšu valoda* (Staško 1990, 24–25), ar kuru tiek apzīmēta jebkuras tautas valoda, kuras pārstāvji ir emigrējuši un dzīvo svešā valstī, piemēram, Kanādā dzīvojošie latvieši, lietuvieši, igauņi, ukraiņi u. c.

Tā kā latviešu valodas apzīmēšanai trimdā visbiežāk tiek lietots jēdziens *mātes (tēva) valoda*, ir būtiski noskaidrot šī jēdziena definīciju.

Dāņu valodas pētniece Tūve Skutnaba-Kangasa (*Tove Skutnabb-Kangas*) mātes valodas definēšanai izmanto četrus dažādus kritērijus: izcelšanās, zināšanas, funkcijas un attieksme (Skutnabb-Kangas 1981, 18). Var arī teikt, ka jēdziens *mātes valoda* tiek dažādi interpretēts atšķirīgās disciplīnās (sk. 1. tabulu).

1. tabula. Jēdziena *mātes valoda* izpratne[7]

Kritērijs	**Mātes valodas definīcija**	**Disciplīna**
Izcelšanās	Valoda, kuru apgūst pirmo	Socioloģija
Zināšanas	Valoda, kuru pārvalda vislabāk	Lingvistika
Funkcijas	Valoda, kuru lieto visvairāk	Sociolingvistika
Attieksme	Valoda, ar kuru sevi identificē (iekšējā identifikācija)	Sociālā psiholoģija (indivīda psiholoģija)
	Valoda, ar kuru kāds sevi ir identificējis kā dzimtās valodas runātāju citu cilvēku ietekmē (ārējā identifikācija)	Sociālā psiholoģija (socioloģija)
Valoda, kurā skaita, domā, sapņo, raksta dienasgrāmatas, raksta dzeju utt. – populārs pasaules uzskats.		

(Skutnabb-Kangas 1981, 18)

Vispirms jēdziena *mātes valoda* skaidrojumu vajadzētu aplūkot no lingvistiskā viedokļa, proti, tā ir valoda, kuru cilvēks zina vislabāk. To ir diezgan grūti attiecināt uz trimdas situāciju, jo, esot trimdā, ir jāsaskaras arī ar mītnes zemes valodu. Līdz ar to reizēm mītnes zemes valoda var kļūt par vislabāk pārvaldīto valodu, jo tā tiek izmantota galvenokārt ārpus ģimenes profesionālos un sociālos nolūkos. Savukārt latviešu valoda tiek izmantota tikai mājās, tādējādi tai ir ierobežota lietošanas sfēra. Īpaši to var attiecināt uz trimdas latviešu jaunākajām paaudzēm.

Šim viedoklim piekrīt arī Oļģerts Rozītis, uzsverot – ja ģimenē vispār latviski runā, tad tās leksikā ir tikai kādi 300 vārdi. Rezultātā latviešu valoda ir proletarizējusies, un bērni tajā nevar izteikties par jautājumiem, kas viņus interesē. (Rozītis 1969, 121)

Līdz ar to latviešu valoda vairs nevar būt vislabāk pārvaldītā valoda. Šo viedokli papildina arī B. Metuzāle-Kangere, uzsverot, ka latviešu valoda trimdā tikusi lietota mājās un latviešu sabiedrībā. Tas nozīmē, ka no latviešu valodas izzudušas noteiktas jomas, piemēram, darba gaitas, par kurām nav nācies runāt latviski. Bieži izskanējusi šāda doma: „Latviski runāju brīvi par visu, tikai ne par darba lietām." Cita joma, kas drīz vien izzudusi no trimdinieku latviešu valodas, ir intīmā, tabu valoda, kā arī afekta valoda, respektīvi, lamāšanās, slengs, pat humors. Tām paaudzēm, kas piedzimušas ārpus Latvijas, nav bijis pat pasīvu šo reģistru zināšanu, ko bērni parasti iegūst no vecākiem brāļiem un māsām un vienaudžiem. Tā šī paaudze bijusi spiesta izteikties mītnes zemes valodā, kad radusies vajadzība pēc nestandarta valodas. Jebkuras jomas vai reģistra izzušana mazina valodas

[7] Autores tulkojums tabulai.

jaudu. No psiholingvistiskā viedokļa, ja zūd joma, mazinās valodas prestižs, jo valoda ir nepilnīga, tajā visu nevar pateikt. (Metuzāle-Kangere 2007, 9)

Šeit gan būtu jāšķir trimdas vecākā paaudze, kas bieži vien nav varējusi asimilēties, un trimdas jaunākā paaudze. To uzsver arī A. Janelsiņa-Priedīte, rakstot, ka pirmās paaudzes vecāki labi pārvaldījuši mājas valodu, bet nav pārvaldījuši vides valodu, savukārt otrā paaudze labi pārvaldījusi vides valodu, bet tai bijuši lielāki vai mazāki robi mājas valodā (Janelsiņa-Priedīte 1991, 92). Līdz ar to uz trimdas pirmo paaudzi var attiecināt jēdzienu *dzimtā valoda* (skatot to no lingvistiskā viedokļa), savukārt uz nākamajām paaudzēm vairs nevar. To apliecina arī A. Priedītes pašas pieredze. „Straujā iekļaušanās zviedru vidē vecākiem nebija pa prātam. Lai gan mājās runājām tikai latviski, tad tomēr mums ar brāli stāstījumā arvien biežāk iespiedās kāds zviedru vārds, kāda zviedriska teikuma konstrukcija." (Priedīte 1989, 12) Tas nozīmē, ka šādā situācijā neizbēgami notiek valodu jaukšanās, īpaši bērniem, apgūstot vairākas valodas. Vaira Vīķe-Freiberga uzsver, ka dominējošā valoda vienmēr ir tā, kuru visbiežāk ap sevi dzird un kuru visbiežāk lieto. Tikko latviešu bērns sāk iet bērnudārzā, dominējošā valoda tam ļoti ātri sāk kļūt mītnes zemes valoda. (Vīķe-Freiberga 1974, 18)

Cits skatījums uz mātes valodas definīciju, kas ir diezgan tuvs lingvistiskajam skatījumam, ir mātes valodas definēšana no sociolingvistikas viedokļa, proti, par mātes valodu tiek uzskatīta tā valoda, kuru visvairāk lieto. No šī viedokļa raugoties, latviešu valoda nevienai trimdas paaudzei nevar būt mātes valoda, jo latviešu valoda trimdā tikusi lietota galvenokārt mājās vai t. s. sestdienas skolās, kā arī vietās, kur koncentrējas latviešu kopiena un tiek organizēti dažādi pasākumi latviešu valodā. Taču pārējās dzīves jomās neizbēgami jālieto mītnes zemes valoda. Tādējādi latviešu valoda vairs nevar būt visvairāk lietotā valoda arī pirmajai paaudzei, turklāt nav būtiski, ka no lingvistiskā viedokļa latviešu valoda šai trimdas paaudzei ir mātes valoda. Arī Magda Priedīte uzsver, ka latviešu valoda kļuvusi tikai par emocionālu valodu, kuru lieto vienīgi saskarē ar tuviniekiem (Priedīte 1991, 12). Šo domu papildina arī Osvalds Akmentiņš, uzsverot, ka jaunieši runā vairāk angļu nekā latviešu valodā (Akmentiņš 1965, 44).

Mātes valodu var definēt arī no socioloģijas viedokļa, ar to saprotot valodu, kura tiek apgūta pirmā. Trimdas pirmajai paaudzei latviešu valodu noteikti var uzskatīt par pirmo valodu, jo tā parasti tikusi apgūta bērnībā, vēl dzīvojot Latvijā. Rodas jautājums, vai šo pašu definīciju var attiecināt arī uz trimdas nākamajām paaudzēm. Šeit varētu runāt par divvalodību. Arī B. Metuzāle-Kangere uzsver, ka latviešu valodas attīstība ārpus Latvijas

aprakstāma drīzāk kā minoritāšu struktūru mijiedarbība ar pašiem valodas runātājiem, respektīvi, valodas saglabātājiem. (Metuzāle-Kangere 2004, 184)

Mātes valoda var tikt definēta arī no sociālās psiholoģijas viedokļa, proti, ar kuru valodu persona sevi identificē. Domājams, ka šis ir diezgan emocionāls skatījums uz valodu, jo tādējādi cilvēks var sevi identificēt ar valodu, kuru viņš nemaz neprot. Šeit būtu iederīgs Aijas Abenes dalījums – *mātes valoda* un *senču valoda*. Mātes valoda ir tā valoda, kuru iemācās bērnībā un kurā runā arī vēlāk, savukārt senču valoda ir valoda, kas saistās ar etnisko mantojumu un identitāti, – valoda, kurā runājuši vecāki vai vecvecāki, bet ne vairs turpmākās paaudzes. (Abene 2004, 164)

Šajā gadījumā var izmantot arī jēdzienus *etniskā mantojuma valoda* un *etniskā mantojuma valodas apguvēji*, kurus lieto Iveta Grīnberga, lai apzīmētu savus studentus, kas apgūst latviešu valodu Vašingtonas Universitātē. Tie ir studenti, kuru vecvecāki vai vecāki (viens vai abi) ir latviešu valodas runātāji. Parasti tie ir etniskās minoritātes pārstāvji, kuriem jau agrāk ir bijusi saskarsme ar mātes vai tēva valodu. Neraugoties uz to, latviešu valoda nav šo studentu pirmā valoda, jo lielākoties saskarsme ar to bijusi pasīva – klausoties, kā vecvecāki sarunājas, apmeklējot latviešu kopienas pasākumus u. tml. (Grīnberga 2008, 52)

Mātes valodas definējums no sociālās psiholoģijas viedokļa pārsvarā var būt attiecināms uz trimdas jaunākajām paaudzēm, kuras vismaz emocionālā līmenī, bet daudz mazāk praktiskā līmenī, cenšas uzturēt latviešu valodu. Tomēr rodas jautājums, cik ilgi šādā veidā var tikt saglabāta latviešu valoda, jo jaunākās paaudzes parasti to vairs nepārvalda vai pārvalda ļoti vāji, līdz ar to tā nevar tikt nodota vēl nākamajām paaudzēm.

Apzīmējuma *mātes valoda* skatījums no lingvistiskas un sociolingvistikas viedokļa sasaucas ar O. Buša skaidrojumu par jēdzienu *pirmā valoda* (sk. 1.1. apakšnodaļā).

Trimdas literatūrā nav sastopams apzīmējums *otrā valoda*, kuru varētu attiecināt uz latviešu valodu, jo par otro valodu parasti tiek dēvēta mītnes zemes valoda, toties var atrast terminu *svešvaloda*, kas tiek attiecināts uz latviešu valodu.

A. Abene secina, ka trimdas trešā paaudze mācās senču valodu [latviešu valodu – I. L.] kā svešvalodu, nevis uztur mātes valodu (Abene 2004, 166).

Arī Andrejs Plukšs, analizējot *Archīva* redakcijas 1968. gada aprīlī veikto aptauju, kurā aptaujāti skolēnu vecāki, atzīst, ka vairums vecāku domā – bērniem ir vieglāk izteikties mītnes zemes valodā, jo tā esot viņu ikdienas valoda, un latviešu valoda viņiem kļūstot par svešvalodu (Plukšs 1969, 144). Tiesa gan, pret latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu ir diezgan negatīvs viedoklis: „Mēs sākam eksperimentēt, mācīdami bērniem viņu dzimto

valodu kā svešvalodu. Tā mēs aizberam to dzīvības un gara straumi, kas iedzimtības ceļā mūsu bērnos urdz no sirmās senatnes. Bērni vairs nespēj garīgi ieaugt savā tautībā. Viņi kļūst par kosmopolītiem, kas varbūt pratīs latviešu valodu, bet nepārdzīvos to. Tā rīkojoties, mēs bērniem vairāk kaitējam nekā darām labu." (Vīks 1972, 12)

Atkarībā no tā, vai latviešu valoda trimdā tiek uzskatīta par dzimto valodu vai svešvalodu, rodas jautājums, kā to mācīt – kā dzimto valodu vai tomēr kā svešvalodu? Ņemot vērā promocijas darba autores empīrisko pieredzi darbā ar ārzemju studentiem Rīgas Stradiņa universitātē un kolēģu pieredzi darbā ar ārvalstu studentiem citās augstskolās, var novērot, ka uz Latviju atbrauc mācīties jaunieši, kas nezina ne vārda latviski, bet apgalvo, ka viņu vecvecāki ir bijuši latvieši. Tādā gadījumā viņi apgūst latviešu valodu kā svešvalodu. Šajā sakarā varētu diskutēt, vai trimdas latviešu pēcnācējiem ir vieglāk apgūt latviešu valodu, salīdzinot ar kādu, kuram nav latviskas etniskās izcelsmes. Empīriskie novērojumi rāda, ka šādu hipotēzi varētu izvirzīt.

Iveta Grīnberga, balstoties uz Vašingtonas Universitātē noklausīta Silvinas Montrulas (*Silvina Montrul*) referāta par mantojuma valodu, akcentē, ka, raksturojot etniskā mantojuma valodas apguvēju, tiek minētas vairākas iezīmes, ko var uzskatīt par priekšrocību valodas apguvē: laba izruna; liela interese, motivācija mācīties valodu; sevis identificēšana ar noteiktu etnisko minoritāti, lepnums par to. Vienlaikus šo apguvēju raksturo arī: ierobežotas vai pat ļoti minimālas sarunvalodas spējas; ierobežotas lasīt un rakstīt prasmes, minimālas leksikas zināšanas; gramatiskās kļūdas. (Grīnberga 2008, 52)

Empīriskie novērojumi rāda, ka valodas apguvējam, kurš nav izaudzis Latvijā, bet kuram viens no vecākiem ir latvietis, sākot mācīties latviešu valodu jau kā pieaugušam valodas apguvējam, ir lielākas priekšrocības valodas apguvē, salīdzinot ar citiem valodas apguvējiem. Taču tas ir galvenokārt novērojams tieši leksikas apguvē, jo gramatikas zināšanas šādam valodas apguvējam ir ļoti vājas. Tas nozīmē, ka piederība pie konkrētas etniskās grupas varētu būt pozitīvs faktors valodas apguvē.

1.3. Jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* izpratne citur pasaulē

Gan Latvijā, gan ārpus tās ir sastopami jēdzieni *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda*, taču nereti tiem ir atšķirīga izpratne, īpaši runājot par terminiem *otrā valoda* un *svešvaloda*, tāpēc lietderīgi ir noskaidrot, kā jēdzienus *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* saprot un lieto pasaulē. Šie termini tiek lietoti gan valodu apguvē, gan izglītības teorijā, gan socioloģijā u. c.

Pirmā valoda

Ārvalstu zinātniskajā literatūrā ar terminu *pirmā valoda* (L1) saprot pirmo valodu, ko bērns apgūst. Tiek lietoti arī termini *mātes valoda* vai *dzimtā valoda*. Nereti ārvalstu literatūrā tiek lietots arī termins *primary language* (Loewen, Reinders 2011, XI; Gass, Selinker 2008, 7), kuru attiecina uz pirmo valodu. Situācijā, kad cilvēks runā tikai vienā valodā, nav diskusiju par to, kas ir viņa pirmā valoda. Tomēr multilingvālā vidē situācija ir sarežģītāka, jo augot bērns apgūst divas vai trīs valodas vienlaikus. Daži indivīdi kopš dzimšanas var apgūt vienu valodu, bet tad iegūt labākas citas valodas prasmes. Tomēr kontekstā ir skaidrs, kura ir personas dzimtā valoda. Tāpēc nākamā valoda, kas tiek apgūta, tiek uzskatīta par otro valodu. (Loewen, Reinders 2011, XI) Tas ļauj secināt, ka latviešu autoriem ir plašāka izpratne par terminu *dzimtā valoda*, kas iekļauj faktu, ka tā var būt arī vislabāk apgūtā valoda.

Gajs Kuks (*Guy Cook*), tāpat kā I. Druviete, uzskata, ka bērnam var būt arī vairākas dzimtās valodas. G. Kuks lieto apzīmējumu *mājas valoda* (Cook 2003, 128), ar ko tiek saprasta tā valoda, ko lieto ģimenē. Imigrācijas procesā ģimenes pirmajai valodai var tikt mainīts statuss attiecīgajā laikā. Vecāki var saglabāt savu dzimto valodu kā komunikācijas līdzekli mājās, bet viņu bērni aizvien vairāk sāk lietot apkārtnes valodu, lai komunicētu savā starpā, kā arī ar vecākiem un reizēm pat vecvecākiem. Šādā vidē pirmā valoda zaudē savu īpašo statusu un kļūst par otro vai trešo valodu jaunākajai paaudzei. (Bot, Lowie, Verspoor 2005, 6)

Tādās valstīs kā Anglija un Francija daudzi bērni ir uzauguši valodu daudzveidībā, un reizēm nav skaidrs, kura ir viņu pirmā valoda. Bērns var iemācīties vienu vai divas citas valodas skolā un vēlāk dzīves laikā pat iemācīties un lietot atkal citu valodu tādā pakāpē, ka pirmā svešvaloda ilgu laiku netiek lietota un izzūd. Kā termini *otrā valoda* un *trešā valoda* būtu lietojami šādos gadījumos, nav skaidrs. Daži valodnieki sarindo valodas terminus atkarībā no to prasmes līmeņa, citi valodnieki sarindo tos atkarībā no apguves laika, bet neviens no šiem aspektiem neattiecas uz bērniem, kuriem ir divas vai vairākas valodas kopš dzimšanas. Šādā gadījumā pirmā, otrā vai trešā valoda var tikt definētas tikai atkarībā no lietojuma vides. (Bot, Lowie, Verspoor 2005, 6)

Latviešu terminoloģijā nav pieņemts šķirt terminus *pirmā dzimtā valoda* un *otrā dzimtā valoda*, kā tas nereti tiek darīts ārvalstu literatūrā.

Otrā valoda

Jēdzienam *otrā valoda* var šķirt vairākas pazīmes, kuras to raksturo.

1.Jebkura valoda, kas ir atšķirīga no dzimtās valodas

Pasaulē ar jēdzienu *otrā valoda* galvenokārt tiek saprasta jebkura valoda, tātad arī svešvaloda, kas tiek apgūta pēc dzimtās valodas (Smith 1994, 7; Ellis 1997, 3; White 2003, XII; Mitchell, Myles 2004, 5–6; Gass, Selinker 2008, 7; Loewen, Reinders 2011, XI). Ārzemju pētnieki arī uzsver, ka jēdziens *otrā valoda* netiek lietots, lai apzīmētu hronoloģiski apgūto otro valodu. Kādam tā var būt arī trešā vai pat ceturtā valoda, kas ir apgūta viņa dzīves laikā, līdz ar to tas ir vispārīgs jēdziens, kas apzīmē jebkuras valodas apguvi, kas ir atšķirīga no dzimtās valodas.

2.Valodas apguves veids

Ārzemju pētnieki norāda, ka, mācoties otro valodu, var notikt gan virzītā (apzinātā), gan arī dabiskā valodas apguve (Ellis 1997, 3; Gass, Selinker 2008, 7; Kramsch 2008, 5).

3.Valodas vide

Nereti ārzemju zinātnieki uzsver, ka svarīga ir vide, kurā valoda tiek apgūta. Tas nozīmē, ka par otro valodu var runāt tad, ja to apgūst zemē, kurā šī valoda ir oficiālā valoda (Crystal 1997, 3; Littlewood 1998, 3; Johnson and Johnson 1999, 133–134; Cook 2003, 131; Bot, Verspoor 2005, 7; Kramsch 2008, 4). G. Kuks otro valodu definē kā majoritātes valodu vai attiecīgās sabiedrības oficiālo valodu, kas nav valodas apguvēja dzimtā valoda (Cook 2003, 131). Deivids Kristals (*David Crystal*) lieto terminu *oficiālā valoda*, jo tā tiek izmantota par komunikācijas līdzekli tādās jomās kā valsts pārvalde, tiesvedība, plašsaziņas līdzekļi un izglītības sistēma. Viņš arī uzsver, ka šāda valoda parasti tiek raksturota kā otrā valoda, jo tā tiek uzskatīta par papildinājumu personas dzimtajai vai pirmajai valodai. (Crystal 1997, 3) Latviešu pētnieki šo pazīmi izceļ kā galveno, kad lieto terminu *otrā valoda*.

Svešvaloda

Lai gan termins *otrā valoda* ir ļoti daudznozīmīgs un bieži vien to lieto ļoti plaši, ārzemju literatūrā tiek lietots arī termins *svešvaloda*. Teorētiskajā literatūrā reizēm izmanto arī saīsinājumus L3, L4 utt., kas apzīmē secīgi apgūtās valodas pēc otrās valodas (L2), tātad tās varētu uzskatīt par svešvalodām. Tāpēc tālāk ir nošķirtas pazīmes, kas raksturīgas jēdzienam *svešvaloda*.

1.Valodas lietojuma vide

Daudzi pētnieki ir vienisprātis, ka termins *svešvaloda* parasti tiek attiecināts uz nedzimtās valodas apguvi dzimtās valodas runātāju vidē, piemēram, franču valodas runātāji apgūst angļu valodu Francijā (Ellis 1994, 11; Crystal 1997, 3; Littlewood 1998, 3; Cook 2003, 128; Bot, Lowie, Verspoor 2005, 7; Gass, Selinker 2008, 7). Līdz ar to svešvalodai nav sociālas funkcijas vidē, kurā tā tiek apgūta, un šajā vidē parasti nav vai arī ir ļoti maz mērķvalodas runātāju.

2.Valodas apguves mērķis

Reizēm ārzemju pētnieki uzsver, ka terminu *svešvaloda* var lietot gadījumos, kad indivīds īslaicīgi uzturas kādā valstī, parasti saistībā ar izglītību vai darbu, turklāt svešvalodas apguves vadlīnijas un mācību grāmatas ir publicētas avota valstī. Šīs vadlīnijas atspoguļo attiecīgās valsts izglītības sistēmas mērķus un vērtības. (Johnson, Johnson 1999, 134; Kramsch 2008, 5) Tas nozīmē, ka arī valstī oficiāli lietotā valoda, kuru apgūst tajā dzīvojošie cilvēki var būt svešvaloda, taču svarīgs ir šo cilvēku uzturēšanās ilgums, proti, tā ir īslaicīga uzturēšanās. Šādu valodas definējumu ir veicinājusi darba meklētāju došanās uz kādu ekonomiski labāk attīstītu valsti ar īslaicīgu uzturēšanās mērķi, kā arī studentu vēlme vai nepieciešamība iegūt izglītību ne savā dzimtajā zemē. Šādu viedokli akcentē arī citi pētnieki (Larsen-Freeman, Long 1991, 2).

3.Valodas apguves veids

Dažkārt pētnieki uzsver, ka termins *svešvaloda* tiek attiecināts uz valodu, kuru ir pamudinājums mācīties, nevis apgūt dabiski, līdz ar to tā tiek mācīta, bet netiek dabiski apgūta (Knapp, Seidlhofer, Widdowson 2011, 3). Protams, šajā kontekstā var runāt arī par valodu apguvi profesionāli izglītojošiem mērķiem, piemēram, klasisko valodu (kā latīņu valoda) mācīšanu konkrētās nozarēs, piemēram, medicīnas studentiem.

Lai gan ārpus Latvijas pastāv jēdziens *otrā valoda* un jēdziens *svešvaloda*, ārvalstu pētnieki bieži vien šos jēdzienus apvieno, lietojot tikai vienu terminu – *otrā valoda*, kas ietver ļoti daudz informācijas un var tikt lietots dažādās situācijās.

Ārzemju pētnieki uzsver, ka „ir prātīgi iekļaut terminu *svešvaloda* daudz vispārīgākā terminā *otrā valoda*, jo mēs [t. i., Rozamunde Mičela un Florence Maila; komentārs mans – I. L.] ticam, ka mācību process ir vienāds gan tuvākām, gan attālākām valodām, lai gan ir atšķirīgs mācīšanās nolūks un apstākļi[8]" (Mitchell, Myles 2004, 5–6). Tas nozīmē, ka

[8] Šeit un turpmāk autores tulkojums.

ārzemju pētnieki ērtības labad tiecas šos jēdzienus apvienot, lai gan uzsver, ka starp tiem pastāv atšķirības. Šādu viedokli pauž arī Lidija Vaita (*Lydia White*): „Netiks noteiktas atšķirības starp otrās valodas apguvi un svešvalodas apguvi. Principā jebkurā nedzimtās valodas apguves vai mācīšanās procesā būs tie paši ierobežojumi, lai gan nepietiekams atbilstošās valodas lietojums varētu būt galvenais kavēklis konkrētās svešvalodas apguves kontekstā." (White 2003, XII)

Lai gan ārzemju literatūrā tiek uzsvērts, ka terminiem *otrā valoda* un *svešvaloda* ir atšķirīgi jēdzieni, tie tomēr nereti tiek apvienoti zem viena termina – *otrā valoda*. „Otrajai valodai ir sociālas funkcijas vidē, kurā tā tiek apgūta, turpretī svešvaloda tiek apgūta galvenokārt, lai kontaktētos ar kādu konkrētu sabiedrību. Es [t. i., Viljams Litlvuds; komentārs mans – I. L.] piekrītu, kas tas ir noderīgs dalījums. Tomēr šajā grāmatā [t. i, *Foreign and Second Language Learning*; komentārs mans – I. L.] ir lietots termins *otrā valoda* kā aptverošs termins gan otrajai valodai, gan svešvalodai." (Littlewood 1998, 2)

Ņemot vērā visas iepriekš raksturotās jēdziena *otrā valoda* pazīmes – jebkura valoda, kas ir atšķirīga no dzimtās valodas; valodas vide un valodas apguves veids –, var secināt, ka ērtības labad ārvalstu pētnieki lieto terminu *otrā valoda*, ar to saprotot jebkuru valodu, kas tiek apgūta pēc dzimtās valodas, lai gan ne visām valodām ir viens un tas pats apguves mērķis, turklāt atšķiras arī vide, kurā valodu apgūst. Tas vedina ārvalstu pētniekus domāt, ka šādai lietošanai termins *otrā valoda* nav īsti veiksmīgs. Termina *otrā valoda* vietā kā vairāk pieņemamu Rods Eliss (*Rod Ellis*) iesaka lietot terminu *papildu valoda* (*additional language*) (Ellis 1994, 11). Terminu *papildu valoda* atbalsta arī daži citi ārzemju autori, norādot, ka to var izmantot, lai nebūtu jānorāda uz jebkādu valodas apguves secīgumu, kas apgūta pēc pirmās valodas. Turklāt pētnieki arī atzīst, ka termins *papildu valoda* ir plašāks nekā tikai hronoloģiski otrā valoda. (Loewen, Reinders 2011, XI)

Lai gan termins *papildu valoda* šķiet veiksmīgāks, tas nav guvis popularitāti un pētījumos joprojām tiek lietots termins *otrā valoda*.

Par terminu *otrā valoda* ir rakstījis arī Maikls Smits (Michael Smith), kurš uzsver, ka termins *otrā valoda* ir labāks nekā darinājumi *sekundārā* vai *nedzimtā valoda*, kas norāda uz zemāku statusu (Smith 1994, 7).

Mūsdienu pasaulē otrās valodas apguve ir plaši izplatīta. Par to nevar runāt tikai skolā, jo tā skar arī daudzus citus cilvēka dzīves aspektus. Angļu valoda kā otrā valoda daudziem cilvēkiem pasaulē aizvien vairāk kļūst par internacionālu valodu uzņēmējdarbībā un tirdzniecībā, zinātnē un tehnoloģiju jomā, kā arī starptautiskajās attiecībās un diplomātijā.

Daudzu nozaru profesionāļi no dažādām pasaules vietām satiekas konferencēs, kongresos, un sarunvaloda (darba valoda) ļoti bieži ir angļu valoda. (Larsen-Freeman, Long 1991, 1; Kramsch 2008, 4)

Angļu valoda mūsdienās tiek plaši apgūta arī kā svešvaloda. Vairāk nekā 100 valstīs, tādās kā Ķīna, Krievija, Vācija, Spānija, Ēģipte un Brazīlija, kā arī daudzās citās valstīs, tā ir galvenā svešvaloda, ar ko valodas apguvēji sastopas skolā, bieži izstumjot citas valodas, piemēram, 1996. gadā angļu valoda aizstāja franču valodu kā galveno svešvalodu bijušās Francijas kolonijas Alžīrijas skolās. Angļu valoda jau ir kļuvusi par globālu valodu, jo gandrīz ceturtdaļa no pasaules iedzīvotājiem brīvi vai pietiekami labi runā angliski, un šis skaits turpina pieaugt. 20. gadsimta 90. gadu beigās tas sasniedzis no 1,2 līdz 1,5 miljardiem runātāju. Nevienas citas valodas popularitātes kāpums nelīdzinās šim pieaugumam. Pat ķīniešu valoda, kurai ir 8 runātās valodas formas, bet vienota rakstu valoda, ir zināma tikai 1,1 miljardam cilvēku. (Crystal 1997, 3–5)

Ne visās valstīs ir noteikta atšķirība starp otro valodu un svešvalodu, piemēram, Polijā parasti tiek lietots tikai termins *svešvaloda*, kuru attiecina uz otrās valodas apguvi (Grünhage-Monetti, Halewijn, Holland 2003, 78). Arī Krievijā lielākoties tiek lietots tikai jēdziens *svešvaloda*, ar to saprotot citas valsts valodu, kuras galvenais mācīšanās mērķis ir komunikācija (Шукин 2007, 90).

Igaunijā pastāv jēdziens *svešvaloda*. Igaunijas valodas likumā ir teikts, ka jebkura valoda, kas ir atšķirīga no igauņu vai igauņu zīmju valodas, ir uzskatāma par svešvalodu. Arī minoritāšu valoda Igaunijā tiek uzskatīta par svešvalodu, kuru Igaunijas pilsoņi, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, vēsturiski ir lietojuši kā dzimto valodu Igaunijā (Language Act 2011).

Lietuvā tiek lietoti divi termini, proti, *svetimoji kalba* (burt. svešā valoda) un *užsienio kalba* (burt. ārvalstu valoda). Nedzimtā jeb „svešā" valoda (*svetimoji kalba*) ir valoda, kuru persona mērķtiecīgi iemācās skolā vai speciālos kursos. Būtiskā dzimtās un „svešās" valodas atšķirība ir tāda – dzimtā valoda ir agrā bērnībā apgūta valoda, kuru cilvēks iemācās pirmo. „Svešā" valoda tiek apgūta vēlāk kā otrā, trešā utt. valoda. „Svešā" valoda var tikt uztverta arī kā „ārzemju" valoda (*užsienio kalba*), tas ir, citas valsts valoda, piemēram, angļu un franču valoda Lietuvā, un arī kā valsts valoda, kura daļai pilsoņu patiešām nav dzimtā valoda, piemēram, Lietuvā dzīvojošajiem krieviem, poļiem un citiem pilsoņiem lietuviešu valoda nav dzimtā valoda, taču tā viņiem nav arī „ārzemju" valoda. Tas nozīmē, ka jēdziens *svetimoji kalba* ir plašāks nekā jēdziens *užsienio kalba*. (KLM 2013) Līdzīgs skaidrojums rodams arī

Inetas Dabašinskienes (*Ineta Dabašinskienė*) un Ramintas Garuckaites (*Raminta Garuckaitė*) rakstā (Dabašinskienė, Garuckaitė 82, 295).

Tas ļauj secināt, ka terminam *užsienio kalba* atbilst citur pasaulē lietotais termins *svešvaloda*, savukārt *svetimoji kalba* būtu tā valoda, kuru citur pasaulē apzīmē ar terminu *otrā valoda*. Arī *Eiropas Savienības daudzvalodu vārdnīcā* (EuroVoc) līdztekus terminam *foreign language* un latviešu valodas terminam *svešvaloda* tiek lietots lietuviešu valodas termins *užsienio kalba* (EuroVoc 2008).

Trešā valoda

Teorētiskajā literatūrā bieži vien ir sastopams termins *svešvaloda* (*foreign language*), bet reizēm ir sastopams arī termins *trešā valoda* (*third language*), kuram ir ieviests apzīmējums L3. Varētu šķist, ka šie termini ir sinonīmi, bet tā gluži nav. Par trešās valodas apguvi var runāt tad, kad valodas apguvējam ir iepriekšējas divu vai vairāku valodu zināšanas, parasti iekļaujot vismaz vienu nedzimto valodu (Robinson 2013, 644). Tas nozīmē, ka, piemēram, minoritāšu pārstāvjiem, kas dzīvo Latvijā, pirmkārt, ir savas dzimtās valodas zināšanas, otrkārt, valsts jeb latviešu valodas zināšanas un, treškārt, piemēram, angļu valodas zināšanas, ko šādā gadījumā varētu uzskatīt par trešo valodu.

Termins *trešā valoda* parasti tiek attiecināts uz valodas apguvēja trešo valodu hronoloģiskā secībā, bet vispārīgākā nozīmē šis termins tiek lietots, lai apzīmētu jebkuru valodu, ko attiecīgajā laikā apgūst multilingvāls valodas apguvējs. Tātad tai noteikti nav jābūt trešajai valodai pēc kārtas. Trešās valodas apguvēji atšķiras no tiem valodas apguvējiem, kas apgūst nedzimto valodu (L2) pirmo reizi, jo viņiem ir iepriekšēja pieredze otrās valodas apguvē un daudzveidīgākas zināšanas par valodu. (Robinson 2013, 644–645)

Kopumā jāsecina, ka termina *trešā valoda* vai *svešvaloda* lietojums varētu būt svarīgs pašam valodas apguvējam, lai viņš varētu definēt, piemēram, kādā statusā ir latviešu valoda, kad viņš to apgūst. No lingvodidaktikas viedokļa valodas apguvējs to vienalga apgūs kā svešvalodu, neatkarīgi, kura svešvaloda pēc kārtas tā viņam ir.

2. Jēdziena *lingvodidaktika* izpratne

Promocijas darba *Latviešu valoda kā svešvaloda: lingvodidaktikas virziena attīstība Latvijā un ārpus tās* pētījuma objekts ir lingvodidaktika, tāpēc nepieciešams pievērst uzmanību arī šī jēdziena izpratnei.

Latviešu lingvodidaktikas attīstības kontekstā ir tikuši lietoti vairāki termini. Līdz 20. gadsimta 80. gadiem galvenokārt tiek runāts par latviešu valodas *mācīšanas metodiku*, savukārt 20. gadsimta 90. gados – par latviešu valodas *mācību metodiku*. Tikai 21. gadsimta sākumā arvien konsekventāk parādās termins *lingvodidaktika* jeb *valodas didaktika*. (Anspoka 2009, 2)

Jāuzsver, ka termini *mācīšanas metodika* un *mācību metodika* ir cieši saistīti ar valodas apguves pedagoģisko procesu, taču lingvodidaktika nav tikai pedagoģijas nozare. Tā apvieno gan pedagoģijas, gan valodniecības jautājumus. Tomēr 2007. gadā iznākušajā *Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā* termins *lingvodidaktika* nav iekļauts (VPSV 2007). Šis termins nostiprinās līdz ar 2011. gadā iznākušo Lingvodidaktikas terminu skaidrojošo vārdnīcu (LTSV 2011, 94). Tāpēc būtiski ir noskaidrot, ko šis jēdziens integrē.

Lingvodidaktika ir "valodniecības un pedagoģijas starpnozare, kurā pēta valodas apguves, mācīšanas un mācīšanās procesa teorētiskos pamatus, mērķus, uzdevumus, valodas mācību saturu, valodas mācību principus, pieejas, metodes, metodiskos paņēmienus, kā arī valodas mācību organizācijas formas un valodas mācīšanas un mācīšanās sasniegumu vērtēšanas sistēmu." (LTSV 2011, 94) Balstoties uz šo definīciju, var droši apgalvot, ka lingvodidaktika apvieno divas patstāvīgas zinātņu nozares – valodniecību un pedagoģiju, turklāt A. Šalme uzsver, ka lingvodidaktika ir saistīta arī ar citām nozarēm, piemēram, psiholoģiju, socioloģiju, kultoroloģiju, filozofiju un loģiku (Šalme 2011a, 39). Tāpēc būtiski ir noskaidrot, kādas jomas un aspektus lingvodidaktika aptver no pedagoģijas viedokļa un kādus – no valodniecības.

Pedagoģijas puse apskata valodas apguves procesa organizācijas jautājumus. Šajā sakarā noteikti jāmin valodas apguves veids, proti, formālā vai neformālā jeb dabiskā valodas apguve, kas ir īpaši svarīga, apgūstot otro valodu un svešvalodu. Formālā valodas apguve tiek īstenota konkrētā vidē, šajā promocijas darbā runa galvenokārt ir par dažādām augstākās izglītības iestādēm gan Latvijā, gan ārpus Latvijas. Formāla valodas apguve paredz dažādu teoriju, metožu un paņēmienu izmantojumu valodas apguves procesā. Neformālā valodas apguve var notikt gan apgūstamās valodas zemē, piemēram, dažādās sabiedriskās vietās, gan arī ārpus apgūstamās valodas zemes, īpaši gadījumos, kad tiek apgūta svešvaloda. Piemērs ilustrācijai no promocijas darba ir latviešu valodas apguve Japānā, kur ļoti populāras ir latviešu ēdienu gatavošanas nodarbības. Tajās latviešu valoda apzināti netiek apgūta, toties neapzināti tiek apgūta konkrētas tēmas leksika. Runājot par formālo valodas apguvi, noteikti jāpiemin arī mācīšanās process, kura laikā tiek arī analizētas un labotas valodas apguvēja

pieļautās kļūdas. Pie valodas mācību procesa organizācijas jautājumiem noteikti pieskaitāma arī vērtēšana, kas bieži vien tiek atspoguļota konkrētās mācību iestādes mācību programmā.

Lingvistiskā puse ir saistīta ar vairākām valodniecības apakšnozarēm un aplūko dažādus jautājumus. Viens no svarīgākajiem jautājumiem ir mācību saturs, kas atklājas gan dažādās mācību grāmatās un mācību līdzekļos, gan arī mācību programmās. Šeit noteikti būtu jāmin arī datorlingvistika, jo valodu apguvē bieži tiek izmantoti elektroniskie resursi.

Valodu izglītība ir cieši saistīta ar sociolingvistiku, tostarp arī ar valodas politiku, kas attiecas gan uz pirmās un otrās valodas apguvi, gan arī uz svešvalodas apguvi. Valodas apguvi ietekmē dažādi sociāli faktori, kas ne vienmēr ir pozitīvi. Valodas apguvējs parasti izvēlas apgūt valodu ar kādu konkrētu mērķi, lai gan dažreiz tas var notikt arī piespiedu kārtā. Jautājums, kāpēc tiek apgūta valoda, arī ir saistīts ar sociolingvistiskiem aspektiem. Apgūstot svešvalodu, valodas apguvējs tiek iepazīstināts arī ar attiecīgās tautas kultūru, īpaši tajos gadījumos, kad valoda tiek apgūta ārpus apgūstamās valodas zemes. Šādos gadījumos būtiska loma ir ne tikai skolotājam, bet arī mācību materiāliem, kurus izmantojot, tiek iepazīta attiecīgā zeme un šīs zemes tradīcijas. Tas var mudināt valodas apguvēju doties uz konkrēto zemi, taču nereti vērojams arī pretējs process. Proti, viesošanās attiecīgajā valstī ir raisījusi valodas apguvējā vēlmi apgūt šīs zemes valodu.

Valodu apguvē noteikti jāmin arī psiholoģiski faktori, piemēram, apjukums, stress un trauksme, lietojot apgūstamo valodu, īpaši valodas apguves sākumposmā. Valodas apguves laikā nereti vērojams arī valodas apguvēja pašapziņas kritums, kas novērojams situācijās, kad valodas apguvējs mēģina lietot valodu, bet nesaņem pozitīvu atgriezenisko saiti.

Aplūkojot terminu *lingvodidaktika* no pedagoģijas un lingvistikas skatupunkta, jāsecina, ka tas ir starpdisciplinārs termins, kas integrē ne tikai pedagoģijas, bet arī valodniecības un vairāku valodniecības apakšnozaru atziņas.

Latviešu valodas apguvē vēsturiski ir nodalījušies trīs lingvodidaktikas virzieni:

1) latviešu valoda kā dzimtā valoda – LAT1 (latviešu valodas apguve dzimtās valodas runātājiem),
2) latviešu valoda kā otrā valoda – LAT2 (latviešu valodas apguve minoritāšu pārstāvjiem Latvijā),
3) latviešu valoda kā svešvaloda – LATS (latviešu valodas apguve ārzemniekiem).

Lai saprastu lingvodidaktikas virziena LATS rašanos un tā attīstību, nepieciešams īss pārskats par LAT1 un LAT2 veidošanos.

2.1. Ieskats latviešu valodas kā dzimtās valodas attīstībā

Pirmās ziņas par latviešu valodu kā skolas mācību priekšmetu atrodamas 1836. gadā, savukārt par latviešu valodas kā mācību priekšmeta aizsākumu pieņemts runāt no 1874. gada, kad latviešu valoda kā mācību priekšmets noteikts ar likumu Vidzemē. (Dzintars 2013, 19) Pirmie latviešu ābeču autori ir vācu mācītāji. Pirmā latviešu ābece tiek izdota 17. gadsimta beigās. (Anspoka-ēa 1) Tas nozīmē, ka par formālu latviešu valodas kā dzimtās valodas apguvi var runāt jau sen, proti, kopš laika, kad tiek izdotas pirmās grāmatas latviešu valodā.

Diāna Laiveniece uzsver, ka par gramatisku dzimtās valodas mācīšanu Latvijā var sākt runāt tikai no 19. gadsimta 70. gadiem, līdz tam vairāk uzmanības ticis pievērsts lasīšanai un rakstīšanai, tāpēc arī latviešu valodas mācīšanas metodikas sākumi vairāk attiecināmi uz lasīšanu, rakstīšanu un domrakstu mācību, nevis gramatiku. No 20. gadsimta 20. līdz 40. gadiem jau var runāt par vienotiem metodiskiem uzskatiem. (Laiveniece 1999, 37, 58)

Padomju okupācijas laikā latviešu valodas mācīšanas saturs, kā arī pieejas un metodes tiek pārkārtotas atbilstoši padomju izglītībā valdošajām mācību teorijām. Galvenā uzmanība tiek pievērsta gramatikas apguvei. 20. gs. 90. gados mācību saturs palēnām mainās, galvenā uzmanība tiek pievērsta skolēna uztveres spējām, interesēm un vajadzībām. (Šalme 2011a, 42–43)

Pašlaik latviešu valodas apguvē notiek pāreja uz jaunu mācību saturu, kas ir balstīts kompetenču pieejā. Ir iecerēts ieviest mācību saturu, kas ļaus skolēniem attīstīt dzīvei 21. gadsimtā svarīgas zināšanas, prasmes un attieksmes.

2.2. Ieskats latviešu valodas kā otrās valodas attīstībā

Termins *latviešu valoda kā otrā valoda* tiek lietots kopš 20. gadsimta 90. gadu sākuma, kad sākās LAT2 apguves teorētisko pamatnostādņu veidošanās, kas savukārt tika balstīta uz lietišķās valodniecības speciālistu paustajām atziņām, izpratnes par to, kas ir otrā valoda un tās apguve (Lazdiņa 2007a, 2). Līdz tam laikam tiek lietoti dažādi šī priekšmeta nosaukumi: *latviešu valoda skolās ar krievu mācību valodu; latviešu valoda cittautu mācībvalodu skolā; latviešu valoda krieviski runājošajiem; latviešu valoda skolās, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmu* (Šalme 2006, 30).

Lai varētu rasties nozare *latviešu valoda kā otrā valoda*, bija jāņem vērā valodas situācija 20. gadsimta 90. gados.

I. Druviete valodas situāciju definē kā apstākļu kopumu, kuros noteiktā vēstures periodā valstī vai valstiskā veidojumā funkcionē valoda vai valodas. Valodas situācijas specifiku nosaka lingvistiski, kultūras, vēsturiski, demogrāfiski, ekonomiski un politiski faktori; īpaša nozīme ir valodas politikai. Valodas situācija atspoguļo sabiedrības etnisko un sociālo diferenciāciju, kas izpaužas kā valodu funkcionālais sadalījums gan sabiedrības, gan indivīda līmenī. (Druviete 1996, 7)

Politiskās situācijas dēļ Latvijā varēja rasties jēdziens *latviešu valoda kā otrā valoda,* jo 20. gadsimta 90. gados Latvijā bija ļoti liels cittautiešu skaits. Ina Druviete min, ka 1935. gadā latviešu īpatsvars Latvijā bija 77 % (8,8 % krievu, 4,9 % ebreju, 3,3 % vāciešu, 1,4 % baltkrievu u. c.). Pēc Latvijas inkorporācijas PSRS sastāvā 1940. gadā un II Pasaules kara (1941–1945) iedzīvotāju nacionālās proporcijas radikāli mainījās. Latviešu īpatsvars samazinājās līdz 52 %. (Druviete 1996, 16)

1992. gadā Latvijā tiek pieņemts *Valodu likums* (Latvijas Republikas Valodu likums 1992), kas nosaka latviešu valodas kā valsts valodas statusu, kā arī uzsver latviešu valodas lietošanu valsts iestādēs un to dokumentācijā. Tiek īstenota arī izglītības reforma. Vērienīgu darbu minoritāšu integrācijas jomā uzsāk arī *Latviešu valodas apguves valsts programma*. Šie aspekti veicina cittautiešu integrāciju Latvijā.

20. gadsimta 90. gadu sākumā strauji mainās latviešu valodas kā otrās valodas metodoloģija. Līdz tam LAT2 mācīšanā dominē formālā pieeja, kuras pamatā ir uzskats, ka gramatiku var iemācīties, balstoties uz paskaidrojumiem, likumiem, tabulām. Gramatika tiek nošķirta savrup kā atsevišķa valodas daļa. Izmantotie piemēri ir autonomi, bez konteksta, bez saistības ar kādiem semantiskajiem vai pragmatiskajiem valodas apguves jautājumiem. (Lazdiņa 2008, 202) Tiek īstenota formālā pieeja valodas apguvē, kas galvenokārt nozīmē gramatiskās tulkošanas metodes izmantojumu, taču šī metode nedeva rezultātus, jo koncentrējās uz gramatikas likumu iemācīšanos, nevis runas prasmju attīstīšanu. Tas ir iemesls, kādēļ sāka attīstīties komunikatīvā pieeja valodas apguvei. Protams, jāņem vērā vēsturiskie apstākļi un fakts, ka līdz 20. gadsimta 90. gadiem nebija motivācijas un nepieciešamības mācīties latviešu valodu.

Izmantojot komunikatīvo pieeju, izejas punkts ir funkcijas, kuru izteikšanai tiek meklētas noteiktas valodas formas, struktūras (Lazdiņa 2008, 205). Filozofijas zinātņu doktors Hovards Vuds uzsver, ka „funkcijas tiek uzlūkotas par pamatelementiem – klucīšiem, no kuriem tad arī tiek būvēta cilvēku saziņa. [..] Funkcionāli komunikatīvajā valodas apguvē uzdevumi un situācijas tiek izmantoti kā organizējošais princips un kā līdzeklis

komunikācijas apguvei un mācīšanai" (Vuds 2000, 7), līdz ar to gramatikas likumu mācīšana vairs nav pašmērķis. Gramatikas mācīšana pēc vajadzības tiek iesaistīta, izmantojot saziņas funkciju.

Komunikatīvās pieejas attīstībā Latvijā ir jāpiemin N. Nauas *Komunikatīvā gramatika* (Nau 2002). No 21. gadsimta sākuma funkciju sistēmiska izpēte sākās arī latviešu lingvodidaktikā.

2.3. Lingvodidaktikas virziena LATS veidošanās

Lingvodidaktikas virziens LATS ir īpatnējs ar to, ka gan vēsturiski, gan mūsdienās tas attīstās divos virzienos – Latvijā un ārpus Latvijas. LATS aizsākumi meklējami ārvalstīs 20. gadsimta 60. gados un ir saistīti ar trimdas latviešu darbību. Par LATS attīstību Latvijā var sākt runāt no 20. gadsimta 90. gadiem, ko ietekmē vēsturiskie procesi Latvijā.

Vērtējot LATS attīstību kopumā, nosacīti var šķirt trīs posmus:

1) trimdas posms (no 20. gadsimta 60. gadiem līdz Latvijas Republikas (LR) neatkarības atgūšanai),
2) LATS apguve augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas pēc LR neatkarības atgūšanas (no 20. gadsimta 90. gadiem),
3) LATS apguve Latvijā pēc LR neatkarības atgūšanas (no 20. gadsimta 80. gadu beigām).

Pēc LR neatkarības atgūšanas daudzās augstākās mācību iestādēs ārpus Latvijas tiek atvērtas jaunas studiju programmas, kurās ir iespējams apgūt latviešu valodu. Vēsturiskā situācija 20. gadsimta 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā rada ārvalstu sabiedrības interesi par Baltijas valstīs notiekošajiem procesiem. Latvija vairs nav aiz t. s. dzelzs priekškara. Valodas apguvēju interesi par latviešu valodu ārpus Latvijas nosaka gan akadēmiski, gan profesionāli, gan arī privāti iemesli. Tajā pašā laikā arī Latvijā ierodas ārvalstnieki gan profesionālu, gan personisku iemeslu dēļ. Tādējādi palielinās pieprasījums pēc latviešu valodas apguves. Šos valodas apguvējus īsti nevar ierindot latviešu valodas kā otrās valodas apguvēju grupā, jo viņu mērķi un vajadzības valodu apguvē atšķiras no minoritāšu pārstāvjiem īstenotās izglītības. Šādā situācijā līdztekus latviešu valodas kā dzimtās valodas un latviešu valodas kā otrās valodas apguvei rodas Latvijā mazāk pazīstama joma – latviešu valoda kā svešvaloda, kurai nepieciešams veidot atšķirīgu metodiku un jaunus mācību līdzekļus.

Nereti zinātniskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka otrās valodas un svešvalodas apguvē ir daudz kā kopēja. Attiecībā uz otrās valodas apguvi un otrās valodas mācīšanu daudzos aspektos par pamatu tiek ņemti pētījumi un pieredze svešvalodu mācīšanā (Bakejūra, Mangerūda 2001, 13). Tomēr abiem šiem lingvodidaktikas virzieniem ir būtiskas atšķirības. Šim uzskatam piekrīt arī I. Druviete, kura uzsver, ka ir principiālas atšķirības latviešu valodas mācīšanas koncepcijā tiem cittautiešiem, kas dzīvo Latvijā, un tiem, kas dzīvo ārpus Latvijas robežām, jo Latvijas nelatviešiem latviešu valoda tomēr nav svešvaloda (Druviete 1991, 128). Arī G. Tingbjorns uzsver, ka otrās valodas situācija nav salīdzināma ar svešvalodas situāciju. Otrā valoda ir valoda, kuras mutvārdu un rakstveida izpausmes pastāv sabiedrībā un apņem minoritātes pārstāvjus, tiklīdz viņi iziet ārpus savām mājām un savas minoritātes grupas (Tingbjorns 1999, 9).

Saistībā ar ārvalstniekiem, kas ierodas Latvijā, var runāt par svešvalodas, nevis otrās valodas apguvi. Galvenais faktors, kas to nosaka, ir personu ierašanās mērķis un uzturēšanās ilgums attiecīgajā valstī. Šie faktori arī ļauj runāt par latviešu valodu kā svešvalodu tajos gadījumos, kad ārzemju studenti ierodas Latvijā, lai studētu pilna laika studiju programmās, un uzturas šeit neilgu laiku. To pašu var attiecināt uz personām, kas ieradušās Latvijā darba meklējumos vai arī konkrēta darba piedāvājuma dēļ, bet plāno šeit uzturēties īsu laiku. Līdz ar to organizatoriski un politiski var runāt par latviešu valodu kā otro valodu, bet zinātniski – par latviešu valodu kā svešvalodu.

3. Valodniecības teoriju ietekme latviešu valodas kā svešvalodas apguves attīstībā

Latviešu valodas apguve ir viens no valsts valodas politikas jautājumiem, kas pēdējā laikā ir kļuvis īpaši aktuāls saistībā ar ārvalstnieku skaita pieaugumu Latvijā un Eiropā īstenoto imigrantu politiku. Tas nozīmē, ka lingvodidaktika šobrīd ir viena no svarīgākajām lietišķās valodniecības jomām, un LATS organizatoriskie jautājumi ir iekļauti arī *Valsts valodas politiskajās pamatnostādnēs* (VVPP 2014).

Sanita Lazdiņa uzsver, ka „valodu apguves jautājumi allaž ir bijuši valodniecības nozares pētījumu lokā" (Lazdiņa 2007a, 16), taču tie saistās ne tikai ar valodniecību, bet arī socioloģiju, psiholoģiju un pedagoģiju, tas nozīmē, kas valodas apguves jautājumi ir kļuvuši starpdisciplināri. Šajā promocijas darba nodaļā vēsturiskās attīstības gaitā ir aplūkotas būtiskākās valodniecības teorijas, kas ietekmējušas dažādu pieeju un metožu izvēli latviešu valodas kā svešvalodas attīstībā. Konkrētu pieeju un metožu izvēle atklājas LATS apguvei

paredzētajās mācību grāmatās, kā arī intervijās ar lektoriem, kas strādā šajā lingvodidaktikas jomā.

Ņemot vērā terminu *metode* un *pieeja* skaidrojumu lingvodidaktikas terminu skaidrojošajā vārdnīcā, var secināt, ka termins *lingvodidaktiskā pieeja* ir plašāks, ietverot gan mācību satura, gan mācību metožu jautājumus, saistot tos ar valodas apguves mērķi un valodas apguvēja vajadzībām (LTSV 2011, 53). Termins *valodas mācību metode* ir šaurāks, tas tiek koncentrēts uz noteiktiem paņēmieniem, lai īstenotu valodas apguves mērķi (LTSV 2011, 96). Tiek uzskatīts arī, ka pieeja norāda uz to, kā mācīt valodu, savukārt metode iekļauj noteiktus paņēmienus, kas izmantojami mācību procesā (Laiveniece 1997, 15; Richards, Schmidt 2002, 30). Noteikta pieeja nosaka tādu metožu un paņēmienu izvēli, ar kuriem var sasniegt vislabākos mācību mērķus (Lazdiņa, Šalme 2008, 48).

Saistot mācību līdzekļus ar konkrētām pieejām un metodēm, kuras bieži vien rodas konkrētu valodas teoriju ietekmē, jāuzsver, ka grāmatu autori ne vienmēr seko noteiktām tendencēm. Dažkārt pieeja un metode veidojas no tā, kā mācību grāmatas autors iztēlojas valodas apguvi.

Kolins Beikers (Colin Baker) izšķir trīs pamatpieejas valodas mācīšanai: strukturālo, funkcionālo un interaktīvo pieeju. Strukturālajā pieejā galvenokārt tiek lietotas trīs metodes: gramatiskā tulkošanas metode, tiešā metode un audiolingvālā metode (Beikers 2002, 242).

3.1. Strukturālā pieeja LATS apguvē

Strukturālā pieeja valodu apguvē ir vēsturiski visvecākā pieeja, kas veidojusies strukturālās valodniecības ietekmē. Strukturālisti uzskatīja, ka valoda nav jāskata vēsturiskās attīstības perspektīvā, kā to darīja jaungramatiķi. Strukturālisma pamatā ir pieņēmums, ka valoda ir jāskata kā zīmju sistēma, jāpēta un jāapraksta tās struktūra, kā arī struktūras elementu savstarpējās mijsakarības, un jātiecas uz formālu valodas aprakstu (Большой энциклопедический словарь 1998, 496–497). Viens no strukturālisma pamatlicējiem Ferdinands de Sosīrs (*Ferdinand de Saussure*) uzskata, ka svarīgi ir šķirt iekšējo un ārējo lingvistiku, uzsverot, ka iekšējās lingvistiskas objekts ir valodas iekšējā sistēma un ārēju faktu apzināšana var būt lietderīga, taču nav obligāti nepieciešana (Kļaviņa 1999, 62). Daina Nītiņa norāda, ka pirmais strukturālās valodniecības attīstības posms līdz pagājušā gadsimta 50. gadiem iezīmējās ar tendenci valodu pētīt tikai kā sistēmu, ignorējot tajā citus faktorus – tautas vēsturi, sociālos un psiholoģiskos aspektus (Nītiņa 2007, 22). Tātad strukturālās pieejas pamatā ir uzskats, ka svarīgākais ir apgūt otras valodas sistēmu

3.2. Gramatiskās tulkošanas metodes principi un tās izmantojums LATS apguvē

Tā kā strukturālisti uzsver tiekšanos uz formālu valodas aprakstu un sistematizētu priekšstatu par valodas uzbūvi, arī valodas apguvē dominē valodas aprakstīšanas ideja, tādējādi veicinot gramatiskās tulkošanas metodes izmantošanu, kuras aizsākumi meklējami gan strukturālās valodniecības, gan arī klasisko valodu mācīšanas tradīcijās. Gramatiskās tulkošanas metodes izmantojums valodas apguvē nav svešs arī latviešu lingvodidaktikā, tostarp arī LATS apguvē. Gramatiskās tulkošanas metodes principi ir apkopoti pielikumā (sk. 1. pielikumu).

Runājot par latviešu valodas kā svešvalodas apguvi, jāuzsver, ka mācīšanas pieejas jautājumi atklājas tikai mācību grāmatās, jo teorētisko ideju pētījumu par LATS apguvi 20. gadsimta otrajā pusē ir ļoti maz.

Vēsturiskā situācija nosaka to, ka pirmā LATS apguvei paredzētā mācību grāmata ir izdota 1966. gadā Londonā. Tā ir Terēzas Budiņas-Lazdiņas grāmata *Teach Yourself Latvian*. Mācību grāmatas uzbūve, tajā īstenotais valodas mācības saturs (sīkāk sk. 2. daļas 2.1. apakšnodaļā), kā arī dažādu Latvijas un ārvalstu pētnieku (Brown 1994, 16–17; Larsen-Freeman 2000, 11–22; Beikers 2002, 242; Richards, Schmidt 2002, 231; Cook 2003, 31–33; Stern 2003, 453–456; Flowerdew, Miller 2005, 4; Metodiskie ieteikumi 2006, 54; Lazdiņa, Šalme 2008, 78–84; LTSV 2011; Rodgers 2011, 345; Šalme 2011a, 85) atziņas par gramatiskās tulkošanas metodes principiem (sīkāk sk. 1. pielikumā) un to izmantojumu valodu mācīšanā ļauj secināt, ka T. Budiņas-Lazdiņas grāmata *Teach Yourself Latvian* ir tieši gramatiskās tulkošanas metodes tradīcijās veidots mācību līdzeklis. Grāmata ir orientēta uz valodas sistēmas apguvi, tātad tā pilnībā atbilst strukturālismā sakņotajai gramatiskās tulkošanas metodei.

Mācību grāmatu autoru izpratne, ka valodu var apgūt, ja pārzina tās gramatisko sistēmu, vērojama arī vēlāk iznākušajos LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos, kas iznāca ne tikai trimdā, bet arī mūsu kaimiņvalstī Lietuvā (Kabelka 1969; Millers 1979; Fennell, Gelsen 1980a; Fennell, Gelsen 1980b; Fennell, Gelsen 1980c; Zeps 1981; Lelis 1992[9]). Arī šie mācību līdzekļi iezīmē tendenci, ka sistēmiskam gramatikas izklāstam valodas apguvē ir pievēršama vislielākā uzmanība. Turklāt arī vēlāk iznākušajās mācību grāmatās, kas bija paredzētas LATS apguvei, parādās atsevišķi gramatiskās tulkošanas elementi. Lai

[9] Jāzepa Leļa mācību grāmata *Latviešu valodas mācība iesācējiem* pirmo reizi iznāca 1984. gadā, taču tā kā pirmo izdevumu nebija iespējams iegūt, disertācijas tapšanā ir izmantots grāmatas 3. izdevums.

gan tik klasiskā veidā, kā tas bija T. Budiņas-Lazdiņas mācību grāmatā *Teach Yourself Latvian*, gramatiskās tulkošanas metodes principu aprakstu un šīs metodes tradīcijās veidotu mācību līdzekli vairs nevar atrast, tomēr gandrīz ikvienā LATS apguvei paredzētā mācību līdzeklī vairāk vai mazāk ir kāds no šīs metodes elementiem, bieži vien izmantojot tulkošanas vingrinājumus valodas apguvē.

Lai gan gramatiskā tulkošanas metode ir tikusi daudz kritizēta, uzsverot, ka tā neder valodas apguvei, jo nenodrošina praktisku saziņas prasmi, kam mūsdienās būtu pievēršama vislielākā uzmanība, tai nenoliedzami ir arī savas pozitīvās iezīmes. Strādājot ar strukturāli orientētu pieeju, var iegūt gan „sistematizētu priekšstatu par valodas uzbūvi" (Šalme 2011, 85), gan „diezgan precīzu gramatikas faktu aprakstu" (Bliska 2012, 28), kas valodas apguvējam ļauj iegūt pilnīgu priekšstatu par apgūstamo valodu un tādējādi noder tiem, kam ir zinātniski orientēta interese par valodu, piemēram, dažādu augstskolu filoloģijas studentiem, kas latviešu valodu apgūst kā svešvalodu ārpus Latvijas, lai izmantotu to zinātniskiem mērķiem.

No mūsdienu skatupunkta „detalizēts izklāsts par valodu, nodrošinot gramatisko precizitāti un uzskaitot izņēmuma gadījumus valodā, ir pieņemams gramatikas grāmatā, kas kalpo izziņas nolūkiem, nevis mācību grāmatā" (Bliska 2012, 28–29), taču 20. gadsimta pirmajā pusē bija citi priekšstati par valodas apguves mērķiem un valodas mācīšanu.

Atskatoties vēsturē, jāsecina zīmīgs fakts, proti, līdz pat 20. gadsimta 90. gadu vidum var saskatīt līdzīgas tendences gan daudzās LAT1, gan LAT2 paredzētajās mācību grāmatās. „Var novilkt paralēles starp pirmajām ārvalstīs iznākušajām mācību grāmatām svešvalodu apguvei un tajā laikā cittautiešiem paredzēto mācību literatūru Latvijā" (Šalme 2011, 88). Kā spilgtu piemēru S. Lazdiņa un A. Šalme min Bunima Vekslera (*Буним Векслер*) un Vladimira Jurika (*Владимир Юрик*) grāmatu *Латышский язык* (Векслер, Юрик 1987), kura iznāca Rīgā un daudzus gadus tika izmantota latviešu valodas apguvei. Šī grāmata savā laikā bija ļoti populāra – uz to norāda fakts, ka tā tika izmantota gan dažādos neformālos latviešu valodas kursos, gan arī skolās un pat augstskolās. Bieži vien tā tika izmantota arī pašmācībā. B. Vekslera un V. Jurika mācību grāmata *Латышский язык* „samērā skaidri ilustrē latviešu valodas apguves raksturīgākās tendences un mācību līdzekļu izveides praksi, ko var raksturot kā formālu, sistēmisku pieeju valodai, mācīšanos par valodu, nevis pašas valodas praktisku apguvi" (Lazdiņa, Šalme 2008, 23). Līdz ar to var secināt, ka latviešu valodas apguves metodika mazākumtautību pārstāvjiem Latvijā un latviešu valodas apguvējiem ārvalstīs ilgu laiku saglabāja līdzīgas tendences.

Ir grūti novilkt konkrētu laika robežu, līdz kurai gramatiskā tulkošanas metode ir raksturīga, jo atsevišķi šīs metodes elementi parādās arī turpmākajos LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos un ir atrodami arī pavisam nesen izdotās mācību grāmatās, kas domātas LATS apguvei. Taču var apgalvot, ka tik tīrā veidā, kā gramatiskā tulkošanas metode realizēta pirmajā LATS apguvei paredzētajā mācību grāmatā *Teach Yourself Latvian,* tā vairs nav īstenota nevienā no ārpus Latvijas vai Latvijā līdz šim iznākušajiem LATS apguvei paredzētajiem mācību līdzekļiem.

Salīdzinot Latvijas situāciju ar Eiropas valstu un ASV pieredzi, vērojama diezgan liela laika atšķirība – vairāk nekā 100 gadi – gramatiskās tulkošanas metodes izmantojumā (Brown 1994; Lazdiņa, Šalme 2008, 81). Kamēr Eiropā un Amerikā 19. gadsimta otrajā pusē tiek meklētas jaunas pieejas un metodes valodas apguvei, latviešu trimdas mācību līdzekļu autori 20. gadsimta otrajā pusē mēģina radīt latviešu valodas apguvei paredzētus mācību līdzekļus, kas sakņojas strukturālisma uzskatos par valodu kā sistēmu un mācību līdzekli kā zinātnisku valodas aprakstu.

3.3. Biheivioristu un natīvistu skatījums uz valodu un šo teoriju ietekme uz valodas apguvi

Zinātnieki jau izsenis ir centušies saprast, kā bērni apgūst valodu, respektīvi, kā var izskaidrot fenomenu, ka bērns, sasniedzot konkrētu vecumu, var spēt runāt ar gramatiski pareiziem teikumiem.

Biheivioristi uzskatīja, ka valoda ir cilvēka uzvedības pamatā un ka valodas attīstība ir saistīta ar apkārtējās vides ietekmi. Biheiviorisma teorijas veidotājs, idejiskais līderis Beress Frederiks Skiners (*Burrhus Frederic Skinner*) izvirzīja verbālās izturēšanās teoriju, argumentējot, ka bērns mācās valodu, balstot to uz uzvedības principiem, asociējot vārdus ar nozīmi. Pareiza izruna ir pozitīvi pastiprināta, kad bērns saprot vārdu un teikumu komunikatīvo vērtību, piemēram, kad bērns saka *gribu pienu* un māte smaidot dod viņam pienu, bērns saprot, ka viņa izteiktā komunikatīvā vienība ir rezultējusies un tas vairo bērna valodas attīstību (Skinner 1948, 37–56; Brown 1994, 22–24; Lewandowski 2012, 166–172). Tolaik psiholoģijā valdošais biheiviorisms ietekmēja arī tā dēvēto empīrisma valodas apguves teoriju (Fāters 2010, 234).

Lai gan biheiviorisms ir psiholoģijas virziens, tas ir ietekmējis arī valodniecību, tostarp arī valodas apguves procesus. „Biheiviorisms skaidro valodas apguvi kā reakciju uz vides stimulu, kura dēļ izveidojas noturīgs paradumu komplekss, kas ietekmē turpmāko

indivīda valodas attīstību. Balstoties uz šo teoriju, valodas apguvē notiek atsevišķu elementu mācīšana, liekot valodas apguvējiem tos klausīties, lasīt un atkārtot." (LTSV 2011, 20)

Apmēram līdz 20. gadsimta 60. gadu vidum lingvodidaktikā dominēja biheivioristu idejas, kas bija noteicošās arī pirmās valodas apguvē. Tika uzskatīts: ja dzimtā valoda palīdz svešvalodas apguvē, tā ir pozitīva pārnese (*positive transfer*). Reizēm dzimtā valoda traucē valodas apguvējam iemācīties svešvalodu. Biheivioristi to dēvē par negatīvu pārnesi (*negative transfer*) vai interferenci, kas ir cēlonis grūtībām un kļūdām valodas apguvē (Littlewood 1998, 17). Piemērs, kas raksturo biheivioristu ideju, uzskatāmi parāda, ka anglim, kas mācās latviešu valodu, teikums *es esmu students* nesagādātu nekādas grūtības, jo angļu valodā tiek saglabāta tā pati vārdu kārtība *I am a student*. Savukārt teikums *man ir 12 gadi* anglim sagādātu grūtības, jo angļu valodā tas realizētos konstrukcijā *I am twelve years old*, turpretī francūzim tas nesagādātu grūtības, jo franču valodā tas realizējas konstrukcijā *j'ai douze ans*, kas atbilst latviešu valodas konstrukcijai *man ir 12 gadi*.

Pēc biheivioristu uzskatiem, valodu mācīšana galvenokārt ir grūtību pārvarēšana starp dzimtās valodas un svešvalodas gramatisko sistēmu (Lado 1857, 2).

Valodnieks Noems Čomskis (*Noam Chomsky*) noraidīja biheivioristu idejas un empīrisko skatījumu uz valodu, pamatojot, ka tas neļauj izskaidrot valodas strukturālās likumības. Tā vietā N. Čomskis piedāvāja savu valodas apguves teoriju – natīvismu, kura pamatā bija uzskats, ka cilvēka spēja iemācīties valodu ir balstīta uz iedzimtām valodas struktūrām (Chomsky 1959, 26–58; Brown 1994, 24–28; Richards, Schmidt 2002, 351; Fāters 2010, 234; Lewandowski 2012, 171–177).

Apvienojot biheivioristu un natīvistu idejas, „valodniecībā un psiholoģijā aktualizējās uzskats, ka svešvalodu apguvē lasīšanas un teksta strukturālā analīze jānomaina ar teksta kompleksu uztveri, bet pašas valodas apguve jāorganizē, pamatojoties uz dabiskas mācīšanas mehānismiem [..] Valodas apguvē īpaša vērība jāpievērš runas formai. Mācību procesam jānotiek mērķvalodā [Tā!] un tikai atsevišķas grūtākās parādības var paskaidrot, izmantojot tulkojumu." (Šalme 2011a, 89) Šīs atziņas sekmēja tiešās metodes rašanos, kas vēsturiski ir attīstījusies uz naturālās metodes bāzes.

Naturālā metode attīstās 19. gadsimta beigās kā reakcija pret gramatiskās tulkošanas metodes izmantojumu, ko sekmē franču valodnieka Franča Guena (*François Gouin*) neveiksmīgā pieredze, mācoties vācu valodu. F. Guens mācījās pēc labākajām strukturālisma tradīcijām, tulkojot vācu klasiķu darbus, mācījās no galvas vācu valodas gramatiskās formas un lielu skaitu vārdu, taču praktiskā saziņa bija nesekmīga, kamēr viņa trīsgadīgais radu bērns

bija bez problēmām apguvis franču valodu. Šis fakts F. Guenam lika aizdomāties par dabisku valodas apguvi un tādējādi arī valodas mācību metodi, kas ļautu valodu apgūt tieši, bez tulkošanas, un konceptuāli, bez gramatikas likumiem un paskaidrojumiem (Brown 1994, 42–43). Naturālajā metodē tiek akcentēts runātās valodas izmantojums, kā arī objektu un darbību izmantojums, mācoties vārdu nozīmes un gramatiskās struktūras. Tiek uzskatīts, ka valodas mācīšanās process ir pēc iespējas jātuvina dabiskiem pirmās valodas apguves principiem (Richards, Schmidt 2002, 352).

Naturālās metodes principi, kā arī biheivioristu idejas sekmē tiešās metodes rašanos 20. gadsimta 2. pusē, un to varētu dēvēt par jaunu skatījumu uz vecajām idejām. Ja 19. gadsimta beigās ir intuitīva doma par dabiskas, dzīvas valodas apguvi, tad 20. gadsimta 80. gados tiek pamatoti principi (Brown 1994, 44: citē Richards and Rodgers 1986, 9–10; Rodgers 2011, 345), ka dzīvā valoda ir jāmāca tiešā veidā (sīkāk par tiešās metodes principiem sk. 1. pielikumu). Izmantojot tiešo metodi, liela uzmanība tiek pievērsta klausīšanās prasmei, lai pēc tam varētu veiksmīgi atdarināt dzirdēto. Tiešajā metodē nav paredzēts izmantot starpniekvalodu, tādējādi klasē var būt daudz uzskates līdzekļu, kas palīdz uztvert nezināmo vārdu. Var tikt izmantota arī mīmika un žesti, kā arī nezināmie vārdi var tikt skaidroti kontekstā (Brown 1994, 42–45; EDAL 1999, 98–98; Larsen-Freeman 2000, 28–29; Richards, Schmidt 2002, 159; Cook 2003, 33–34; Flowerdew, Miller 2005, 6; Metodiskie ieteikumi 2006, 55; Lazdiņa, Šalme 2008, 84; LTSV 2011, 90). Tiešā metode īpašu popularitāti gūst Francijā, kā arī ASV, kur 20. gadsimta sākumā ieplūst daudz imigrantu, kas mācību procesā nevar izmantot vienu un to pašu dzimto valodu (Lazdiņa, Šalme 2008, 86–87). Šī iemesla dēļ tiešā metode nereti ir vienīgais veids, kā mācīt valodu, jo valodas apguvējiem nav kādas kopīgas valodas zināšanu, ko varētu izmantot par starpniekvalodu mācību procesā.

Līdz šim nav pētījumu par to, cik aktīvi ir izmantota tiešā metode LATS apguvē, cenšoties valodas apguves procesā neizmantot starpniekvalodu, lai gan pastarpināti šīs metodes elementi, visticamāk, ir izmantoti gandrīz katra pedagoga darbā. Tas realizējas pedagoga jautājumu veidošanā, kas ietver arī valodas apguvēja atbildi uz tiem. Bieži vien, īpaši A līmenī, šie jautājumi ir primitīvi un valodas apguvējs gandrīz vārds vārdā atkārto skolotāja jautājumu. Piemēram, uzdodot jautājumu *Vai tev patīk Rīga?*, skolotājs saņems atbildi *Jā, man patīk Rīga* vai *Nē, man nepatīk Rīga*, kas uzskatāmi parāda tiešās metodes izmantojumu valodas LATS apguves procesā.

Šobrīd tiešā metode LATS apguves procesā tiek aktīvi izmantota, mācot latviešu valodu patvēruma meklētājiem. Nodarbībās patvēruma meklētājiem tiek mācīti paraugteikumi ar mērķi iegūt ātru rezultātu (Kupčs 2015; Bērtule 2016). Šī brīža situācijā ar patvēruma meklētājiem Eiropā var vilkt paralēles ar imigrantu ieplūšanu ASV pagājušā gadsimta sākumā.

3.4. Etnolingvistu skatījums uz valodu un šo ideju atspoguļojums LATS mācību grāmatās

20. gadsimta 1. ceturksnī, kad strukturālisms veidojas Eiropā, paralēli arī ASV attīstās strukturālisma skola, kuru ietekmē vairākas zinātnes nozares, bet noteicošā loma ir biheiviorismam (Soida 1968, 43–46).

ASV valodniecībā 20. gadsimta 20. gados attīstās etnolingvistika. Pētot valodu no etnolingvistikas skatupunkta, „zinātnieki pievēršas nevis izolētiem valodas faktiem, bet skata tos ciešā sakarā ar kultūru, tautas parašām, priekšstatiem, t. i., ciešā sakarā ar tautu vai nāciju" (Soida 1968, 55). Taču ideja par valodas un kultūras ciešo saistību nav jauna. Jau 19. gadsimtā šo ideju formulēja Vilhelms fon Humbolts (*Wilhelm von Humboldt*), rakstot, ka „Tajā pašā aktā, kurā cilvēks vij valodu no sevis, viņš arī ievij sevi valodā, un katra valoda ap tautu, kam tā pieder, apvelk loku, no kura izkļūt iespējams, tikai pārejot citas valodas lokā. Svešas valodas apguvi tāpēc varētu salīdzināt ar jauna viedokļa apguvi līdzšinējā pasaules skatījumā, jo katra valoda ietver sevī zināmas cilvēces daļas priekšstatu veidu un jēdzienu tīklu." (Humbolts 1985, 86–87). Tomēr arī V. fon Humbolta ideja par valodas ciešo saikni ar kultūru nav novatoriska. Emīlija Soida norāda, ka V. fon Humbolta atziņās šī ideja ir ienākusi no 18. gadsimta vācu dzejnieka Johana Gotfrīda fon Herdera (*Johann Gottfried von Herder*) darbiem (Soida 1968, 55).

Etnolingvistikas teorētiķis Edvards Sepīrs (*Edward Sapir*) skata valodu plašā kultūras lokā, uzsverot, ka „ļaudis lielā mērā ir tās valodas ietekmē, kuru lieto kā sazināšanās līdzekli" (Soida 1968, 55). A. Šalme norāda, ka „arī vairāku pazīstamu svešvalodu skolu teorētiķi savas metodes saistījuši ar tās tautas tradīciju, sadzīves un kultūras iepazīšanu, kuras valodu māca", par piemēru minot Čārlzu Karpenteru Frīzu (*Charles Carpenter Fries*), Robertu Lado (*Robert Lado*) u. c. (Šalme 1991, 77). Līdz pat mūsdienām ir aktuāla R. Lado tēze, ka „valoda un kultūra ir cieši saistītas. Nevar saprast citu tautu, neapgūstot priekšstatu sistēmu, kas raksturīga šai tautai un izteikta tās valodā." (Šalme 1991, 77) Šo teorētiķu atziņas ļauj secināt, ka mācību līdzekļu teksti un tajos ietvertās reālijas ir ļoti svarīgas konkrētās valodas apguves

procesā, jo tādējādi tiek apgūta arī konkrētās tautas kultūrvide. Īpaši svarīgi tas ir tajos mācību līdzekļos, kurus izmanto ārpus apgūstamās valodas zemes, jo nereti šādi mācību līdzekļi var būt vienīgais ceļvedis konkrētas zemes iepazīšanai.

Apskatot LATS apguvei veltītos mācību līdzekļus, jāsecina, ka T. Budiņas-Lazdiņas grāmatā *Teach Yourself Latvian* par latviskumu liecina latviešu autoru, piemēram, Jāņa Jaunsudrabiņa, Rūdolfa Blaumaņa, Annas Brigaderes, Pāvila Rozīša u. c. literāro darbu fragmenti. Taču tas īsti neļauj spriest par Latviju un tās kultūru. Jāuzsver gan, ka grāmatas 26. nodaļā tiek slavināts latviešu balets, iepazīstinot arī ar vienu no Latvijas kultūras reālijām, proti, Nacionālo operu. Tāpat grāmatā tiek pieminēts arī Krišjānis Barons un latvju dainas, kā arī atsevišķi Latvijas valsts simboli un vēstures fakti.

Izmantojot Līgas Streipas grāmatu *Easy Way to Latvian*[10], valodas apguvējs nedaudz tiek iepazīstināts ar Latvijas ģeogrāfisko vidi, kā arī ar latviešu kultūras tradīcijām. L. Streipa uzsver, ka latvietis ir liels dziedātājs, tāpēc Dziesmu svētki latviešiem ir ļoti nozīmīgs pasākums (Корст-Стрейпа 1998, 176).

No tekstuālā materiāla viedokļa ļoti vērtīga ir Valentines Lasmanes grāmata *A Course in Modern Latvian* (Lasmane 1985). Šajā grāmatā ir gan latviešu tautas pasakas un tautasdziesmas, gan anekdotes un mīklas, gan Raiņa dzeja, gan īsas biogrāfijas par Latvijai nozīmīgiem cilvēkiem, piemēram, Krišjāni Baronu, gan teksti par latviešu svētku svinēšanu, piemēram, Mārtiņdienu, gan receptes speķa pīrāgiem un piparkūkām, gan ieskats vēsturē par Zviedru laikiem Latvijā, gan arī izvilkums no Mārtiņa Zīverta lugas *Zaļā krūze* u. c. Tādā veidā valodas apguvējs tiek iepazīstināts arī ar latviešu kultūru un tradīcijām, kas ir ļoti svarīgs aspekts valodas un kultūras saistījumā.

Par latviskām var dēvēt ne tikai trimdas periodā iznākušās mācību grāmatas, bet arī atsevišķas pēc Latvijas Neatkarības atgūšanas izdotās grāmatas, piemēram, A. Priedītes un Andreasa Ludena (*Andreas Ludden*) mācību grāmata *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* (Priedīte, Ludden 1992); A. Šalmes un Pētera Ūdra veidotais *Do it in Latvian!* (Šalme, Ūdris 1996) u. c.

Vērtējot pēdējos gados tapušos LATS apguvei paredzētos mācību līdzekļus, jāsecina, ka tekstuālā ziņā ļoti vērtīga ir I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem*. Šajā grāmatā ir teksti ne tikai par latviešu tautas svētku

[10] Līgas Streipas grāmata *Easy Way to Latvian* tika adaptēta arī krieviski runājošajiem un iznāca Latvijā 1998. gadā. Tā kā disertācijas tapšanas gaitā nebija iespējas iegūt oriģinālo angliski runājošajiem paredzēto versiju, tika izmantota šīs grāmatas versija krievu valodā.

svinēšanas tradīcijām (iekļaujot arī aprakstu par vārdadienu svinēšanas tradīcijām), bet arī par politisko iekārtu Latvijā, slaveniem ģeogrāfiskiem objektiem u.c. Tieši tekstuālā ziņā šo grāmatu ļoti atzinīgi vērtē vairāki lektori, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu ārpus Latvijas (Gžibovska 2014 [intervija]; Grīnberga 2014 [intervija]; Štolls 2015 [intervija]).

Atzinīgi ir jāvērtē arī jaunākais LATS apguvei paredzētais mācību līdzeklis *Laipa* (Auziņa u. c. 2014a; Auziņa u. c. 2016a), kurā līdzās Latvijas reālijām ir arī krāsainas fotogrāfijas, kas palīdz valodas apguvējam vizualizēt zemi, kuras valodu viņš apgūst, īpaši tad, ja latviešu valoda netiek apgūta Latvijā, bet gan ārpus tās.

3.5. Audiolingvālās metodes izmantojums LATS apguvē

Tiešā metode gūst lielu popularitāti Eiropā, jo ir ļoti viegli atrast dzimtās valodas skolotājus, kas varētu mācīt modernās Eiropas valodas, turpretī Amerikā tas nav tik viegli. Otrais pasaules karš Amerikā sekmē t. s. Armijas metodes rašanos, kuras mērķis ir mācīt amerikāņu karavīrus, lai viņi spētu sazināties dažādās dislokācijas teritorijās (Brown 1994, 70; Šalme 2011a, 93).

Audiolingvālā metode balstās uz praktiskās armijas metodes, kā arī uz divām ietekmīgām teorijām: strukturālismu – valodniecībā un biheiviorismu – psiholoģijā, kā arī uz pētījumiem pedagoģijā (Richards, Schmidt 2002, 39; Kees de Bot, Lowie, Verspoor 2005, 77; Šalme, Lazdiņa 2008, 89; Šalme 2011a, 93–94). Audiolingvālās metodes pamatā ir akustiskā mutvārdu pieeja (*aural-oral approach*) valodu mācīšanā, kas ietver vairākus uzskatus par valodu un valodu mācīšanu: runāšana un klausīšanās ir valodas pamatprasmes; katrai valodai ir sava unikāla struktūra un noteikumu sistēma; valoda tiek apgūta, veidojoties paradumiem (Richards, Schmidt 2002, 39).

Audiolingvālā metode attīstījās 20. gadsimta 50.–60. gados ASV (un paralēli arī Francijā kā audiovizuālā metode) uz sākotnējās naturālās metodes bāzes, paralēli attīstoties arī tiešajai metodei. Lai gan tiešajai un audiolingvālajai metodei ir daudz līdzību, tomēr ir pamanāmas arī atšķirības, kas galvenokārt realizējas valodas prasmju attīstīšanā un dzimtās valodas izmantojumā mācību procesā (sīkāk par audiolingvālās metodes principiem sk. 1. pielikumā).

Pavērsiens LATS apguves attīstībā ir vērojams līdz ar L. Streipas grāmatas *Easy Way to Latvian* iznākšanu 1983. gadā.

L. Streipa uzskata, ka svešvalodu visvieglāk ir mācīties tāpat kā dzimto valodu, proti, sarunājoties (Корст-Стрейпа 1998, 6), kas sasaucas ar jaunām idejām valodu apguves jomā

pasaulē, kā arī audiolingvālās metodes elementiem. Viss mācību materiāls L. Streipas grāmatā ir pasniegts tikai dialogu formā, un mācību līdzeklim ir pievienotas vairākas kasetes.

L. Streipas grāmata *Easy Way to Latvian* iezīmē jaunas vēsmas LATS apguvē. Valodu apguvē vislielākā uzmanība tiek pievērsta dialogiem un klausīšanās prasmei, neatvēlot galveno vietu gramatikai, dažādu vienveidīgu gramatisku uzdevumu pildīšanai, kā arī sarežģītu tekstu lasīšanai. Dialogu un paralēlo tekstu izmantošana valodas apguvē ir raksturīga audiolingvālajai metodei, kas savukārt sasaucas ar kontrastīvās lingvistikas principiem, uzskatot, ka valoda ir jāmāca, izmantojot salīdzināšanu un pretstatīšanu.

Līdzīgā stilā kā L. Streipas grāmata *Easy Way to Latvian* ir veidota arī Jāzepa Leļa grāmata *Latviešu valodas mācība iesācējiem* (Lelis 1992), kas pirmo reizi iznāca 1984. gadā Amerikā. Tas ļauj secināt, ka arī LATS jomā pedagogi uzskatīja par svarīgāko iegūt praktisku saziņas prasmi, plašiem gramatikas skaidrojumiem atvēlot otršķirīgu lomu.

Mācību saturs dialogu formā ir īstenots arī A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* (Priedīte, Ludden 1992), kas tika veidota atbilstoši tā laika intensīvo valodas kursu mācīšanas praksei. Tomēr dialogiem vairs nav identisku tulkojumu, kā tas bija L. Streipas un J. Leļa grāmatās. A. Priedītes un A. Ludena grāmata ir arī diezgan sablīvēta, un tajā ir pamatīgi izklāstīta latviešu valodas gramatika, kā arī parādās diezgan daudz gramatikas prasmi attīstošu vingrinājumu, kas bija raksturīgs strukturālisma sākuma posmā, tādējādi iezīmējot A. Priedītes un A. Ludena izpratni par latviešu valodas apguves procesu. Šāda pieeja mācību grāmatas izveidē ir saprotama un atbalstāma, jo latviešu valoda pieder pie fleksīvām valodām – tas nozīmē, ka nepieciešams apgūt gramatiku, lai varētu pilnvērtīgi saprast un lietot latviešu valodu.

3.6. Audiolingvālās metodes kritika un psiholoģiskās pieejas uzplaukums

Laika gaitā audiolingvālā metode izpelnās kritiku par to, ka pārāk daudz tiek akcentēta valodas struktūru un formu apguve un ka tas tiek darīts ar „iekalšanas" un daudzkārtējas atkārtošanas vingrinājumu palīdzību, tādējādi īsti neveicinot saziņas prasmi. Tā vietā tiek radīta droša, samērā vienveidīga un iepriekš paredzama saziņas situācija. Tas sasaucas arī ar N. Čomska transformatīvās gramatikas teoriju, uzskatot, ka valodas struktūras un cilvēka spējas apgūt valodu ir iedzimtas (Chomsky [1957] 2002).

20. gadsimta 70. gadi ir haotisks, taču tajā pašā laikā diezgan auglīgs posms dažādu valodas apguves metožu attīstībā. 20. gadsimta 60. gadu beigas un 70. gadu sākums ir savā ziņā pārmaiņu laiks, kas veicina lingvopsiholoģiskās pieejas izmantojumu svešvalodu mācību

procesā. Tiek radītas tādas metodes kā, piemēram, kolektīvā valodas apguve un suģestopēdijas metode, kurās tiek izmantoti dažādi psihoterapijas veidi, kā arī radīta īpaši labvēlīga vide valodas apguvei. Valoda tiek apgūta saziņas vajadzībām, izmantojot tulkošanu, spēles, mūzikas un krāsu terapiju, žestus, mīmiku, vizuālus uzskates līdzekļus u. c. Šajā laikā attīstās arī fiziskās reaģēšanas metode, kura paredz to, ka uz skolotāja norādījumiem un pavēlēm valodas apguvējs atbild ar fizisku darbību (Brown 1994, 95–100; Richards, Schmidt 2002, 91–92, 486, 528, 559; LTSV 2011, 31, 46, 87–88). Nav zināms nekas par šo metožu izmantojumu LATS apguvē, taču tas neizslēdz faktu, ka atsevišķi psiholoģiskās pieejas elementi varētu tikt izmantoti arī latviešu valodas kā svešvalodas mācību procesā.

3.7. Funkcionālās valodniecības ideju ietekme uz komunikatīvi orientētu valodas apguvi

Ideju par funkcionālo lingvistiku aizsāk Prāgas strukturālisma skolas pārstāvji, uzsverot strukturālu un funkcionālu pieeju valodas pētīšanā. „Runas darbības kā sazināšanās līdzekļa analīze rāda, ka visparastākais runātāja mērķis, ko var ļoti precīzi konstatēt, ir izteikums. [..] Tādēļ lingvistiskajā analīzē vajag iziet no funkcionālā viedokļa. No šī viedokļa valoda ir izteiksmes līdzekļu sistēma, kas kalpo kādam noteiktam mērķim.” (Soida 1968, 14) Funkcionālās valodniecības pamatprincips ir skatīt valodu „kā izteiksmes līdzekļu sistēmu, kas veic noteiktas funkcijas” (Zuicena u.c. 1997, 13).

20. gadsimta 70. gadu sākumā Maikls Halidejs (*Michael Halliday*) formulē jaunu valodas teoriju – sistēmiski funkcionālo gramatiku, kas aplūko valodu kā sabiedrības funkcionēšanas līdzekli. S. Lazdiņa komentē M. Halideja teorijas sistēmiskumu un funkcionalitāti, uzsverot, ka gramatika netiek atklāta kā kaut kas patvaļīgs, bet gan aplūkota kā sistēma ar daudzām potenciālajām iespējām un noteiktā sistēmā tiek mēģināts attīstīt valodas funkcijas (Lazdiņa 2007b, 225). Tādējādi tiek secināts, ka ar M. Halideja teorijas formulēšanu atdzimst Eiropas strukturālismam raksturīgais funkcionālisms (Lazdiņa 2007b, 226; Bliska 2012, 36).

Svarīgi ir šķirt funkciju hierarhiju, proti, vispārīgas jeb valodas funkcijas un saziņas funkciju ar tās daudzajām apakšfunkcijām.

Vispārīgās valodas funkcijas ir aplūkojuši vairāki latviešu autori. D. Nītiņa par svarīgākajām valodas funkcijām uzskata komunikatīvo, gnozeoloģisko, ekspresīvo, estētisko, aperceptīvo un signifikatīvo funkciju (Nītiņa 2007, 50). S. Kļaviņa par svarīgākajām valodas funkcijām jeb uzdevumiem uzskata esamības atspoguļošanu un izziņu, domāšanu; domu,

jūtu, gribas izteikšanu; sazināšanos; ietekmēšanu; kultūras veidošanu, iemiesošanu un apgūšanu (Kļaviņa 1997, 10). Svarīgāko valodas funkciju uzskaitījums dots arī Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā (VPSV 2007, 419).

Lai gan lingvodidaktikā par svarīgāko tiek uzskatīta saziņas funkcija, valodu apguvē ir arī vispārīgās funkcijas, piemēram, domu izteikšanas funkcija, izziņas, kultūras u. c. funkcijas.

Kopš 20. gadsimta 70. gadu vidus lingvodidaktikā valda uzskats, ka svarīgākais ir iemācīties sazināties svešvalodā (Vuds 2000, 7). Valodas vārdu krājuma un gramatikas likumu apguve ir nekam nederīga, ja valodas apguvējs nevar lietot šīs formas funkcionālos nolūkos (Brown 1994, 231), tādēļ priekšplānā izvirzās saziņas funkcija ar tās sazarotajām apakšfunkcijām. M. Halidejs izdala 7 valodas komunikatīvās funkcijas: instrumentālo, regulējošo, reprezentatīvo, mijiedarbības, personisko, izzināšanas un iztēles (Halliday 1973; Brown 1994, 232–233). Uz M. Halideja minēto funkciju bāzes tika nosauktas gandrīz 70 atšķirīgas funkcijas, kas iekļautas angļu valodas kā svešvalodas mācību grāmatās, piemēram, sasveicināšanās, atvadīšanās, noliegšana, pierunāšana, atzinības izteikšana, izvairīšanās, brīdināšana u. c. (Van Ek, Alexander 1975: Brown 1994, 234), kas parāda saziņas funkcijas plašo sazarojumu.

Latviešu valodas apguves praksē valodas komunikatīvo funkciju apzināšana sākas ar Eiropas Padomes apgādā izdoto Jana Ates van Eka (*Jan Ate van Ek*) un Džona Leslija Melvila Trima (*John Leslie Melville Trim*) *Threshold Level 1990* (Van Ek, Trim 1991), pēc kura parauga radīts arī *Latviešu valodas prasmes līmenis* (Zuicena u. c. 1997). 21. gadsimta sākumā M. Halideja, kā arī J. A. van Eka un Dž. L. M. Trima funkciju klasifikāciju daudz izmanto arī LAT2 priekšmeta mācību satura izveidē un samērā plaši atspoguļo arī mācību grāmatās. (Šalme 2011a, 104–105)

Nozīmīgu pienesumu latviešu lingvodidaktikas jomā dod arī 2006. gadā iztulkotās un izdotās *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana* (EKP 2006). *Pamatnostādnēs* iekļautajos valodas prasmju līmeņu aprakstos norādīts, kuras komunikatīvās funkcijas izmantojamas attiecīgā prasmes līmenī, piemēram, A līmenī lietotājs valodā izmanto galvenokārt sociālās funkcijas (EKP 2006, 37).

2016. gadā publicēts A. Šalmes un Ilzes Auziņas pētījums par latviešu valodas prasmes līmeņiem no A1 līdz C2 līmenim, kurā aprakstīts latviešu valodas apguves process un valodas lietojums katrā līmenī. Svarīgi un lingvodidaktikas speciālistiem noderīgi ir tas, ka pētījumā dots valodas prasmes līmeņu vispārīgs apskats, valodas lietojuma padziļināts

raksturojums konkrētā līmenī, kā arī sniegts valodas lietojums valodas komunikatīvās funkcijas īstenošanai (Šalme, Auziņa 2016a; Šalme, Auziņa 2016b).

3.8. Komunikatīvā pieeja LATS apguvē

Komunikatīvā pieeja valodu apguvei sāk veidoties 20. gadsimta 70. gados saistībā ar angļu lietišķās valodniecības pārstāvju darbību un sociolingvistikas un pragmatiskas attīstību, kas būtiski paplašina izpratni par valodu un tās būtību.

Sociolingvista un antropologa Della Haimza (*Dell Hymes*) komunikatīvās kompetences teorija (Haimzs 2003, 31–35) paplašina izpratni par valodu un tās saistību ar komunikācijas apstākļiem, uzsverot, ka „komunikatīvā kompetence ir indivīdu spēja sazināties situācijas un pieņemto normu kontekstā, ievērojot lingvistiskus, psiholoģiskus, sociālus un pragmatiskus nosacījumus" (Druviete 2003, 29). D. Haimza teorija sekmē komunikatīvās pieejas rašanos svešvalodu apguvē, kuras mērķis ir attīstīt valodas apguvēja spējas lietot valodu efektīvi (Lazdiņa 2007b, 222; Bliska 2012, 35). Taču ideja par dabisku valodas apguvi nav jauna. Intuitīva doma, ka valoda ir vajadzīga lietojumā, nodarbinājusi valodniekus un teorētiķus jau 19. gadsimta beigās, kad radīta naturālā metode. Pēc vairāk nekā 50 gadiem tā rezultējas tiešās metodes lietojumā, kas ir jauns skatījums uz vecām idejām. Tiešās metodes principi rada pamatu komunikatīvajai pieejai valodu apguvē, kurā tiek uzsvērta dabiska valodas apguve (sīkāk par komunikatīvās pieejas principiem sk. 1. pielikumā).

Tiek uzskatīts, ka komunikatīvi orientētas mācības var noritēt efektīvi tikai tad, ja valoda tiek izmantota saziņas nolūkos (Šīlss 1998, 2).

20. gadsimta beigas un 21. gadsimta sākumu raksturo plašas diskusijas par komunikatīvās pieejas jēgu un nozīmi valodu apguvē. Par komunikatīvās pieejas lietojumu tiek runāts ne tikai saistībā ar otrās valodas un svešvalodas apguvi (Šalme 1992; Šalme 2006; Lazdiņa 2007a; Lazdiņa 2007b; Naua 2007; Lazdiņa, Šalme 2008; Šalme 2011a), bet arī saistībā ar dzimtās valodas apguvi (Anspoka-eb; Laiveniece 2000; Laiveniece 2003).

Runājot LAT1 apguvi, tiek uzsvērts, ka pusaudzim „pietrūkst prasmju kompetentam valodas lietojumam praksē" (Laiveniece 2003, 80). Tas nozīmē, ka skolēni savā dzimtajā valodā nespēj analizēt un izteikt spriedumus ne mutvārdos, ne rakstveidā. Tas savukārt veicina strukturālās un komunikatīvās pieejas elementu apvienošanu dzimtās valodas apguvē.

LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos komunikatīvās pieejas elementi plašākā apjomā ir iestrādāti A. Šalmes un P. Ūdra mācību grāmatā *Do it in Latvian!* (Šalme, Ūdris

1996), lai gan atsevišķi komunikatīvās pieejas elementi vai drīzāk intuitīva doma, ka valoda ir vajadzīga lietojumā, saskatāma arī citos LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos (Lasmane 1985; Pujāte, Sosāre 1995).

Mācību grāmata *Do it in Latvian!* tiek raksturota kā vēlīnā strukturālisma paraugs, kurā ietverts savdabīgs strukturālās, funkcionālās un komunikatīvās valodu mācīšanas pieejas modelis. Tā izveides idejas ir pilnībā gūtas no audiolingvālās metodes teorētiskajiem un praktiskajiem principiem, taču grāmatas lingvistiskajam saturam ir piešķirta daudz plašāka funkcionāla ievirze (Šalme 2011a, 99). Pāreja no strukturālas uz funkcionālu un komunikatīvu pieeju valodas mācīšanā labi redzama šajā mācību līdzeklī, jo vienā nodaļā kopā ir salikti pilnīgi strukturāli gramatikas prasmi attīstoši daudzkārtējās atkārtošanas vingrinājumi ar dialogu un saziņas prasmi attīstošiem vingrinājumiem. Tātad kopā vienā mācību līdzeklī ir saliktas visas pazīstamākās teorijas, pieejas un metodes valodu apguvē, kas rada diezgan lielu haosu galvenokārt jau skolotāja galvā, jo nav saprotams, kā šī lietas kopā mācīt. Taču iespējams, ka tieši pieeju un metožu sajaukums ir iemesls, kāpēc mācību līdzeklis *Do it in Latvian!* ilgu laiku pēc LR neatkarības atjaunošanas bija viens no populārākajiem mācību līdzekļiem LATS apguvē gan Latvijā, gan ārpus tās. Katrs pedagogs varēja atrast sev noderīgu aspektu – dažiem patīk sistēmiskais gramatikas izkārtojums mācību grāmatā (Štolls 2015 [intervija]); Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]), citiem savukārt teksti un vingrinājumi, kas palīdz attīstīt sazināšanās prasmi.

Ideja par komunikatīvo pieeju valodas apguvē, kura tiek aizsākta ar A. Šalmes un P. Ūdra grāmatas *Do it in Latvian!* iznākšanu, mudina arī citu grāmatu autorus radīt konkurētspējīgu mācību līdzekli. Tomēr īsteni komunikatīvajā pieejā balstīts LATS apguvei paredzēts mācību līdzeklis iznāk tikai gandrīz pēc 20 gadiem, proti, N. Nauas un I. Klēveres-Velhli mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem* (Klēvere-Velhli, Naua 2012).

N. Nauas un I. Klēveres-Velhli mācību grāmata ir ļoti saistoša studentiem interesanto tekstu dēļ, kas stāsta gan par latviešu vārda dienas svinēšanas tradīcijām, gan olimpiskajām spēlēm un politiku Latvijā u. c., kas adaptēti studentu zināšanu līmenim. Savukārt gramatikas apguvē konsekventi ievērots komunikatīvās pieejas princips – no piemēriem pakāpeniski nonākt pie gramatikas likumībām jeb apgūt gramatiku induktīvi. Taču induktīva gramatikas apguve ir faktors, ko diezgan negatīvi vērtē daudzi pedagogi gan Latvijā, gan ārvalstīs, kas strādā ar šo mācību līdzekli, atzīstot, ka tajā trūkst pamatīgas gramatikas daļas vai vismaz plašāka gramatikas skaidrojuma mācību posma sākumā (Gžibovska 2014 [intervija];

Zagorska 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Štolls 2015 [intervija], Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija] u. c.)

Komunikatīvās pieejas ideju attīstībā noteikti jāmin arī Latviešu valodas aģentūras ieguldījums, veicinot vairāku LAT2 mācību līdzekļu izstrādi (Nau 2002; Budviķe, Nau 2003; Nau, Vaivade 2003; Budviķe, Nau, Vaivade 2004 u. c.). Kaut arī šie mācību līdzekļi ir domāti LAT2 apguvei, tie deva virzību arī LATS attīstībā.

20. gadsimta beigas un komunikatīvās pieejas uzplaukums it kā noslēdz ciklu izpratnē par valodu un idejas par tās apguvi. Rezultātā tie vairs nav metožu meklējumi, bet gan komunikatīvā pieeja, kas ir balstīta uz teorijām un kuras pamatā ir valodas mācību saturs. Par valodas mācību satura veidošanos sistemātiski sāk domāt ar *Pamatnostādņu* tulkojumu latviešu valodā (EKP 2006), kā arī ar valodas līmeņu aprakstu (Šalme, Auziņa 2016a), kas arī balstās komunikatīvajā pieejā.

LATS attīstītā ir sperts liels solis uz priekšu un izveidots progresīvs mācību līdzeklis *Laipa A1* (Auziņa u.c. 2014a), kas LATS praksē pirmo reizi norāda uz lingvistisko saturu, kas jāapgūst A1 līmenī. Mācību grāmatā *Laipa A1* ir ietvertas tēmas, kas cieši saistītas ar valodas apguvēja ikdienas dzīves ritmu. Mācību grāmatas autori ir sekojuši pēdējā laika tendencēm citu svešvalodu apguvē, tāpēc arī *Laipa A1* ir krāsaina, papildināta ar attēliem, kas padara mācību procesu interesantāku. Lai gan satura ziņā mācību grāmata vairāk ir piemērota Latvijā dzīvojošiem ārvalstniekiem, to neapšaubāmi var izmantot arī formālā un neformālā izglītībā ārpus Latvijas. Tādā gadījumā mācību grāmatā *Laipa A1* iekļautajiem attēliem ir liela nozīme, jo tie palīdz vizualizēt zemi, kuras valoda tek apgūta.

Mācību grāmatā *Laipa A1* katrā tēmā no gramatikas atlasīts tieši tik daudz, cik tēmas robežās nepieciešams – tas ir raksturīgi funkcionālajai pieejai. Ļoti atzinīgi ir vērtējams valodas apguvējam noderīgais lietvārda locījumu nozīmju apskats mācību grāmatā.

Mācību līdzeklī *Laipa A1* ir uzdevumi, kas attīsta visas valodas prasmes, tai skaitā arī klausīšanās uzdevumi. Vingrinājumi ir dažādi, tie nav tikai vienveidīgi gramatikas prasmi attīstoši vingrinājumi. Valodas apguvējam ir jāspēj arī novērtēt izlasītu informāciju, atzīmējot, vai valodas fakts atbilst tekstam vai nē. Tādā veidā tiek pievērsta uzmanība arī leksikai. Grāmatai ir pievienota arī darba burtnīca, kas realizē ideju par kompleksu mācību līdzekli svešvalodas apguvei.

Pie mācību līdzekļa *Laipa A1* izveides ir strādājuši gan LAT2, gan LATS praktiķi, kas parāda, ka pamazām saplūst abu šo lingvodidaktikas virzienu pieredze mācību satura izveidē.

Komunikatīvās pieejas attīstību LATS apguvē no 20. gadsimta 90. gadiem atspoguļo ne tikai mācību grāmatas, bet arī mācību programmas, studiju kursi un apmaiņas programmas. Latvijas augstāko izglītības iestāžu mācību programmās (Programma 2011a; Programma 2011b; Programma 2012a; Programma 2015a;), kuras paredzētas ārvalstu studentiem, valodas apguves mērķis paredz apgūt latviešu valodu saziņas vajadzībām. Ārvalstu studentiem, kas Latvijā studē Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē Medicīnas vai Zobārstniecības studiju programmā, latviešu valoda jāapgūst arī saziņai ar pacientu, tas nozīmē, ka studentiem ir jābūt spējīgiem lietot valodu konkrētā jomā.

Kopš 20. gadsimta 90. gadiem Latvijā ir tikuši īstenoti arī intensīvie kursi, sadarbojoties gan ar Vācijas, gan arī Norvēģijas un ASV augstākajām mācību iestādēm. Šāda veida intensīvie kursi prasa gan īpaši izstrādātu mācību metodiku, gan arī speciālus mācību līdzekļus. Vairumā gadījumu intensīvo kursu dalībnieki dzīvojuši latviešu ģimenēs, līdz ar to latviešu valodas lietojums praktizēts reālās saziņas situācijās. Bieži vien valodas apguvējiem pirms braukšanas uz Latviju jau bijušas pamatzināšanas latviešu valodas apguvē, tāpēc mācību procesā Latvijā īstenota galvenokārt komunikatīvā pieeja.

3.9. Komunikatīvās pieejas pilnveide ar tulkošanas elementiem

Lai gan jau 19. gadsimta otrajā pusē gramatiskā tulkošanas metode tika apšaubīta un tulkošana izskausta no svešvalodu apguves procesa, 20. gadsimta beigās šādu pilnīgu atteikšanos no tulkošanas sāka noliegt vairāki valodniecības nozares speciālisti Francijā un Kanādā, uzsverot tulkošanas lietderību svešvalodas apguves procesā (Mutore 2013, 94). Valodnieki iesaka integrēt tulkošanu mūsdienu svešvalodu apguves komunikatīvajā pieejā kā ļoti noderīgu vingrinājumu enonsiatīvo vienību un komunikācijai nepieciešamo pragmatisko un diskursīvo elementu noteikšanai, taču tiek uzsvērts, ka runa nav par atgriešanos pie tradicionālās gramatiskās tulkošanas metodes, bet gan par komunikatīvās metodes pilnveidi ar tulkošanas uzdevumu elementiem (Mutore 2013, 96). Šim viedoklim piekrīt arī vācu valodnieki, uzsverot, ka gramatiskā tulkošanas metode tiek izmantota arī mūsdienās valodas apguvē pieaugušajiem, mācot ne tikai senās valodas, bet arī vācu valodu (Vīnkalne 1998). Tulkošanas jeb starpniecības nozīmīgums komunikatīvās kompetences realizācijā uzsvērts arī *Pamatnostādnēs* (EKP 2006, 20) un *Latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstā* (Šalme, Auziņa 2016a). Arī pedagogi, kas nodarbojas ar LATS mācīšanu, uzsver, ka latviešu valodu nevar mācīt tikai komunikatīvi, ir jāmāca arī gramatika, un tulkošanas uzdevumi bieži palīdz

valodas apguves procesā (Zagorska 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Horiguči 2015 [intervija]; Rubene 2016 [intervija] u. c.).

Par gramatiskās tulkošanas metodi ir svarīgi runāt arī mūsdienās, jo tā vēl joprojām tiek izmantota svešvalodu apguves procesā, tostarp arī LATS apguvē. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, kā arī intervijas ar LATS pasniedzējiem, var secināt, ka tulkošana tiek uzskatīta par vienu no veiksmīgākajiem valodas apguves elementiem, kas liek valodas apguvējam producēt visas iepriekš apgūtās gramatiskās un leksikās zināšanas, lai izveidotu gramatiski pareizu un saprotamu teikumu. Turklāt arī atsevišķos mācību līdzekļos, un droši vien arī LATS nodarbībās, tiek izmantoti gramatiskās tulkošanas metodes elementi. To parāda arī viena no jaunākajām LATS apguvei paredzētajām mācību grāmatām – Ilzes Zagorskas veidotā mācību grāmata *Latviešu valoda igauņu studentiem* (Zagorska 2014). Tajā arī tiek izmantots diezgan daudz tulkošanas vingrinājumu gan no latviešu valodas igauņu valodā, gan otrādi, kā arī dažādi gramatikas prasmi attīstoši vingrinājumi. Arī japāņiem paredzētajā Daiki Horiguchi veidotajā mācību grāmatā *New Express Latvian* (Horiguchi 2013) tulkošanas vingrinājumiem ir atvēlēta galvenā loma.

Ņemot vērā empīrisko pieredzi, intervējot LATS mācībspēkus, kā arī apskatot LATS apguvei paredzētos mācību līdzekļus, var secināt, ka gramatiskās tulkošanas metodes elementi LATS apguvē tiek izmantoti arī mūsdienās. Tas vairs nav klasiskais gramatiskās tulkošanas metodes tīrs izmantojums, kā tas bija vērojams pirmajos LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos. Gramatiskās tulkošanas metodes elementi mijas arī ar citu pieeju elementiem, veidojot pieeju un metožu sajaukumu, līdz ar to laika gaitā ir gūts apstiprinājums, ka latviešu valodas apguves process nevar notikt bez gramatikas mācīšanās. Diskusijas rodas par to, cik daudz laika atvēlēt gramatikas mācīšanai katrā mācību stundā.

Pedagogu uzskati, mācību grāmatu autoru redzējums, kā arī teorētiskajās vadlīnijās svešvalodu apguvei atrodamā informācija liek secināt, ka nepietiekami ir tikusi izprasta komunikatīvās pieejas būtība, tāpēc, iespējams, ne visi pedagogi to spēj pieņemt un īstenot mācību stundās. Vairāki LATS pedagogi (Zagorska 2014 [intervija]; Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Laiveniece 2016 [intervija] u. c.) uzsver, ka nodarbību laikā tiek izmantoti dažādi valoddarbības veidi un tiek mēģināts attīstīt visas valodas prasmes, tāpēc viņi nav īsti pārliecināti, ka tā ir komunikatīvā pieeja vai dažkārt vispār nevar definēt konkrētu pieeju, jo nodarbībā tiek iekļauti dažādi uzdevumi, tajā skaitā arī gramatikas prasmi attīstoši uzdevumi un tulkošana, kā arī tekstu lasīšana un to analīze. Tas liecina par nepilnīgu komunikatīvās pieejas izpratni, jo tā ietver ļoti bagātību mācīšanas

sistēmu, ko labi parāda komunikatīvās pieejas principi, kas tiek īstenoti mācību procesā (sk. 1. pielikumu).

4. Pieaugušais valodas apguvējs

Promocijas darbā uzmanība ir pievērsta pieaugušajam valodas apguvējam, tāpēc jāuzsver, kādas pazīmes šo valodas apguvēju raksturo. Uzskaitījums veidots, balstoties teorētiskajā literatūrā (Bakejūra, Mangerūda 2001; Ose 2001; Ivanova 2012, 65–76), kā arī empīriskajā pieredzē.

1. Neviendabīgums vecuma ziņā. Vienā grupā var būt valodas apguvēji ar ļoti lielu vecuma starpību. Par pieaugušo izglītības dalībnieku tiek uzkatīta ikviena persona no 15 gadu vecuma (LPIA 1996, 21). Vislielākā viendabība vecuma ziņā ir augstākajās mācību iestādēs, kur latviešu valodu apgūst ārvalstu studenti gan pilna laika, gan arī apmaiņas studiju programmās, taču, kā rāda personiskā pieredze, ne vienmēr grupas vecuma ziņā ir viendabīgas. Tomēr šādos gadījumos vecuma starpība visbiežāk ir 10 gadu robežās.
2. Neviendabīgums profesijas un sociālā statusa ziņā. Grupā var būt gan studenti, gan pensionāri, gan dažādās profesijās strādājošie. Šī pazīme gan vairāk attiecas uz t. s. sabiedrisko kursu grupām. Nereti Latvijā latviešu valodu vēlas apgūt viena uzņēmuma pārstāvji, un tad neviendabīgums profesijas ziņā nav tik izteikts. Arī augstākās izglītības iestādēs, kurās studē ārvalstu studenti, neviendabīgums profesijas un sociālā statusa ziņā ir neliels.
3. Neviendabīgums nacionālās piederības ziņā. Latvijā tas ir īpaši vērojams ārvalstu studentu vidū, kā arī interešu izglītībā, piemēram, vasaras skolā, kad vienā grupā var būt pat 10–15 dažādu nacionalitāšu pārstāvji no visas pasaules.
4. Atšķirība dzīves pieredzē. Pieaugušie balstās dzīves pieredzē un mācību procesā izmanto gan piedzīvoto, gan pieredzi, gan iespēju salīdzināt dzīves situācijas. Pieaugušie mācās, lai izmantotu jaunās zināšanas nekavējoties, tāpēc valodas apguves procesā ir svarīgi mācīt to, ko valodas apguvējs varēs nekavējoties izmantot saziņā. Šis aspekts gan mazāk ir attiecināms uz latviešu valodas apguvi filoloģijas studiju programmās, kas parasti notiek zinātniskiem mērķiem.
5. Atšķirība valodas apguves pieredzē. Ir vērojamas atšķirības tiem valodas apguvējiem, kuriem pirms latviešu valodas apguves jau ir bijusi citu valodu apguves pieredze, un

tiem valodas apguvējiem, kuriem dzimtā valoda ir angļu valoda un latviešu valoda ir pirmā svešvaloda, ko viņi apgūst. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, jāuzsver, ka nozīme ir arī valodas apguvēja dzimtajai valodai, jo latviešu valoda ir fleksīva valoda, tas nozīmē, ka citu valodu runātājiem, kuru valodas pieder pie fleksīvām valodām, ir vieglāk izprast latviešu valodu un to arī apgūt. Protams, arī šajā gadījumā skolotājam tomēr ir jābūt uzmanīgam, jo ne visi gramatiskie elementi līdzīgām valodām var sakrist, piemēram, igauņu valodā arī ir locījumi, līdzīgi kā latviešu valodām, tomēr nav gramatiskās dzimtes, kā tas ir latviešu valodā. Pieredze rāda, ka vislielākās grūtības latviešu valodas apguvē ir angļiem un zviedriem, kas varētu būt izskaidrojams ar atšķirībām valodu apguves pieredzē.

6. Spēju un personības īpašību daudzveidība. Šeit noteikti jāņem vērā dažādi psiholoģiski faktori, kas pieaugušajiem ir daudz izteiktāki nekā bērniem. Tāpēc, mācot valodu pieaugušajiem, ir jāplāno dažādi darba veidi, temps un variācijas. Turklāt pieaugušajiem valodas apguves procesā nepieciešams lielāks treniņš un vingrināšanās nekā bērniem, tāpēc ļoti svarīga mācību procesā ir atkārtošana.

Pieaugušā valodas apguvēja raksturojums rāda, ka skolotājam, mācot pieaugušo, ir lielāki riski un iespējamas dažādas neprognozējamas situācijas, kuras skolotājam jābūt gatavam risināt. Viens no lielākajiem riskiem ir vecums, no kura izriet arī sociālais statuss, kā arī atšķirība dzīves pieredzē un bieži vien arī atšķirība citu valodu apguves pieredzē. Piemērs ilustrācijai no grupas Rīgas Stradiņa universitātē Zobārstniecības fakultātē. Grupā ir septiņi studenti vecumā no 18 līdz 22 gadiem un viena studente 40 gadu vecumā, kas reizē ir arī māte četriem bērniem vecumā no 10 mēnešiem līdz 5 gadiem. Kursa laikā un gala pārbaudījumā vislabākie rezultāti ir daudzbērnu ģimenes mātei, kamēr pārējie studenti sūdzas par laika trūkumu un nogurumu. Protams, šis piemērs nav universāls, un skolotājam jārēķinās ar situācijām, ka gados vecākiem valodas apguvējiem var būt lielākas grūtības apgūt valodu nekā gados jaunākiem valodas apguvējiem.

Ļoti nozīmīgs faktors ir neviendabīgums nacionālās piederības ziņā, jo tas nosaka arī katra valodas apguvēja valodas mācīšanās stilu. Pieredze rāda, ka vācu studenti labprāt apgūst gramatiskās formas un nereti pat pieprasa tās nodarbībā, kamēr citiem studentiem gramatikas mācīšanās šķiet garlaicīga, nelietderīga un ļoti bieži pat nesaprotama. Īpaši tas sakāms par valodu apguvējiem, kuri, piemēram, nekad iepriekš nav apguvuši valodu, kurā ir locījumi. Tad valodas apguves procesā rodas jautājums, „Kas ir akuzatīvs?”. Šādā gadījumā skolotājam ir jābūt gatavam diferencēt mācību procesu un pat mainīt iepriekš izplānoto nodarbību gaitu.

Reizēm skolotājam ir jāsaskaras ar vēl kādu problēmu, kas parasti ir raksturīga t. s. sabiedrisko kursu grupām, proti, nevienlīdzīgām latviešu valodas zināšanām grupā, kas reizēm var būt pat no A1 līdz B1 līmenim vienā grupā. Tas ir saistīts ar vairākiem faktoriem. Pirmkārt, finansiālām iespējām, jo ļoti bieži grupa netiek nokomplektēta, ja tajā nav pietiekams valodas apguvēju skaits. Otrkārt, valodas apguvēju pašvērtējums, kas bieži vien ir zemāks par viņu patieso zināšanu līmeni. Šādā gadījumā skolotājam ir jābūt gatavam, ka vienā grupā var būt dažādu līmeņu valodas apguvēji, kas atkal liek diferencēt mācību procesu.

- - - - - - - -

Promocijas darba I daļas izklāstā izkristalizējušās vairākas vērtīgas atziņas par jēdzienu *pirmā valoda*, *otrā valoda* un *svešvaloda* lietojumu gan Latvijā, gan pasaulē, gan arī latviešu valodas statusu trimdas paaudzēm. No pasaulē un Latvijā pieņemtā dalījuma L1/L2/L3 latviešu valoda trimdā pašu trimdinieku un trimdas autoru izpratnē pastāv kā L1, kura jēdziens ietver dažādus terminus latviešu valodas apzīmēšanai trimdā, kā arī kā L3, ar kuru Latvijā un pasaulē visbiežāk tiek saprasta svešvaloda.

Runājot par jēdzienu *otrā valoda* un *svešvaloda* izpratni, jāuzsver, ka ārpus Latvijas termins *otrā valoda* tiek lietots ļoti plaši, apzīmējot gan hronoloģiski apgūto otro valodu, gan majoritātes valodu, kas jāprot minoritātēm, gan arī jebkuru valodu, kas ir atšķirīga no dzimtās valodas. Turpretī Latvijā ar terminu *otrā valoda* saprot galvenokārt majoritātes valodu, kas jāprot minoritātēm. Ārzemju pētnieki reizēm izvēlas terminu *otrā valoda* kā ērtu un aptverošu terminu, ar ko apzīmēt gan svešvalodu, gan otro valodu tādā izpratnē, kā to saprot Latvijas pētnieki, lai gan arī ārvalstīs šie jēdzieni tiek šķirti. Savukārt Latvijā šo jēdzienu šķīrums ir konkrētāks.

Tomēr LAT2 jēdziena saturs palēnām mainās. Ņemot vērā jēdzienu *pirmā valoda, otrā valoda* un *svešvaloda* skaidrojumu, kā arī pārmaiņas izglītības sistēmā, jāsecina, ka disciplīnai *latviešu valoda kā otrā valoda* būtu palēnām jāizzūd, tās vietā atstājot divas jomas – latviešu valoda kā dzimtā valoda un latviešu valoda kā svešvaloda.

Pārskatot valodniecības teoriju ietekmi uz LATS apguves attīstību un sasaistot to ar LATS mācību līdzekļiem, var redzēt ideju attīstību, sākot no strukturālisma pieejas un gramatiskās tulkošanas metodes līdz funkcionālajai un komunikatīvajai pieejai mūsdienās. Trimdā iznākušos mācību līdzekļus var raksturot kā strukturālisma pieejā balstītus mācību līdzekļus, kas realizējas galvenokārt gramatiskās tulkošanas metodes un audiolingvālās metodes izmantojumā. Laika gaitā svešvalodu mācīšanas praksē strukturālo pieeju valodas

apguvei aizstāj saziņas un funkciju pieeja, kas ietekmē to, ka arī LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos tiek īstenota ideja par komunikatīvi orientētu pieeju valodas apguvei.

Nepietiekami izprasta komunikatīvā pieeja liek LATS pedagogiem domāt, ka tā neder latviešu valodas kā svešvalodas apguvei, taču, pārskatot komunikatīvās pieejas principus, var secināt, ka tā iekļauj arī gramatikas apguvi un tulkošanas uzdevumus, kas ļoti bieži netiek saistīti ar komunikatīvās pieejas būtību.

Ņemot vērā empīrisko pieredzi un atziņas, kas atklājas intervijās ar LATS pedagogiem, var secināt, ka LATS apguvē joprojām pastāv divi virzieni – klasiskais deskriptīvisms un komunikatīvajā pieejā balstīts mācību process. Lielā mērā tas ir arī atkarīgs no valodas apguves mērķa. Filoloģiski orientētā LATS apguvē, kas tiek īstenota galvenokārt augstākajās mācību iestādēs ārpus Latvijas, notiek pieturēšanās pie deskriptīvisma tradīcijām – stabili izskaidrot valodu un tās sistēmu un tikai pēc tam pievērsties komunikācijai. Savukārt Latvijā vairāk tiek uzsvērtas valodas apguvēju vajadzības, tādēļ komunikatīvajā pieejā balstīts valodas apguves process šķiet piemērotāks. Taču ir jāņem vērā arī valodas apguvēja vēlmes un nostāja, jo nereti ir uzskats, ka nevar sākt komunicēt, ja nav apgūta gramatika, kas, pēc valodas apguvēja domām, nodrošina veiksmīgu komunikācijas procesu.

Skolotājam, strādājot ar pieaugušo valodas apguvēju, jābūt gatavam dažādiem riskiem un neprognozējamām situācijām, kas saistītas galvenokārt ar valodas apguvēju vecumu un no tā izrietošajiem faktoriem, kā arī neviendabīgumu nacionālās piederības ziņā, kas bieži vien nosaka arī izpratni par valodas apguves procesu. Līdz ar to skolotājam ir jābūt gatavam pielāgoties un bieži vien diferencēt vai pat ievērojami mainīt iepriekš plānoto mācību procesu.

II. LATS mācību līdzekļi: satura izklāsts, attīstība, pārmaiņas

Mācību līdzekļi ir ļoti noderīgi sava laikmeta liecinieki. Tie sniedz ļoti plašu informāciju, piemēram, atklāj konkrēta laika valodas mācīšanas tradīcijas, iezīmē mērķauditoriju, kurai mācību līdzeklis paredzēts, u. c. LATS apguves mācību grāmatās ietvertais mācību saturs ir cieši saistīts ar attiecīgā laika atziņām valodniecībā un skatījumu uz valodu, kas ietekmējis arī izpratni par valodas apguves procesu.

Izmantojot dažādas pētniecības metodes, piemēram, kontentanalīzi, var atklāt „mācību līdzekļos iešifrēto mācību līdzekļu autoru koncepciju, izpratni – kā būtu jāmāca noteikts mācību priekšmets" (Lazdiņa, Šalme 2008, 70), tātad mācību līdzeklis ļauj spriest par valodas mācīšanas tradīcijām konkrētā laika periodā. Mācību līdzekļu kontentanalīze atklāj gan valodas mācību saturu, gan arī pieejas un metodes, ar kādām mācību līdzekļu autori iztēlojas veiksmīgu valodas apguvi.

Konkrētas metodes un pieejas, kas parādās LATS mācību grāmatās, lielā mērā tikušas balstītas uz tipiskajām svešvalodu apguves metodēm, dažādos laika posmos atklājot mācību grāmatu autoru izpratni par to, kas vislabāk der tieši latviešu valodas kā svešvalodas apguvei.

Lai gan Latvijā pastāv trīs lingvodidaktikas virzieni – latviešu valoda kā dzimtā valoda (LAT1), latviešu valoda kā otrā valoda (LAT2) un latviešu valoda kā svešvaloda (LATS) –, plašāki pētījumi ir veikti tikai par LAT1 paredzētajiem mācību līdzekļiem (Laiveniece 1999; Paegle 1999; Paegle 2001; Rūķe-Draviņa 2004; Anspoka 2008; Dzintars 2013; Anspoka, Tūbele 2015). LAT2 mācību līdzekļu analīzei ir pievērsušies krietni vien mazāk pētnieku (Pāvula 1997; Pāvula 2003; Šalme 2006; Lazdiņa 2007a). Salīdzinoši visjaunākajā lingvodidaktikas virzienā, kas šobrīd ir ļoti aktuāls Latvijā, proti, LATS, tikpat kā nav pētījumu. Lielu ieguldījumu šajā nozarē ir devis Arvils Šalme (Šalme 2011a), taču nav sistēmiska pārskata par LATS apguvei paredzētajiem mācību līdzekļiem.

Promocijas darba II daļas uzdevums ir parādīt metodiskās domas attīstību, kas atklājas LATS apguvei paredzētājos mācību līdzekļos, uzsverot, kādas bijušas dominējošās pieejas un metodes valodas apguvē un kā izpratne par LATS apguvi un mācību satura atspoguļojumu mācību grāmatās ir mainījusies laika gaitā. Protams, nav iespējams noteikt stingras laika robežas, kad konkrēto metodi vai pieeju nomaina kāda cita metode vai pieeja, taču var iezīmēt metožu un pieeju attīstību un mācību līdzekļu autoru izpratni par to, kā būtu jānotiek valodas apguves procesam.

Šajā promocijas darba daļā ir analizētas nozīmīgākās mācību grāmatas, par pārējām doti tikai vispārīgi atzinumi. Par nozīmīgām mācību grāmatām šajā pētījumā uzskatītas tās

mācību grāmatas, kas attīstījušas LATS metodisko domu vai arī devušas būtisku pienesumu LATS mācību grāmatu vēsturē, piemēram, konkrētai tautai paredzētas mācību grāmatas. Darbā iekļauts arī neliels ieskats mācību palīglīdzekļos. Kopsavilkums tabulā par visiem LATS apguvei paredzētajiem mācību līdzekļiem ir dots pielikumā (sk. 2. pielikumu).

Būtiski ir noskaidrot jēdzienu *mācību grāmata* un *mācību līdzeklis* izpratni, jo ne visi pētījumā iekļautie avoti būtu dēvējami par mācību grāmatām. Apskatot, kā tiek skaidroti jēdzieni *mācību grāmata* un *mācību līdzeklis* (PTSV 2000, 95; Andersone u. c. 2010, 5; LTSV 2011, 54), secināms, ka *mācību līdzeklis* tiek lietots plašākā nozīmē nekā *mācību grāmata* un tie nebūtu uzskatāmi par sinonīmiem. Mācību līdzeklis var būt jebkāds materiāls, kas palīdz valodu apguvē, piemēram, vārdnīca, didaktiskie materiāli, uzdevumu krājums u. c. Arī mācību grāmata ir uzskatāma par vienu no mācību līdzekļu veidiem. Savukārt, lai mācību līdzekli varētu uzskatīt par mācību grāmatu, tajā ir jābūt konkrētām sadaļām, proti, mācību priekšmeta satura teorijas un prakses jautājumiem, kā arī uzdevumiem un vingrinājumiem, kas attīsta valoddarbības veidus. Tas nozīmē, ka mācību līdzeklis, kurā dots tikai latviešu valodas gramatikas izklāsts un tekstuālais materiāls bez uzdevumiem, īsti nebūtu uzskatāms par mācību grāmatu.

1. LATS apguvei paredzēto mācību līdzekļu rašanās: atskats vēsturē

Kad daudzi latvieši Otrā pasaules kara laikā devās trimdā, viņiem bija svarīgi, lai trimdā esošie bērni neaizmirst savu tēvu valodu, jo saglabājās sapnis par atgriešanos dzimtenē. Arī tajos bērnos, kas piedzima jauktajās ģimenēs trimdā, centās ieaudzināt mīlestību pret Latviju. Tāpēc ir saprotams, ka trimdas latviešiem bija būtiski nodibināt skolas bērniem, kurās viņi varētu apgūt latviešu valodu, kā arī veidot bērniem paredzētus mācību līdzekļus. Taču šī pētījuma uzmanības lokā nav bērni, bet gan pieaugušie valodas apguvēji, kas vēlas apgūt latviešu valodu. Trimdā tie bija gan jaukto ģimeņu pārstāvji, piemēram, viens no vecākiem, kas nezina latviešu valodu, gan arī visi citi interesenti. Tas bija latviešu valodas kā svešvalodas apguves sākums, ko saista tieši ar trimdas sabiedrību.

LATS apguve ārvalstīs veidojusies 20. gadsimta 50.–60. gados, kam par iemeslu bija latviešu darbība trimdā. Mūsu tautieši ar savu enerģisko rīcību kultūras, izglītības u. c. jomās (teātris, dziesmu svētki, Līgo svētku svinības, ģimeņu nometnes, svētdienas skolas u. c.) pievērsa vietējās sabiedrības uzmanību. Vienlaikus, svešumā attālinoties no dzimtās valodas lietojuma vides, arī daudziem jaunās paaudzes trimdiniekiem latviešu valoda kļuva par svešvalodu. (Šalme 2011b, 11)

Mūsdienās ārpus Latvijas latviešu valodu parasti apgūst filoloģijas programmu studenti, līdz ar to tas ir organizēts mācību process universitātē, turklāt vairāk akadēmiskiem mērķiem nekā saziņai. Taču vajadzētu pieminēt arī citas izglītības formas – kursus, sestdienas skolas, tālmācību. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka latviešu valodu neapgūst tikai filoloģijas programmu studenti. Nereti ir interesenti, kuri grib apgūt latviešu valodu, jo viņiem tā šķiet interesanta, vai arī viņi ir bijuši vai plāno nokļūt Latvijā. Latviešu valodas popularitāti ir veicinājusi arī Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES), kur latviešu valoda pašlaik ir viena no ES 24 oficiālajām un darba valodām.

Latviešu valodu kā svešvalodu mūsdienās apgūst arī Latvijā. Šajā gadījumā valodas apguvēji ir ārzemnieki – gan studenti, gan darba un patvēruma meklētāji, gan dažādu nozaru speciālisti u. c., kas ierodas Latvijā no ļoti dažādām valstīm. Lielākoties viņi plāno šeit uzturēties neilgu laiku – no dažiem mēnešiem līdz pat vairākiem gadiem, bet neplāno šeit pavadīt visu dzīvi, ja vien dzīvesbiedrs nav no Latvijas. Viņu ierašanās mērķis, uzturēšanās ilgums un latviešu valodas apguves mērķis ir ļoti individuāls, taču visiem ārvalstniekiem viens no veiksmīgas integrācijas priekšnoteikumiem ir latviešu valodas zināšanas vismaz iesācēju, respektīvi, A līmenī.

Ņemot vērā vēsturisko situāciju, mācību grāmatu apskatā var šķirt trīs posmus:

1) trimdā tapušie mācību līdzekļi,
2) konkrētas valodas lietotājiem paredzētie mācību līdzekļi, kas tapuši galvenokārt ārpus Latvijas pēc LR neatkarības atjaunošanas,
3) Latvijā tapušie mācību līdzekļi pēc LR neatkarības atjaunošanas.

Vērtējot mācību līdzekļus, ir ņemti vērā Arvila Šalmes izstrādātie *Mācību grāmatu uzbūves jautājumi* (Šalme 2000) un Latvijas Republikas un Zinātnes ministrijas pasūtītie metodiskie ieteikumi *Valsts izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras satura izstrādē un izvērtēšanā* (Andersone u. c. 2010).

Tiek šķirti vairāki mācību līdzekļa zinātniskās kvalitātes kritēriji un mācību līdzekļa satura veidošanas didaktiskie principi:

1. Skaidrs mācību plāns un autora mērķi.
2. Metodoloģija (vienota metodiskā pieeja, metožu un paņēmienu izvēle, grāmatas novitāte).
3. Vispārīgais saturs (aktualitāte, nepieciešamība, teorijas un prakses saistība).
4. Lingvistiskais saturs (zinātniskums, valodas aktualitāte, struktūras atspoguļojums, vārdu krājums, gramatisko vingrinājumu tipi, atbilstība valodas kursa mērķim).

5. Mācību materiāla izkārtojums (sistēmiskums, gradācija, proporcijas, vienotība, apguves un atkārtojuma iespējas).
6. Izmantojums (atbilstība valodas apguvēja pieredzei, zināšanām, interesēm, vajadzībām).
7. Papildmateriālu daudzveidība un to vērtība.

   Vērā ir ņemams arī mācību grāmatas vizuālais noformējums.

2. Trimdā tapušie mācību līdzekļi

Vēsturiskā situācija noteikusi to, ka LATS pirmsākumi ir saistāmi ar trimdas sabiedrību, proti, latviešu trimdinieku dzīvi un viņu aktīvo darbošanos, lai arī trimdā spētu saglabāt latviskumu un varētu šīs vērtības kopā ar latviešu valodas zināšanām nodot nākamajām paaudzēm.

Lielu darbu latviešu valodas un kultūras saglabāšanas, attīstīšanas un tālāk nodošanas procesā ir veikuši trimdas pedagogi Irma Cēbere, Arturs Cipulis, Valentine Lasmane, Jānis Mežaks, Valters Nollendorfs, Mirdza Paudrupe, Ojārs Rozītis, Līga Ruperte, Eduards Silkalns, Līga Streipa, u. c. Nozīmīgs ir arī latviešu valodnieku, piemēram, Luda Bērziņa, Valerijas Bērziņas-Baltiņas, Alfrēda Gātera, Austra Graša, Edītes Hauzenbergas-Šturmas, Jāzepa Leļa, Baibas Metuzāles-Kangeres, Aijas Priedītes, Veltas Rūķes-Draviņas un Valda Zepa ieguldījums latviešu valodas pētniecībā, popularizēšanā un izglītībā. Vairāki no viņiem ir iesaistījušies latviešu valodas kursu organizēšanā un vadīšanā, sarakstījuši mācību līdzekļus, kā arī veikuši aktīvu darbību latviešu valodas popularizēšanā ārpus Latvijas. (Šalme 2011a, 48; Muižniece 2016)

Trimdas latviskās izglītības sākuma posmā stāvokli mācību grāmatu jomā var vērtēt kā kritisku. Kara laikā tikusi iznīcināta lielākā daļa mācību literatūras, bet jauna netiek izdota. Mācību procesā grāmatu saturs bieži vien tiek nodiktēts vai arī grāmatu daļas tiek pārrakstītas ar roku. Pirmās pēckara mācību grāmatas trimdā tiek izdotas nelielā metienā un ļoti pieticīgā poligrāfiskajā noformējumā. 50. gados pastiprinās padomju varas negatīvā attieksme pret Rietumiem un tur dzīvojošo trimdas sabiedrību, tāpēc mācību materiālus skolas diasporā no Latvijas saņemt nevar. Neraugoties uz šiem apstākļiem, stāvoklis mācību grāmatu izdošanas jomā pakāpeniski uzlabojas. Vairākus desmitus gadu latvieši emigrācijā konsekventi izmanto tikai savās mītnes zemēs izdotās mācību grāmatas vai arī pārpublicējumus no pirmskara mācību literatūras. Tas rada ievērojamas atšķirības starp Latvijā un trimdā izdoto mācību līdzekļu zinātnisko saturu, tajos ietverto metodiku un valodas stilu. Rietumvalstīs 60.–

80. gados publicēto mācību līdzekļu skaits latviešu valodas kā svešvalodas apguvei nav pārāk liels. Trūkst ziņu, kādu mācību literatūru izmantojuši cittautieši latviešu valodas apguvē pirmajās desmitgadēs pēc kara. Var pieņemt, ka personu skaits, kas apguva latviešu valodu kā svešvalodu, bija neliels un šādai valodas apguvēju auditorijai īpaša mācību programma netika veidota. (Šalme 2011a, 57–58)

Valoda mācīta tradicionālā veidā, tāpat kā dzimtā, nodarbībās akcentējot gramatikas likumu iegaumēšanu, tekstu lasīšanu un reproduktīvu gramatikas vingrinājumu izpildi. Mācībām izmantotas tās dzimtās valodas mācību grāmatas, kas bija izdotas Latvijas brīvvalsts laikā vai pēckara gados trimdā. Mācību nolūkam lietotas arī lasāmgrāmatas, zinātniskā literatūra, piemēram, Jāņa Endzelīna *Latviešu valodas gramatika*, daiļliteratūras darbi vai citi rietumvalstīs pieejamie avoti latviešu valodā. (Šalme 2011b, 13) Tas gan ir saprotams, ka latviešu valoda kā dzimtā valoda ir mācīta trimdinieku bērniem, jo trimdas pirmajos gadu desmitos latviešu valoda nav tikusi uzskatīta par svešvalodu. Par latviešu valodu kā svešvalodu trimdā var sākt runāt no 3. paaudzes, kā arī tajos gadījumos, kad latvieši veido ģimenes ārpus Latvijas un latviešu valodu vēlas apgūt viņu dzīvesbiedri.

Neskatoties uz dažādiem šķēršļiem, trimdas periodā ir izdoti vairāki mācību līdzekļi, kuri ilgus gadus tikuši izmantoti latviešu valodas kā svešvalodas apguves procesā, piedzīvojot vairākus izdevumus, un nereti tie vēl joprojām tiek izmantoti mācību procesā.

2.1. Trimdā iznākušie mācību līdzekļi 20. gadsimta 60.–80. gados

Pirmā latviešu valodas mācību grāmata angliski runājošajiem, kuru var dēvēt arī par pirmo sistematizēto latviešu valodas mācību kursu (Šalme 2011a, 58), ir Terēzas Budiņas-Lazdiņas grāmata *Teach Yourself Latvian* (Budiņa-Lazdiņa 1966). Šī grāmata ir viena no tajā laikā populārajām *Teach Yourself* sērijas grāmatām, kuras sākts izdot 20. gadsimta 30. gados Anglijā, un tās ir paredzētas dažādu valodu apguvei, piemēram, *Teach Yourself German, Teach Yourself Japanese, Teach Yourself Arabic* u. c.

No metodoloģijas viedokļa skatoties, T. Budiņas-Lazdiņas grāmata *Teach Yourself Latvian* ir izcils gramatiskās tulkošanas metodes paraugs, jo ietver visus šai metodei raksturīgos principus (sk. promocijas darba 1. daļu un 1. pielikumu).

Var šķirt konkrētas pazīmes, kas raksturo T. Budiņas-Lazdiņas grāmatu *Teach Yourself Latvian*:

Grāmatas struktūra. Tā sadalīta 32 vienādi strukturētās nodaļās, kas ietver tekstuālo materiālu, jauno leksisko vienību sarakstu, gramatikas skaidrojuma daļu un uzdevumu daļu. Grāmatā trūkst vizuālā materiāla.

Teach Yourself Latvian sākumā ir neliels ievads angļu valodā, kurā tiek pastāstīts par latviešu valodu, tās attīstību un izplatību. Pēc tam lasītājs tiek iepazīstināts ar latviešu valodas alfabētu un skaņu izrunas nosacījumiem. Grāmatas beigās ir vārdnīca, kā arī lietvārdu locījumu tabula, kurā arī parādīts, kā locīt īpašības vārdus ar noteikto un nenoteikto galotni. Grāmatā nav ietverta darbības vārdu locīšanas tabula, kas valodas apguvējam būtu ļoti noderīga un vajadzīga. Grāmatas beigās ir arī pareizās atbildes visiem grāmatā ietvertajiem uzdevumiem, tādējādi valodas apguvējs var pats sevi pārbaudīt. Tas varētu būt iemesls, kādēļ T. Budiņa-Lazdiņa norāda, ka grāmata ir piemērota pašmācībai.

Tekstuālais materiāls. Grāmatas sākumā dominē dažādu teikumu savirknējumi, taču jau salīdzinoši ātri, 8. nodaļā, ir ietverti sarežģīti latviešu autoru, piemēram, Jāņa Akuratera, Kārļa Skalbes, Annas Brigaderes oriģināltekstu fragmenti. Grāmatas ievadā norādīts, ka teksti ņemti arī no lasāmgrāmatas *Tēvu valoda* 1946. gada izdevuma un trimdas žurnāla *Ceļa Zīmes*. Uz tekstu sarežģītību ir norādījuši arī citi autori (Zeps 1987, Šalme 2011a).

Gramatikas daļa. Diezgan bieži mācību līdzekļa saturā var novērot, ka T. Budiņa-Lazdiņa pievēršas ļoti sīkām valodas niansēm, kas valodas apguves sākumposmā valodas apguvējam nav nepieciešanas, piemēram, lietvārda *viesis* locīšanai (Budiņa-Lazdiņa 1966, 32), īpašības vārdu noteikto galotņu detalizētam lietojumam (Budiņa-Lazdiņa 1966, 33–35), atgriezeniskā piederības vietniekvārda *savs, sava* lietojumam (Budiņa-Lazdiņa 1966, 44) u. c. jautājumiem, uz kuriem ir norādījis arī A. Šalme (Šalme 2011a, 87).

Tajā pašā laikā ir atsevišķi gramatiskie elementi, piemēram, 3. deklinācijas lietvārdi un II konjugācijas darbības vārdi, kuri tiek relatīvi vēlu iekļauti mācību grāmatas saturā, kas norāda, ka atsevišķu gramatisko kategoriju mācīšanā trūkst sistēmiskuma. Šķiet, ka grāmatas autore ir centusies aptvert visu latviešu valodas gramatikas izklāstu, nemaz nepievēršot uzmanību valodas apguves secīgumam, gradācijai un saziņai nepieciešamo elementu iekļaušanai.

Šo domu papildina arī Valdis Juris Zeps, uzsverot, ka no vēsturiskās valodniecības viedokļa šī grāmata ir nevainojama, bet nekādā gadījumā nav piemērota pašmācībai. Lai izsekotu gramatiskajiem norādījumiem, vajadzīgs grāds baltu filoloģijā, un pāreja no viegliem lasāmgabaliem uz grūtiem ir pārāk strauja. (Zeps 1987)

Uzdevumu daļa. Grāmatā ir uzdevumi, kas palīdz attīstīt tikai gramatikas lietošanas prasmi, respektīvi, reproduktīvie uzdevumi, piemēram, ierakstīt vajadzīgo galotni, saskaņot vārdu savienojumus attiecīgajā locījumā, kā arī tulkot teikumus no angļu valodas latviešu valodā. Tulkošanas vingrinājumi ir neatņemama grāmatas *Teach Yourself Latvian* sastāvdaļa, kas parādās katrā grāmatas nodaļas uzdevumu sadaļā. Atkārtošanas iespēju ir diezgan maz, jo katrā nodarbībā tiek apgūta kāda jauna gramatiska parādība. Grāmatā nav vingrinājumu, kas paredzēti runāšanas un klausīšanās prasmes attīstīšanai, lai gan grāmatas ievadā norādīts, ka viens no grāmatas mērķiem ir iegūt praktiskas sarunvalodas zināšanas (Budiņa-Lazdiņa 1966, VII). Tajā laikā gan vēl nebija raksturīgi nošķirt valoddarbības veidus. Turklāt galvenais šīs grāmatas mērķis, kā norāda arī pati grāmatas autore, ir latviešu valodas gramatikas apguve, kas bija tā laika priekšstats par valodas apguvi.

Mācību grāmatu autoru izpratne, ka valodu var apgūt, ja pārzina tās gramatisko sistēmu, vērojama arī vēlāk iznākušajos LATS apguvei veltītajos mācību līdzekļos, kas iznākuši ne tikai trimdā, bet arī mūsu kaimiņvalstī Lietuvā (Kabelka 1975[11]; Zeps 1981; Lelis 1992[12]). Jāuzsver, ka Jāzepa Leļa un Jona Kabelkas (*Jonas Kabelka*) grāmatā nav praktisku vingrinājumu. J. Lelis liek studentiem aizpildīt gramatikas tabulas un sagatavot vārdu kartītes, kas ir vienīgie uzdevumi mācību grāmatā, savukārt J. Kabelkas grāmatā ir tikai latviešu valodas gramatikas izklāsts, dažādu veidu teksti, kā arī vārdnīca.

Lai gan J. Kabelkas grāmata *Latvių kalba* ir nosaukta par mācību grāmatu, tā der tikai doktorantiem, jo no tās mācīties ir ļoti grūti. Grūtības rada tieši uzdevumu trūkums. (Butkus 2015 [intervija])

Trimdā tika izdoti arī vairāki mācību palīglīdzekļi, galvenokārt gramatikas (Millers 1979; Fennell, Gelsen 1980a; Fennell, Gelsen 1980b; Fennell, Gelsen 1980c), kurus arī izmantoja LATS apguvei, turklāt ne tikai kā papildmateriālu mācību stundās, bet reizēm arī kā pamata mācību līdzekli. No tā var secināt, ka tā laika izpratne par valodas apguvi balstās uz pamatīgas valodas gramatikas sistēmas apguves. Trimdā iznākušajos mācību palīglīdzekļos, precīzāk, gramatikās, ir iekļauts ne tikai sistēmisks valodas gramatikas pārskats, bet arī vārdnīca un pat atsevišķi reproduktīvi uzdevumi, galvenokārt – tulkošanas uzdevumi. Tas nozīmē, ka tajā laikā īsti netiek šķirtas mācību grāmatas no gramatikām, jo tās

[11] Lai gan J. Kabelka pats raksta, ka pirmā lietuviešiem paredzētā mācību grāmata iznāk 1975. gadā, Viļņā 1969. gadā tiek izdota J. Kalbelkas grāmata *Latvių kalba*, kas ir nepilnīga 1975. gada grāmatas versija.

[12] J. Leļa mācību grāmata *Latviešu valodas mācība iesācējiem* pirmo reizi iznāk 1984. gadā, taču, tā kā pirmo izdevumu nav bijis iespējams iegūt, disertācijas tapšanā ir izmantots grāmatas 3. izdevums.

tiek strukturētas ļoti līdzīgi, pievēršot uzmanību sistēmiskam gramatikas izklāstam un divvirzienu tulkošanai.

2.2. Jaunas vēsmas LATS mācību līdzekļu izveidē trimdā: Valentines Lasmanes grāmatas satura piemērs

20. gadsimta 80. gadu sākums iezīmē jaunas vēsmas LATS apguvē – tas ir ne tikai ražens laiks mācību līdzekļu izveidē, bet arī jaunas metodiskās domas attīstībā.

Zviedrijā ļoti populāra ir Valentines Lasmanes grāmata *Lärobok i lettiska*: latviešu valodas mācība zviedru valodas pratējiem (Lasmane 1980), kas vēlāk tiek adaptēta arī angļu valodas pratējiem (Lasmane 1985), piedzīvojot vairākus izdevumus (Lasmane 1988; Lasmane 1992). V. Lasmanes mācību grāmata ir populāra ne tikai ārpus Latvijas, bet arī Latvijā 20. gadsmita 90. gadu sākumā, kad tiek atgūta valstiskā neatkarība un universitātēs sāk mācīties pirmie ārzemju studenti.

V. Lasmanes grāmatas angļu valodas versijā *A Course in Modern Latvian* (Lasmane 1985) latviešu teksti paliek nemainīgi, lai samazinātu drukāšanas izmaksas, tāpēc laiku pa laikam valodas apguvējs sastopas ar zviedru valodas norādēm. Promocijas darbā mācību līdzekļu analīzei ir izmantota V. Lasmanes grāmatas versija angļu valodā.

Grāmatas struktūra. Tā sadalīta 26 nodaļās, kas ietver tekstuālo materiālu, jauno leksisko vienību sarakstu, gramatikas skaidrojuma daļu un uzdevumu daļu. Katras nodaļas jeb stundas beigās ir atkārtošanas daļa. Grāmatas beigās ir vairāki pielikumi: uzdevumu pareizās atbildes, gramatikas tabulas, latviešu-angļu un angļu-latviešu vārdnīca, kā arī gramatikas rādītājs, kas vēlāk izmantots arī A. Šalmes un P. Ūdra grāmatā (Šalme, Ūdris 1996). Mācību saturu V. Lasmanes grāmatā palīdz uztvert arī grāmatā iekļautie zīmējumi.

Tekstuālais materiāls. V. Lasmanes mācību grāmatā ir ļoti daudzveidīgs un interesants tekstuālais materiāls. Tie vairs nav tikai teikumu savirknējumi vai sarežģīti oriģinālteksti, kā tas bija T. Budiņas-Lazdiņas grāmatā.

V. Lasmanes mācību grāmatā *A Course in Modern Latvian* ir iekļauti vairāki sadzīviski dialogi, kas ir pietuvināti reālajai dzīvei, dažādas noderīgas frāzes un interesanti izteicieni, piemēram, *nepūt pīlītes* (Lasmane 1985, 65). Tas nozīmē, ka valoda tiek mācīta ikdienišķiem saziņas nolūkiem.

Mācību grāmatā lasāmie teksti ir dažādi (sk. 3.4. apakšnodaļu). Teksti iepazīstina valodas apguvēju ar latviešu folkloru, kultūru un tradīcijām. Tas ir viens no principiem, kas raksturīgs gramatiskās tulkošanas metodei.

V. Lasmane atzīst, ka grāmatas pirmajā daļā teksti ir primitīvi, jo saskaņā ar grāmatas gramatisko uzbūvi tajā nevarēja iekļaut vārddarināšanu, kā tas ir darīts grāmatas otrajā daļā. (Lasmane 1980, 11)

Gramatikas daļa. Tekstuāli dažādie žanri iezīmē arī konkrētas gramatiskās parādības, kas parādās atsevišķos teksta veidos, piemēram, receptēs neiztikt bez ģenitīva konstrukcijām kombinācijā ar dažādiem skaitļa vārdiem, tostarp arī daļskaitļiem, kā arī svarīgs ir priedēkļverbu lietojums.

Gramatiskās vielas izklāstā ir ievērots samērā vienots princips, virzoties no vienkāršākajām gramatiskajām struktūrām uz sarežģītākajām. Pirmajās desmit stundās tiek apgūti visi lietvārdu locījumi, kā arī darbības vārdi tagadnē. Grāmatas otrajā pusē parādās arī īpašības vārdu noteiktās galotnes un kārtas skaitļa vārdi, atgriezeniskie darbības vārdi, dažādas darbības vārdu izteiksmes u. c.

Pie šāda gramatikas izkārtojuma mācību grāmatā V. Lasmane ir nonākusi pēc vairāku gadu praktiskās pieredzes, mācot zviedriem latviešu valodu.

Grāmatā ir saglabāts arī platā *e* apzīmējums, kā arī uzsvara akcentējums tiem vārdiem, kuriem nav tradicionālā pirmās zilbes uzsvara latviešu valodā, tādējādi atvieglojot valodas apguvējam atsevišķu vārdu izrunu.

Uzdevumu daļa. Līdztekus reproduktīvajiem uzdevumiem, kas ir raksturīgi T. Budiņas-Lazdiņas grāmatai, V. Lasmanes mācību grāmatā ir arī uzdevumi, kas palīdz attīstīt saziņas prasmi. Valodas apguvējam jāprot arī atbildēt uz jautājumiem par izlasīto tekstu.

V. Lasmane uzsver, ka pievērsusi lielu uzmanību vingrinājumiem. Tie ir pietiekamā daudzumā, tomēr, iespējams, ne visiem gramatikas sīkumiem. Tāpēc uzdevumi drīzāk ir vērtējami kā paraugs skolotājiem, lai viņi varētu veidot jaunus vingrinājumus. Īpaši tiek ieteikti dialogu vingrinājumi, kurus var aizstāt ar dažādām vārdu formām, piemēram, konstrukciju *bez piena* var aizstāt ar līdzīgām konstrukcijām – *bez krējuma, bez cukura* utt. Tie atvieglo mācīšanos un palīdz strukturēt teikumus. Bet svarīgi, lai vingrinājumiem tiktu dotas arī pareizās atbildes. (Lasmane 1980, 11)

Ļoti atzinīgi ir vērtējams tas, ka grāmatā ir atkārtošanas iespējas. Katras stundas beigās ir atkārtošanas daļa, kurā dominē dažādi uzdevumi – gan dažādi gramatiska tipa uzdevumi, gan arī dažādi sazināšanās prasmi attīstoši uzdevumi, piemēram, dialogu izveide, ietverot konkrētus jautājumus; atbildes uz jautājumiem par izlasīto tekstu; stāstījums par sevi, ietverot atbildes uz konkrētiem jautājumiem u. c. Nemainīgs uzdevums katrā stundā

atkārtojuma daļā ir tulkošana no angļu valodas latviešu valodā, reizēm ir jātulko teikumi arī no latviešu valodas angļu valodā. Tas parāda, ka tulkošana tiek atzīta par vienu no efektīvākajiem valodas apguves paņēmieniem.

Tādējādi var secināt, ka gramatiskās tulkošanas metodes izmantojumā, ko var vērot V. Lasmanes grāmatā, attīstās arī jaunas idejas, kuru mērķis ir ne tikai koncentrēt uzmanību uz latviešu valodas gramatikas apguvi, bet mācīt valodu arī praktiskām saziņas vajadzībām.

Lai gan V. Lasmanes grāmatu nevar izmantot, lai attīstītu klausīšanās prasmi (pārējās valodas lietojuma prasmes var attīstīt), tas nenoliedzami ir liels izrāviens, salīdzinot ar pirmo grāmatu latviešu valodas kā svešvalodas apguvei. Vērtējot mācību grāmatas lingvistisko saturu un mācību materiāla izkārtojumu, kā arī grāmatā ietvertos papildmateriālus, var secināt, ka izmantojamības ziņā šī grāmata atbilst gan valodas apguvēja pieredzei un zināšanām, gan interesēm un vajadzībām.

2.3. Audiolingvālās metodes izmantojums LATS mācību līdzekļos

Lai gan ideja par komunikatīvi orientētu valodas apguvi nedaudz parādās V. Lasmanes mācību grāmatā *A Course in Modern Latvian*, par pagrieziena punktu LATS attīstībā uzskatāma Līgas Streipas grāmatas *Easy Way to Latvian*[13] iznākšana (Streipa 1986; Корст-Стрейпа 1998). To atzinīgi novērtējis arī V. J. Zeps (Zeps 1987).

L. Streipa ir paudusi uzskatu, ka svešvalodu visvieglāk ir apgūt tāpat kā dzimto valodu, proti, sarunājoties, jo tādējādi mēs atkārtojam visu, ko dzirdam, nepievēršot uzmanību gramatikai (Корст-Стрейпа 1998, 6). Tāpēc viss mācību materiāls grāmatā ir pasniegts tikai dialogu formā, turklāt mācību līdzeklim ir pievienotas vairākas kasetes, proti, pirmo reizi mācību procesā tiek izmantotas informācijas tehnoloģijas. Tas ir jaunums arī LATS pedagoģiskās domas attīstībā, jo pirmo reizi pastiprināta uzmanība tiek pievērsta klausīšanās prasmei.

Apgūstot valodu šādā veidā, ir svarīgi dzirdēt un atkārtot pareizus valodas piemērus. Ja nav klausīšanās iespēju (uzdevumu) vai to nav pietiekami daudz, reizēm tiek apgūtas nepareizas gramatiskās formas. To rāda ikdienas darbs ar ārvalstu studentiem, kuri nereti atkārto tās gramatiskās formas vai vārdus, ko dzird ārpus nodarbībām, piemēram, *gadu atpakaļ, pirmdienā* u. c.

L. Streipas grāmatai (Корст-Стрейпа 1998) raksturīgas šādas pazīmes.

[13] Līgas Streipas grāmata *Easy Way to Latvian* tikusi adaptēta arī krieviski runājošajiem un iznākusi Latvijā 1998. gadā. Tā kā disertācijas nolūkos nav bijis iespējams iegūt oriģinālo angliski runājošajiem paredzēto versiju, izmantota grāmatas versija krievu valodā.

Grāmatas struktūra. Tā sadalīta 23 vienādi strukturētās nodaļās, kas ietver tekstuālo materiālu dialogu formā (dialogi latviešu valodā ar paralēlo tulkojumu), komentārus un piezīmes par dialogos esošo informāciju, gramatikas izklāstu (pirmajām 10 nodaļām), uzdevumu sadaļu, kā arī atkārtojuma sadaļu dialoga formā. Katras nodaļas beigās L. Streipa dod padomus, kā vieglāk apgūt latviešu valodu. Grāmatas beigās ir gramatikas pielikums, uzdevumu pareizās atbildes un vārdnīca.

Tekstuālais materiāls. Tas ir īstenots tikai īsu dialogu formā par sadzīviskām un valodas apguvējam noderīgām tēmām, piemēram, iepazīšanās, dzīvesvieta, pulksteņa laiks, laika apstākļi, ģimene, vaļasprieki, situācijas veikalā, koncertā u. tml.

V. J. Zeps uzsver, ka sarunu viela L. Streipas grāmatā ir attiecināta uz vidi, kurā toreizējos apstākļos latviešu valodas lietošana varēja būt ticama, proti, mājās, viesībās, nometnē, izbraukumā, ceļā. Ne tik pozitīvi tiek vērtētas sarunas situācijas muitā, pastā, darbā un veikalā. (Zeps 1987)

Dialogi parādās arī atkārtojuma sadaļā, taču šeit tie ir tikai latviešu valodā. Ja valodas apguvējs šos dialogus nesaprot, L. Streipa iesaka nepāriet pie nākamās nodaļas, bet vēlreiz atkārtot konkrēto nodaļu.

Gramatikas daļa. Latviešu valodas gramatika izklāstīta grāmatas pirmajās 10 nodaļās. Pārskatot grāmatu, šķiet, ka gramatiskā satura izklāsts ir kā papildinājums grāmatas nodaļām, nevis atsevišķi nošķirta sadaļa, kā tas bija citās mācību grāmatās. Grāmatas beigās ir arī gramatikas pielikums tabulu un paskaidrojumu veidā.

Recenzējot L. Streipas grāmatu *Easy Way to Latvian*, V. J. Zeps norāda, ka „gramatikas skaidrojumi iespēju robežās ir ciešami" (Zeps 1987). Vislielākās iebildes V. J. Zepam ir darbības vārdu aprakstā, kā arī atsevišķu vietniekvārdu lietojumā.

Uzdevumu daļa. Tajā dominē tikai klausīšanās un runāšanas prasmi attīstoši uzdevumi. Nereti valodas apguvējam ir rakstiskā veidā jāpapildina teikumi ar dzirdēto informāciju, tādējādi attīstot arī rakstīšanas prasmi.

L. Streipas grāmata *Easy Way to Latvian* iezīmē jaunas vēsmas LATS apguvē. Vislielākā uzmanība tiek pievērsta dialogiem un klausīšanās prasmei, neatvēlot galveno vietu gramatikai, dažādu vienveidīgu gramatisku uzdevumu pildīšanai, kā arī sarežģītu tekstu lasīšanai. Dialogu un paralēlo tekstu izmantošana valodas apguvē ir raksturīga audiolingvālajai metodei.

Paralēlo tekstu izmantojums dialogu formā, kas ticis aizsākts L. Streipas grāmatā *Easy Way to Latvian*, vēlāk tiek izmantots arī citās mācību grāmatās, kas iznāk ne tikai

trimdā (Lelis 1992), bet arī pēc valstiskās neatkarības atgūšanas Latvijā (Dumpe 2009) un citur pasaulē (Svilane Bartholomew 2009; Horiguchi 2013). Savukārt ideja par tekstuālā materiāla izkārtojumu dialogu formā ar jauno leksisko vienību sarakstu, taču bez identiska paralēlā teksta, īstenota vairākās LATS mācību grāmatās (Priedīte, Ludden 1992; Pujāte, Sosāre 1995; Gurtaja, Itkonen 1996; Šalme, Ūdris 1996).

Lai gan daudzās mācību grāmatās pēc L. Streipas grāmatas *Easy Way to Latvian* iznākšanas tiek izmantoti audiolingvālās metodes elementi, tomēr izpratne par gramatikas apguvi katram autoram atšķiras. J. Leļa mācību grāmatā *Latviešu valodas mācība iesācējiem* (Lelis 1992), kas pirmo reizi iznāca trimdā 1984. gadā, ir ļoti pamatīgi izklāsīta latviešu valodas gramatika. Tā kā grāmatas saturs ir veidots intensīvam septiņu nedēļu vasaras kursam, kas studentam nereti ir vienīgā iespēja apgūt latviešu valodu, tad grāmatā ietvertā materiāla mērķis ir maksimāli produktīvi iemācīt tik daudz gramatikas, cik šajā laika periodā ir iespējams.

Trimdā iznākušos LATS apguvei veltītos mācību līdzekļus var raksturot kā strukturālisma pieejā balstītas mācību grāmatas, kas realizējas galvenokārt gramatiskās tulkošanas metodes un audiolingvālās metodes izmantojumā. Ir vērojams liels progress no pirmās trimdā iznākušās LATS mācību grāmatas (Budiņa-Lazdiņa 1966) līdz pēdējai[14] (Streipa 1986), jo tās iezīmē dažādus mācīšanās mērķus, kā arī meklējumu ceļu šo mērķu īstenošanai, kas rezultējas dažādu metožu un pieeju izmantojumā no gramatiskās tulkošanas metodes līdz komunikatīvās pieejas elementiem.

Trimdā iznākušās mācību grāmatas ir ietekmējušas arī vēlāk izdotos mācību līdzekļus gan Latvijā, gan arī ārpus Latvijas, taču zīmīgi, ka latviešu valodas kā svešvalodas apguves tradīcijas sākušās tieši trimdas periodā. Šī perioda mācību grāmatām ir arī kopīga iezīme, proti, grāmatās kā mācību valoda tiek izmantota galvenokārt angļu valoda, kas ir saprotami, jo pārsvarā tās tika domātas angliski runājošajiem valodas apguvējiem un lietotas ASV.

3. Skatījums uz latviešu valodu, izmantojot citu valodu starpniecību

LATS mācību līdzekļu skaits strauji pieaug 90. gados, kad Latvija atgūst valstisko neatkarību. Tas raisa citu valstu interesi par politiskajiem, sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem Baltijas valstīs. Vairākās Eiropas universitātēs tiek izveidotas baltistikas vai latviešu valodas apguves programmas. Tajās strādājošie mācībspēki veido savai studentu

[14] Ar pēdējo mācību grāmatu šeit saprotama pēdējā izdotā mācību grāmata ārpus Latvijas pirms LR neatkarības atgūšanas (hronoloģijai sk. arī 2. pielikumu).

auditorijai piemērotus mācību līdzekļus, tādējādi latviešu valoda tiek aplūkota caur dažādu valodu lietojumu prizmu (Šalme 2011a, 59), turklāt šī prakse turpinās arī mūsdienās.

Vairāki praktiķi, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu ārpus Latvijas (Zagorska 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Horiguči 2015 [intervija]) uzskata, ka valodai, kādā ir rakstīta mācību grāmata, ir ļoti liela nozīme, jo tas palīdz valodas apguves procesā. Ir svarīgi, ka skaidrojumi par apgūstamās svešvalodas sistēmu ir valodas apguvēja dzimtajā valodā. Iespējams, tas palīdz valodas apguves procesā, jo valodas apguvējs var salīdzināt savu dzimto valodu ar mērķvalodu bez starpniekvalodām, kas varētu radīt papildu grūtības. Ņemot vērā empīrisko pieredzi darbā ar ārzemju studentiem Latvijā, kas latviešu valodu apgūst ar angļu valodas starpniecību, var novērot, ka starpniekvaloda bieži vien rada grūtības, jo students domā starpniekvalodā, nevis dzimtajā valodā, kas konkrētu gramatikas aspektu apguvē, piemēram, vāciešiem būtu vieglāk.

Šajā apakšnodaļā aplūkotas LATS mācību grāmatas, kas paredzētas konkrētas valodas lietotājiem, piemēram, vāciešiem, somiem, lietuviešiem u. c. Šīs mācību grāmatas tapušas galvenokārt ārpus Latvijas – to lielā mērā ietekmējusi vēsturiskā situācija Latvijā.

Tradīcija veidot vienā valodā runājošai auditorijai piemērotu mācību līdzekli rodas pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 20. gadsimta 90. gados. Tas ir raženākais laiks LATS grāmatu jomā, jo strauji palielinās mācību līdzekļu skaits, turklāt LATS apguvei paredzēti mācību līdzekļi iznāk ne tikai ārpus Latvijas, bet arī Latvijā.

3.1. Vāciski runājošajiem paredzētas latviešu valodas mācību grāmatas

Viena no pirmajām grāmatām atjaunotās brīvvalsts laikā, kas tiek izdota ārpus Latvijas, ir Aijas Priedītes un Andreasa Ludena (*Andreas Ludden*) *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* (Priedīte, Ludden 1992), kas izdota Vācijā. Šī grāmata veidota atbilstoši tā laika intensīvo valodas kursu mācīšanas praksei. Tas dod iespēju pirmo reizi Latvijā ieviest progresīvu intensīvas latviešu valodas mācīšanas kursa metodiku un radīt alternatīvu mācību programmu, rūpīgi strukturējot šādiem mācīšanas mērķiem atbilstošu mācību saturu (vairāk par intensīvajiem kursiem sk. Šalme 2011a, 53–54).

A. Priedīte un A. Ludens darbu pie šī projekta sāk vēl trimdas laikā – 1984. gadā. 1986. gadā sākas grāmatas nodaļu aprobācija, bet 1989. gadā – darbs (kurss) ar vācu valdības atbalstu (Janelsiņa-Priedīte, Timšāns 1991, 42).

A. Priedītes un A. Ludena grāmatu *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* raksturo vairākas pazīmes.

Grāmatas struktūra. Tā sadalīta 40 vienādi strukturētās nodaļās, no kurām pēdējās 10 paredzētas atkārtošanai. Katra nodaļa ietver dialogu latviešu valodā, kuram blakus ir vārdnīca ar visiem vārdiem vai frāzēm, kas dialogā parādās. Tādējādi tas ir gandrīz sastatīts tulkojums, tikai nav izkārtots formā – rinda pret rindu –, kā tas ir J. Leļa mācību grāmatā *Latviešu valodas mācība iesācējiem* (Lelis 1992).

A. Šalme uzsver, ka, „piedāvājot teikumus, kur vienā pusē ir piemērs latviešu valodā, bet otrā – šī teikuma tulkojums vācu valodā, tiek apgūta visa mācību nodaļā paredzētā gramatika. Līdztekus ir iespēja šādā veidā mācīties arī tēmai atbilstošas frāzes un paraugteikumus." (Šalme 2011b, 16)

Mācību grāmatas saturs ietver arī gramatikas izklāstu vācu valodā. Visi piemēri, kas gramatikas sadaļā tiek doti latviešu valodā, ir tulkoti vācu valodā. Šī iezīme parādās arī J. Leļa mācību grāmatā *Latviešu valodas mācība iesācējiem* (Lelis 1992) un ir raksturīga audiolingvālajai metodei.

Katrā nodaļā parādās vingrinājumi, kuriem blakus tiek dotas pareizās atbildes. Tas nozīmē, ka grāmatu var izmantot arī pašmācībā.

Grāmatā ir arī atkārtošanas iespējas. Katrā atkārtošanas nodaļā ir vairākas grāmatā aprakstītas nodaļas, piemēram, pirmā atkārtošanas nodaļa iekļauj 1.–3. stundu, otrā atkārtošanas nodaļa – 4.–6. stundu utt. Katrā atkārtošanas nodaļā ir teksts un pēc tam jautājumi par tekstu, kuru palīdz uztvert jauno leksisko vienību saraksts, kas dots blakus tekstam.

Grāmatas beigās ir latviešu-vācu vārdnīca, taču trūkst gramatikas materiāla apkopojuma tabulās grāmatas beigās. Grāmatā ir arī attēli un karikatūras, kas to padara vizuāli interesantāku.

Tekstuālais materiāls. Tas ir īstenots dialogu formā. Grāmatas galvenie varoņi ir vācu studenti Sabīne un Ralfs, kuri ierodas Latvijā, lai pilnveidotu savas latviešu valodas zināšanas un studētu Rīgā. Tādā veidā vācu studenti tiek iepazīstināti ne tikai ar dzīvi Latvijā, bet arī ar dažādām latviešu tradīcijām un kultūru. Līdz ar to tas sasaucas ar intensīvo valodas kursu otro mācību posmu[15].

A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā ietvertie dialogi ir asprātīgi, tajos tiek iekļauta ikdienas sarunvaloda un sarunvalodai raksturīgi izteicieni, piemēram, *Mans draugs Mikus mūs aizraus ar mašīnu* (Priedīte, Ludden 1992, 171) un frazeoloģismi, piemēram, *Līst*

[15] 1. posms ir sešu nedēļu latviešu valodas apguve Vācijā.
2. posms ir četru nedēļu latviešu valodas prakse un zināšanu pilnveide Latvijā.

kā pa Jāņiem (turpat). Lasot asprātīgus dialogus, lasītājs tiek iepazīstināts arī ar dažādām latviešu tautas tradīcijām un kultūru, piemēram, dziesmu svētkiem.

Grāmatas pirmajās 30 nodaļās tekstuālais materiāls īstenots galvenokārt dialogu formā, taču parādās arī vēstules teksts un latviešu autoru oriģināldzeja. Grāmatas pēdējās 10 nodaļās ir iekļauti fragmenti no latviešu autoru oriģināltekstiem, folkloras teksti, kā arī fragmenti no laikrakstiem un faktu materiāls par Rīgas vēsturi un Rēzekni.

Tekstuālā materiāla ziņā A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmata *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* ir līdzīga V. Lasmanes mācību grāmatai *A Course in Modern Latvian*.

Gramatikas daļa. Mācību satura gramatiskajā izklāstā ir ievērots pakāpenības princips, un 30 nodaļās ir mēģināts aptvert visu latviešu valodas gramatiku. Tiesa gan, plašais gramatikas teorētisko jautājumu izklāsts aizņem lielāko daļu grāmatas. „Kaut arī apguves jautājumu ir ļoti daudz, mācību saturs ir labi strukturēts, saprotams un metodiskā ziņā caurskatāms." (Šalme 2011a, 56) Līdzīgu uzskatu pauž arī Magdalena Huelmane (Hilmane 2016 [intervija]). Taču, ņemot vērā empīrisko pieredzi, gribas oponēt šiem uzskatiem, jo šādi izklāstīta gramatika der vācu studentiem, kas ir pieraduši pie smagnēja gramatikas izklāsta savā valodā. Ja grāmatu adaptētu zviedru vai angļu valodas runātājiem, šādā veidā izklāstīta gramatika viņiem būtu grūtāk uztverama, jo gramatiskā sistēma, piemēram, zviedru vai angļu valodā atšķiras no gramatiskās sistēmas latviešu un vācu valodā. Tāpēc, veidojot LATS mācību grāmatu, svarīga ir arī mērķauditorija, kurai mācību grāmata ir paredzēta.

Uzdevumu daļa. Grāmatā ir dažādi reproduktīvie uzdevumi, kas palīdz attīstīt gramatikas lietošanas prasmi, taču nav vingrinājumu, kas attīstītu komunikatīvo prasmi, un tas ir mazliet pretrunā ar intensīvo kursu ideju un šim nolūkam radīto A. Priedīdes un A. Ludena mācību grāmatu. Intensīvais valodas kurss paredz sešu nedēļu mācību programmu Vācijā un četru nedēļu mācību programmu Latvijā. Pirmajās trīs nedēļās Vācijā studentiem bijusi pamatīgi jāapgūst latviešu valodas gramatika, ko ļoti labi palīdz izdarīt A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmata, taču, apskatot grāmatā dotos vingrinājumus, netop skaidrs, kā tikusi īstenota intensīva sarunu prakse, kas realizēta no trešās studiju nedēļas.

Iespējams, ka audiolingvālās metodes elementi labi noder svešvalodu apguvē, tostarp arī latviešu valodas apguvē, jo kursa beigās studenti uzsvēruši, ka "„teorētiska iepazīšanās ar latviešu valodas pamatiem un nopietna gramatisko likumu un leksikas apguve ir obligāts nosacījums, lai turpmāk varētu iesaistīties aktīvā saziņas prasmē" (Šalme 2011a, 54). Šāda veida pieeju latviešu valodas kā svešvalodas apguvei izmanto arī Čehijā, Kārļa universitātē

(kādreizējā Prāgas Kārļa universitātē), mācot latviešu valodu letonistiem. Latviešu valodas apguves sākumposmā pirmajā semestrī čehiski tiek izskaidrota visa latviešu valodas gramatika, savukārt pēc tam tiek īstenots praktiskās valodas kurss, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta saziņas prasmes attīstīšanai. (Štolls 2015 [intervija])

Interesanti, ka A. Priedītes un A. Ludena grāmatā neparādās tulkošanas vingrinājumi klasiskā veidā, kā tas bija raksturīgs trimdā izdotajām mācību grāmatām. A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā tulkošanas elementi parādās it kā nemanāmā veidā uzdevumos. Piemēram, ir uzdevumu tipi, kuros teikumā, kas ir dots latviešu valodā, ir kāds vārds vācu valodā, kas jātulko, izvēloties pareizu gramatisko formu, proti, *Pastāsti man par (Deutschland)*, un blakus tiek dots teikums pareizā formā – *Pastāsti man par Vāciju* (Priedīte, Ludden 1992, 183). Ir arī vingrinājumi, kuros jātulko tikai prievārds teikumā, piemēram, *Šodien brauksim (mit) mašīnu,* un blakus dots pareizais teikums *Šodien brauksim ar mašīnu* (turpat). Šādos gadījumos gan nav īsti skaidrs, kāpēc ir dots ekvivalents pareizs tulkojums blakus. Ja tas būtu iekļauts grāmatas beigās, uzdevumam būtu lielāka jēga nekā šādā formā.

Salīdzinot A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatu *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache* ar pirmo LATS mācību līdzekli – T. Budiņas-Lazdiņas *Teach Yourself Latvian*, noteikti vērojamas izmaiņas mācību metodikas jomā. LATS metodiskā attīstība turpinās arī PSRS sabrukšanas un Latvijas Atmodas posmā, kad pieaug Rietumu sabiedrības interese par politiskajām un kultūras norisēm Latvijā un citās Baltijas valstīs. Vācija ir viena no pirmajām Eiropas valstīm, kas vēlas atjaunot gadsimtiem ilgos vēsturiskos, ekonomiskos un kultūras sakarus ar Latviju. A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatai ir jāatver vācu sabiedrībai saziņas logs uz Baltijas valstīm. (Šalme 2011b, 15)

Var teikt, ka tas ir izdevies, ņemot vērā tagadējo situāciju izglītības jomā. Katru gadu Latvijā ierodas liels skaits vācu studentu, lai galvenokārt studētu medicīnu Rīgas Stradiņa universitātē (RSU). Visvairāk ārvalstu studentu RSU šobrīd ir tieši no Vācijas (RSU 2015a; RSU 2015b; RSU 2016a; RSU 2016b; Ginters 2018 [prezentācija]). 2015. gadā apritēja 25 gadi kopš Latvijas un Vācijas diplomātisko attiecību atjaunošanas (VFRVR 2015).

Sekojot A. Priedītes un A. Ludena piemēram, arī Bertolds Forsmanis (*Berthold Forssman*) ir sarakstījis latviešu valodas mācību grāmatu vāciešiem *Labdien! Lettisch für Deutschsprachige* (Forssman 2008; Forssman 2010), kas struktūras ziņā ir ļoti līdzīga A. Priedītes un A. Ludena grāmatai *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. Grāmatai ir divas daļas – pirmā daļa iznāk 2008. gadā, savukārt otrā daļa – 2010. gadā.

B. Forsmanis arī pats ir nodarbojies ar latviešu valodas mācīšanu interesentiem Berlīnes Universitātē un Vācijas Ārlietu ministrijā.

Ņemot vērā personisko pieredzi, B. Forsmanis uzsver, ka ir ļoti maz mācību materiālu latviešu valodas apguvei, it īpaši tādu, kas paredzēti vāciešiem. Tas varētu būt viens no iemesliem, kādēļ autors sācis darbu pie savas latviešu valodas apguvei paredzētās mācību grāmatas. „Ja es, piemēram, gribēšu apgūt franču valodu, tad, ieejot kādā lielākā Berlīnes grāmatveikalā, es ieraudzīšu pilnus plauktus ar grāmatām, leksikoniem, vārdu krājuma apguves materiāliem un kompaktdiskiem. Bet, [Tā!] kā ir ar latviešu valodu? Kad un kur Vācijā tiek piedāvāti latviešu valodas kursi? Un ja arī šādi kursi ir, jautājums – cik stundas nedēļā nodarbības notiek? Ir arī daudzi tādi valodas fenomeni, kuru likumi līdz pat šai dienai nav izpētīti vai kuri nav aprakstīti pat tajās nedaudzajās grāmatās, kas mums pieejamas Vācijā. Savukārt vairums latviešu, nezinot paši savas valodas likumus, runā intuitīvi, un, kad viņiem pajautā, bieži vien paši, pat zinātnieku aprindās, nav īsti vienisprātis par to, kā būtu pareizi jāsaka. Tādēļ mācīties gribētāji izjūt pastāvīgu nedrošību runājot latviski: vai es tagad izsakos pareizi vai nepareizi? Un, ja nepareizi, tad kādēļ?" (Forsmans 2008) Oponējot B. Forsmaņa teiktajam, jāsaka, ka ir ļoti liela atšķirība, vai par valodas likumiem jautā dzimtās valodas runātājam, kurš tiešām var nezināt savas valodas gramatiskos likumus, jo dzimtās valodas runātājs lieto valodu intuitīvi, vai arī kompetentam pedagogam vai filologam, kurš šos likumus pārzina. Šāda prakse vērojama arī latviešu valodas mācību stundās, kad valodas apguvējam tiek jautāts par gramatikas likumiem viņa dzimtajā valodā, uz kuriem viņi paši nevar atbildēt. Tomēr valodu apguvē šādas zināšanas būtu vērtīgas, jo tas palīdzētu salīdzināt valodas un saprast, kas ir kopīgs un atšķirīgs, līdz ar to varētu secināt, kas ir vieglāk apgūstams, jo ir līdzīgs gan valodas apguvēja dzimtajā valodā, gan arī mērķvalodā, kuru valodas apguvējs mācās. Tāpēc var teikt, ka ļoti atšķiras valodas apguvēju grupas – filoloģijas studenti no citiem valodas apguvējiem, piemēram, ārzemju studentiem, kas studē kādā no Latvijas universitātēm medicīnu vai sociālās zinātnes.

Vērtējot LATS apguvei paredzētos mācību līdzekļus, jāņem vērā, ka latviešu valodu pēc valodas apguvēju skaita nevar salīdzināt, piemēram, ar angļu valodu, kuru izvēlas mācīties ļoti liels skaits interesentu. Nevar salīdzināt runātāju skaitu latviešu valodā ar runātāju skaitu lielajās pasaules valodās. Latviešu valodas pratēju skaits ir aptuveni 2 miljoni. Salīdzinājumam, piemēram, spāņu valodā runā 266 miljoni cilvēku, vācu un franču valodā – gandrīz 100 miljoni cilvēku (VVK 2003, 6). Tādējādi var oponēt B. Forsmaņa komentāram par latviešu valodas apguvei paredzēto mācību līdzekļu skaitu.

Vērā ņemams faktors ir arī tas, ka par LATS mācīšanas praksi Latvijā var sākt runāt tikai no 20. gadsimta 80. gadu beigām, kad Latvijā ierodas pirmie ārvalstu studenti, lai mācītos latviešu valodu. Līdz ar to var runāt tikai par nedaudz vairāk nekā 20 gadu LATS mācīšanas pieredzi un praksi Latvijā, kas nosaka arī mācību līdzekļu skaitu. Šajā laikā ir tapuši mācību līdzekļi dažādu valodu runātājiem, kā arī iezīmējas tendence veidot mācību līdzekli konkrētas universitātēs studentiem, piemēram, Rīgas Tehniskās universitātēs studentiem un Latvijas Universitātes studentiem. Nav daudz mācību līdzekļu, kas būtu piemēroti plašam valodas apguvēju lokam ar vispārīgu mācību saturu. Šādu mācību līdzekļu veidošanas prakse ir vērojama tikai pēdējā laikā ar mācību līdzekļa sērijas *Laipa* iznākšanu.

Negribētos piekrist B. Forsmaņa apgalvojumam, ka valodas apguvēji izjūt pastāvīgu nedrošību, runājot latviski. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, jāsaka, ka ir dažādi valodas lietotāji. Ir tādi valodas apguvēji, kas nesāks runāt, kamēr nejutīsies pilnīgi pārliecināti par savu izteikumu gramatisko precizitāti. Šādiem valodas apguvējiem valodas apguves process var aizņemt ļoti ilgu laiku, jo valoda netiek aktīvi lietota saziņā, līdz ar to nevar notikt pilnvērtīgs komunikācijas process. Taču kad valodas apguvējs ir pārliecināts par savām spējām veidot gramatiski pareizus teikumus, komunikācijas process pamazām var sākties. Protams, pastāv iespēja, ka šādi valodas apguvēji nekad nesāks komunicēt mērķvalodā un viņiem būs vien teorētiskas zināšanas par apgūstamo svešvalodu, jo šāds valodas process var aizņemt ļoti ilgu laiku. Pretstatā šādam analītiskam valodas apguvējam ir spontānais valodas apguvējs, kurš valodu apgūst komunicējot un kurš nebaidās kļūdīties. Bieži vien šādi valodas apguvēji runā gramatiski neprecīzos teikumos, un nereti ir ļoti grūti viņiem iemācīt pareizas gramatiskās formas, jo, visticamāk, komunikācijas process starp viņu un mērķvalodas lietotāju ir bijis veiksmīgs, neņemot vērā gramatiskās neprecizitātes.

B. Forsmaņa grāmatas *Labdien! Lettisch für Deutschsprachige* 1. un 2. daļu raksturo šādas pazīmes.

<u>Grāmatas struktūra</u>. Tās pirmo daļu veido 14 nodaļas, savukārt otro daļu – 10 nodaļas. Grāmatas pirmajai daļai ir pievienots arī disks. Grāmatas ievaddaļā diezgan daudz tiek skaidroti fonētikas jautājumi – skaņu izruna, uzsvars u. c., un diskā ir ierakstīta šo vārdu un skaņu izruna. Tik daudz materiālu par skaņu izrunu nav bijis nevienā citā līdz tam laikam iznākušajā LATS mācību grāmatā. Diskā ir arī ierakstīts visu nodaļu tekstuālais materiāls, kuru valodas apguvējs var klausīties, taču trūkst tradicionālo klausīšanās uzdevumu, kas palīdzētu attīstīt klausīšanās prasmi.

Katras nodaļas sākumā ir plāns jeb jautājumi, kas konkrētajā stundā tiek apskatīti. Nodaļa sākas ar tekstuālo materiālu, pēc tam ir gramatikas izklāsts, uzdevumu daļa, kā arī vārdu krājuma saraksts. Abu grāmatu beigās ir dotas arī uzdevumu pareizās atbildes. Pirmās daļas pielikumā ir arī atsevišķu valodniecības terminu skaidrojums, kā arī gramatikas terminu rādītājs.

Tekstuālais materiāls. Tas ietver dialogus (katrā nodarbībā), kā arī dažādu žanru tekstus: autora paša sacerētus teikumu savirknējumus, publicistikas tekstus par tādām tēmām kā ekonomika, kultūra un politika, Saeimas sēžu protokolus, faktu materiālus par Latviju, tās vēsturi un latviešu valodu, kā arī latviešu autoru prozas tekstu fragmentus.

Katras nodaļas beigās ir vārdnīca, taču vārdu krājuma saraksts ir kārtots pēc vārdšķirām. Tas ir jauninājums, jo pirms tam nevienā no LATS mācību grāmatām tādā veidā jauno vārdu saraksts nav bijis strukturēts. Vārdnīca noder arī gramatikas zināšanu apguvē vai nostiprināšanā, jo pie katra vārda ir dota gramatiskā informācija, piemēram, aiz katra lietvārda iekavās norādīta deklinācija, savukārt darbības vārdiem norādīta konjugācija. Pirmās konjugācijas darbības vārdiem iekavās norādīta arī 3. personas forma tagadnē un pagātnē. Tam ir pamatots iemesls, kuru B. Forsmanis saista ar savu latviešu valodas mācīšanās pieredzi. „Kad es sāku apgūt latviešu valodu, man, piemēram, traucēja tas, ka vairumā latviešu vārdnīcu nebija norādītas darbības vārdu formas, līdz ar to es nezināju, kā veidot tagadni un pagātni vārdam „pirkt”.” (Forsmans 2008) Ņemot vērā empīrisko pieredzi, jāsaka, ka šādu vārdnīcas sarakstu ir ļoti iecienījuši vācu studenti, kuri, mācoties jaunos vārdiņus, apgūst arī gramatiku.

B. Forsmaņa veidotais jauno leksisko vienību saraksts ir vērtējams atzinīgi ne tikai tādēļ, ka pie vārdiem ir norādīta pilnīga gramatiskā informācija, bet arī tādēļ, ka ir norādītas vārdu lietojuma īpatnības, kas ir īpaši svarīgi, apgūstot priedēkļverbus latviešu valodā.

Katrā nodaļā pie gramatikas sadaļas ir dots arī arī attiecīgā temata vārdu un frāžu saraksts, ko B. Forsmanis dēvē par *tēmas leksiku* (*Die Themenwortschätze*). Tā tiek rekomendēta visiem, kuriem interesē konkrētas tēmas, lai atkārtotu vai mērķtiecīgi paplašinātu vārdu krājumu. Tādējādi tiek dota iespēja atkārtot pilnīgas frāzes un izmantot tās par pamatu sarunai.

Vārdu vai frāžu sarakstam tēmas leksikā vienmēr ir dots tulkojums vācu valodā. Šāda veida paralēlo frāžu tulkojums ir vērojams arī citos LATS mācību līdzekļos, tostarp arī A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. B. Forsmaņa grāmatā dotās frāzes var izmantot gan ikdienas sarunas uzturēšanai,

gan arī mācību procesā, jo līdztekus tādām ikdienas sarunvalodas frāzēm kā, piemēram, *cik jauki tevi satikt* vai *es mazliet runāju latviski*, ir arī frāzes, kas noder mācību nolūkiem, proti, *Lūdzu, atkārtojiet vēlreiz!*, *Atveriet grāmatu!*, *Ierakstiet pareizo formu!*, *Lietojiet pareizo galotni!* u. c. (Forssman 2008, 122)

Gramatikas daļa. Tā ir diezgan plaša ar daudzām tabulām un piemēriem, kā arī šo piemēru paralēlo tulkojumu. Gramatikas satura izklāsts ir vairāk pārskatāms nekā A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*.

Divus gadus pirms grāmatas 1. daļas iznākšanas B. Forsmanis uzsvēris, ka latviešu valodas sarežģītība esot mīts. Galvenais šķērslis ir apstākļi, kādos tā jāmācās. „Latviešu valodas mācību grāmatas sākas ar locījumiem, un to sastādītāji nav padomājuši, kādas grūtības ir ārzemniekiem sākt to mācīties tādā līmenī. Turklāt latviešu valoda pilnībā vēl nav izpētīta, ir daudz jautājumu, uz kuriem latviešu gramatika neatbild. Latviešu valodas mācību grāmatas ir mākslīgas – tā nav valoda, kādu ikdienā runā latvieši." (Gailītis 2006, 22) Šī B. Forsmaņa atziņa liek domāt, ka viņa grāmatā būs pilnīgi jauna latviešu valodas gramatikas mācīšanas sistēma, taču savā grāmatā viņš sāk ar lietvārdu locījumu apguvi, pirmajā stundā uzskaitot, ka latviešu valodā ir pieci locījumi: nominatīvs, ģenitīvs, datīvs, akuzatīvs un lokatīvs. Tiek minēts, ka vienskaitlī instrumentālis saskan ar akuzatīvu, bet daudzskaitlī – ar datīvu. B. Forsmanis piemin arī vokatīvu un pirmajā stundā runā par nominatīva un vokatīva lietošanu. Otrajā stundā tiek apgūts lokatīvs, trešajā – akuzatīvs, savukārt ceturtajā stundā – datīvs un ģenitīvs. Tas nozīmē, ka no 1. līdz 4. stundai tiek apgūti visi latviešu valodas lietvārda locījumi vienskaitlī. Pēc tam tiek apgūts arī daudzskaitlis, un 7. stundā jau tiek dota pilna lietvārdu locīšanas paradigma vienskaitlī un daudzskaitlī, iekļaujot sistēmā arī instrumentāli un vokatīvu. Paralēli mācībai par lietvārdu daudz uzmanības tiek pievērsts arī citām vārdšķirām, īpaši darbības vārdiem un vietniekvārdiem un to locīšanai. Jau 3. stundā tiek apgūti pirmās konjugācijas darbības vārdi, un 5. stundā – darbības vārda pavēles izteiksme.

M. Huelmane salīdzina B. Forsmaņa grāmatu (Forssman 2008) ar Trevora Gārta Fenela (*Trevor Garth Fennell*) un Henrija Gelsena (*Henry Gelsen*) grāmatu *A Grammar of Modern Latvian* (Fennell, Gelsen 1980a; Fennell, Gelsen 1980b; Fennell, Gelsen 1980c) saistībā ar verbu mācīšanu. B. Forsmaņa grāmatā latviešu valodas darbības vārdu sistēma tiek izklāstīta 2 nodaļās, savukārt T. Fenela un H. Gelsena gramatikā I konjugācijas darbības vārdiem ir veltīts atsevišķs sējums. (Hilmane 2016 [intervija]) Arī empīriskā pieredze

apliecina, ka latviešu valodas darbības vārdu, īpaši I konjugācijas, locīšanas sistēma ir diezgan sarežģīta, tāpēc mācību grāmatās tiem vajag pievērst gana daudz uzmanības.

Tomēr šeit vajadzētu ņemt vērā arī mērķauditoriju, kurai mācību līdzeklis ir paredzēts. Ja tie ir valodas apguvēji, kuriem ir filoloģiska interese par valodu, I konjugācijas darbības vārdus var mācīt sistēmā, apgūstot arī to apakšgrupas. Savukārt ikdienas darbā ar ārvalstu studentiem, kuriem nav filoloģisku interešu, tiek doti nepieciešamākie I konjugācijas darbības vārdi, piemēram, *ēst, dzert, pirkt, braukt* u. c. tagadnē, pagātnē un nākotnē. Šos darbības vārdus apguvēji iemācās no galvas līdzīgi kā neregulāro darbības vārdu formas angļu valodā.

Var secināt, ka B. Forsmaņa grāmata latviešu valodas gramatikas mācīšanas sistēmas ziņā ir līdzīga citām LATS mācību grāmatām. Tā kā latviešu valoda ir fleksīva valoda, nav iespējams izvairīties no lietvārda locījumu apguves, turklāt praktiskie novērojumi LATS mācību stundās rāda, ka reizēm ir labāk apgūt locījumu sistēmu kopumā, nevis sīki to dalīt. Ilustrācijai piemērs no praktiskās nodarbības par ēšanas paradumiem. Tiek mācītas frāzes *kafija ar pienu, pankūkas ar ievārījumu*, un nodarbībā tiek runāts par akuzatīva lietošanu. Šādā situācijā students cenšas veidot teikumu pēc līdzīgas analoģijas – *vista ar dārzeni*, lai gan prievārdu pārvaldījums daudzskaitlī nosaka datīva lietošanu. Protams, jāņem vērā arī valodas apguvēja spējas uztvert šīs gramatiskās zināšanas, īpaši tādu LATS apguvēju, kuru iepriekšējā valodu apguves pieredze neiekļauj locījumu apguvi un izpratni par šādu valodu eksistenci. Novērots, ka bieži vien tas sagādā grūtības zviedriem un angļiem, bet retāk – vāciešiem vai spāņiem.

Uzdevumu daļa. Grāmatā ir dažādi reproduktīvie uzdevumi, kas palīdz attīstīt gramatikas lietošanas prasmi, tostarp arī tulkošanas uzdevumi. Katras nodaļas uzdevumu sadaļa beidzas ar kombinēta tipa uzdevumu, kurā valodas apguvēji viens otram uzdod dažādus jautājumus par attiecīgajām apgūtajām gramatiskajām struktūrām.

3.2. Somiski runājošajiem paredzētais mācību līdzeklis

Laipni lūdzam! (Gurtaja, Itkonen 1996) ir pirmā un līdz šim vienīgā somiem paredzētā mācību grāmata, ko sarakstījusi pirmā latviešu valodas docētāja Helsinku Universitātē Valentīna Gurtaja kopā ar vienu no savām pirmajām studentēm Mirju Itkonenu (*Mirja Itkonen*).

V. Gurtaja atceras, ka ļoti izjutusi mācību līdzekļu trūkumu, kad sākusi Somijā mācīt latviešu valodu. Sākotnēji tika izmantota V. Lasmanes, kā arī A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmata, tāpēc pirmais uzdevums bija uzrakstīt nelielu sarunvalodas vārdnīcu tiem somiem, kas gatavojās braukt uz Latviju (Gurtaja 2007 [intervija]). Pēc tam tapa arī somiem paredzēta mācību grāmata *Laipni lūdzam!*, kas vēl joprojām tiek izmantota Helsinku Universiātē latviešu valodas stundās, lai gan, kā atzīst Laimute Balode, šī grāmata ir ļoti novecojusi gan tekstu, gan izkārtojuma ziņā, turklāt grāmatā ir daudz kļūdu, taču studentiem ir ļoti svarīgi, ka paskaidrojumi ir somu valodā (Balode 2015 [intervija]).

Grāmatas *Laipni lūdzam!* autores uzsver, ka mācību grāmatā ir iekļauti gramatikas pamati un vārdnīca (vairāk nekā 2300 vārdu), lai valodas apguvējs pēc iespējas ātrāk varētu sākt saprast, runāt un rakstīt latviski (Gurtaja, Itkonen 1996, 5).

Somu studentiem paredzētā mācību grāmata struktūras un tekstuālā materiāla ziņā ir līdzīga citām LATS mācību grāmatām, tāpēc atsevišķi šeit netiks analizēta (sk. 2. pielikumu), taču interesanta ir grāmatā īstenotā metodiskā pieeja, tāpēc tā raksturota nedaudz sīkāk.

Mācību grāmatā *Laipni lūdzam!* nav skaidri saskatāma konkrēta pieeja vai metode, kā tas bija, piemēram, T. Budiņas-Lazdiņas mācību grāmatā *Teach Yourself Latvian*. Mācību grāmatā *Laipni lūdzam!* atrodami gan gramatiskās tulkošanas metodes, gan audiolingvālās metodes, gan arī komunikatīvās pieejas elementi, kas atklājas grāmatas struktūrā un uzdevumu sadaļā. Grāmatas autores piedāvā studentiem daudzveidīgus uzdevumus, kas attīsta dažādas valodas prasmes: reproduktīvus uzdevumus, kas attīsta gramatikas lietošanas prasmi, kā arī radošus uzdevumus, kas attīsta rakstīšanas un saziņas prasmi, piemēram, izveidot savas ģimenes ciltskoku, salīdzināt sludinājumus somu un latviešu avīzē un komentēt tos, izveidot stāstījumu no dotiem attēliem u. tml. Tiesa gan, grāmatai nav pievienotas nekādas kasetes, tāpēc nevar runāt par tradicionālu klausīšanās prasmes attīstīšanu, taču V. Gurtaja uzsver, ka nodarbībās ar studentiem ir sarunājusies tikai latviski (Gurtaja 2007 [intervija]). Vēlāk šādu praksi ir īstenojusi arī L. Balode, uzsverot, ka katrā nodarbībā mēģina īstenot dažādas valodas prasmes, kā arī nelietot nodarbībās starpniekvalodu (Balode 2015 [intervija]).

Interesanta pieeja V. Gurtajas un M. Itkonenas mācību grāmatā ir dziesmu iekļaušana uzdevumu sadaļā. Mācību grāmatā ir vairākas dziesmas, kuru melodijas studentiem ir jāiemācās, tādējādi var attīstīt arī latviešu valodas fonētikas lietošanas prasmi, piemēram, latviešu valodas palatalizēto skaņu izrunu dziesmā *Pūt vējiņi* (Gurtaja, Itkonen 1996, 26). L. Balode uzsver, ka dziesmas latviešu valodas nodarbībās somu studenti klausās ļoti daudz

un arī dzied. Valodniece ir pārliecināta, ka dzeja, mūzika un dziesmas labāk palīdz atcerēties vārdus (Balode 2015 [intervija]). Latviešu valodas lektore Lietuvā Kristīna Vaisvalavičiene savukārt uzsver, ka dziedāšana ļoti palīdz fonētikas apguvē (Vaisvalavičiene 2014 [intervija]). Dziesmu izmantošanu dažādu valodas prasmju attīstīšanā atbalsta arī pedagoģijas doktore Larisa Pavlovska (*Лариса Павловская*), uzsverot, ka mūzika nodrošina ne tikai valodas apguvi, bet vienlaicīgi iepazīstina arī ar attiecīgās tautas kultūru (Павловская 2013, 248–258). Tas nozīmē, ka atsevišķu tautību studentiem mūzika var palīdzēt valodas apguves procesā, īpaši leksikas un fonētikas apguvē. Arī empīriskā pieredze liecina, ka valodas apguvējiem patīk, ja nodarbībās tiek iekļautas dziesmas, jo tas padara mācību procesu interesantāku. Atsevišķu mācību grāmatu autori, piemēram, N. Naua un Inga Klēvere-Velhli iekļauj dziesmas kā vienu no vingrinājumu veidiem latviešu valodas kā svešvalodas apguvē (Klēvere-Velhli, Naua 2012).

3.3. Ungāriski runājošajiem paredzētie mācību līdzekļi

Ungāriem domātā mācību grāmata *Latviešu valoda. Lett nyelvkönyv* (Nītiņa, Laczházi 1998) turpina 90. gados aizsākto tradīciju izdot konkrētai valodas apguvēju auditorijai paredzētus mācību līdzekļus.

Tekstu izvēlē un grāmatas struktūras ziņā saskatāmas līdzīgas iezīmes kā iepriekšējās mācību grāmatās, taču atšķirīga ir uzdevumu daļa. Ja iepriekš apskatītajās mācību grāmatās dominē galvenokārt dažādi gramatiska veida un tulkošanas vingrinājumi, tad grāmatas *Latviešu valoda. Lett nyelvkönyv* uzdevumu daļu var uzskatīt par revolucionāru, jo tajā ietvertie uzdevumi attīsta ne tikai gramatikas lietošanas praksi, bet vērš uzmanību arī uz leksikas un fonētikas praktizēšanu, kā arī attīsta komunikācijas prasmi.

Katrā grāmatas nodaļā ir aptuveni 10 uzdevumi. Tie nav vienādi katrā nodaļā, taču neiztrūkstoši ir fonētikas uzdevumi, ar kuriem tiek sākta katras nodaļas uzdevumu daļa, un tulkošanas vingrinājumi, kas ir katras nodaļas pēdējais uzdevums vingrinājumu sadaļā. Fonētikas uzdevumi ir saistīti ar dažādu skaņu izrunu, pievēršot uzmanību gan mīkstajiem līdzskaņiem, gan šaurā un platā *e, ē* izrunai, gan arī burta *o* izrunai. Katras nodaļas uzdevumu sadaļa sākas ar diviem vai trim fonētikas vingrinājumiem, kuros valodas apguvējam ir jālasa konkrēti vārdi, līdz ar to šos vingrinājumus var pildīt tikai skolotāja klātbūtnē, kurš vajadzības gadījumā var palabot studenta izrunu. Dažkārt, piemēram, studentam pašam ir jāsadala, kuri vārdi ir izrunājami ar plato un kuri – ar šauro *e*. Fonētikas vingrinājumi ir vērtējami kā jaunums, jo citās jau apskatītajās mācību grāmatās fonētikai nav pievērsta

atsevišķa uzmanība un šāda tipa vingrinājumi vispār nav iekļauti. Vingrinājumu sadaļa beidzas ar tulkošanas vingrinājumu, kurā valodas apguvējam ir jātulko teikumi no ungāru valodas latviešu valodā. Grāmatas pēdējās nodaļās tas jau ir saistīta teksta (pasakas vai stāsta) tulkojums. Starp fonētikas un tulkošanas vingrinājumiem ir daudzveidīgi uzdevumi, kas saistīti ar gramatisko formu lietojumu, leksikas slāņu attīstīšanu, kā arī uzdevumi, kas palīdz attīstīt komunikatīvo prasmi.

Lai gan Dainas Nītiņas un Arankas Lachazi (*Aranka Laczházi*) mācību grāmata ir vizuāli vienkārša, jo tajā nav attēlu, vingrinājumu sadaļa vērtējama kā ļoti atzīstama – tā paaugstina mācību grāmatas vērtību. Par to liecina fakts, ka vēlāk šīs grāmatas uzdevumu daļa un teksti tikuši adaptēti arī krieviski runājošajiem (Нитиня, Лацхази 2006).

Ungāru studenti latviešu valodas apguvei var izmantot arī D. Nītiņas monogrāfiju *Könyv a lett nyelvről* (Nītiņa 1998) par latviešu valodas gramatiku, kā arī latviešu-ungāru vārdnīcu (Nītiņa 2004) (sīkāk sk. 2. pielikumā).

3.4. Latviešu valodas mācību līdzekļi angliski runājošajiem

1996. gadā (vēlāk arī vairākos atkārtotos izdevumos) iznāk Kristofera Moseleja (*Christopher Moseley*) grāmata *Colloquial Latvian* (Moseley 1996), kas ir viena no *Colloquial* sērijas grāmatām. Šāda veida formāts valodas apguvei sasaucas ar pirmo LATS apguvei paredzēto mācību grāmatu, proti, T. Budiņas-Lazdiņas grāmatu *Teach Yourself Latvian*, kas arī pārstāv konkrētu grāmatu sēriju. Tas nozīmē, ka latviešu valodu ir mēģināts pielīdzināt citām valodām, veidojot latviešu valodas apguvei paredzētu mācību līdzekli pēc tādas pašas struktūras, kā tiek veidotas mācību grāmatas, piemēram, somu, vācu vai spāņu valodas apguvei.

K. Moselejs uzsver, ka grāmatas *Colloquial Latvian* mērķis ir nodrošināt zināšanas par mūsdienu latviešu valodu (Moseley 1996, 1). Šīs grāmatas ideja ir pilnīgi atšķirīga no iepriekš apskatītajām grāmatām. K. Moselejs uzsver, ka kontakts starp trimdas sabiedrību un dzimteni ir pavediens, kas izvijas cauri visām 20 grāmatas nodaļām. Iepazīstoties ar latviešu valodu un cilvēkiem, mēs sekojam to ģimeņu likteņiem, kuri atgriežas Latvijā pirmo reizi pēc ilgās prombūtnes svešumā. Visas situācijas, ar kurām atbraucēji saskaras, ir skatītas caur pastāvīgā iedzīvotāja un viesa acīm, un ir cerība, ka šāda pieeja valodai palīdzētu atrast ceļu arī tiem, kam šī zeme ir nepazīstama. (Moseley 1996, 2) Šāda ideja par vienotu stāstu visas grāmatas garumā ir līdzīga A. Priedītes un A. Ludena mācību grāmatā *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*.

Grāmata varētu būt ļoti noderīga reemigrantiem, kas atgriežas uz dzīvi Latvijā, precīzāk sakot, reemigrantu jaunajai paaudzei, kam latviešu valoda ir svešvaloda, lai gan tā agrāk ir bijusi viņu senču valoda. Turklāt šajā situācijā var vilkt paralēles ne tikai ar trimdas sabiedrību, bet arī ar mūsdienās ļoti aktuālu jautājumu, proti, tiem emigrējušajiem latviešiem, kas atstājuši Latviju pēc tās otrās neatkarības atgūšanas ekonomisku apsvērumu dēļ un izveidojuši ģimeni ārpus Latvijas, taču vēlas, lai ārpus Latvijas iegūtā ģimene kaut nedaudz spētu sazināties latviski.

Tā kā grāmata struktūras ziņā ir līdzīga jau iepriekš apskatītajām mācību grāmatā, sīkāk tā šeit netiek analizēta (tās struktūru sk. 2. pielikumā).

Pēc vairāk nekā 10 gadiem iznāk jauna K. Moseleja grāmata *Colloquial Latvian*, kas tapusi sadarbībā ar Daci Prauliņu (Prauliņš, Moseley 2010), lai gan šīs grāmatas pamatā ir iepriekš izdotā K. Moseleja grāmata (Moseley 1996). K. Moseleja un D. Prauliņš grāmata ir domāta ārzemniekiem, kas ierodas Latvijā, lai dzīvotu vai strādātu. Grāmatas mērķis ir dot valodas apguvējiem pamatzināšanas gramatikā un leksikā, kas varētu būt nepieciešamas, komunicējot ar latviešiem ikdienas situācijās. Līdz ar to arī lasāmie teksti un dialogi ietver citas tēmas un citas situācijas, salīdzinot ar iepriekš iznākušo *Colloquial Latvian*, kurai ir cits mērķis. Taču kopumā abu grāmatu struktūra ir gandrīz identiska, atšķiras tikai praktisko vingrinājumu izvietojums grāmatas nodaļās.

2009. gadā (ar vairākiem atkārotiem izdevumiem) iznāk Terēzes Svilanes-Bartolomjū (*Terēze Svilane Bartholomew*) grāmata *Teach Yourself Latvian* (Svilane Bartholomew 2009), kas ir viena no slavenās *Teach Yourself* sērijas grāmatām. Vēlāktā tiek izdota ar citu nosaukumu – *Complete Latvian* (Svilane Bartholomew 2010). Tā ir līdzīga jau iepriekš apskatītajām angliski runājošajiem paredzētajām mācību grāmatām (tās struktūru sk. 2. pielikumā).

Apskatot angliski runājošajiem paredzētos mācību līdzekļus, var secināt, ka latviešu valoda tiek pielīdzināta citām svešvalodām un latviešu valodai paredzēti mācību līdzekļi veidoti pēc tāda paša parauga kā citu valodu mācību līdzekļi, iekļaujot latviešu valodu kādā no attiecīgajā laikā populārām grāmatu sērijām – *Teach Yourself* vai *Colloquial*, līdzīgi kā pirmā latviešu valodas kā svešvalodas apguvei paredzētā mācību grāmata. Iespējams, šāda vienādošana ir vērtējama pozitīvi, jo tādā veidā tiek parādīts, ka latviešu valoda nav grūtāka par citām valodām, nozīmīguma un valodas vērtības ziņā tā ir līdzvērtīga citām valodām, un arī latviešu valodai var piemērot universālu svešvalodu mācīšanas pieredzi, kas kliedētu mūsdienās nereti iesakņojušos mītu, ka latviešu valoda ir ļoti grūta valoda.

Gan K. Moseleja, gan T. Svilanes-Bartolomjū mācību grāmatas ir aprobētas universitātē, abiem autoriem ir vairāku gadu praktiskās latviešu valodas mācīšanas pieredze darbā ar pieaugušajiem. Abu autoru mācību grāmatas caurvij kāds stāsts, kura galvenā doma ir – Latvijā atšķirīgu iemeslu dēļ ierodas kāda ģimene, kurai nākas saskarties ar dažādām ikdienišķām siuācijām, kas tiek paradītas vairāku īsu dialogu veidā.

Pēc standartizēta principa sērijā *Essential Grammars* veidota arī angliski runājošajiem paredzēta gramatika (Prauliņš 2012).

3.5. Franciski runājošajiem paredzētie latviešu valodas mācību līdzekļi

Francūžiem paredzētu grāmatu par Latviju un latviešu valodu *Parlons Letton* ir izveidojuši Justīna un Daniels Petī (*Justyna et Daniel Petit*) (Petit 2004), un tā ir viena no *Parlons* grāmatu sērijas grāmatām. Tiesa gan, šis nav pirmais francūžiem paredzētais mācību līdzeklis, jo 1928. gadā Rīgā iznāca praktiskā latviešu valodas gramatika *Grammaire Pratique de la Langue Latvienne à l'usage des Étudiants* (Barret, Blesse 1928), kas bija paredzēta franču valodas pratējiem.

J. un D. Petī veidoto grāmatu gan nevar nosaukt par mācību grāmatu, jo tajā nav neviena uzdevuma. Grāmata sastāv no piecām nodaļām, kurās izklāstīta Latvijas vēsture, ģeogrāfija un kultūra, latviešu valodas veidošanās, aprakstīta latviešu valodas gramatika, ievietoti dažādu žanru teksti ar paralēlo tulkojumu, kā arī franču un latviešu sarunu vārdnīca.

Grāmatas *Parlons Letton* autori uzsver, ka Latvija francūžiem ir diezgan nepazīstama zeme, tās valoda un vēsture ir kā noslēpums, lai gan Latvija ir pelnījusi uzmanību gan tās pagātnes dēļ, gan arī oriģinālās kultūras dēļ. Tādēļ šīs grāmatas mērķis ir mēģināt šo problēmu risināt, iepazīstinot Francijas lasītājus ar Latviju, tās vēsturi, kultūru un valodu. (Petit 2004, ievads)

Ņemot vērā empīrisko pieredzi darbā ar ārvalstu studentiem Rīgas Stradiņa universitātē, jāatzīst, ka salīdzinājumā ar 20. gadsimta beigām un 21. gadsimta sākumu, kad par Latviju francūžiem bija zināms maz, tagad interese palielinās. Erasmus apmaiņas programmā katru gadu uz Latviju atbrauc studēt arī vairāki studenti no Francijas, kas apgūst praktiskās latviešu valodas kursu vienu semestri.

3.6. Lietuviešu mācību grāmatu autoru skatījums uz latviešu valodas apguvi

Lai gan Latvijas kaimiņvalstī Lietuvā ir ļoti senas latviešu valodas mācīšanas tradīcijas, mācību līdzekļu, kas paredzēti latviešu valodas apguvei, ir ļoti maz. Kā jau iepriekš

minēts, pirmā lietuviešiem paredzētā mācību grāmata (Kabelka 1969; Kabelka 1975) iznāca tikai 20. gadsimta 60. un 70. gados, taču to vairāk varēja izmantot valodas apguvēji, kam jau bija zināšanas latviešu valodā. Vērtējot J. Kabelkas mācību grāmatu un tā laika latviešu valodas mācīšanas tradīcijas, Alvīds Butkus (*Alvydas Butkus*) uzsver, ka J. Kabelka īstenojis padomju laika valodas mācīšanas metodiku, proti, tikusi mācīta tieši gramatika, lai lituānistikas studenti varētu salīdzināt latviešu un lietuviešu valodu (Butkus 2015 [intervija]), līdz ar to valodas apguves mērķis bijis nevis sazināšanās, bet gan filoloģisku interešu īstenošana.

20. gadsimta 80. gados tiek izdots A. Butkus un Alberta Sarkaņa veidotais *Lietuviešu-latviešu valodas ceļvedis* (Butkus, Sarkanis 1987), ko gan vairāk var uzskatīt par palīglīdzekli, nevis mācību grāmatu.

Ilgu laiku Lietuvā nav bijis latviešu valodas apguvei piemērotas mācību grāmatas. To var uzskatīt par absurdu situāciju, jo citu tautību pārstāvjiem, piemēram, somiem un ungāriem paredzētas mācību grāmatas iznāk 20. gadsimta 90. gados – neilgi pēc LR neatkarības atgūšanas, kad pieaug citu tautu interese par procesiem Baltijas valstīs un interese par Baltijas valstu kultūru.

Lietuviešiem paredzēta latviešu valodas mācību grāmata, kas ļautu apgūt latviešu valodu no tās pamatiem, iznāk tikai 21. gadsimta sākumā, kad A. Butkus uzraksta lietuviešu studentiem paredzētu mācību grāmatu *Latvių kalba: gramatika ir pratimai* (Butkus 2005).

A. Butkus uzsver, ka tieši tādas grāmatas lietuviešiem ir pietrūcis. Mācību grāmatā *Latvių kalba: gramatika ir pratimai* ir iekļauti tie vingrinājumi, kas praktiski tiek lietoti, mācot latviešu valodu Vītauta Dižā universitātē, orientējoties uz lietuviešu studentiem. (Butkus 2015 [intervija])

Salīdzinot J. Kabelkas latviešu valodas mācīšanas metodiku 20. gadsimta 2. pusē ar mūsdienu mācīšanas pieredzi Vītauta Dižā universitātē, A. Butkus uzsver, ka 21. gadsimtā pedagoga mērķis ir kaut vai nedaudz iemācīt otro baltu valodu, lai cilvēki varētu runāt, salīdzināšana var notikt pēc tam, kad valoda jau ir apgūta. (Butkus 2015 [intervija]) Tas nozīmē, ka A. Butkus mācību grāmata *Latvių kalba: gramatika ir pratimai* der ne tikai universitātes studentiem, bet arī citiem lietuviešiem, kas vēlas apgūt sev radniecīgu valodu, tādējādi paplašinot dzīvo baltu valodu lietojumu mūsdienās.

A. Butkus grāmata *Latvių kalba: gramatika ir pratimai* būtiski atšķiras no citām LATS apguvei paredzētajām mācību grāmatām. To raksturo šādi kritēriji.

Grāmatas struktūra. Grāmata nav strukturēta nodaļās kā citas jau apskatītās LATS mācību grāmatas. Grāmata sastāv no vairākām daļām: īsas nodaļas par latviešu rakstību, fonētikas daļas, morfoloģijas daļas, nodaļas par seno latviešu rakstību un nodaļas par latgaliešu rakstību.

A. Butkus uzsver, ka nodaļas par seno latviešu rakstību un latgaliešu rakstību ir sagatavotas, vadoties pēc praktiskās darba pieredzes, mācot latviešu valodu Vītauta Dižā universitātē, kur izpratne par šīm rakstu pārmaiņām ir viens no komponentiem latviešu valodas kursa 1. līmenī. Šādas zināšanas un seno rakstu lasīšanas prasmes īpaši noder, turpinot studijas Latvijā pēc dažādām studentu apmaiņas programmām. (Butkus, 2005)

Grāmatas beigās ir darbības vārdu tabula alfabētiskā secībā. Katram darbības vārdam aiz nenoteiksmes iekavās norādīta tagadnes 1., 2. un 3. personas galotne, kā arī 3. personas galotne pagātnē un nākotnē. Šo tabulu ir ērti izmantot arī I konjugācijas darbības vārdiem, jo A. Butkus nenoteiksmē ir norādījis darbības vārda robežas, kas, lokot darbības vārdu, nemainās, un iekavās ir norādītas personu galotnes. Piemērs ilustrācijai: *aizlie//gt (~dzu, ~dz, ~dz; ~dza; ~gs), bēg//t (~u, bēdz, ~-; ~a; ~s)* (Butkus 2005, 127). Tas valodas apguvējam atvieglo I konjugācijas darbības vārdu formu izveidi, kā arī palīdz šķirt darbības vārdus ar izskaņu -ēt, kas pieder gan pie II, gan III konjugācijas, piemēram*, apmeklē//t (~ju, ~-, ~-; ~ja; ~s), atbild//ēt (~u, ~i, ~-; ~ēja; ~s)* (turpat). Šāda veida tabula ir labs pārskats par latviešu valodas darbības vārdiem, ko var izmantot latviešu valodas stundās, strādājot ne tikai ar lietuviešu studentiem, bet arī ar ārvalstu studentiem kopumā.

Otrā izdevuma (Butkus 2008) literatūras saraksts ir papildināts ar interneta saitēm, piemēram, asociācijas „Lietuvas un Latvijas forums" adrese, Latvijas ziņu televīzija u. c., bet jāsaka, ka dažas no šīm saitēm šobrīd vairs nedarbojas.

Tekstuālais materiāls. Grāmatā tikpat kā nav tekstuālā materiāla. Fonētikas un morfoloģijas daļā ir tikai dažādi uzdevumi, teksti ir iekļauti tikai nodaļās par seno latviešu rakstību un latgaliešu rakstību. Tekstuālais materiāls ietver Bībeles baušļus, fragmentus no Stendera *Augstas gudrības grāmatas*, latviešu tautasdziesmas, tēvreizi, sakāmvārdus un parunas, īsus tekstus u. c.

Gramatikas daļa. Mācību grāmatā nav plaša gramatikas izklāsta, kā tas ir, piemēram, A. Priedītes un A. Ludena grāmatā *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. A. Butkus mācību grāmatā *Latvių kalba: gramatika ir pratimai* gramatikas izklāsts ir strukturēts pēc vārdšķirām, proti, tiek aplūkots lietvārds ar visām tā gramatiskajām kategorijām, pēc tam seko īpašības vārds, skaitļa vārds, vietniekvārds, darbības vārds,

divdabis un visbeidzot apstākļa vārds un prievārds. Līdz ar to tā ir pilnīgi cita gramatiskā satura izklāsta struktūra, salīdzinot ar citām iepriekš apskatītajām mācību grāmatām, kuras ir strukturētas stundās, katrā stundā apgūstot nedaudz no dažādām vārdšķirām. Tādējādi par atkārtošanas iespējām var runāt tajos gadījumos, kad valodas apguvējam ir jāveic tulkošanas vingrinājumi, jo vienā teikumā parādās vairāku vārdšķiru vārdi un tad ir jāzina jau iepriekš apgūtie gramatikas likumi. Gramatikas saturs bieži vien ir strukturēts dažādās tabulās, kas palīdz to labāk pārskatīt.

Lietuviešu pedagogi, kas māca latviešu valodu (Vaisvalavičiene 2014 [intervija]; Butkus 2015 [intervija]), uzsver, ka, mācot latviešu valodu lietuvietim, ir jābūt citai pieejai, nekā mācot latviešu valodu, piemēram, somiem vai vāciešiem, jo abas baltu valodas ir ļoti līdzīgas. A. Butkus uzsver, ka iemācīt lietuvieti runāt latviski ir tas pats, kas iemācīt lietuvieti runāt žemaitiski vai latvieti – latgaliski (Butkus 2015 [intervija]).

Ļoti daudz uzmanības latviešu valodas apguves procesā tiek pievērsts salīdzināšanai, kas atspoguļojas arī A. Butkus mācību grāmatā. „Viens no maniem paņēmieniem ir izveidot latviešu valodu no lietuviešu valodas bāzes, no leksikas, pārveidojot kopējo vārdu fonētiski latviski. Un tas darbojas." (Butkus 2015 [intervija]) Šeit varētu minēt tādus piemērus kā *darbas (darbs), krėslas (krēsls)* u. c.

Gramatikā A. Butkus balstās uz lietuviešu dialektiem, jo tas, kas ir latviešu literārajā valodā, bieži ir sastopams arī lietuviešu dialektos. „Studentiem ir vieglāk iemācīties tieši to, kas atšķiras no lietuviešu literārās valodas." (Butkus 2015 [intervija])

<u>Uzdevumu daļa</u>. Vingrinājumi grāmatā ir izklāstīti tādā secībā, kādā tiek rakstītas gramatikas, lai varētu tās izmantot, mācoties latviešu valodu pēc līdzīga plāna, kā uzrakstītas latviešu valodas gramatikas vai latviešu valodas skolu mācību grāmatas. Informācija, kas jāiegaumē, mācību grāmatā apvilkta ar punktētu līniju, savukārt nianses, kam jāpievērš uzmanība tulkojot, – ar emocijzīmi (Butkus 2005).

Uzdevumi mācību līdzeklī ir ļoti dažādi. Diezgan daudz uzdevumu ir saistībā ar vārddarināšanu. Valodas apguvējam ir jāprot darināt gan deminutīvu formas, gan arī darināt jaunus vārdus, izmantojot dažādas vārdšķiras, piemēram, no darbības vārda darināt lietvārdu. Neiztrūkstoši ir arī tulkošanas vingrinājumi, kas mācību grāmatā aizņem visvairāk vietas. A. Butkus studentiem liek tulkot gan no latviešu valodas lietuviešu valodā, gan otrādi. Jātulko ir gan atsevišķi vārdi, gan vārdu savienojumi, gan dažādi teikumi, tostarp arī dažādi latviešu tautas sakāmvārdi un parunas, kā arī saistīti teksti, piemēram, dialogi un dzeja. Viens no

grāmatā ietvertajiem uzdevumiem, ir uzrakstīt CV. Tiesa gan grāmatā nav parauga, kā to darīt, bet A. Butkus dod jautājumus latviešu valodā, uz kuriem CV ir jāsniedz atbildes.

Diezgan daudz uzmanības mācību grāmatā A. Butkus pievērš tulkotāju viltusdraugiem, proti, vārdiem, kas varētu tikt nepareizi tulkoti, ņemot vērā šī vārda skanējumu abās valodās, piemēram, lietuviešu vārds *mokslas* nozīmē 'zinātne', nevis *māksla,* kā pirmajā brīdī varētu šķist, šo vārdu redzot.

Visjaunākā Lietuvā iznākusī mācību grāmata, kas paredzēta latviešu valodas kā svešvalodas apguvei, ir Žanetas Markevičienes (*Žaneta Markevičienė*) grāmata *Latvių kalba* (Markevičienė 2012). Grāmatas priekšvārdā teikts, ka tā ir paredzēta Lietuvas Pedagoģiskās universitātes (tagadējā Lietuvas Edukoloģijas universitāte) Lituānistikas fakultātes bakalaura studiju programmas studentiem, kuri apgūst latviešu valodas pamatus kopā ar vēsturiskās gramatikas kursu, kā arī maģistrantūras studentiem, kas studē kursā *Lietuviešu un latviešu valodas salīdzināmā leksika*. Tādējādi arī lietuvieši, tāpat kā latvieši pēc LR neatkarības atjaunošanas, cenšas radīt konkrētai universitātei paredzētu mācību līdzekli.

Grāmata uzbūves ziņā ir līdzīga A. Butkus grāmatai *Latvių kalba: gramatika ir pratimai*, taču tajā ir ļoti maz uzdevumu, lai gan grāmatas mērķis prasītu daudz vairāk dažāda veida uzdevumu. Atšķirīgi no A. Butkus mācību grāmatas uzdevumiem un līdz ar to arī no citu mācību grāmatu uzdevumiem ir leksikas uzdevumi, jo viens no grāmatas mērķiem ir vērst uzmanību uz abu dzīvo baltu valodu leksikas salīdzināšanu – kopīgajām un atšķirīgajām niansēm. Piemērs ilustrācijai par ģimenes leksiku. Ir dota ģimenes leksika latviešu un lietuviešu valodā, kas jāapgūst. Pēc tam studentam ir jānoskaidro, kuri no šiem vārdiem ir ģermānismi. Pēc tam ir uzdevums padomāt, kuri lietuviešu valodas vārdi būtu radnieciski latviešu valodas vārdiem *māsa, dēls, vedekla* (Markevičienė 2012, 20). Atsevišķi konkrētas leksikas grupas vārdi ir jāiemācās no galvas, piemēram, ģimenes leksika (Markevičienė 2012, 20) vai zvēru un putnu nosaukumi (Markevičienė 2012, 27).

Tulkošanas uzdevumos tiek uzsvērtas fonētiskās atbilsmes lietuviešu un latviešu valodā, piemēram, *Už (aiz) lango krito baltas sniegas* (Markevičienė 2012, 25). Lietuviešu *lango* – latviešu *loga*, lietuviešu *krito* – latviešu *krita*, lietuviešu *baltas* – latviešu *balts,* lietuviešu *sniegas* – latviešu *sniegs.*

Šī grāmata ir paredzēta studentiem, kas apgūst arī vēsturiskās gramatikas kursu, tāpēc grāmatā ir izteikti filoloģiska rakstura uzdevumi. Piemērs ilustrācijai par darbības vārdiem. Tiek dota pasaka *Kumeļa perēšana*, no kuras ir jāizraksta 10 darbības vārdi un jāanalizē tie, nosakot izteiksmi, laiku, skaitli, personu un konjugāciju (Markevičienė 2012, 57). Diezgan

bieži grāmatā ir uzdevumi, kuros jāloka atsevišķu vārdšķiru vārdi, piemēram, lietvārdi vai darbības vārdi. Līdz ar to šī grāmata nebūtu sevišķi pievilcīga interesentiem, kas Lietuvā vēlas apgūt latviešu valodu.

Reizēm grāmatā ir uzdevumi, kuros valodas apguvējam no galvas jāiemācās dialogs (Markevičienė 2012, 44, 60). Tas sasaucas ar audiolingvālās metodes principiem. Viens no uzdevumiem grāmatā, ko arī var uzskatīt par audiolingvālajā metodē balstītu uzdevumu, ir īsi iemācīties pastāstīt par sevi latviešu valodā, vadoties pēc dotiem paraugteikumiem (Markevičienė 2012, 36).

Lai gan J. Kabelkas grāmatas beigās ir latviešu-lietuviešu valodas vārdnīca, ne A. Butkus, ne Ž. Markevičienes grāmatā nav dots jauno leksikas vienību saraksts, kā tas ir citos LATS mācību līdzekļos. Grāmatas beigās nav arī vārdnīcas, lai gan A. Butkus grāmatas beigās ir pielikums par darbības vārdu locīšanu, kurā dots arī darbības vārdu tulkojums. Teorētiskajā daļā, piemēram, runājot par lietvārdu deklinācijām, ir doti piemēri latviski, kas tiek tulkoti lietuviešu valodā. Līdzīgi atsevišķi vārdi tiek tulkoti arī uzdevumos, taču tas ir vienīgais veids, kādā tiek dota latviešu valodas leksika. Pieļaujams, ka Lietuvā studējošie latviešu valodas nodarbībās izmanto vārdnīcas. Tomēr tā ir būtiska atšķirība no citām mācību grāmatām, kas domātas LATS apguvei.

Pie lietuviešu autoru devuma noteikti jāmin arī Violetas Butkienes (*Violeta Butkienė)* Latviešu valodas leksikas minimums (Butkienė 1998), Roberta Kudirkas (*Robertas Kudirka*) metodiskais mācību līdzeklis *Latvių kalbos veiksmažodis: gramatika, pratimai, paradigmos* (Kudirka 2011), kā arī V. Butkienes un Kristinas Vaisvalavičienes (*Kristina Vaisvalavičienė*) veidotā *Baltu valodu ābece* (Butkienė, Vaisvalavičienė 2012). Šie mācību līdzekļi arī tiek izmantoti mācību iestādēs Lietuvā, mācot latviešu valodu kā svešvalodu. (Sīkāk sk. 2. pielikumā.)

Lietuviešu izstrādātās mācību grāmatas no citu autoru mācību grāmatām atšķiras ar plašāku lingvistisko saturu, proti, bez gramatikas daļas, tekstiem un uzdevumu sadaļas lietuviešu autori runā arī par latviešu un Latvijas vārda izcelšanos, latviešu valodu un tās dialektiem, citu valodu ietekmi uz latviešu valodu, kā arī par Latvijai nozīmīgiem valodniekiem un rakstniekiem, par latviešu tautas folkloru un nozīmīgākajiem valodnieku darbiem, turklāt uzmanība tiek pievērsta arī latgaliešu valodai un rakstībai vecajā drukā.

Vērtējot lietuviešu autoru devumu kopumā, jāsecina, ka mācību grāmatās daudz uzmanības tiek pievērsts fonētikai – daudz vairāk nekā citos jau apskatītajos mācību līdzekļos, kas iznākuši citur pasaulē. To varētu skaidrot ar to, ka fonētikas pareiza apguve

lietuvietim palīdz arī gramatikas un leksikas apguvē. Atšķiras arī gramatiskā izklāsta sistēma lietuviešu autoru grāmatās, salīdzinot ar citu valstu autoru darbiem, proti, lietuviešu pieejai raksturīgi morfoloģijas izklāstu dalīt vārdšķirās un secīgi runāt par katru vārdšķiru, nevis dalīt to nodarbībās, katrā nodarbībā apskatot kādu daļu no katras vārdšķiras. Tas varētu būt tādēļ, ka latviešu un lietuviešu valoda ir ļoti tuvas, tāpēc nav nepieciešama tik sadalīta gramatikas mācīšanas sistēma. Šo viedokli papildina L. Balode, uzsverot, ka lietuviešu un latviešu valodā „ir tik daudz kopcilmes vārdu, ka, iepazīstoties ar gramatikas pamatiem un skaņu vēsturiskajām atbilsmēm, mēs varam sarunāties arī bez vārdnīcas palīdzības." (Balode 2012, 3)

3.7. Igauniski runājošajiem paredzētais mācību līdzeklis

Vienā valodā runājošai auditorijai paredzētu LATS mācību līdzekļu klāstu papildina arī Ilzes Zagorskas veidotais latviešu valodas mācību uzdevumu krājums igauņu studentiem (Zagorska 2014), kas atšķirībā no iepriekš apskatītajiem mācību līdzekļiem iznācis Latvijā.

I. Zagorska māca latviešu valodu Tartu Universitātē kopš 2006. gada, līdz ar to mācību uzdevumu krājums *Latviešu valoda igauņu studentiem* ir ilgu gadu laikā veidots un mācību procesā aprobēts mācību līdzeklis, kas igauņiem ir bijis ļoti nepieciešams. I. Zagorska uzskata, ka valodas apguvējam, ja vien ir iespēja, tās gramatiskās parādības, ko viņš mācās svešvalodā, vienmēr nepieciešams salīdzināt ar viņa dzimto valodu, lai valodas apguvējs saprastu, ka tas ir nozīmīgi (Zagorska 2014 [intervija]).

Tā kā I. Zagorskas veidoto mācību līdzekli īsti nevar uzskatīt par mācību grāmatu, bet gan par mācību uzdevumu krājumu, kā norāda arī pati autore, tas nav strukturēts tādā veidā kā citi iepriekš apskatītie mācību līdzekļi. Galvenā vieta ir atvēlēta uzdevumiem, kas attīsa lasīprasmi, rakstītprasmi, runātprasmi un gramatikas lietošanas prasmi, bet grāmatā nav klausīšanās prasmi attīstošu uzdevumu. Gramatika parādās kā pielikums uzdevumiem, tā veidota krāsainu tabulu veidā un papildināta ar ilustrācijām. Mācību grāmatā nav daudz tekstuālā materiāla, tas ir īstenots 13 īsu dialogu veidā un atsevišķos autores veidotos teksta fragmentos.

Grāmatā ir ļoti daudz gramatikas prasmi attīstošu uzdevumu, tostarp arī tulkošanas uzdevumi, kas autorei šķiet ļoti derīgi īpaši valodas apguves sākumposmā. I. Zagorska uzskata, ka gramatikai valodas apguvē ir ļoti liela nozīme, jo tā ir sistēma, kas palīdz saprast konkrētas valodas pamatus (Zagorska 2014 [intervija]). Šai atziņai ir jāpiekrīt, jo bez gramatikas zināšanām valodas apguvējs latviešu valodā nespēj izteikties tā, lai viņu saprastu.

Šādu secinājumu ļauj izdarīt vairāku gadu laikā uzkrātā pieredze, mācot ārvalstu studentiem latviešu valodu.

Mācību līdzeklis *Latviešu valoda igauņu studentiem* ir I. Zagorskas skatījums uz latviešu valodu no igauņu redzesloka un reizē arī pamats mācību programmai, kas studentiem Tartu Universitātē divu semestru laikā ir jāapgūst.

Lai gan mācību līdzeklī ir dažāda veida uzdevumi un nodarbībās tiek mēģināts attīstīt visas valodas prasmes, I. Zagorska uzsver, ka pamatā tomēr tiek izmantota gramatiskās tulkošanas metode, jo, viņasprāt, šī metode vislabāk der tieši LATS apguvei (Zagorska 2014 [intervija]). Šim viedoklim piekrīt arī citi praktiķi, kas nodarbojas ar LATS mācīšanu (Horiguči 2015 [intervija] u. c.)

3.8. Gruzīnu valodas runātājiem paredzētie mācību līdzekļi

Tradīciju par konkrētai mērķauditorijai radītu latviešu valodas kā svešvalodas mācību līdzekli turpina arī Levans Beridze un Kaha Gabunia, radot gruzīnu studentiem paredzētu mācību līdzekli *Salatvelo: latviešu valoda gruzīnu studentiem* (Beridze, Gabunia 2014).

Gunta Kļava uzsver, ka „šis latviešu valodas mācību palīglīdzeklis gruzīnu studentiem ir latviešu un gruzīnu tautas ciešās draudzības, savstarpējās labvēlības un mīlestības apliecinājums. Grāmatas sastādītāju darbs ir veltījums un vēlējums mūsu tautu kultūrai un gara radniecībai.” (Kļava 2014, 5)

Līdzīgi kā citās jau apskatītajās LATS mācību grāmatās, arī šo grāmatu caurvij stāsts, proti, grāmatas galveno varoņu – Ilzes un Georgi – mīlasstāsts. Tādējādi grāmata līdzinās atsevišķām vāciski un angliski runājošajiem paredzētajām mācību grāmatām, kas apskatītas iepriekš. Tas nozīmē arī to, ka tekstuālais materiāls galvenokārt ir īstenots dialogu veidā, kā tas ir arī citās šāda veida mācību grāmatās.

Grāmatā ir 20 nodaļas. Katra nodaļa sākas ar uzdevumiem, pēc tam ir neliels gramatikas izklāsts un latviešu-gruzīnu vārdnīca. Katrā nodaļā ir ievietots arī neliels dialogs vai teksts, kurš studentam ir jāiemācās no galvas. Mācību grāmatai ir pievienots arī CD.

Grāmatas sākumā diezgan daudz uzmanības ir pievērsts fonētikai un vārdu rakstībai latviešu valodā, jo rakstība latviešu un gruzīnu valodā atšķiras.

L. Beridzes un K. Gabunias grāmata nav vienīgā, kas paredzēta gruzīniem, lai apgūtu latviešu valodu. Ir zināms, ka Tbilisi Universitātes docents Ušangs Sahtlhucišvili izveidojis latviešu-gruzīnu sarunvalodas ceļvedi ar paplašinātu vārdnīcu, kas bijis ļoti noderīgs un

nepieciešams studentiem Gruzijā. Nav gan ziņu par šī ceļveža izdošanu – tas saistīts ar finansiālām problēmām. (Sproģis 2000, 2)

3.9. Japāņiem paredzēti latviešu valodas mācību līdzekļi

Savu redzējumu par latviešu valodas apguvi japāņiem paredzētā mācību grāmatā *New Express Latvian* (Horiguchi 2013) ir apkopojis Daiki Horiguči (*Daiki Horiguchi*).

D. Horiguči atzīst, ka, veidojot savu mācību grāmatu, ir ietekmējies no K. Moseleja grāmatas *Colloquial Latvian* (Moseley 1996), kā arī no Dinas Ezeriņas grāmatas *Самоучитель латышского языка* (Эзериня 1999). (Horiguči 2015 [intervija])

D. Horiguči grāmatu raksturo šādas pazīmes:

Grāmatas struktūra. Grāmata *New Express Latvian* ir veidota tādā pašā stilā kā citi pašmācībai veidotie mācību līdzekļi citās valodās, papildinot grāmatu sērijas *New Express* grāmatu klāstu arī ar latviešu valodas apguvei paredzētu mācību līdzekli.

Grāmatā ir 20 nodaļas, kas ietver tekstuālo materiālu, jauno leksisko vienību sarakstu, gramatikas skaidrojuma daļu, kā arī uzdevumu sadaļu pēc katras otrās nodarbības. Grāmatas sākumā ir ievadnodaļa par latviešu valodas alfabētu un skaņu izrunu, kas japāņiem sagādā lielas grūtības (Horiguchi 2013 [prezentācija]; Krūmiņa 2000, priekšvārds). Grāmatas beigās ir gramatikas pielikums, kas strukturēts ļoti pārskatāmi – dažādu tabulu veidā. Grāmatas beigās ir arī latviešu-japāņu vārdnīca, kā arī skaidroti šaurā un platā patskaņa *e* un *ē* izrunas nosacījumi, kas acīmredzot japāņiem sagādā lielas grūtības latviešu valodas apguves procesā. Norādījumi par patskaņa *e*, kā arī divskaņa un patskaņa *o* izrunu ir ietverti grāmatas tekstuālajā materiālā, kā arī vārdnīcā. Grāmatai pievienots arī disks.

Lai japāņiem būtu kaut neliels ieskats arī Latvijas ģeogrāfijā, grāmatas beigās ir Latvijas karte ar lielāko pilsētu un upju nosaukumiem, kā arī Latvijas kaimiņvalstu nosaukumi latviešu un japāņu valodā.

D. Horiguči uzsver, ka mācību grāmatas formāts (20 nodarbības, katrai nodarbībai 4 lappuses un nodarbību struktūra) ir stingri noteikts visās apgūstamās valodās grāmatu sērijā *New Express* (Horiguchi 2015 [intervija]), līdz ar to, iespējams, mācību grāmata būtu veidota citādi, ja to tik ļoti neietekmētu sērijas formāts. Tas neļauj pilnībā saskatīt, kā konkrētais mācību grāmatas autors iztēlojas latviešu valodas apguvi.

Tekstuālais materiāls. Tas ir īstenots īsu dialogu veidā ar paralēlo tulkojumu japāņu valodā, katrā nodarbībā iekļaujot tikai vienu dialogu. Pēdējā nodarbībā gan nav dots dialogs,

bet gan e-pasta vēstule. Visu grāmatu caurvij tēma par japāņu puisi Haruki, kurš ierodas Latvijā, lai apgūtu latviešu valodu, līdz ar to dialogi attēlo sadzīviskas un vienkāršas ikdienas situācijas, ar kurām japānis sastopas Latvijā, kā arī ikdienišķu komunikāciju ar Haruki latviešu draugiem vai citiem latviešiem Latvijā.

Motivācija, kas japāņiem raisa interesi par latviešu valodu un vēlmi to apgūt, ir interese par latviešu kultūras dzīvi un tradīcijām. Dziesma un piedalīšanās dziesmu svētkos ir viens no faktoriem, kas motivē japāņus apgūt latviešu valodu, un tas parādās arī mācību grāmatas *New Express Latvian* 18. un 19. nodaļā.

Gramatikas daļa. Grāmatas 20 nodarbībās ir ietverta visa latviešu valodas gramatika, sākot no pavisam vienkāršiem gramatikas elementiem, piemēram, darbības vārda *būt* / *nebūt* locīšanas un elementārām frāzēm, beidzot ar darbības vārda izteiksmēm un divdabja formām. Katrā grāmatas nodaļā ir skaidrots kāds gramatikas aspekts.

D. Horiguči uzver, ka nav zināms, vai taps vēl kāda latviešu valodas mācību grāmata, kas būtu paredzēta tieši japāņiem, tāpēc grāmatas autors ir centies iekļaut savā mācību grāmatā visu latviešu valodas gramatiku. Ja apgūst visu gramatikas vielu, kas ir šajā grāmatā, ar vārdnīcas palīdzību japāņi var lasīt avīžu tekstus latviešu valodā. (Horiguči 2015 [intervija])

Gramatikas mācību saturs D. Horiguči grāmatā ir diezgan blīvs un arī sarežģīts, taču nosaka nevis grāmatas autora ideja par latviešu valodas apguves procesu, bet gan dažādi blakus apstākļi. Turklāt, kā atzīst arī D. Horiguči, ir vajadzīgs laiks, lai gramatiku apgūtu. To nepieciešams arī nostiprināt ar dažādiem vingrinājumiem un tekstuālo materiālu, kurā visas gramatiskās formas ir sastopamas.

Uzdevumu daļa. Kā jau iepriekš minēts, uzdevumi nav katrā grāmatas nodaļā, bet gan pēc katras otrās nodaļas, ko nosaka grāmatu sērijas formāts. Mācību grāmatā ir tikai gramatikas prasmi attīstoši vingrinājumi, kas ietver teikumu tulkošanu no japāņu valodas latviešu valodā un dažādu gramatisko formu veidošanu. D. Horiguči uzskata, ka šāda tipa uzdevumi vislabāk palīdz apgūt latviešu valodu (Horiguči 2015 [intervija]). Ja valodas apguves mērķis ir tikai lasīt tekstus latviešu valodā, tad, ļoti iespējams, tā tiešām ir vislabākā pieeja valodas apguvei.

Uzdevumu pareizās atbildes dotas pēc uzdevumiem.

Latviešu valodas apguves nodarbībās tiek izmantots arī japāņu valodā izdots palīglīdzeklis *Latviešu valodas 1500 svarīgu vārdu* (Murata 1997). Tajā ir ietverta latviešu-japāņu valodas vārdnīca ar gramatikas pielikumu (sīkāk sk. 2. pielikumā).

3.10. Atsevišķu autoru skatījums uz lietvārdu deklināciju un darbības vārdu konjugāciju dalījumu

Pētot mācību grāmatu saturu, atklājas kāda interesanta iezīme lietvārdu deklināciju un darbības vārdu konjugāciju dalījumā, kas atšķiras no mūsdienu latviešu valodas gramatikā pieņemtā dalījuma. Sākotnēji var šķist, ka tas ir vācu autoru atšķirīgais skatījums uz atsevišķām latviešu valodas gramatikas parādībām, taču, papētot šo jautājumu dziļāk, konstatēts, ka šāda veida skatījums nav tikai vācu autoriem.

Mūsdienu latviešu valodā ir pieņemts iedalīt lietvārdus deklinācijās, ņemot vērā mūsdienu valodas lietvārdu morfoloģiskās pazīmes, proti, lietvārda dzimti un vienskaitļa nominatīva galotni, taču vācu autori savos darbos piedāvā nedaudz citu klasifikāciju.

B. Forsmanis latviešu valodas lietvārdus iedala kategorijās (*Klassen* – Forssman 2008, 22), izdalot četras kategorijas vīriešu dzimtes lietvārdiem un četras kategorijas sieviešu dzimtes lietvārdiem. Pie *m1* kategorijas pieder vīriešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar galotnēm *-s* un *-š*, pie *m2* kategorijas pieder vīriešu dzimtes lietvārdi ar galotni *-is*, pie *m3* kategorijas – vīriešu dzimtes lietvārdi ar galotni *-us*, savukārt pie *m4* kategorijas pieder vīriešu dzimtes lietvārdi ar galotni *-ns*, kas tradicionāli latviešu valodas gramatikā tiek pieskaitīti pie 2. deklinācijas lietvārdiem, klasificējot tos kā izņēmumus un vēršot uzmanību, ka ģenitīvā tiem ir atšķirīga galotne, salīdzinot ar tradicionālajiem 2. deklinācijas lietvārdiem, kas beidzas ar galotni *-is*. Pie *f1* kategorijas pieder sieviešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar galotni *-a*, pie *f2* kategorijas – sieviešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar galotni *-e*, pie *f3* kategorijas – sieviešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar galotni *-s*, savukārt pie *f4* kategorijas – sieviešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar izskaņu *-šanās*, kuri latviešu valodas gramatikā tiek tradicionāli klasificēti kā atgriezeniskie lietvārdi, kuriem turklāt nav pilnas locīšanas paradigmas. Šāda veida norādes ir sastopamas jau iepriekš pieminētajā jauno leksisko vienību sarakstā, kurš B. Forsmaņa grāmatā tiek kārtots pēc vārdšķirām, piemēram, *draugs (m1), lampa (f1)* (Forssman 2008, 35). Līdz ar to tas ir vērtējams kā jauninājums gramatiskā satura izklāstā par lietvārdiem.

Jans Henriks Holsts (*Jan Henrik Holst*) līdzīgi kā B. Forsmanis iedala lietvārdus kategorijās (*Klassen* – Holst 2001, 120), izdalot 6 kategorijas. Vīriešu dzimtes lietvārdi tiek iedalīti: *Klasse a, Klasse u, Klasse i*, savukārt sieviešu dzimtes lietvārdi: *Klasse a, Klasse e, Klasse i*. Tādējādi var secināt, ka lietvārdi tiek iedalīti kategorijās, ņemot vērā vienskaitļa datīva galotni. Tas ir līdzīgi lietvārdu dalījumam, kas minēts arī Latviešu valodas gramatikā

(LVG 2013, 357). Taču J. H. Holsta dalījumā mulsinoši ir tas, ka nav ievērota tradicionālā lietvārdu deklināciju secība, proti, *u kategorijas* lietvārdus tradicionāli pieņemts pieskaitīt pie 3. deklinācijas lietvārdiem un *i kategorijas* lietvārdus – pie 2. deklinācijas lietvārdiem, taču J. H. Holsta dalījumā šī secība tiek jaukta.

N. Naua (Nau 1998, 10–11) latviešu valodas lievārdus iedala 6 deklinācijas klasēs, uzsverot, ka četras no tām ir produktīvas (*open classes*), savukārt divas ir neproduktīvas (*closed classes*). Katru deklināciju N. Naua asociē pēc diviem parametriem: pēc dzimtes (vīriešu vai sieviešu) un pēc raksturīgā patskaņa, kas parādās datīva un lokatīva vienskaitļa formās. Tādējādi N. Naua piedāvā šādu lietvārda deklināciju iedalījumu:

- a-deklinācija, vīriešu (pēc tradicionālā dalījuma 1.deklinācija)
- a-deklinācija, sieviešu (pēc tradicionālā dalījuma 4. deklinācija)
- e-deklinācija, sieviešu (pēc tradicionālā dalījuma 5. deklinācija)
- i-deklinācija, vīriešu (pēc tradicionālā dalījuma 2. deklinācija)
- i-deklinācija, sieviešu (pēc tradicionālā dalījuma 6. deklinācija)
- u-deklinācija, vīriešu (pēc tradicionālā dalījuma 3. deklinācija)

Ingas Klēveres-Velhli un N. Nauas kopīgi veidotajā mācību grāmatā *Latviešu valoda studentiem* tiek izdalīti 7 lietvārdu locīšanas tipi, izdalot atsevišķā grupā tradicionāli latviešu valodas gramatikā pieņemtos II deklinācijas izņēmumus (Klēvere-Velhli, Naua 2012, 242), turklāt gramatikas tabulās tiek mainīta arī tradicionālā locījumu secība.

Nav gan skaidrs, vai tā ir vācu autoru tradīcija, jo atšķirīgs skatījums uz lietvārdu iedalījumu deklinācijās vērojams arī citu autoru darbos, piemēram, T. G. Fenels un H. Gelsens izdala nevis 6 lietvārdu deklinācijas, bet gan 7, turklāt nenumurējot tās, kā pierasts latviešu tradīcijā, bet nosaucot tās pēc galotnēm: vīriešu dzimtes -s deklinācija (Fennell, Gelsen 1980a, 4), sieviešu dzimtes -a deklinācija (Fennell, Gelsen 1980a, 30) utt. Atsevišķi tiek izdalīta vīriešu dzimtes -ns deklinācija (Fennell, Gelsen 1980a, 417), kas latviešu valodā tradicionāli tiktu klasificēta kā izņēmuma vārdi pie 2. deklinācijas.

Septiņu deklināciju sistēmu piedāvā arī citi autori (Millers 1979; Lelis 1992).

A. Šalme un P. Ūdris grāmatā *Do it in Latvian!* izdala 8 lietvārdu locīšanas pamattipus, iekļaujot paradigmā arī nelokāmos un atgriezeniskos lietvārdus (Šalme, Ūdris 1996, 507).

Šādas atkāpes lietvārdu locīšanas tipu klasifikācijā, kā arī lietvārdu locījumu mācībā (par to sīkāk sk. Laizāne 2014, 154–169) rāda, ka lingvodidaktikā gramatikas mācību saturs nedaudz atšķiras no tradicionālajā gramatikā pieņemtā dalījuma. Tas ir praktiķu skatījums uz

latviešu valodu, kas radies, mācot to ārzemniekiem kā svešvalodu. Turklāt vairāki docētāji, piemēram, Aleksejs Andronovs, Anna Daugaviete, Marta Gžibovska, Kristīna Vaisvalavičiene u. c., kas māca latviešu valodu ārpus Latvijas, paši to ir iemācījušies kā svešvalodu. Vairāki praktiķi (Daugaviete 2014 [intervija]; Vaisvalavičiene 2014 [intervija]) atzīst, ka, īpaši svešvalodas apguves sākumposmā, valoda būtu jāmāca tiem pedagogiem, kas paši to ir mācījušies kā svešvalodu. Tā kā viņi paši šo valodu ir mācījušies, viņi zina grūtības, kas rodas, piemēram, gramatikas apguvē, līdz ar to viņi šīs lietas var paskaidrot labāk un iemācīt vieglāk, nekā to darītu pedagogs, kam mācāmā valoda ir arī dzimtā valoda, jo viņš šīs grūtības tik labi nesaskata.

Noteikti būtu jāņem vērā arī fakts, ka skolotāji (neatkarīgi no viņu dzimtās valodas), kas māca latviešu valodu kā svešvalodu, mēģina latviešu valodas gramatiku padarīt nedaudz vieglāku un valodas apguvējam saprotamāku. Tas nozīmē, ka LATS docētājiem būs cits skats uz latviešu valodas gramatisko sistēmu un tas ne vienmēr sakritīs ar tradicionālo latviešu valodas gramatiku. Viens no piemēriem ir instrumentāļa kā atsevišķa locījuma mācīšana (par to sīkāk sk. Laizāne 2014, 154–169).

Dažādās LATS mācību grāmatās arī terminoloģija darbības vārdu iedalījumam konjugācijās ir atšķirīga no tradicionālās sistēmas. T. Fenels un H. Gelsens ievieš nosaukumus *īsā* (tradicionāli I), *garā* (tradicionāli II) un *jauktā* konjugācija (tradicionāli III), pamatojot to ar darbības vārdu garumu, tos lokot (Fennell, Gelsen 1980a; Fennell, Gelsen 1980b; Fennell, Gelsen 1980c). Pēc šīs sistēmas vadījušies un to ieviesuši savās mācību grāmatās arī vācu autori A. Priedīte un A. Ludens (Priedīte, Ludden 1992, 45), B. Forsmanis (Forssman 2008, 43) un N. Naua (Nau 1998, 28), taču N. Naua lieto arī numurus, kā tradicionāli pieņemts latviešu gramatikā. Neparasta ir tradicionāli II un III konjugācijas maiņa atsevišķu autoru grāmatās, proti, II konjugācijas darbības vārdi tiek pieskaitīti pie trešās konjugācijas un otrādi (Priedīte, Ludden 1992, 45; Forssman 2008, 43). Arī T. G. Fenels un H. Gelsens, runājot par darbības vārdu iedalījumu latviešu valodā, uzskaita, ka latviešu valodā ir trīs konjugāciju tipi: īsā, jauktā un garā (Fennell, Gelsen 1980a, 15), kas parāda, ka tradicionālā darbības vārdu kārtība tiek sajaukta vietām.

Komentējot šādu terminoloģijas izvēli, kā arī tradicionālo konjugēšanas kārtību, N. Naua atzīst, ka nosaukumi *īsā*, *garā* un *jauktā* konjugācija palīdz atcerēties konjugāciju būtību, tāpēc labi der valodu mācībās, savukārt dalījums: *īsā*, *jauktā* un *garā* konjugācija šķiet loģisks, jo jauktā konjugācija tiek saistīta gan ar īso konjugāciju (īsi tagadnes celmi), gan ar garo konjugāciju (gari pagātnes un nenoteiksmes celmi), tātad III konjugācijas

darbības vārdi atrodas kaut kur pa vidu starp pirmo un otro konjugāciju. N. Naua arī piebilst, ka nav veiksmīgi nosaukt celmu tipus par konjugācijām, jo ar to parasti saprot klases, kas atšķiras pēc galotnēm. (Naua 2015) Acīmredzot, tāpēc vācu autori tiecas lietot terminu *klase* savos darbos (Nau 1998, 28; Holst 2001, 141; Forssman 2008, 43).

J. H. Holsts, līdzīgi kā citi vācu autori, iedala darbības vārdus klasēs (Holst 2001, 141), ne konjugācijās, taču J. H. Holsta iedalījums ir diezgan mulsinošs, jo darbības vārdi tiek iedalīti šādi: *Klasse V* (II konjugācijas darbības vārdi), *Klasse V-* (III konjugācijas darbības vārdi) un *Klasse C* (I konjugācijas darbības vārdi).

Arī Terje Matiasens (*Terje Mathiassen*) verbu dalījumam izmanto nosaukumus *īsā, garā* un *jauktā konjugācija* (Mathiassen 1997, 86, 104–105), taču nemaina tradicionālo latviešu valodas darbības vārdu konjugēšanas sistēmu.

I. Klēvere-Velhli un N. Naua latviešu valodas darbības vārdus iedala 4 tipos, klasificējot tos pēc galotnēm vienkāršās tagadnes formās (Klevere-Velhli, Naua 2012, 246–247). Šāda darbības vārdu locīšanas sistēma ir līdzīga latviešu valodnieces Dainas Nītiņas piedāvātajai 5 konjugāciju sistēmai, kas arī tiek balstīta tikai uz personu formu atšķirībām, nevis noteiktas pēc darbības vārdu pamatformas, kā tas ir tradicionāli pieņemts latviešu valodas gramatikā (Nītiņa 2001, 83–89).

Latviešu valodas darbības vārdu konjugēšana ir diezgan sarežģīta, un grūtības galvenokārt rada I konjugācijas darbības vārdi, taču I. Klēveres-Velhli un N. Nauas piedāvātais dalījums tipos nepadara darbības vārdu konjugēšanas sistēmu pārskatāmāku un vieglāku, bet gan vēl vairāk mulsinošu, jo tradicionāli pieņemto I konjugācijas darbības vārdu skaņu pārmaiņas vārda saknē netiek skaidrotas un I konjugācijas darbības vārdi var piederēt gan pie 1., gan 4. tipa.

Šāda veida atšķirīgs skatījums uz vienu gramatisku parādību ir mulsinošs un nav vēlams, īpaši tāpēc, ka pedagogi, kas māca LATS, ievēro mūsdienu tradicionālo lietvārdu dalījumu 6 deklinācijās, balstoties uz vienskaitļa nominatīva galotni un dzimti, kā arī tradicionālo triju konjugāciju dalījumu, līdz ar to valodas apguvējam tas var radīt grūtības valodas apguves procesā, jo bieži vien valodas apguvēji izmanto kādus papildmateriālus, piemēram, kādu no iepriekš minētajiem avotiem. Tiesa, nav noliedzams fakts, ka 2. deklinācijas izņēmumi tiešām īsti neiederas 2. deklinācijas grupā, ja orientējas uz deklināciju dalījumu pēc vienskaitļa nominatīva galotnes. Iespējams, ārzemniekiem būtu vieglāk izprast latviešu valodas gramatikas sistēmu, īpaši valodas apguves sākumposmā, ja tiktu izdalītas 7 deklinācijas, uzskaitot visus 2. deklinācijas izņēmumus atsevišķā grupā. Īpaši

vēlams tas būtu tādēļ, ka 6. deklinācijas sieviešu dzimtes lietvārdi ārzemniekiem jau tiek mācīti kā izņēmumi, kas nepieder pie 1. deklinācijas lietvārdiem ar galotni -s. Skaidrot, ka ir vēl izņēmumi, kas beidzas ar galotni -s, bet nepieder ne pie 1., ne 6. deklinācijas, ir pārāk mulsinoši. Taču šādā gadījumā šim dalījumam būtu jābūt atspoguļotam arī LATS paredzētajos mācību līdzekļos, lai valodas apguvējam nerastos pārpratumi.

Empīriskā pieredze liecina, ka vācu studenti, kas studē pilna laika studiju programmās Rīgas Stradiņa universitātē, kā papildmateriālu ir iecienījuši B. Forsmaņa grāmatas galvenokārt tajās pieejamo vārdnīcu dēļ, kas atrodamas katras stundas beigās, savukārt gramatikas izklāsts viņiem šķiet mulsinošs, jo atšķiras no tā gramatiskā satura izklāsta, kas tiek piedāvāts latviešu valodas stundās. Īpaši grūti tas ir valodas apguves sākumposmā, kad valodas apguvējam vēl nav īstas skaidrības un pilnas pārliecības par atsevišķu gramatisko formu izklāstu latviešu valodā.

4. Latvijā izdotās mācību grāmatas pēc LR neatkarības atjaunošanas

Latviešu valodu kā svešvalodu mācās ne tikai ārpus Latvijas, bet arī Latvijā. Īpaši pēdējos gados ir ļoti daudz ārvalstnieku, kas dzīvo, studē un strādā Latvijā un vēlas apgūt latviešu valodu, lai spētu saprasties ikdienas situācijās.

4.1. Ārvalstu studentiem paredzētie LATS mācību līdzekļi

Liela daļa valodas apguvēju, kas mācās latviešu valodu Latvijā, ir ārvalstu studenti, kas studē vai nu pilna laika studiju programmās kādā no Latvijas augstākās izglītības iestādēm, vai arī atbrauc pieredzes apmaiņas programmā un uzturas Latvijā tikai dažus mēnešus. Taču neatkarīgi no uzturēšanās ilguma vairākas universitātes Latvijā cenšas radīt studentiem paredzētus mācību līdzekļus, kas veido lielu daļu no mācību materiāliem, kuri iznāk Latvijā pēc tās neatkarības atjaunošanas.

Lai gan parasti pie mācību līdzekļa, kas ir paredzēts augstskolu studentiem, nav norādīta konkrēta universitāte, uzsverot, ka tas var tikt izmantots universālā veidā un ka tā mērķa grupa ir ikviens angliski runājošs interesents, kas vēlas iemācīties latviešu valodu, pēc mācību līdzekļa autora vai autoru kolektīva var nojaust piederību konkrētai universitātei. Turklāt reizēm par to liecina arī mācību grāmatas saturs.

Pirmā grāmata, kas iznāk Latvijā pēc LR Neatkarības atjaunošanas, ir Latvijas Universitātes (LU) studentiem paredzētā mācību grāmata *Runāsim latviski* divās daļās (Brēde

u. c. 1991a; Brēde u. c. 1991b). Šī mācību grāmata tolaik ir latviešu valodas elementārkursa sastāvdaļa. Tā kā *Runāsim latviski* ir pirmā mācību grāmata, kas iznāk Latvijā pēc LR Neatkarības atjaunošanas, tā analizēta sīkāk.

Grāmatas struktūra. Tā ir sadalīta piecās apjomīgās nodaļās. Katrā nodaļā ir tekstuālais materiāls, jauno leksisko vienību saraksts, padomi vārdu un skaņu izrunā, uzdevumi un gramatikas izklāsts. Grāmatas sākumā ir ievads par latviešu valodu un tās veidošanos, dots latviešu valodas alfabēts, kā arī īss apraksts par latviešu valodas skaņu izrunu un burtu rakstību.

Tekstuālais materiāls. Tas ir īstenots dialogu formā. Katras nodaļas sākumā ir tikai viens dialogs. Citu tekstuālo materiālu mācību grāmatā nav. Pēc katra dialoga ir dots jauno leksisko vienību saraksts.

Gramatikas daļa. Latviešu valodas gramatika ir aprakstīta angļu valodā. Gramatikas izklāsts ir ļoti plašs. Vienā nodaļā tiek izklāstīti daudzi gramatikas jautājumi, dotas arī dažādas tabulas.

Uzdevumu daļa. Katrā nodaļā doti tikai daži uzdevumi. Ņemot vēro apjomīgo gramatikas izklāstu, uzdevumu skaits nav pietiekošs. Pozitīvi vērtējams fakts, ka uzdevumi ir dažādi, tostarp arī sazināšanās prasmi attīstoši uzdevumi. Trūkst klausīšanās uzdevumu.

LU Valodu centra lektore Asja Svarinska, kas arī ir mācījusi latviešu valodu ārzemju studentiem, papildina LATS apguvei un LU studentiem paredzēto mācību grāmatu klāstu, radot mācību līdzekli *Latviešu valoda* (Svarinska 2003).

A. Svarinska uzsver, ka grāmatā dominē lietišķa komunikatīvā pieeja valodai, nepretendējot uz dziļu gramatikas un valodas īpatnību izpēti (Svarinska 2003, 4), taču, ņemot vērā empīrisko pieredzi un valodas apguvēju atsauksmes, kas ir izmantojuši šo grāmatu, jāsaka, ka tā der tikai pirmajām nodarbībām. Vēlāk valodas apguvējiem pietrūkst padziļināta gramatikas izklāsta – lai spētu saprast gan mācību vielu, gan komunicēt.

1995. gadā iznāk Gunitas Pujātes un Maijas Sosāres grāmata *Latvian for foreigners* (Pujāte, Sosāre 1995). Ļoti ilgu laiku tā izmantota kā mācību līdzeklis vairākās augstskolās, kurās ieradās ārzemju studenti. Tā paredzēta ārzemniekiem, kuri ierodas Latvijā darba vai studiju nolūkos.

Lai gan M. Sosāre latviešu valodu ārzemniekiem nekad nav mācījusi, vadoties pēc personīgās pieredzes, mācot angļu valodu iesācējiem, kopā ar G. Pujāti ir uzrakstīts mācību līdzeklis ārzemniekiem, kas vēlas apgūt latviešu valodu iesācēju līmenī. Tātad tiek aizgūta pieredze, iecerot mācīt latviešu valodu tāpat, kā tiek mācīta angļu valoda.

Mācību grāmata *Latvian for foreigners* ir domāta angļu valodā runājošiem interesentiem, kas grib apgūt latviešu valodu izdzīvošanas līmenī [ar to būtu jāsaprot A līmenis – I. L.], lai valodas apguvēji varētu izteikties dažādās situācijās, īpašu uzmanību pievēršot runāšanas prasmei (Pujāte, Sosāre 1995).

Salīdzinoši lielā uzmanība, kas pievērsta runāšanas prasmei, ir jauninājums, salīdzinot ar citiem iepriekš apskatītajiem mācību līdzekļiem, lai gan tas ir labi saprotams, jo grāmatas mērķis ir palīdzēt ārvalstniekiem, kas tikko ieradušies Latvijā, pēc iespējas ātrāk sākt komunicēt. Tas tiek panākts ar dažāda veida uzdevumiem un tekstuālo materiālu.

Šī ir pirmā mācību grāmata, kura veidota, balstoties komunikatīvajā pieejā, līdz ar to tas ir jaunums un pavērsiens līdz šim apskatīto mācību grāmatu klāstā. Iespējams, tas ir likumsakarīgi, ka pirmā grāmata, kuru mēģināts balstīt komunikatīvajā pieejā, iznāk tieši Latvijā, jo Latvijā ieradušos latviešu valodas apguvēju galvenais mērķis ir sazināties, tāpēc ir nepieciešams arī atbilstošs mācību līdzeklis. Apgūstot latviešu valodu kā svešvalodu ārpus Latvijas, sazināšanās prasme nav noteicošā, jo latviešu valoda bieži vien tiek apgūta augstākās izglītības iestādēs filoloģijas studiju programmās un tad sazināšanās prasme var netikt izvirzīta par galveno.

Grāmatu *Latvian for foreigners* raksturo šādas pazīmes.

<u>Grāmatas struktūra</u>. Tā ir sadalīta 12 vienādi strukturētās nodaļās, kurās ir tekstuālais materiāls ar jauno leksisko vienību sarakstu, gramatikas izklāsts un uzdevumu daļa. Katras nodaļas sākumā ir paskaidrots, kādiem komunikatīviem mērķiem šo nodaļu var izmantot, kā arī dotas piezīmes par dzīvi un tradīcijām Latvijā saskaņā ar šīs nodaļas tēmu. Šāda iezīme ir raksturīga arī trimdā iznākušajai L. Streipas grāmatai (Корст-Стрейпа 1998). Grāmatai ir arī gramatikas pielikums un angļu-latviešu vārdnīca.

<u>Tekstuālais materiāls</u>. Tas ir īstenots īsu dialogu vai tekstu formā par vienkāršām ikdienas dzīves situācijām, kas sasaucas arī ar grāmatas mērķi – palīdzēt ārzemniekiem Latvijā „izdzīvot" vienkāršās dzīves situācijās (Pujāte, Sosāre 1995, ievads). Tieši tāpēc grāmatā apgūstamo tēmu loks nav plašs, bet tajā ir valodas apguvējam svarīga informācija, piemēram, kur zvanīt ārkārtas gadījumos; kā paskaidrot ārstam par veselības problēmām; kā pajautāt ceļu un norādīt virzienu; kā pasūtīt ēdienu kafejnīcā u. c. Valodas apguvējs tiek arī nedaudz iepazīstināts ar latviešu tradīcijām, piemēram, 8. nodaļā tiek runāts par svētkiem Latvijā, savukārt 11. nodaļā – par vaļaspriekiem, norādot, ko latvietim parasti patīk darīt un kas ir raksturīgs latviešu kultūrai.

Mācību grāmatā *Latvian for foreigners* nav iekļauti latviešu rakstnieku darbu fragmenti, kā tas ir iepriekš apskatītajos mācību līdzekļos.

Gramatikas daļa. G. Pujāte un M. Sosāre uzsver, ka valodas apguvējs mācās latviešu valodu kā svešvalodu un lieto to tikai „izdzīvošanas" līmenī, tāpēc ar lietvārdu locījumiem valodas apguvējs tiek iepazīstināts pamazām, turklāt pie deklinācijām nav doti izņēmumi. Darbības vārdi, kas parādās tekstos un dialogos, parasti tiek lietoti dažādās laika formās un personās. Katras nodaļas jauno leksisko vienību sarakstā darbības vārdi tiek doti tādā formā, kādā tie parādās dialogos vai tekstos, iekavās norādot nenoteiksmes formu (Pujāte, Sosāre 1995, ievads).

Neapšaubāmi vislielākās grūtības rada pirmās konjugācijas darbības vārdi, tāpēc grāmatas autores uzskata, ka, runājot par darbības vārdiem, vislabākais veids iesācējiem (īpaši angliski runājošiem iesācējiem) ir atcerēties katra atsevišķā darbības vārda formu, līdzīgi kā apgūstot neregulāros darbības vārdus angļu valodā (Pujāte, Sosāre 1995, ievads). Katrā nodaļā valodas apguvējs tiek iepazīstināts ar 3 vai 4 darbības vārdu locīšanu tagadnē, pagātnē un nākotnē. G. Pujāte un M. Sosāre arī uzsver, ka, tiklīdz valodas apguvējs ir spējīgs lietot valodu iesācēju līmenī, gramatika var tikt mācīta vairāk teorētiskā veidā, īpašu uzmanību pievēršot rakstiskiem uzdevumiem, bet šim nolūkam būtu vajadzīga cita mācību grāmata (Pujāte, Sosāre 1995, ievads).

Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka šāds gramatikas satura izklāsts valodas apguves sākumposmā ir vēlams, jo latviešu valodu Latvijā apgūst dažādu tautību pārstāvji un ir daļa tādu, kas nekad nav saskārušies, piemēram, ar lietvārdu locījumiem. Tāpēc vēlams būtu sākt ar vienkāršotu gramatikas saturu, kas palīdzētu valodas apguvējam sazināties ļoti vienkāršās ikdienas situācijās.

Uzdevumu daļa. Katrā nodaļā vidēji ir 10 vingrinājumi. Diezgan liela daļa vingrinājumu saistās ar jautājumu un atbilžu veidošanu, kas attīsta gan runāšanas prasmi, gan arī akcentē nepieciešamās gramatikas formas. Taču grāmatā ir arī reproduktīvi uzdevumi, kas attīsta gramatikas lietošanas prasmi, iekļaujot arī tulkošanas vingrinājumus. Grāmatā ir arī leksikas prasmi attīstoši vingrinājumi.

20. gadsimta 90. gadu beigās un 21. gadsimta sākumā Latvijā sāk pieaugt ārzemju studentu skaits, līdz ar to katra universitāte, kurā ierodas ārzemju studenti, cenšas sagatavot studentiem atbilstošu mācību līdzekli. To parāda ne tikai jau iepriekš apskatītie mācību līdzekļi, bet arī vairākas mācību grāmatas, kas paredzētas Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) studentiem.

Pirmais mācību līdzeklis, kas paredzēts RTU studentiem, ir Ilgas Sadauskas veidotā mācību grāmata *Latvian* (Sadauska 2001a; Sadauska 2001b; Sadauska 2002). Tai ir 3 daļas, un tā ir piedzīvojusi vairākus atkārtotus izdevumus (Sadauska 2008; Sadauska 2011; Sadauska 2013; Sadauska 2018).

Atšķirībā no iepriekš apskatītajiem mācību līdzekļiem, kurus var izmantot jebkurš interesents ar angļu valodas zināšanām, kas sāk apgūt latviešu valodu, I. Sadauskas *Latvian* ir grūti apdaptējama citiem interesentiem, jo tajā parādās informācija, kas ir noderīga tieši RTU studentiem, piemēram, lekciju saraksts, RTU fakultāšu adreses utt. Jau pašā grāmatas sākumā tiek iezīmēta kāda būtiska tā laika nianse, proti, pirmie ārzemju studenti, kas ieradās Latvijā, ir no Libānas, Pakistānas, Sīrijas, Ķīnas, Bangladešas un Šrilankas. Šobrīd Latvijā augstāko izglītību iegūst studenti gan no Eiropas Savienības (ES) valstīm, gan Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) valstīm, gan arī attālākām valstīm, piemēram, Indijas, Šrilankas, Pakistānas, Bangladešas, Ķīnas u. c. (Saulītis 2018). Tas ir cieši saistīts ar ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem pasaulē, kas lielā mērā nosaka to, no kurienes studenti ierodas. Turklāt tas ir saistīts arī ar konkrēto universitāti un tajā piedāvātajām studiju programmām, proti, Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē tie pārsvarā ir ES valstu studenti, savukārt RTU – galvenokārt NVS valstu studenti.

Mācību līdzeklis *Latvian* ir domāts iesācējiem bez iepriekšējām priekšzināšanām latviešu valodā, to var izmantot visi, kas sāk apgūt latviešu valodas pamatus (Sadauska 2001a, 2), tomēr šo mācību līdzekli nevar izmantot pašmācībā bez skolotāja palīdzības, jo tas ir veidots bez starpniekvalodas un jebkādiem paskaidrojumiem. Valodas nianses, kurām studentam jāpievērš īpaša uzmanība, atzīmētas ar vairākām izsaukuma zīmēm, piemēram, vārdiem *kazas* un *kāzas* (Sadauska 2001a, 3), nelokāmajam lietvārdam *kino* (Sadauska 2001a, 8) u. c. Piederība pie vīriešu vai sieviešu dzimtes norādīta ar vīriešu vai sieviešu figūriņām, savukārt vienskaitli vai daudzskaitli izsaka figūriņu skaits. Līdz ar to studentam pašam ir jāizsecina valodas likumības, kā ir raksturīgi komunikatīvās pieejas gadījumā.

Līdzīgi kā izmantojot G. Pujātes un M. Sosāres grāmatu *Latvian for foreigners*, arī ar I. Sadauskas grāmatas *Latvian* palīdzību visvairāk tiek attīstīta tieši runāšanas prasme. Tā tiek attīstīta ar dažādu jautājumu palīdzību, uz kuriem studentiem jāsniedz atbildes. Jautājumi ir cieši saistīti ar studentu ikdienas dzīvi – par studiju procesu, lekcijām un nodarbībām, ikdienas gaitām utt. Grāmatā ievietotais tekstuālais materiāls palīdz šīs tēmas apgūt. Līdz ar to valodas apguves procesā tiek īstenota komunikatīvā pieeja, kas ietver studentu vajadzībām

un interesēm piemērotu mācību saturu. Gramatika tiek aplūkota tikai tik daudz, lai palīdzētu šo mācību saturu īstenot.

Apskatot visas trīs mācību grāmatas *Latvian* daļas, var secināt, ka tajā ievietotais mācību saturs ir ļoti piemērots šīs mācību grāmatas mērķauditorijai, proti, RTU ārzemju studentiem, kas ierodas Latvijā, lai studētu, līdz ar to viņiem ir nepieciešams risināt sadzīviskas problēmas, saprast informāciju afišās, paziņojumos, sludinājumos u. c. Mācību grāmatā ietvertais saturs palīdz studentiem iedzīvoties Latvijā un attiecīgi rīkoties dažādās sadzīviskās situācijās. Lai gan mācību grāmatā *Latvian* trūkst vingrinājumu un nav sistēmiska gramatiskā satura izklāsta, tā tomēr būtu uzskatāma par veiksmīgu mācību līdzekli konkrētai mērķauditorijai, taču to nevar izmantot bez skolotāja palīdzības, kā arī veiksmīgi adaptēt citiem valodas apguvējiem, kuri nav RTU studenti.

RTU ir izdevusi arī mācību līdzekli, kas paredzēts intensīvo latviešu valodas kursu apmeklētājiem (Gustovska, Vimba 2006; atkārtots un pārstrādāts izdevums Gustovska, Vimba 2007).

Marikas Gustovskas un Ināras Vimbas mācību līdzeklis *Sveiki, Latvijā!* ir veidots līdzīgā stilā kā I. Sadauskas mācību līdzeklis *Latvian*, un tā mērķis ir galvenokārt attīstīt sarunvalodas prasmi.

Grāmatas *Sveiki, Latvijā!* autores uzskata, ka valodas apguve ir ļoti cieši saistīta ar attiecīgās zemes kultūru (Gustovska, Vimba 2006, 2), tāpēc grāmatas beigās ir ievietoti īsi lasīšanai paredzēti teksti (latviešu folkloras teksti, kā arī teksti, kas sniedz informāciju par Latvijas vēsturi, ģeogrāfiju un kultūras tradīcijām, piemēram, svētku svinēšanas tradīcijām un nacionāliem ēdieniem). Pēc tekstiem ir doti arī pašpārbaudes uzdevumi.

Šāda veida mācību līdzekļi būtu īpaši noderīgi apmaiņas programmu studentiem, kuri, uzturoties Latvijā neilgu laiku, apgūst ne tikai valodu, bet iepazīst arī mūsu valsts kultūru.

Specifisks mācību līdzeklis ir radīts Biznesa augstskolā *Turība* (Lūka, Emse 2012).

Inetas Lūkas un Anitas Emses veidotais mācību līdzeklis *Let's Speak Latvian!* no citiem jau apskatītajiem mācību līdzekļiem atšķiras ar to, ka tas ir tiešsaistes kursa *Latviešu valoda biznesā* mācību materiāls. Mācību līdzekli papildina DVD ar dažādiem uzdevumiem. Līdz ar to ir atšķirīga valodas apguvēju mērķauditorija un valodas apguves iespējas, kas nav tradicionālā mācīšanās grupā skolotāja pavadībā.

Mācību līdzeklī *Let's Speak Latvian!* ir ietverti galvenie fakti par Latviju – tās ģeogrāfiju, cilvēkiem, tradīcijām, nacionālajiem ēdieniem un latviešu valodu (tās gramatiku, fonētiku un ortogrāfiju). Brošūrā ir iekļauti arī valodas apguvējam noderīgi vārdi un frāzes.

Kursā *Latviešu valoda biznesā* ir iekļauti mācību materiāli (teksti un dažāda veida uzdevumi), uzdevumi patstāvīgai valodas prasmju attīstīšanai, auditorijas uzdevumi (ko veic auditorijā docētāja klātbūtnē), pašpārbaudes testi un eksāmenu uzdevumu paraugi. Kurss aptver četrus moduļus: Pakalpojumi, Vadībzinība, Tirgzinība un Starpkultūru attiecības uzņēmējdarbībā. Katrs modulis ir veidots tā, lai attīstītu visas valodas prasmes – klausīšanos, lasīšanu, runāšanu un rakstīšanu. Katrā modulī valodas apguvējam ir jāapgūst pamata vārdu krājums un nepieciešamās gramatikas formas. Visām tēmām ir pievienoti audio un videomateriāli.

Šāda veida mācību līdzeklis ir jauninājums LATS apguvē, taču valodu apguve šādā veidā prasa no studenta diezgan lielu patstāvību un var nedot plānotos rezultātus.

Sandra Smilga, aptaujājot Biznesa augstskolas *Turība* studentus par atvērto mācību resursu izmantošanu otrās svešvalodas apguvē, secina, ka „studenti informācijas resursus izmanto informācijas ieguvei, lai sagatavotos kādai prezentācijai, bet ne ar nolūku apgūt izrunu, vārdu krājumu vai gramatiku" (Smilga 2015, 151). Iespējams, tas skaidrojams ar faktu, ka vairāk nekā puse aptaujāto pret valodu apguvi, izmantojot interneta vietnes, ir noskaņoti negatīvi. Respondenti uzskata, ka apgūt svešvalodu, izmantojot interneta resursus, nav iespējams. (Smilga 2015, 156–157) Tiesa gan, lai iegūtu ticamākus rezultātus, būtu jābūt lielākam respondentu skaitam, taču arī šiem rezultātiem ir vērts pievērst uzmanību. Rezultātus varētu ietekmēt gadiem ilgi veidojušies valodu mācīšanās paradumi, kā arī fakts, ka informācijas tehnoloģijas bieži vien neveicina koncentrēšanos uz valodas apguvi.

Apskatot universitāšu studentiem paredzētos mācību līdzekļus, var secināt, ka tajos galvenokārt tiek izmantoti komunikatīvās pieejas elementi. Mācību līdzekļos daudz tiek iekļauti runāšanas prasmi attīstoši vingrinājumi, par vissvarīgāko tiek uzskatīta spēja sazināties un izmantot valodu vienkāršās ikdienas situācijās. To veicina arī mācību līdzekļos iekļautais tekstuālais materiāls, kas realizēts galvenokārt īsu dialogu formā. No tā var secināt, ka mācību līdzekļos pakāpeniski tiek integrēti mācību satura elementi, kas nodrošina valodas apguvēja vajadzības.

4.2. No strukturālisma līdz komunikatīvajai pieejai

Viens no populārākajiem mācību līdzekļiem pēc LR neatkarības atjaunošanas ir A. Šalmes un P. Ūdra veidotā cittautiešiem paredzētā mācību grāmata *Do it in Latvian!* (Šalme, Ūdris 1996), kas iznāk 1996. gadā un ilgu laiku tiek izmantota ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās. Mācību grāmata paredzēta ārzemniekiem, kas ierodas Latvijā un vēlas apgūt

latviešu valodu. Šo grāmatu var dēvēt par pārejas posmu LATS grāmatu vēsturē, jo tajā var atrast gan strukturālās, gan funkcionālās, gan komunikatīvās pieejas elementus. Iespējams, tieši šī iemesla dēļ *Do it in Latvian!* ir tik populāra un izmantota LATS apguvei ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās.

Grāmata *Do it in Latvian!* ir indentiska mācību grāmatas *Dialogs* angļu versija. Pie mācību kursa *Dialogs* tās autori – A. Šalme un P. Ūdris – strādājuši vairākus gadus, rezultātā radot progresīvu mācību līdzekli ar vairākiem atbilstošiem metodiskiem palīglīdzekļiem, tostarp skolotāju grāmatu, darba burtnīcu, dialogu krājumu un vārdnīcu, dialogu un gramatisko vingrinājumu ierakstu divās kasetēs, vēlāk arī gramatisko tabulu komplektus grāmatas un plakātu formātā. Līdz ar to pirmo reizi latviešu valodas mācību praksē cittautiešiem tiek izdots komplekss mācību līdzeklis. Tiesa gan, *Dialogs* ir paredzēts latviešu valodas kā otrās valodas apguvei, proti, galvenokārt Latvijā dzīvojošajiem krievvalodīgajiem iedzīvotājiem. Grāmatā *Do it in Latvian!* ir apvienota *Dialogs* skolēna grāmata ar uzdevumu krājumu, dialogu krājums un vārdnīca *Sarunas un vārdi*, kā arī dialogu un gramatisko vingrinājumu ieraksts divās kasetēs, radot angliski runājošajiem cittautiešiem paredzētu pilnvērtīgu mācību grāmatu ar plašu uzdevuma krājuma daļu. Apkopojot LATS grāmatu vēsturi, ir jāpiemin arī fakts, ka L. Streipas grāmata *Easy Way to Latvian*, kas ir paredzēta angliski runājošajiem, ir adaptēta arī krieviski runājošajiem (Корст-Стрейпа 1998), tās saturu tikpat kā nemainot. Tas liecina par to, ka saplūst lingvodidaktikas virzienu – latviešu valodas kā otrās valodas un latviešu valodas kā svešvalodas – pieredze mācību satura izveidē.

A. Šalme skaidro, ka *Dialoga* (analoģiski arī *Do it in Latvian!*) rašanos veicinājuši divi ļoti būtiski faktori: pirmkārt, akūtais mācību līdzekļu trūkums pieaugušo izglītībā; otrkārt, ideju strāvojums par komunikatīvi orientētu valodas apguves pieeju un tam piemērotu mācību līdzekli (Šalme 2006, 69–70). Tiesa gan, šie faktori ir universāli, kas veicinājuši arī citu mācību līdzekļu rašanos, īpaši to, kas paredzēti konkrētu universitāšu studentiem.

Grāmatu *Do it in Latvian!* raksturo šādas pazīmes:

Grāmatas struktūra. Tā sadalīta 20 vienādi strukturētās nodaļās, kas ietver tekstuālo materiālu, jauno leksisko vienību sarakstu, gramatikas skaidrojuma daļu un uzdevuma daļu. Grāmatā ir arī ļoti daudz zīmējumu, kas padara to vizuāli pievilcīgu (zīmējumus grāmatai veidojis Leonīds Lavrentjevs). Grāmatas beigās ir gramatikas pielikums, gramatikas rādītājs, uzdevumu pareizās atbildes, kā arī latviešu-angļu vārdnīca. Grāmatai ir pievienotas arī divas kasetes.

Tekstuālais materiāls. Tas ir īstenots gan vienkāršu teikumu savirknējumu, gan dialogu formā, gan arī dažādu tekstu formā. Grāmatu caurvij stāsts par Raimondu, kurš ierodas Rīgā no Ņujorkas, lai apciemotu savu draugu Edgaru. Vienotais stāsta motīvs ir iezīme, kas raksturīga mācību līdzekļiem, kuros latviešu valoda skatīta ar citu valodu starpniecību. Latvijā iznākušajiem LATS mācību līdzekļiem tā nav raksturīga.

Gramatikas daļa. Grāmatā tiek diezgan pamatīgi izklāstīta latviešu valodas gramatika, saistot gramatiskās tēmas ar funkcionāli piemērotiem tematiskajiem materiāliem. Gramatikas daļā ikviena atsevišķā gramatikas parādība tiek indeksēta[16], kas vēlāk ļoti palīdz valodas apguvējam, pildot gramatikas vingrinājumus.

Interesanta iezīme vērojama lietvārdu klasifikācijā, kas tika aprakstīta jau iepriekš 3.10. nodaļā. A. Šalmes un P. Ūdra lietvārdu locīšanas pamattipu dalījums 8 grupās šķiet loģisks un pieņemams, jo cittautiešiem valodas apguves procesā bieži vien ir jautājumi par atgriezeniskajiem un nelokāmajiem lietvārdiem, kādā grupā tos klasificēt un kādā formā tos iesaistīt teikumā.

Pēc vairāk nekā 10 gadiem, raugoties uz *Do it in Latvian!* no mūsdienu skatu punkta, A. Šalme uzsver, ka kritiski ir jāvērtē pārāk stingri saglabāto gramatikas formu mācīšanas sistēma. Lai šo sistēmu ievērotu, pēctecīgi jāapgūst gandrīz katra grāmatā piedāvātā leksiskā un gramatiskā forma. Tāda pieeja raksturīga vēlīnā strukturālisma metodēm, kurās īpaša vērība pievērsta noteiktu gramatisko modeļu sistemātiskai apguvei. (Šalme 2011a, 100) Tomēr to ir atzinīgi novērtējuši vairāki praktiķi, kas strādā ar šo grāmatu (Grīnberga 2014 [intervija]; Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]; Štolls 2015 [intervija]).

Uzdevumu daļa. Ikviena grāmatas nodaļa ietver ļoti plašu un pārdomātu uzdevumu sadaļu, pie katra uzdevuma norādot konkrētu burtu, kas palīdz valodas apguvējam saprast, kurai gramatiskajai parādībai ir jāpievērš uzmanība. Grāmatā ir dažādi gramatiska un leksiska tipa uzdevumi. Reizēm ir arī uzdevumi, kuros valodas apguvējam ir jāsniedz atbildes par sevi vai vidi sev apkārt. Mācību grāmatā *Do it in Latvian!* ir ietverti arī uzdevumi, kas liek strādāt ar tekstu, piemēram, pēc teksta izlasīšanas atbildēt uz jautājumiem; atzīmēt, vai apgalvojums ir pareizs vai nē; savienot jautājumus ar atbildēm. Grāmatā ir ietverti arī tulkošanas uzdevumi. Pēc katrām piecām nodaļām ir kontroldarbs ar dažādiem uzdevumiem, kurus var izmantot arī atkārtojumam.

[16] Mācību grāmatā pie tekstuālā materiāla un uzdevumiem ir norādīti burti A, B, C, D utt. Gramatikas daļā katram burtam atbilst noteikts gramatikas skaidrojums, piemēram, A – lietvārda deklinācijas, B – īpašības vārdi, C – būt/nebūt locīšana, D – lietvārda lokatīvs u. tml.

Pirms mācību grāmatas *Do it in Latvian!* iznākšanas tā ir aprobēta, publicējot šī kursa saīsinātu variantu Latvijas Universitātes studentiem (Šalme 2006, 71), kas iznāk nelielas grāmatas veidā ar nosaukumu *Teksti un vingrinājumi latviešu valodas ievadkursam* (Šalme, Ūdris 1991). Grāmatā ir 10 nodarbības, koncentrējoties vairāk uz gramatiku, taču ir arī tekstuālais materiāls.

4.3. Citi mācību līdzekļi LATS apguvei un pašpārbaudei

Līdzīgi kā T. Budiņas-Lazdiņas grāmata *Teach Yourself Latvian*, kas iznāk sērijā *Teach Yourself*, 2009. gadā iznāk arī Daces Dumpes grāmata *Latvian in three months* (Dumpe 2009), kas pārstāv grāmatu sēriju, kura piedāvā apgūt svešvalodu trīs mēnešos, koncentrējoties uz īsu valodas apguves saturu. Jāuzsver, ka 2005. gadā ir iznācis krievvalodīgajiem paredzēts mācību līdzeklis *Латышский язык за три месяца* (Озола 2005), kura mācību saturs ir identiski pārņemts arī grāmatas angļu versijā. Tas atkal iezīmē jau iepriekš pieminēto tendenci, ka pamazām saplūst LAT2 un LATS pieredze mācību satura izveidē.

Mācību līdzeklis *Latvian in three months* ir strukturēts 10 moduļos, iekļaujot katrā modulī vairākas tēmas. Tekstuālais materiāls ir īstenots dialogu formā ar identisku to tulkojumu angļu valodā. Tādējādi var vērot atgriešanos pie salīdzināmās metodes principiem, kas bija vērojami dažās ārvalstīs iznākušajās mācību grāmatās latviešu valodas apguvei 90. gados. Katrā modulī ir arī jauno leksisko vienību saraksts, neliels un koncentrēts gramatikas apraksts, kā arī daži uzdevumi. Gramatiskā satura izklāstam bieži vien izmantotas dažādu veidu tabulas.

LATS apguvei paredzēto mācību palīglīdzekļu klāstu papildina arī ceļotājiem paredzētā angļu-latviešu sarunvārdnīca (Survival Latvian 1993; Baldunčiks 2005), kā arī metodiskie mācību līdzekļi par darbības vārdu locīšanu (Āboltiņa, Priedīte 1998; Auziņa, Nešpore 2014; Valkovska 2015).

Pašpārbaudei var izmantot Kaspara Poikāna veidoto testu krājumu A1 un A2 līmenim (Poikāns 2014), kura veidošanā ņemts vērā Eiropas Padomes dokuments *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana* (EKP 2006).

4.4. Komunikatīvā pieeja LATS apguvē

Ideja par komunikatīvo pieeju LATS apguvei, aizsākusies ar A. Šalmes un P. Ūdra grāmatas *Do it in Latvian!* iznākšanu, ir mudinājusi arī citu grāmatu autorus radīt konkurētspējīgu mācību līdzekli. Galvenokārt tas izpaužas konkrētu Latvijas augstskolu studentiem domātajos mācību līdzekļos, kas ir apskatīti iepriekš. Tomēr īsteni komunikatīvajā pieejā balstīts LATS apguvei paredzēts mācību līdzeklis iznāk tikai gandrīz pēc 20 gadiem, proti, I. Klēveres-Velhli un N. Nauas mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem* (Klēvere-Velhli, Naua 2012).

I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā mācību grāmata ir paredzēta studentiem, kas dažādu valstu augstskolās apgūst latviešu valodu kā svešvalodu. Tas nozīmē, ka grāmatu var izmantot visi interesenti neatkarīgi no viņu dzimtās valodas un latviešu valodas stundās izmantotās starpniekvalodas. Grāmatai ir pievienots arī CD un N. Nauas veidotais metodiskais līdzeklis.

Mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem* piedāvā iespēju apgūt latviešu valodu līdz vidējā līmeņa pirmajai pakāpei (B1) (Klēvere-Velhli, Naua 2012, 4). Šāda veida norādījums ir jauninājums LATS mācību grāmatu praksē, kas iezīmē uz līmeņiem balstītu valodas apguvi.

Mācību grāmatai *Latviešu valoda studentiem* raksturīgas šādas pazīmes.

<u>Grāmatas struktūra</u>. Tā sadalīta 20 vienādi strukturētās nodaļās, kas ietver tekstuālo materiālu, vingrinājumus, gramatiskus skaidrojumus un jauno leksisko vienību sarakstu katras nodaļas beigās. Katras nodaļas sākumā ir dots pārskats par tajā iekļautajiem tematiem un apgūstamajām valodas struktūrām. Grāmatas beigās ir gramatikas tabulas, vārdu saraksts, kā arī klausīšanās uzdevumu teksti.

<u>Tekstuālais materiāls</u>. Tas ir realizēts galvenokārt dialogu formā, bet ir arī interesanti teksti, piemēram, par latviešu vārda dienas svinēšanas tradīcijām, olimpiskajām spēlēm u. c., kas adaptēti studentu zināšanu līmenim. Grāmatas autores uzsver, ka lasīšanai paredzētais materiāls palīdz apgūt samērā lielu vārdu krājumu – ap 2200 vārdu (Klēvere-Velhli, Naua 2012, 4).

Tā kā I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā mācību grāmata ir paredzēta studentiem, tad tā ir arī izmantojama galvenokārt darbā ar studentiem, jo grāmatā ir ļoti daudz ar studijām saistītu tēmu, gandrīz katrā dialogā studiju tēma kaut nedaudz tiek skarta. Līdz ar to grāmata ir vairāk piemērota dažādu studentu interesēm un vajadzībām, bet mazāk izmantojama jebkuram citam interesentam, kas vēlas apgūt latviešu valodu, turklāt to ir

diezgan grūti izmantot pašmācībā. Turklāt tekstu apjoma dēļ to ir grūti izmantot, tikko sākot apgūt valodu.

Vairāki pedagogi, kas strādā ar šo grāmatu, atzīst, ka tekstuālais materiāls tajā ir ļoti interesants, situācijas ir amizantas, un leksika ir mūsdienīga (Grīnberga 2014 [intervija]; Gžibovska 2014 [intervija]; Štolls 2015 [intervija]), taču izskan viedokļi arī par to, ka tekstuālais materiāls ir pārāk sarežģīts (Zagorska 2014 [intervija]). Ņemot vērā empīrisko pieredzi var teikt, ka tekstuālais materiāls ir izvēlēts veiksmīgi, tiesa gan, to ir grūti izmantot pašā valodas apguves sākumposmā, taču tas labi der atkārtojumam vai valodas apguvējiem ar priekšzināšanām.

Gramatikas daļa. Gramatikas apguvē studenti balstās uz piemēriem un pakāpeniski nonāk pie likumībām un struktūru lietojuma (Klēvere-Velhli, Naua 2012, 4). Šo aspektu atzinīgi novērtē Iveta Grīnberga, uzsverot, ka grāmatā *Latviešu valoda studentiem* ir diezgan sistemātiski izklāstīta latviešu valodas gramatika (Grīnberga 2014 [intervija]).

Komunikatīvās pieejas sākumposmā metodiķi nereti uzskatījuši, ka visa gramatikas mācīšana var notikt netiešā veidā. Ja valodas apguvējiem ir pietiekami daudz kontaktu ar valodu un daudz iespēju to lietot, tad gramatika kā prasme droši vien attīstīšoties. Taču mūsdienās vairākums metodiķu uzskata, ka tam blakus ir nepieciešams vai vismaz ir ļoti noderīgi mācīt gramatiku arī tiešā veidā. (Naua 2003, 8–10) Tieši tāpēc I. Klēveres-Velhli un N. Nauas grāmatas beigās ir pievienots gramatikas pielikums, kur koncertētā veidā – tabulās – ir dots pārskats par latviešu valodas lietvārdu, īpašības vārdu, vietniekvārdu un darbības vārdu locīšanu. Gramatikas skaidrojums nelielās tabulās parādās arī grāmatas nodaļās.

Jāuzsver, ka mācību grāmatā *Latviešu valoda studentiem* ir vērojamas atšķirības gramatikas satura izklāstā no tradicionāli pieņemtās lietvārdu mācības, kā arī darbības vārdu iedalījuma konjugācijās (par to sīkāk 3.10. nodaļā). Tas ir arī iemesls, kāpēc atsevišķi lektori, piemēram, Lietuvā, nevar izmantot šo mācību grāmatu savās nodarbībās (Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]).

Daudzi lektori, kas strādā ar šo mācību grāmatu gan Latvijā, gan ārvalstīs ir atzinuši, ka to ir grūti izmantot darbā ar iesācējiem, jo grāmata ir pārāk sarežģīta, taču tā labi noder valodas apguves vēlākajā posmā vai arī atkārtojumam, kad valodas apguvējam jau ir nelielas priekšzināšanas latviešu valodas gramatikā un leksikā (Gžibovska 2014 [intervija]; Zagorska 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Laiveniece 2016 [intervija]). Pāvels Štolls uzsver, ka I. Klēveres-Velhli un N. Nauas mācību grāmatā trūkst skaidra gramatikas izklāsta.

Gramatikas saturs ir fragmentārs un haotisks, turklāt čehu studentiem, kas apgūst latviešu valodu, noteikti ir nepieciešams skaidrs un pamatīgs latviešu valodas gramatikas izklāsts (Štolls 2015 [intervija]). No tā var secināt, ka gramatiskā satura izklāsta ziņā šī mācību grāmata der tikai atsevišķiem valodas apguvējiem, turklāt šie viedokļi parāda arī to, ka fleksīvu valodu ir grūti mācīties tikai komunikatīvi. Valodas apguvējiem tomēr ir nepieciešams skaidrs gramatikas izklāsts, kas labāk palīdz izprast valodas sistēmu.

Uzdevumu daļa. Grāmatā ir daudzveidīgi uzdevumi, kas galvenokārt attīsta runāšanas un klausīšanās prasmi. Taču ir arī uzdevumi, kas attīsta lasīšanas un rakstīšanas prasmi. Gan pēc pirmajām desmit, gan pēc otrajām desmit nodaļām doti pārbaudes uzdevumi.

Tā kā grāmata *Latviešu valoda studentiem* ir uzrakstīta latviešu valodā un gramatika, kā arī uzdevumu noteikumi un leksisko vienību saraksts nav tulkots nevienā valodā, tas apgrūtina šīs grāmatas lietojumu pašmācībai, lai gan paver iespējas to adaptēt jebkuras valodas lietotājiem, kas vēlas iemācīties latviešu valodu.

Vērtējot šī grāmatas nepieciešamību un aktualitāti, jāsaka, ka augstskolu studentiem ārpus Latvijas tā ir nepieciešama. Atzinīgi ir vērtējams fakts, ka tā nav domāta konkrētai mērķauditorijai un nav piesaistīta konkrētai valodas apguvēju dzimtajai valodai vai mērķvalodai, līdz ar to tā ir daudzpusīgi izmantojama.

Lai gan daudziem lektoriem, kas māca latviešu valodu, I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā mācību grāmata liekas pārāk sarežģīta valodas apguves sākumposmā, apkopojot intervijas, jāsecina, ka tā tomēr ir visvairāk izmantotā mācību grāmata ārpus Latvijas – gan formālajā, gan neformālajā izglītībā.

N. Naua ir uzrakstījusi arī skolotāja grāmatu (Naua 2014), kurā doti paskaidrojumi un ieteikumi, kā veiksmīgāk strādāt ar mācību līdzekli *Latviešu valoda studentiem*. Skolotāja grāmatā izskaidrota mācību līdzekļa *Latviešu valoda studentiem* koncepcija un saturs, dotas idejas temata paplašināšanai ar papildu materiāliem. N. Naua sniedz arī padomus, kā komunikatīvajā pieejā mācīt un mācīties gramatiku.

Tomēr būtu jāņem vērā fakts, ka latviešu valodu ir grūti mācīt komunikatīvi un mācību procesā izmantot tikai komunikatīvo pieeju, jo LATS mācīšanai tā nav īsti piemērota. To apliecina arī I. Zagorska (Zagorska 2014 [intervija]). Vairāki docētāji (Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]; Balode 2015 [intervija]; Laiveniece 2016 [intervija]) uzsver, ka mācību procesā nav tik svarīga konkrēta pieeja vai metode, bet gan tas, ka tiek attīstītas visas valodas prasmes. Protams, jāņem vērā arī fakts, ka ne visiem pedagogiem ir vienādi uzskati

un ne visi valodas apguvēji un valodas apguves situācijas ir identiskas, tāpēc pat viena pedagoga pieeja mācību metodikā dažādās valodas apguvēju grupās var atšķirties.

I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem* kopā ar N. Nauas veidoto skolotāja grāmatu ir mācību līdzekļu komplekts, un šādu kompleksu mācību līdzekļu veidošana LATS grāmatu vēsturē līdz šim novērota tikai A. Šalmes un P. Ūdra veidotajai grāmatai *Do it in Latvian!*.

Ilzes Auziņas, Maijas Berķes, Antas Lazarevas un Arvila Šalmes sastādītā mācību grāmata latviešu valodas kā svešvalodas apguvei *Laipa A1* (Auziņa u. c. 2014a) ir pats jaunākais mācību līdzeklis, kas iznācis Latvijā un domāts A1 valodas līmeņa apguvei. Tas arī ir viens no svarīgākajiem argumentiem, kāpēc šī mācību grāmata būtu jāapskata, lai gūtu ieskatu, kā tā sasaucas ar mūsdienu mācīšanas tradīcijām. Turklāt šī grāmata ir pirmais mācību līdzeklis, kas norāda uz lingvistisko saturu, kurš jāapgūst A1 līmenī. Tā veidota, ņemot vērā A. Šalmes un I. Auziņas izstrādāto *Latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstu* (Šalme, Auziņa 2016a), kas arī balstās komunikatīvajā pieejā.

Mācību līdzekļa komplektā *A1 Laipa* ietilpst mācību grāmata (Auziņa u. c. 2014a), darba burtnīca (Auziņa u. c. 2014b) un elektroniskie mācību materiāli. Ir izdota arī mācību grāmata (Auziņa u. c. 2016a) un darba burtnīca (Auziņa u. c. 2016b) A2 līmenim. Sagatavošanā ir mācību līdzekļu komplekti B1 un B2 līmenim, kā arī skolotāja grāmatas A un B līmenim. Uz līmeņiem balstīta valodu apguve LATS vēsturē ir jaunums (iepriekš tā tika iezīmēta I. Klēveres-Velhli un N. Nauas grāmatā *Latviešu valoda studentiem*), lai gan citu svešvalodu apguvē, piemēram, angļu, tā ir jau sen iedibināta tradīcija. Vērā jāņem arī fakts, ka atkal tiek veidots mācību līdzekļu komplekts, par ko tika rakstīts jau iepriekš.

Mācību grāmatu *A1 Laipa* raksturo šādas pazīmes:

Grāmatas struktūra. Grāmatā ir 12 nodarbības, kas sadalītas četros lielos moduļos: identitāte, dzīves vide, mūsdienu dzīves ritms, izglītība un karjera. Katrā modulī tiek aplūkotas konkrētas tēmas: 1. modulī – iepazīšanās un pamatinformācija par sevi (1.–2. nodarbība); 2. modulī – mana māja un ģimene, transports (3.–5. nodarbība); 3. modulī – ikdienas darbi, iepirkšanās, brīvais laiks, ceļošana, veselīgs dzīvesveids (6.–11. nodarbība); 4. modulī – mācības un darbs (12. nodarbība). Grāmatas beigās ir gramatikas pielikums, vārdnīca, kā arī dotas vingrinājumu pareizās atbildes, kas noder pašpārbaudei. Klausīšanās uzdevumu izpildei paredzēts CD. Mācību grāmata ir krāsaina, papildināta ar attēliem, kas padara mācību procesu interesantāku (grāmatas dizainu veidojis Edgars Švanks).

Mācību grāmata *Laipa A1* – līdzīgi kā iepriekš apskatītā mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem* – ir lietojama neatkarīgi no studentu dzimtās valodas un latviešu valodas stundās lietotās starpniekvalodas, tāpēc ir pieejama plašam interesentu lokam.

Tekstuālais materiāls. Grāmatā iekļautie teksti ir ļoti daudzveidīgi un noderīgi valodas apguves sākumposmā. Tie ir gan vienkārši teikumi, gan īsi dialogi, kas ir ļoti labi saprotami valodas apguves sākumposmā. Mācību grāmatā ir arī tekstuālais materiāls uzziņu formā, piemēram, autobusa biļete, afiša, retorāna ēdienkarte u. c. Tas ir ļoti noderīgi, sākot apgūt svešvalodu.

Gramatikas daļa. Katrā tēmā no gramatikas tiek atlasīts tieši tik daudz, cik tēmas robežās nepieciešams. Tas ir raksturīgi funkcionālajai pieejai. Mācību grāmatā *Laipa A1* tiek skatītas locījumu nozīmes, kas vērtējams ļoti atzinīgi un valodas apguvējam noderīgi.

Uzdevumu daļa. Grāmatā ir uzdevumi, kas attīsta visas valodas prasmes. Vingrinājumi ir dažādi, tie nav tikai vienveidīgi gramatikas prasmi attīstoši vingrinājumi. Valodas apguvējam ir jāspēj arī novērtēt izlasīto informāciju, atzīmējot, vai valodas fakts atbilst tekstam vai nē. Tādā veidā tiek pievērsta uzmanība arī leksikai. Katras nodaļas beigās ir pārbaudes uzdevumi. Grāmatai ir pievienota arī darba burtnīca. Mācību grāmatām *Laipa A1* un *Laipa A2* paredzētie audiofaili klausīšanās uzdevumiem ir ievietoti Latviešu valodas aģentūras izstrādātajā interneta vietnē *Māci un mācies latviešu valodu*.

Mācību līdzekļu komplekts *Laipa A2* ir turpinājums mācību līdzekļu komplektam *Laipa A1*. Gan mācību grāmata, gan darba burtnīca A2 līmenim ir veidota pēc tiem pašiem principiem kā A1 mācību līdzekļu komplekts, padziļinot un saturiski pilnveidojot jau iegūtās zināšanas gan leksikā, gan gramatikā.

5. Digitālie resursi LATS apguvei

Valodu apguves stundās līdztekus mācību grāmatām, darba burtnīcām un vārdnīcām var izmantot arī dažādus digitālos resursus, piemēram, elektroniskos mācību materiālus, spēles, blogus, dziesmas, filmas, dažādus video un skaņu ierakstus, kā arī citus papildmateriālus, kas var palīdzēt valodu apguvē.

No intervijām ar praktiķiem, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu, secināms, ka mācību stundās kā papildu materiāli, bez kuriem noteikti nevar iztikt valodas apguves procesā, daudz tiek izmantoti dažādi tiešsaistes resursi. Turklāt ne vienmēr tie ir tiešsaistes uzdevumi. Ļoti bieži mācību procesā tiek izmantotas dažādas dziesmas, reizēm arī filmas,

videoieraksti vai skaņu ieraksti. Īpaši svarīgi tas ir tajos gadījumos, kad latviešu valoda tiek apgūta ārpus Latvijas, jo valodas apguvējiem tā var būt vienīgā iespēja dzirdēt latviešu valodu. Tā ir būtiska atšķirība no tiem valodas apguvējiem, kas latviešu valodu apgūst Latvijā, kur latviešu valoda ir dzirdama ikdienišķās dzīves situācijās.

Šajā pētījumā nav iespējams nosaukt pilnīgi visus digitālos resursus LATS apguvei, jo materiāla ir daudz. Tāpēc šajā apakšnodaļā, balstoties uz intervijām ar LATS mācībspēkiem un empīrisko pieredzi, minēti nozīmīgākie un biežāk izmantotie tiešsaistes materiāli, kas tiek lietoti, mācot LATS[17].

Vairākus tiešsaistes materiālus ir veidojusi Latviešu valodas aģentūra (LVA 2015a; LVA 2015b).

Sadaļā *Māci un mācies latviešu valodu* (LVA 2015a) tiek piedāvātas e-nodarbības ar gramatikas izklāstu un dažādiem uzdevumiem. Jāuzsver, ka materiāli ar identisku saturu tiek veidoti gan krieviski, gan angliski runājošajiem.

Projektā *Atbalsts Trešo valstu pilsoņiem pirms ieceļošanas un adaptācijas periodā 2* tapuši tiešsaistes materiāli *Saziņas tilts* (LVA 2015b), kas iekļauj gan dažādus audio un video materiālus, gan arī visiem valodas līmeņiem atbilstošus tekstus.

Tiešsaistē pieejams arī latviešu valodas kurss iesācējiem (AiLab 2016), kurā ir dažādu veidu uzdevumi, kas attīsta galvenokārt klausīšanās prasmi un palīdz leksikas apguvē.

Tiešsaistē pieejamas arī spēles, kas palīdz apgūt pamata skaitļa vārdus un krāsas latviešu valodā (DD 2014).

Leksikas papildināšanai var izmantot arī citus tiešsaistē pieejamus materiālus. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka reizēm dažādus tiešsaistes materiālus izstrādā arī skolotāji, kas māca latviešu valodu ārvalstniekiem.

Mācību procesā var izmantot arī dažādas tiešsaistes tulkojošās un skaidrojošās vārdnīcas (Letonika; Ectaco; Online Translator; Letonika 2002; MLVV 2003; LLVV 2006; LVV 2009).

Internetā pieejamās datorvārdnīcas un gramatiskās informācijas resursi parasti ir speciālistu veidoti, atšķirībā, piemēram, no blogiem, kurus galvenokārt ir veidojuši entuziasti. Datorvārdnīcām un gramatiskās informācijas resursiem lielākoties raksturīgs tas, ka tie nav īpaši pielāgoti mācību programmām. Tie paredzēti interesentiem, lai valodas apguves procesā iespējami ātri un ērti varētu atrast nepieciešamo informāciju.

[17] Vairāk informācijas par digitālajiem resursiem baltu valodu apguvē (Laizāne, Znotiņa 2017 [prezentācija]).

Kopumā var secināt, ka digitālo resursu klāsts, kas pieejams LATS apguvei, ir diezgan plašs, tādēļ skolotājam vajadzētu palīdzēt valodas apguvējam ar ieteikumiem. Tomēr būtu jāsaprot, ka pilnīgai valodas apguvei ar digitālajiem resursiem vien nepietiek, turklāt tie nereti var būt arī kļūdaini. Digitālie resursi neattīsta visas valodas prasmes. Var tikt labi attīstīta klausīšanās un lasītprasme, nereti arī rakstītprasme, taču tikpat kā nemaz netiek attīstīta runāšana.

6. Vārdnīcas LATS apguvē

Valodu apguvē noteikti izmantojamas arī dažādas vienvalodas vai divvalodu vārdnīcas.

LATS apguvējam piemērota būtu tāda vārdnīca, kuras šķirkļos sniegta pilnīga gramatiskā informācija. Tas būtu īpaši svarīgi lietvārdu un darbības vārdu gramatisko kategoriju apguvē. Šādu vārdnīcu nav daudz. Uz to norāda arī I. Klēvere-Velhli, uzsverot, ka lietuviešu vārdnīcas šajā ziņā ir labākas (Klēvere-Velhli 2007, 8–9).

Aleksejs Andronovs (*Алексей Андронов*) uzskata, ka vārdnīcu šķirkļos būtu jābūt ne tikai gramatiskajai informācijai, bet arī norādēm par izrunu, jo tas valodas apguvējam sniegtu visu nepieciešamo informāciju par konkrēto latviešu valodas vārdu (Андронов 2002, 5). Fonētiskā informācija neparādās gandrīz nevienā no LATS apguvē izmantojamajām divvalodu vārdnīcām.

Visplašākā LATS apguvei paredzētā vārdnīca, kuras šķirkļi sniedz informāciju ne tikai par vārda gramatisko, bet arī fonētisko struktūru, ir A. Andronova veidotā vārdnīca (Андронов 2002). Vārdnīcā tiek izmantota latviešu valodas izrunas atspoguļošanai piemērota rakstība: tiek apzīmēts platais *e*, *ē*, šķirta divskaņa [*uo*] un patskaņa *o* izruna, kā arī norādīta zilbes intonācija. Tāpat tiek norādīta uzsvara vieta vārdiem, kuriem nav tradicionālā latviešu valodai raksturīgā pirmās zilbes uzsvara. Šķirkļa vārda gramatiskā informācija A. Andronova vārdnīcā atšķiras no citās vārdnīcās piedāvātās informācijas. Ja vairumā vārdnīcu lietvārdiem tiek norādīta dzimte vai atsevišķi tiek izdalīti 6 deklinācijas lietvārdi, tad A. Andronova vārdnīcā blakus šķirkļa vārdam tiek uzrādīta vsk. datīva galotne, lai norādītu lietvārdu dzimti gadījumos, kad tā varētu būt neskaidra. A. Andronovs uzskata, ka tieši vsk. datīva galotne, nevis vārdnīcās parasti uzrādītā vsk. ģenitīva galotne, visskaidrāk parāda lietvārda locīšanas paradigmu (Андронов 2002, 9). Šim apgalvojumam ir jāpiekrīt, jo vsk. datīva galotne palīdz šķirt II deklinācijas izņēmumus no VI deklinācijas lietvārdiem, kā arī skaidrāk parāda atšķirību starp I un II deklinācijas lietvārdiem, kā arī kopdzimtes lietvārdiem. Darbības

vārdiem tiek dota 3. personas forma tagadnē un pagātnē, jo, pēc A. Andronova domām, tā sniedz vairāk informācijas nekā vārdnīcās tradicionāli uzrādītā vsk. 1. personas forma (Андронов 2002, 10).

Šim viedoklim piekrīt arī Baiba Valkovska, uzsverot, ka latviešu valodā ir daudz darbības vārdu, kurus 1. personā parasti nelieto, piemēram, *snigt, līt* (Valkovska 2015, 3). Arī Dainas Nītiņas veidotajā vārdnīcā (Nītiņa 2004) I konjugācijas darbības vārdiem dota tagadnes un pagātnes 3. personas forma.

Noderīgu gramatisko informāciju var atrast arī citās latviešu-krievu vārdnīcās (Beitiņa u. c. 1953; Gūtmanis u. c. 1974; Gūtmanis 1975; Plēsuma, Slavinska 1993; Plēsuma u. c. 2000; Ceplīte 2002; Kalniņa 2002; Kalniņš 2004; Kalniņš 2006; Ceplīte u. c. 2008).

LATS apguvējam noderīga ir arī latviešu-poļu un poļu-latviešu vārdnīca (Paršuta, Birzvalka 1999), kurā diezgan daudz uzmanības ir pievērsts darbības vārdu šķirkļiem. Poliski runājošie LATS apguvei var izmantot arī pirms dažiem gadiem izdoto latviešu-poļu vārdnīcu (Bociek u. c. 2011). Šķirkļos ietverta būtiska un plaša gramatiskā informācija. Katram lietvārdam tiek norādīta deklinācija, līdz ar to valodas apguvējs var izsecināt, vai lietvārds pieder pie vīriešu vai sieviešu dzimtes. Tas ir diezgan netipiski, jo citās vārdnīcās šāda sistēma nav lietota, taču latviešu valodas apguvē varētu izrādīties gana veiksmīga, jo palīdz valodas apguvējam ātri orientēties lietvārdu locīšanas paradigmā. Lietvārdiem, kuros ir mijas, norādīta ģenitīva galotne, tāpat tiek norādīts, ja dota lietvārda deminutīva forma. Atsevišķiem lietvārdiem, kuri lietojami arī sieviešu dzimtē, dota sieviešu dzimtes forma. Atgriezeniskajiem lietvārdiem dota vienskaitļa ģenitīva galotne. Īpašības vārdiem norādīta gan vīriešu, gan sieviešu dzimtes galotne. Darbības vārdiem norādīta konjugācija un 1., 2., 3. personas galotne tagadnē, kā arī 1. personas galotne pagātnē un nākotnē.

Diezgan plaša gramatiskā informācija sniegta arī citās divvalodu vārdnīcās (Bojāte, Subatnieks 1964; Balkevičius, Kabelka 1977; Balkevičs u. c. 1995; Kačevska u. c. 1996; Dannemarks u. c. 1998; Butkus 2003; Balode u. c. 2004; Nītiņa 2004; Nikuļceva 2006).

Gandrīz nemaz vai ļoti maz gramatiskās informācijas ir vārdnīcu šķirkļos, kas domātas igauniski runājošiem valodas apguvējiem (Aben 1959; Aben 1967; Aben 1973; Kļava 2002; Bērziņa 2011; Ernštreihs u. c. 2015; Madisson u. c. 2015), kā arī japāņiem un ķīniešiem paredzētajās vārdnīcās (Murata 1997; Krūmiņa 2000; Krūmiņa 2006; Pildegovičs 2008; Pildegovičs 2010). Arī franciski, vāciski un angliski runājošajiem paredzētajās vārdnīcās latviešu valodas šķirkļa vārdam parasti netiek sniegta nekāda gramatiskā informācija.

Lai gan ne visās LATS apguvei paredzētajās vārdnīcās šķirkļa vārdam ir norādīta LATS apguvei nozīmīga gramatiskā informācija, daudzām vārdnīcām ir gramatikas pielikumi, turklāt reizēm tie ir ļoti plaši, iekļaujot gan gramatikas tabulas, gan ģeogrāfisko nosaukumu un personvārdu sarakstu, gan sarunvalodas frāzes u. c. Tas nozīmē, ka vārdnīcas var izmantot ne tikai leksikas, bet arī gramatikas apguvē vai tās pilnveidē, jo tiek sniegts vispusīgs pārskats par latviešu valodas gramatiku.

Plaši gramatiskie pielikumi ir vairākās LATS apguvei paredzētajās vārdnīcās (Bociek u. c. 2011; Ernštreihs u. c. 2015; Madisson u. c. 2015). Vislabāk LATS apguvei der latviešu-krievu un krievu-latviešu vārdnīcas, jo gandrīz katrā vārdnīcā ir gramatikas pielikums. Reizēm šīm vārdnīcām ir pievienots ļoti plašs gramatikas pielikums, piemēram, ne tikai izklāstīts latviešu valodas gramatikas saturs tabulu veidā, bet norādītas arī lietvārdu locījumu funkcijas, dotas norādes par pulksteņa laika lietojumu, aprakstošā un ilustratīvā veidā skaidrotas prievārdu nozīmes (Zuicena u. c. 2010) u. c. Šāda veida vārdnīcas ar plašu gramatikas pielikumu ir vērtīgs palīglīdzeklis ne tikai valodu apguvē, bet arī tulkošanā.

Kārļa Abena (*Karl Aben*) vārdnīcās (Aben 1959; Aben 1966; Aben 1967; Aben 1973) ir ne tikai gramatikas pielikums, bet arī uzziņu materiāls par atsevišķām Latvijas un Igaunijas pilsētām un abu tautu kultūras tradīcijām. Tāda nav nevienā citā LATS apguvē izmantojamā divvalodu vārdnīcā.

Valodu apguvē ir svarīgs arī vārdnīcās ievietotais vārdu krājums. Noteikti jāuzsver, ka gandrīz katrā LATS apguvei paredzētajā mācību grāmatā ir vārdnīca, taču tajā minēti galvenokārt tie vārdi, kas parādās konkrētajā mācību grāmatā. Tādēļ vārdnīcas var paplašināt valodas apguvēja vārdu krājumu. Parasti vārdnīcās, ja vien tā nav domāta konkrētai nozarei vai speciālistiem, ir vispārlietojamā leksika. Čehiski runājošiem domātā vārdnīca (Nikuļceva 2006) atšķiras ar plašu leksikas apjomu, jo tajā iekļauta ne tikai vispārlietojamā leksika, bet arī vairāku nozaru specializētie termini, bieži sastopami vārdu savienojumi un frazeoloģismi, kā arī sarunvalodas un biežāk lietotie slenga izteicieni.

Plašs latviešu valodas vispārējais vārdu krājums, kas bagātināts ar frazeoloģismiem un biežāk lietoto speciālo terminoloģiju, atsevišķiem vārdiem norādot arī lietojuma jomu, ir latviešu-poļu vārdnīcā (Bociek u. c. 2011).

Krieviski un angliski runājošajiem bez vispārlietojamās leksikas vārdnīcām ir arī daudzu nozaru terminoloģijas vārdnīcas, piemēram, mājturības terminu, vēstures terminu, robežsardzes terminoloģijas, juridisko terminu, uzņēmējdarbības terminu u. c. vārdnīcas.

Diezgan bieži valodu apguvē tiek izmantotas arī sarunu vārdnīcas. Šādi gadījumi vērojami arī, apgūstot LATS (Butkus, Sarkanis 1987; Lasmane, Sellebrante 1993; Gurtaja, Krjukov 1994; Klēvere 2000; Elsberga 2014). K. Abens gan norāda, ka „sarunu vārdnīcas nav valodu mācību grāmatas" (Aben 1973, priekšvārds), taču tas neliedz tās izmantot, mācoties konkrētu valodu, īpaši gadījumos, kad nav pieejamas mācību grāmatas. Sarunvārdnīcas var izmantot arī kā mācību palīglīdzekli valodas apguvē, jo tās var paplašināt konkrētai tēmai paredzētu vārdu krājumu un attīstīt komunikatīvās prasmes.

Latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstā uzsvērts, ka valodas apguvē vienlīdz svarīgas ir gan gramatikas un leksikas prasmes, gan arī pareiza izruna (Šalme, Auziņa 2016a). Tas nozīmē, ka LATS apguvējam piemērota būtu tāda vārdnīca, kuras šķirklī ir iekļauta gan gramatiskā informācija, gan arī norādes par izrunu. Tādu vārdnīcu LATS apguvē nav daudz, īpaši – runājot par fonētiskām norādēm. Divvalodu vārdnīca, kurā ir tikai leksikas uzziņas, LATS apguvējam ir daudz mazāk noderīga.

- - - - - - - - -

Kopumā var secināt, ka LATS mācību grāmatas atspoguļo vispārējas tendences svešvalodu apguves praksē; tiesa gan, ir vērojama diezgan liela laika nobīde dažādu pieeju un metožu izmantojumā. LATS mācību grāmatās pakāpeniski tiek integrēti mācību satura elementi, kas nodrošina valodas apguvēja vajadzības. No 20. gadsimta 90. gadiem mācību grāmatas balstās arī uz lingvodidaktikas teorētiskajiem pincipiem, pētījumiem un mērķtiecīgu materiāla atlasi. Mācību grāmatu lingvistiskais saturs tiek adaptēts konkrētai mērķauditorijai, tiek ņemts vērā mācību materiāla izkārtojums, kā arī radīti papildmateriāli mācību grāmatām.

Trimdas autoru izpratne par latviešu valodas apguvi balstās uz pamatīgu valodas gramatikas sistēmas apguvi, turklāt 20. gadsimta 60.–80. gados īsti netiek šķirtas mācību grāmatas no gramatikām – tās tiek strukturētas ļoti līdzīgi, pievēršot uzmanību sistēmiskam gramatikas izklāstam un divvirzienu tulkošanai.

Grāmatās, kuras iznāk pēc neatkarības atgūšanas Latvijā, dominē galvenokārt runāšanas prasmi attīstoši vingrinājumi un komunikatīvā pieeja, lai ārzemnieki, kas ierodas Latvijā, pēc iespējas ātrāk varētu sākt sazināties. Lielu daļu mācību materiālu, kas iznāk Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas, veido konkrētas universitātes studentiem paredzētie mācību līdzekļi. Ideja par komunikatīvajā pieejā balstītu mācību līdzekli, kas būtu paredzēts LATS apguvei, aizsākta ar A. Šalmes un P. Ūdra grāmatas *Do it in Latvian!* iznākšanu. Vēlāk tas izpaužas arī konkrētas universitātes studentiem paredzētajos mācību līdzekļos.

Vispilnīgāk komunikatīvā pieeja tiek īstenota I. Klēveres-Velhli un N. Nauas mācību grāmatā *Latviešu valoda studentiem*. Arī jaunākajā LATS apguvei paredzētajā mācību līdzekļu komplektā *Laipa A1* un *A2* ir īstenota komunikatīvā pieeja.

Daudzas mācību grāmatas, īpaši tās, kurās latviešu valoda skatīta caur citas valodas prizmu, ir veidotas, par pamatu ņemot kādu grāmatu sēriju. No vienas puses, tas ir vērtējams pozitīvi, jo parāda, ka latviešu valoda var tikt pielīdzināta citām valodām un mācīta tāpat kā citas valodas, tostarp arī populārās pasaules svešvalodas. Taču, no otras puses, tam ir arī negatīvas sekas, jo autors ir spiests sekot konkrētam paraugam, nevis piedāvāt savu ideju par valodas apguvi.

Fakts, ka latviešu valoda tiek skatīta ar dažādu valodu starpniecību, pēc praktiķu domām, ir ļoti atzinīgi vērtējams, jo mācību procesā ir svarīga salīdzināšana, turklāt ir ļoti būtiski, ka paskaidrojumi par apgūstamo svešvalodu ir pieejami valodas apguvēja dzimtajā valodā.

Vairāki docētāji, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu, izmanto arī LAT2 mācību līdzekļus, tādējādi apliecinot to, ka reizēm šie lingvodidaktikas virzieni netiek šķirti. Līdzīgu iezīmi var saskatīt arī mācību līdzekļu izveidē. Apskatot īpaši pēdējo gadu mācību līdzekļus, var secināt, ka saplūst lingvodidaktikas virzienu – latviešu valodas kā otrās valodas un latviešu valodas kā svešvalodas – pieredze mācību satura izveidē.

III. LATS apguves organizatoriskie jautājumi

Promocijas darba trešajā daļā dots vēsturisks pārskats par LATS apguvi gan Latvijā, gan ārpus tās. Pētījuma laikā savāktais materiāls ir ļoti plašs, tāpēc faktoloģiskais materiāls ir strukturēts tabulās, aprakstošā veidā sniedzot vēsturisko informāciju, kā arī iezīmējot LATS piedāvājuma tradīcijas katrā augstākās izglītības iestādē.

Šajā promocijas darba daļā aplūkotas arī LATS apguvei paredzētās mācību programmas, kas veidotas gan mācību iestādēm Latvijā, gan ārpus tās. Tiek iezīmēta konkrētas mācību iestādes izpratne par programmu, uzsverot vairāku mācību programmu kopējās iezīmes. LATS augstākās izglītības iestāžu kursu programmās parasti ir gan satura, gan arī organizācijas jautājumi, bet ne visas programmas ir strukturētas vienādi, dažās ir atrodama tikai saturiskā, dažās – tikai organizatoriskā informācija. LATS mācību programmas var tikt pieskaitītas gan pie LATS apguves satura, gan organizācijas jautājumiem.

Atsevišķā apakšnodaļā ir aplūkoti teorētiski un metodiski nozīmīgi darbi, kas devuši ieguldījumu LATS attīstībā.

1. LATS apguve Latvijā un ārpus tās: hronoloģisks pārskats un attīstības tendences

Latviešu valodas kā svešvalodas apguves vēsture joprojām ir diezgan fragmentāra. Trūkst faktoloģiskā materiāla. Ir A. Šalmes monogrāfija (Šalme 2011a) un pētījums par Eiropas augstskolām (Šalme 2008), taču trūkst visaptveroša pārskata. Tāpēc šajā nodaļā dots vēsturisks pārskats par to, kur Latvijā un ārpus Latvijas tikusi apgūta latviešu valoda kā svešvaloda, cenšoties gūt pēc iespējas pilnīgāku priekšstatu par LATS apguves vēsturi un LATS attīstību mūsdienās.

Latviešu valodas kā svešvalodas apguvei ārpus Latvijas ir senas tradīcijas, īpaši tas sakāms par ārvalstu augstskolām. 2007. gadā ir veikts pētījums *Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās: situācijas apzināšana*, kura laikā apzinātas tās augstākās izglītības iestādes Eiropā, kurās māca latviešu valodu kā svešvalodu. Pētījuma rezultāti ir apkopoti un publicēti nelielā brošūrā 2008. gadā (Šalme 2008). Minētā pētījuma dati ir ņemti par pamatu šīs nodaļas izstrādē, taču kopš 2007. gada situācija ir mainījusies, daļa informācijas ir novecojusi, turklāt šobrīd ārpus Latvijas ir atvērtas jaunas studiju programmas, kurās māca latviešu valodu kā svešvalodu. Tāpēc šajā nodaļā ir apkopota informācija, kur Latvijā un ārpus Latvijas var apgūt latviešu valodu kā svešvalodu. Jāuzsver,

ka latviešu valodu kā svešvalodu apgūst ne tikai filoloģiska satura studiju programmās augstākās izglītības iestādēs, bet arī dažādos kursos, ko organizē atsevišķas biedrības vai valodu skolas. Bieži vien valodas apguvējs meklē privātskolotāju, lai apgūtu latviešu valodu, kā arī mācās pašmācībā. Tā kā nav iespējams izsekot visām šīm latviešu valodas apguves vietām, galvenā uzmanība promocijas darbā ir pievērsta augstākās izglītības iestādēm, kurās latviešu valodas apguve notiek sistemātiski, tiek dokumentēta un ļauj spriest par LATS apguves vēsturi.

Noteikti jāņem vērā fakts, ka informācija par to, kur Latvijā un ārpus Latvijas tiek mācīta latviešu valoda kā svešvaloda, ļoti ātri mainās. Pilnīgi iespējams, ka promocijas darba pabeigšanas brīdī kādā no augstākās izglītības iestādēm, īpaši ārpus Latvijas, var tikt slēgta studiju programma, kurā bijis iespējams apgūt latviešu valodu, savukārt citur – atvērta. Tāpat ir iespējama situācija, ka praktiskās latviešu valodas kurss dažādu iemeslu dēļ netiek īstenots konkrētajā semestrī. Tāpēc šajā promocijas darba nodaļā mainīgie dati netiek atspoguļoti, bet tiek dots hronoloģisks pārskats par LATS attīstību gan Latvijā, gan ārpus tās, iezīmējot šī lingvodidaktikas virziena attīstības tendences.

Dati par LATS apguves piedāvājumu mācību iestādēs gan Latvijā, gan ārpus tās fiksēti līdz 2018. gada augustam.

1.1. LATS apguve trimdā

Ļoti nozīmīgs LATS attīstībā ir bijis trimdas posms, kuru pieņemts uzskatīt par šī lingvodidaktikas virziena aizsākumu. Lai gan ir saglabājies diezgan maz ziņu par latviešu valodas apguvi ārpus Latvijas, nelielu vēsturisko fonu tomēr ir iespējams raksturot.

Vēsturiskā un politiskā situācija nosaka to, ka Otrā pasaules kara laikā ļoti daudz latviešu pamet Latviju, taču viņus visus svešumā vieno interese par notiekošo Latvijā un cerības kādu dienu atgriezties dzimtenē. Trimdā šajā laikā tiek dibināts liels skaits latviešu organizāciju, no kurām daļa joprojām turpina darboties mūsdienās. Latvieši svešumā cenšas saglabāt latviskās tradīcijas, organizējot dažāda veida kultūras pasākumus, izdodot dažādas grāmatas un žurnālus, kā arī uzturot aktīvu reliģisko dzīvi. Tas piesaista vietējo iedzīvotāju uzmanību un rada vēlmi iepazīt latviešu valodu un kultūru.

Trimdas posms ir nozīmīgs ar LATS metodiskās domas attīstību. 1966. gadā iznāk pirmā LATS apguvei paredzētā mācību grāmata *Teach Yourself Latvian* (Budiņa-Lazdiņa 1966), kas no metodoloģijas viedokļa vērtējama kā izcils gramatiskās tulkošanas metodes paraugs (sīkāk sk. promocijas darba 1. pielikumu un 2. daļu). Nozīmīgs ir arī valodnieces

V. Lasmanes devums, kura ir ne tikai mācījusi latviešu valodu Zviedrijā, bet arī uzrakstījusi zviedriski un angliski runājošajiem paredzētu latviešu valodas mācību grāmatu, kā arī latviešu valodas gramatikas pārskatu zviedru valodā (sīkāk sk. 2. pielikumu). Metodiskās un teorētiskās domas attīstībā lielu ieguldījumu ir devuši arī Līga Streipa, Aija Priedīte, Trevors Fenels u. c.

Kamēr ārpus Latvijas rodas interese par latviešu valodu un tiek rosināta vēlme to apgūt, veidoti mācību līdzekļi un organizēti kursi LATS apguvei, Latvijā turpinās pārkrievošana, un mazinās latviešu valodas lietojums dažādās Latvijas PSR pārvaldes iestādēs. Latvijā palikušajiem ir ļoti maz informācijas par latviešu valodas apguvi ārpus Latvijas. Situācija Latvijā uzlabojas tikai pēc valstiskās neatkarības atgūšanas. Līdz ar to izveidojas situācija, ka LATS metodiskā un pedagoģiskā doma sāk veidoties ārpus Latvijas, jo Latvijā 20. gadsimta otrajā pusē nav vajadzības to veidot.

1.2. LATS apguve ārpus Latvijas

Par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanas tradīcijām atsevišķās augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas var runāt jau no 20. gadsimta 20. gadiem. Sistemātiska latviešu valodas apguve 20. gadsimta 60. un 70. gados sākas vairākās Eiropas augstākās izglītības iestādēs Vācijā un Zviedrijā, taču vislielākā interese par LATS apguvi ir vērojama 20. gadsimta 90. gados pēc LR neatkarības atgūšanas, kad daudzās Eiropas augstskolās tiek izveidotas baltistikas studiju programmas.

Par latviešu valodas nozīmīgumu atzinīgi ir izteikusies franču dzejniece Roze Marija Fransuā. „Kad es sāku mācīties latviešu valodu, man likās, ka tā ir atslēga citām Eiropas valodām. Tādēļ man sagādāja prieku dižā armēņu valodnieka Hvačja Ačarjana teiktais, ka, lai labi saprastu Eiropas valodu struktūru, noteikti jāapgūst kāda baltu mēle. Šī iemesla dēļ būtu vēlams palielināt baltu valodu katedru skaitu Eiropas universitātēs, jo mums jākopj Eiropas daudzvalodība un jāaudzina mūsu pēcteči daudzvalodīgā vidē no agras bērnības.” (Sadovska 2003, 1) Šie vārdi liek apzināties baltu valodu lomu Eiropas daudzo valodu lokā. Turklāt interesi par latviešu valodu izrāda ne tikai Eiropā, bet arī daudzviet citur pasaulē, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV), Japānā un Ķīnā. Tomēr jāuzsver, ka daudzās vietās, kur ir bijušas stipras latviešu valodas kā svešvalodas tradīcijas, tās pamazām zūd vai arī jau ir izzudušas. Tas skaidrojams gan ar studentu skaita samazinājumu, gan ar nepietiekamu finansiālu atbalstu. Nereti vērojama arī nepietiekama ieinteresētība no Latvijas atbildīgo

institūciju puses. Interese par latviešu valodu ir, to pierāda informācija, kas iegūta, veidojot šo disertācijas nodaļu.

Ārpus Latvijas ir daudzas valstis un augstākās izglītības iestādes, kurās iespējams apgūt LATS. Tāpēc promocijas darbā LATS apguve ārpus Latvijas datēta, ņemot vērā ģeogrāfisko principu un nošķirot četras valstu grupas: Ziemeļamerikas, Austrālijas, Āzijas un Eiropas valstis.

1.2.1. LATS apguve Ziemeļamerikā

No visām Ziemeļamerikas valstīm LATS ir mācīta tikai ASV augstākās izglītības iestādēs.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi ASV, izmantoti vairāki uzziņu avoti (Kukainis 1984, 111; Muižniece 1984, 112; Metuzāle-Kangere 2004, 190; Grīnberga 2008, 50; Grīnberga 2013 [prezentācija]; Grīnberga 2014 [intervija]; Muižniece 2016; Smidchens 2018).

Vašingtonas Universitāte Sietlā (turpmāk tekstā – Vašingtonas Universitāte) pašlaik ir vienīgā universitāte ASV, kurā iespējams apgūt latviešu valodu pilna laika Baltijas studiju programmā, taču pagājušā gadsimta 60. un 70. gados latviešu valodu bija iespējams apgūt arī citās ASV universitātēs (sk. 2. tabulu).

2. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs ASV

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas	Piezīmes
Rietummičiganas Universitāte	1966.–1993.	Valodu un lingvistiskā fakultāte Bakalaura studiju programma (BSP) *Latviešu valoda* - Praktiskā latviešu valoda pamata un vidējā līmenī Vēlāk arī: - Latviešu fonoloģija - Ievads valodniecībā - Rakstīšanas kurss - Latviešu literatūra - Latviešu literārās valodas un kultūras attīstība	Fakts, ka latviešu valodas apguve tikusi īstenota pamata un vidējā līmenī, parāda, ka ASV jau pagājušā gadsimta 60., 70. gados bijusi izstrādāta līmeņu sistēma, kas citās augstskolās nav bijusi skaidri definēta.
Kentas Valsts universitāte	No 1977. gada (nav ziņu, kad kursi pārtraukti, bet, visticamāk, tas bijis līdz ar LR neatkarības atgūšanu)	Latviešu valodas studijas noritēja 4 kursos: - Latviešu valodas pamatkurss - Latviešu valodas pamatkurss II - Vidējais latviešu valodas kurss - Vidējais latviešu valodas kurss II Sekmīgi apgūstot šos 4 kursus, tikuši iegūti droši pamati latviešu valodas pētīšanai.	
Vašingtonas Universitāte	1994. – pašlaik	*Baltijas studiju programma* - Praktiskā latviešu valoda Priekšmeti, kurus māca angļu valodā: - Baltijas tautu kultūra - Baltijas vēsture - Baltijas valstis un Skandināvija - Baltija pēc 1991. gada - Latviešu literatūras un kultūras vēsture	Latviešu valoda tiek mācīta 3 gadus, 3. gadā kurss vairāk ir balstīts uz literatūras un kultūras. Pēc 1. gada tiek sasniegts A2 līmenis, pēc 2. gada – B1 vai B2 līmenis atkarībā no ieguldītā darba.
Vašingtonas Universitāte Illinojas Universitāte[18]	1996.–2016.	Baltijas studiju vasaras institūts (*Baltic Studies Summer Institute (BALSSI)*) - Praktiskā latviešu valoda (A1 un A2 līmenī – pēc pieprasījuma[21])	Vasaras kursus finansē ASV universitāšu

[18] University of Illinois at Urbana-Champaign

Indiānas Universitāte Aijovas Universitāte Kalifornijas Universitāte[19] Viskonsīnas Universitāte[20] Pitsburgas Universitāte			konsorcijs, tāpēc kopš dibināšanas 1994. gadā kursi organizēti dažādās universitātēs. Valoda tiek mācīta 8 nedēļas, 4 stundas dienā.

LATS apguves vēsturē svarīgs ir Rietummičiganas Universitātes posms, jo tajā laikā tā ir vienīgā bakalaura līmeņa latviešu valodas studiju programma ārpus Latvijas. Latviešu valodu brauc mācīties gan studenti no daudziem ASV štatiem, gan arī no Kanādas, Anglijas, Zviedrijas, Vācijas, Francijas, Spānijas, Venecuēlas, Brazīlijas un Austrālijas. Divdesmit septiņu gadu laikā, kamēr tiek mācīta latviešu valoda, programmā piedalās vairāk nekā 800 studentu. Sākotnēji, programmas pirmajos gados, tiek mācīts tikai praktiskās latviešu valodas kurss, taču vēlāk programma paplašinās ar iespēju apgūt arī citus latvistikas kursus. Šie fakti parāda, ka pagājušā gadsimta otrajā pusē par latviešu valodu tiek izrādīta liela interese, kas, iespējams, vairumā gadījumu ir saistīta ar t. s. etniskā mantojuma valodas apguvējiem, kuri vēlas apgūt savu senču valodu.

Rietummičiganas Universitātē nav latviešu valodas maģistra studiju programmas (MSP), taču piedāvāta iespēja iegūt maģistra grādu pedagoģijā ar latviešu valodu un / vai lingvistiku kā galveno priekšmetu.

Ir ziņas, ka 20. gadsimta 70.–80. gados latviešu valoda tiek mācīta arī Viskonsīnas Universitātē Medisonā. To dara V. J. Zeps, turklāt iespējams, ka viņš māca ne tikai latviešu valodu, bet arī latgaliešu valodu. Arī Kalifornijas Universitātē Losandželosā neilgu laiku ir tikusi mācīta latviešu valoda, taču vairāk informācijas par to nav izdevies iegūt.

Materiālu atbalstu latviešu valodas un kultūras studijām sniedz trimdas latviešu organizācijas. Kad Latvija atgūst neatkarību un kļūst iespējams latviešu valodu apgūt Latvijas Universitātē vai kādā citā Latvijas augstākās izglītības iestādē, studentu skaits samazinās. Tajā pašā laikā Rietummičiganas Universitātes vadība vēlas likvidēt mazās mācību programmas, jo tām nav pietiekama finansiāla atbalsta no ārpuses. Latviešu organizācijas, sevišķi Amerikas latviešu apvienība, kas līdz tam ir sponsorējusi Rietummičiganas Universitātes latviešu valodas programmu, vēlas līdzekļus novirzīt palīdzībai Latvijā. Līdz ar to sakritības dēļ Rietummičiganas Universitātes latviešu valodas studiju programma 1993. gadā beidz pastāvēt.

---

[21] Parasti tiek organizēts tikai A1 līmenis, bet 2003. – 2004. gadā – gan A1, gan A2 līmenis.

[19] Kalifornijas Universitāte Losandželosā

[20] Viskonsīnas Universitāte Medisonā

Vašingtonas Universitātē studentus interesē ne tikai praktiskās latviešu valodas kurss, bet arī Baltijas tautu vēstures, folkloras un kultūras kursi, kurus studenti var klausīties angliski. Līdz ar to tiek parādīts Latvijas un latviešu kultūras tēls, kas raisa interesi.

Vašingtonas Universitātē var apgūt 50 dažādas svešvalodas, tajā skaitā arī latviešu valodu. Tā kā *Baltijas studiju programma* ir iekļauta Skandināvijas studiju departamentā, Latvija parasti tiek minēta līdzās citām Ziemeļeiropas valstīm. Tomēr jāuzsver, ka Baltijas valstu valodu vidū par latviešu valodu tiek izrādīta vislielākā interese (Grīnberga 2013 [prezentācija]).

Līdz ar Baltijas studiju programmu atklāšanu Vašingtonas Universitātē 1994. gadā tiek izveidots arī Baltijas studiju vasaras institūts, kurā ir iespējams apgūt latviešu, lietuviešu un igauņu valodu. Lai piesaistītu pēc iespējas vairāk interesentu, tiek piedāvāts apgūt visas trīs Baltijas valstu valodas, jo nebūtu iespējams sapulcināt interesentus, piedāvājot tikai latviešu valodas apguvi. Pēdējos divus gadus (2017. un 2018. gadā) interese par latviešu valodu ir samazinājusies, un latviešu valodas kursi Baltijas studiju vasaras institūtā netiek realizēti, turpretī lietuviešu un igauņu valodas apguve notiek katru gadu. Grūti prognozēt, vai 2019. gada vasarā tiks sapulcināts pietiekams skaits interesentu latviešu valodas apguvei, taču, domājams, ka saistībā ar 2018. gada vasarā organizēto LU Latviešu valodas un kultūras vasaras skolu diasporas jauniešiem interese par latviešu valodu varētu palielināties.

1.2.2. LATS apguve Austrālijā

Latviešu valodas apguve 20. gadsimta otrajā pusē tiek organizēta arī trijās augstākās izglītības iestādēs Austrālijā – Dienvidaustrālijas Flindersa universitātē, Adelaides Universitātē un Melburnas Universitātē. Dienvidaustrālijas Flindersa universitātē latviešu valodas apguves stundās galvenā uzmanība tiek pievērsta gramatikas apguvei. Savukārt Melburnas Universitātē studenti var izvēlēties vienu no trim virzieniem: latviešu valodas studijas (atbildīgais – Trevors Fenels), latviešu literatūras studijas (atbildīgais – Kārlis Ābele) un latviešu vēstures studijas (atbildīgais – Edgars Dunsdorfs). Kopumā studijas ilgst 3 gadus. (Fenels 1984, 108–110)

Nav ziņu par latviešu valodas tālāku attīstību Austrālijas augstākās izglītības iestādēs, taču var pieļaut minējumu, ka šis process ir saistāms ar trimdas posmu un, līdzīgi kā ASV, beidzas līdz ar LR neatkarības atgūšanu.

1.2.3. LATS apguve Āzijā

Āzijā LATS tiek apgūta divās valstīs – Ķīnā un Japānā –, turklāt LATS apguve Ķīnā pēdējos gados paplašinās arvien vairāk.

Ķīnā latviešu valodu iespējams apgūt divās augstākās izglītības iestādēs – Pekinas Svešvalodu universitātē un Pekinas Starptautisko studiju universitātē, taču latviešu valodas apguves process abās universitātēs ļoti atšķiras (sk. 3. tabulu).

3. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Ķīnā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas
Pekinas Svešvalodu universitāte	2010. – pašlaik	Praktiskā latviešu valoda un kultūra (izvēles priekšmets)
Pekinas Starptautisko studiju universitāte	2015. – pašlaik	BSP ar latviešu valodu kā pamatpriekšmetu

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Ķīnā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Pošeiko 2012; Pošeiko 2013, 20–23; Kārkliņa 2015, 11; Nikolajeva 2015 [intervija]; Veldruma 2016 [intervija]).

Pekinas Svešvalodu universitātes piedāvājumā ir vairāk nekā 50 dažādu svešvalodu, tostarp arī latviešu valoda. Praktiskā latviešu valoda un kultūra ir izvēles priekšmets, ko var studēt divus semestrus. Nodarbībās kā starpniekvaloda tiek izmantota angļu valoda. Tas nozīmē, ka apgūt latviešu valodu var tikai tie studenti, kam ir angļu valodas zināšanas. Noteikti jāuzsver, ka katrā nodarbībā tiek palielināts latviešu valodas lietojums.

Pekinas Starptautisko studiju universitātē tiek piedāvāta septiņgadīga bakalaura studiju programma ar latviešu valodu kā pamatpriekšmetu. Līdz šim universitātē bijusi iespēja studēt bakalaura studiju programmā ar angļu, franču, vācu, itāļu, spāņu, portugāļu, krievu, japāņu, korejiešu un arābu valodu kā pamatpriekšmetu. No tā var secināt, ka latviešu valoda tiek novērtēta un nākotnē, iespējams, tiks lietota abu valstu savstarpējā sadarbībā.

BSP Pekinas Starptautisko studiju universitātē paredz latviešu valodas studijas gan Pekinā, gan Rīgā. 2017. gadā pēc divu gadu studijām Pekinā ķīniešu studenti ierodas Latvijā, lai vienu gadu mācītos latviešu valodu Rīgas Tehniskajā universitātē. Pagaidām vēl grūti spriest par to, kā šī programma attīstīsies nākotnē, taču izvēlētais latviešu valodas apguves veids (3 gadu studijas Pekinā un 4 gadu studijas Latvijā) liek domāt, ka studenti varētu iegūt ļoti labas latviešu valodas zināšanas.

Japānā 2006. gadā tiek atklāta Latvijas vēstniecība, savukārt 2007. gadā Japānas imperators Akihito ierodas vizītē Latvijā. Šie divi iemesli, kā arī Japānas un Latvijas savstarpējie sakari veicina japāņu interesi par Latviju un latviešu valodu. Līdz ar to līdztekus

populārajām svešvalodām, kuras var apgūt Japānā, tiek piedāvāti arī latviešu valodas kursi, lai gan latviešu valoda Japānā uzskatāma par retu svešvalodu. Lieli nopelni latviešu valodas un Latvijas tēla popularizēšanai Japānā ir valodniekam D. Horiguči, kurš ne tikai ir mācījis latviešu valodu japāņiem, bet arī nodarbojas ar latviešu valodas pētniecību. Lai gan Latvija un latviešu valoda Japānā ir salīdzinoši maz pazīstama, D. Horiguči uzsver, ka valodas apguve plašākā sociālā kontekstā ir sociāli nozīmīga iezīme un ieguvums, jo valodas apguvēji ārpus nodarbībām apzināti vai neapzināti informē apkārtējos par Latviju (Horiguči 2010, 33). Iespējas apgūt LATS Japānā atspoguļotas 4. tabulā.

4. tabula. LATS apguve Japānā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**	**Piezīmes**
Tokijas Svešvalodu universitāte	2007. – 2012.	Vasaras skola (10 dienas) - Praktiskā latviešu valoda	Kad D. Horiguči pabeidz savas doktorantūras studijas šajā universitātē, kursi tiek pārtraukti.
Latvijas vēstniecība Japānā	2007. – pašlaik	Praktiskā latviešu valoda	
Latvijas goda konsulāts Osakā	2008. – pašlaik	Praktiskā latviešu valoda	
Higašikavas pilsētas dome (Hokaido salā)[22]	2010. – 2016.	Praktiskā latviešu valoda JET programma (*The Japan teaching and exchange program*) Ēdienu gatavošanas nodarbības, kurās tiek apgūta konkrēta latviešu valodas leksika.	Starp Higašikavu un Rūjienu notiek apmaiņas braucieni, tiek izdotas grāmatas un rīkoti pasākumi.
Japāņu koris *Gaisma*	2009. – pašlaik	Apgūst latviešu kora dziesmas, kas tiek vārdu pa vārdam tulkotas japāņu valodā.	

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Japānā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Horiguči 2010, 28–37; Horiguchi 2013 [prezentācija]; Horiguchi 2014; Horiguči 2015 [intervija]; Krumins 2016; Ūdre 2016; Horiguchi 2018; Volkova 2018).

Vienīgā augstākās izglītības iestāde Japānā, kurā ir bijusi iespēja apgūt latviešu valodu, ir Tokijas Svešvalodu universitāte, kurā vairākus gadus organizēti intensīvie latviešu valodas kursi. Latviešu valodu iespējams apgūt arī dažādās citās institūcijās, kas norādītas 4. tabulā. Japāņu vēlmi apgūt latviešu valodu nosaka gan profesionāli, akadēmiski un zinātniski mērķi, gan arī personiski iemesli. Valodas apguvēju grupā ir gan studenti, gan dažādu profesiju pārstāvji (tulkotāji, uzņēmēji, veterinārārsti), gan arī koristi u. c.

Pēdējos gados Latvijas vārds Japānā ir kļuvis daudz atpazīstamāks. Agrāk Latvija saistīta ar krievu valodu un kultūru, jo japāņiem ir grūti identificēt Latviju kā savrupu būtību. Tāpēc galvenais jautājums parasti ir – kam blakus tā atrodas. Pateicoties Japānā dzīvojošo latviešu centīgajam darbam Latvijas tēla veidošanā un latviešu valodas popularizēšanā, pašlaik Latvijas tēls tiek saistīts ar dizainu, arhitektūru, ēdieniem un īpaši – ar mūziku. Japāņi

[22] Higašikava ir Rūjienas sadraudzības pilsēta no 2008. gada.

izrāda lielu interesi arī par senlatviešu mitoloģiju, jo tā sasaucas ar japāņu tradicionālajiem ticējumiem.

Japānas ziemeļu pilsētā Higašikavā tiek regulāri organizētas latviešu ēdienu gatavošanas nodarbības, kas vienmēr ir labi apmeklētas, līdz ar to tiek pievērsta uzmanība konkrētai latviešu valodas leksikas grupai, lai gan apzināta valodas apguve šajās nodarbībās nenotiek. Higašikavā tiek rīkoti arī koncerti un dažādi pasākumi bērniem, tādējādi iepazīstinot vietējos iedzīvotājus ar latviešu kultūru un tradīcijām un parādot Latvijas tēlu.

Liela nozīmē ir latviešiem, kas iepazīstina ar Latviju tik eksotiskas vietas kā, piemēram, Japāna, turklāt ne vienmēr tas notiek ar valodas mācīšanu. Bieži vien tie ir kultūras pasākumi, kas rosina interesi par Latviju un arī latviešu valodu.

Latviešu valodas sakarā noteikti ir jāpiemin arī japāņu koris *Gaisma,* kas jau ir piedalījies latviešu dziesmu un deju svētkos un plāno to darīt arī 2018. gadā. Kora dalībnieki ar latviešu valodu saskaras, dziedot dziesmas, jo D. Horiguči tulko katru dziesmu gan kopumā, gan vārdu pa vārdam. Tas tiek darīts ar nolūku, lai kora dalībnieki ne tikai saprastu visu dziesmu saturu, bet arī izdziedātu katra vārda jēgu. Ļoti daudz tiek strādāts arī pie vārdu izrunas. Tiesa gan, kā atzīst D. Horiguči, koristi nesaprot locījumus vai citas latviešu valodas gramatiskās formas, jo tulkojumā tās netiek skaidrotas (Horiguchi 2018).

1.2.4. LATS apguve Eiropā

Eiropa ir visplašākais reģions, kurā iespējams apgūt LATS. Tas ir saprotams, jo arī Latvija ir viena no Eiropas valstīm. LATS ir tikusi apgūta Austrijā, Čehijā, Francijā, Gruzijā, Igaunijā, Krievijā, Lietuvā, Norvēģijā, Polijā, Somijā, Šveicē, Ukrainā, Ungārijā, Vācijā un Zviedrijā. Noteikti jāuzsver, ka, skatoties ģeogrāfiski, Krieviju, Gruziju un Ukrainu var pieskaitīt tiklab pie Eiropas, kā pie Āzijas, taču pēc LATS mācīšanas tradīcijām šīs valstis labāk iederas Eiropas kontekstā.

Austrijā, Vīnes Universitātē, Skandināvistikas studiju departamentā praktiskā latviešu valoda ir tikusi mācīta īsu laiku – 2008. gadā, kad to kā brīvās izvēles priekšmetu vēlējušies apgūt dažādu filoloģijas programmu studenti (Laiveniece 2016 [intervija]). Tomēr Latviešu valodas aģentūras veidotajā pētījumā norādīts, ka latviešu valoda Vīnes Universitātē tikusi apgūta arī 2010., 2011. un 2012. gadā (Lapinska 2016, 160–161). Pētījuma laikā nav izdevies iegūt vairāk informācijas.

Čehijā ir senas un Eiropas mērogā nozīmīgas baltistikas tradīcijas. Par to liecina fakts, ka Prāgas Kārļa universitātē Baltu valodas studijas un pētniecība aizsākas jau

1923. gadā ar letonista Jozefa Zubatija darbību, kurš nodibina pirmo baltu valodu lektorātu. Šo lektorātu vada arī latviešu valodniece Anna Ābele, kas no 1923. līdz 1924. gadam māca latviešu valodu. Šīs senās tradīcijas tiek attīstītas arī mūsdienās, kā liecina 5. tabulā apkopotā informācija.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Čehijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Šalme 2008, 28–29; Gintere 2009, 9; Štoll 2014; Ante 2015 [intervija]; Štoll 2015; Štolls 2015 [intervija]).

5. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Čehijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**	**Piezīmes**
Kārļa Universitāte[23]	1990. – pašlaik	*Austrumeiropas studijas* BSP (latviešu valoda kā galvenā valoda) - Praktiskā latviešu valoda 6 līmeņos - Latviešu valodas sinhroniskā struktūra 2 līmeņos - Latviešu tekstu lasījumi un analīze - Latviešu tekstu rakstīšana MSP (latviešu valoda kā galvenā valoda) - Latviešu valodas attīstība un vēsturiskā gramatika - Latviešu valodas funkcionālā stilistika un frazeoloģija - Latviešu tekstu stilistiskā analīze - Latviešu zinātnisko un mākslinieciskо tekstu tulkošana - Latviešu gramatikas struktūras aktuālie jautājumi 2 līmeņos	Programmā ir arī citi kursi, kas saistīti ar valodniecību.
Masarika Universitāte	1999. – pašlaik (ar pārtraukumiem)	*Baltistika* BSP (latviešu valoda kā galvenā valoda) - Praktiskā latviešu valoda 5 līmeņos - Latviešu valoda: lasījumi 3 līmeņos - Latviešu valoda: sistēmas izklāsts 3 līmeņos - Latviešu valoda: vingrinājumi 5 līmeņos MSP (latviešu valoda kā galvenā valoda) - Latviešu valodas sistēma 2 līmeņos - Latviešu valoda: tulkošanas vingrinājumi - Latviešu valoda: praktiskais kurss 4 līmeņos - Latviešu valoda: sarunvaloda 4 līmeņos	Programmā ir arī citi kursi, kas saistīti ar valodniecību, vēsturi, kultūru un literatūru.

No 20. gadsimta 90. gadiem latviešu valodu, literatūru, kultūru un vēsturi Čehijā var apgūt Kārļa Universitātē un Masarika Universitātē (Brno) gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā, izvēloties latviešu valodu kā galveno valodu. Lai gan abas universitātes savstarpēji sadarbojas un apmainās ar docētājiem, letonikas institucionālais statuss un mācību programmas abās universitātēs atšķiras.

Latviešu valoda Kārļa Universitātē tiek mācīta no 1990. gada, kad latviešu valoda ir patstāvīga specialitāte. Tagad letonika tiek pasniegta Slāvistikas un Austrumeiropas institūtā studiju programmā *Austrumeiropas studijas* (latviešu, lietuviešu, krievu un ukraiņu valodas un literatūras studijas), un tā turpina galvenokārt profesora Radegasta Paroleka nodibināto literārās baltistikas un literatūras tulkošanas tradīciju. Šīs programmas vadītājs Pāvels Štolls atceras, kā izveidota letonika Prāgā: „Tagad mēs esam iekļauti Austrumeiropas studiju

[23] Agrāk Prāgas Kārļa universitāte.

programmā, bet manā laikā (es biju viens no pirmajiem studentiem 1990. gadā) mums bija tikai latviešu valoda. Tas pat nav veselīgi, jo mums bija tikai 1 vai 2 pasniedzēji, un es esmu daudz apmierinātāks, ka tagad programma ir plašāka. [..] Tas bija pateicoties profesoram Parolekam, toreiz bija revolūcijas gadi, un iespējams bija pilnīgi viss. Pirmajā kursā es biju neoficiāli, un otrajā jau uzreiz mani pieņēma oficiāli. Uz lietuviešu valodu mani pieņēma uz trešo kursu uzreiz. Tagad tas vairs nebūtu iespējams. Zelta 90. gadi..." (Štolls 2015 [intervija])

Kārļa Universitātē programmā *Austrumeiropas studijas,* izvēloties latviešu valodu kā galveno valodu vai arī otro valodu, iespējams studēt bakalaura un maģistra studiju programmā. Interesanta ir situācija doktora studiju programmā: Kārļa Universitātē nav akreditēta speciālā baltistikas programma, taču universitātes doktoranti ir rakstījuši savas latviešu valodas disertācijas citās programmās. Pāvels Štolls uzsver: „Mēs šos doktorantus skaitām pie sevis, jo viņi ir mūsu absolventi, kas turpina savas latviešu valodas tēmas citās programmās." (Štoll 2015) Šī informācija liecina par to, ka Čehijā ir interese par latviešu valodu arī visaugstākā līmeņa studiju programmās un studenti atrod veidus, kā īstenot savas zinātniskās intereses par latviešu valodu. Tas savukārt liek aizdomāties, vai nebūtu vērts akreditēt arī baltistikas doktora studiju programmu, sadarbojoties ar Masarika Universitāti.

Čehiem ir interesanta pieredze latviešu valodas mācīšanā. Sākumā tiek īstenots speciāls gramatikas kurss, kurā studenti apgūst visu latviešu valodas gramatisko sistēmu pamatlīmenī, un, sākot no 2. kursa, tiek īstenotas praktiskās latviešu valodas nodarbības, kuras agrāk vadījusi Sarma Gintere, tagad – Kristīne Ante. Tas nozīmē, ka praktiski valoda tiek mācīta tad, kad studenti jau ir apguvuši visu valodas gramatisko sistēmu. Tas dod labus rezultātus. No 2. kursa tiek padziļināts arī gramatikas kurss, savukārt 3. kursā tiek runāts par latviešu gramatiku latviešu valodā, tādējādi studenti apgūst terminus latviešu valodā. P. Štolls uzsver: „Tas, protams, nav pārāk praktiski dzīvei, bet mūsu valsts eksāmenos viņi runā par gramatiku latviski, tā ka viņiem katrā kursā ir cits gramatikas līmenis. Pamatlīmenis, tad mans čehu un pēc tam Kristīnes latviešu variants." (Štolls 2015 [intervija])

Par šīs sistēmas pamatīgumu liecina arī Sarmas Ginteres pieredze, kura dalās atmiņās par laiku, kad tikko ieradusies Prāgā un pirmo reizi satikusi savus studentus, kas jau dažus semestrus mācījusies latviešu valodu pie P. Štolla. „Šajā skaistajā pilsētā [Prāgā – I. L.] ierados pirms nepilna gada un mani sagaidīja latviski runājoši čechu studenti. [..] Ikdienā lietoju gandrīz tikai latviešu valodu. Mans darbs Prāgas Kārļa universitātes Baltistikas nodaļā nodrošināja šo latvisko vidi – ar saviem studentiem runāju latviski. Tas jau arī nemaz nebija

grūti, jo čechiski neprotu. Taču pārsteidza, ka arī studenti ar mani runāja latviski! Un ne tikai semināros un sarunu stundās, bet arī starpbrīdī, pilsētā, metro, krodziņā. Tā bija ne tikai apmainīšanās īsām frāzēm, bet arī spraigas sarunas par dzīvē ievērojamiem un ne tik ievērojamiem notikumiem. Sarunas mijās ar smiekliem, tika iestarpināti joki, arī latviešu valodā! Man noteikti pietrūks piektā kursa studentu, kuri bija ļoti labi sagatavoti, tā ka man atlika tikai pieslīpēt negludumus.[24]" (Gintere 2009, 9)

Masarika Universitātē tiek uzsvērta lingvistika un indoeiropeistika. Tur ir strukturālisma tradīcijas. Universitātē ir arī studiju programma *Baltistika*, kurā iekļautas ne tikai baltu, bet arī igauņu un somu valodas, vēstures, literatūras un kultūras studijas. Šajā programmā ir iespējams izvēlēties arī latviešu valodu kā profilējošo valodu un studēt to gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā, taču diemžēl tas netiek īstenots, jo trūkst finansēta latviešu valodas lektora. Neskatoties uz grūto finansiālo situāciju, latviešu valodu var izvēlēties kā fakultatīvo kursu gan baltistikas studiju virziena studenti, gan arī citu specialitāšu studenti. Grūtās finansiālās situācijas dēļ latviešu valodas kursi ne vienmēr tiek īstenoti, lai gan studenti par to izrāda interesi.

Latviešu valodu kā svešvalodu var apgūt arī **Francijā** – Nacionālajā Austrumu valodu un civilizāciju institūtā (INALCO) Parīzē. Institūts piedāvā latviešu valodas, kultūras un vēstures apguves iespējas. Šajā institūtā latviešu valodu var apgūt gan bakalaura, gan maģistra līmenī. Studentu motivācija ir gan personīga, gan profesionāla. (Lescinska 2018; Silvestrova 2018) Pētījuma laikā nav izdevies iegūt vairāk informācijas.

Arī **Gruzijā**, Tbilisi Universitātē, ir tikusi mācīta latviešu valoda (Sproģis 2000; Jakobidze 2016). Interesentu nav bijis daudz, tāpēc ar gruzīnu studentiem strādāts individuāli. Latviešu valodas mācīšana notikusi pēc intensīvas programmas. Studenti trīs mēnešu garumā katru dienu mācījušies latviešu valodu un pēc tam devušies praktizēt latviešu valodu uz Latvijas laukiem. Šī mēnesi ilgā prakse ļāvusi studentiem pārvarēt biklumu un jau brīvāk runāt latviski. Vēlāk studenti pievērsušies latviešu rakstnieku darbu tulkošanai.

Nav izdevies iegūt vairāk informācijas par LATS apguves procesu Gruzijā. Zināms viens fakts – latviešu valodu mācījis profesors Ušangs Sahlthucišvili (*Ushang Sahlthucishvili*). Iespējams, latviešu valodas studijas pārtrauktas pēc viņa nāves.

Igaunijā latviešu valodas apguve aktualizējas 20. gadsimta 90. gadu beigās. Latvijas kaimiņvalstī Igaunijā vēsturiski ir divas universitātes, kurās tikuši piedāvāti praktiskie latviešu valodas kursi – Tallinas Universitāte un Tartu Universitāte (sk. 6. tabulu).

[24] Citātā saglabāta Sarmas Ginteres lietotā ortogrāfija.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Igaunijā, izmatoti vairāki uzziņas avoti (Šalme 2008, 13–14; Zagorska 2014 [intervija]; Lapinska 2016; Meristo 2016; Zagorska 2016).

6. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Igaunijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**	**Piezīmes**
Tartu Universitāte	1997. – pašlaik (ar pārtraukumiem)	Baltijas reģiona valodu nodaļa - Praktiskā latviešu valoda (ar igauņu kā starpniekvalodu) - Praktiskā latviešu valoda (ar angļu kā starpniekvalodu) - Latviešu literatūras kurss - Latvijas un Lietuvas kultūras un vēstures kurss (igauņu valodā) - Latvijas, Lietuvas un Igaunijas kultūras un vēstures kurss (angļu valodā) Izvēles modulis *Baltijas valstu kultūra un sabiedrība* (ar iespēju izvēlēties Latviju kā galveno virzienu) - Baltijas valstis un valodas: izcelsmes, attīstības vēsture un mūsdienas - Latvijas un Lietuvas kultūra un sabiedrība - Latvijas vēsture - Latviešu valoda (3 līmeņos) - Latviešu valodas gramatika un tulkošana - Latviešu literatūra un kino	Visi ir brīvās izvēles kursi
Tallinas Universitāte	2009. – 2015.	Valodu centrs - Praktiskā latviešu valoda (brīvās izvēles priekšmets)	

Tallinas Universitātē latviešu valoda kā brīvās izvēles priekšmets mācīta tikai dažus gadus. Pēc reformām Tallinas Universitātē tiek mācītas tikai tās svešvalodas, kas ir obligātas kādā konkrētā mācību programmā. Latviešu valoda šajā kategorijā neietilpst, un finansiāli universitāte nevar atļauties mācīt citas svešvalodas, tostarp latviešu valodu. Tallinas Universitātes vadība gan cer, ka kādu dienu situācija varētu uzlaboties un izdotos no jauna piedāvāt praktiskās latviešu valodas kursu, taču neredz tam īstenojumu tuvākajā nākotnē. Šajā gadījumā svarīgāks ir valodu statuss pasaules valodu reitingā, nevis ģeogrāfiskais novietojums.

Citāda ir situācija Tartu Universitātē, kur bez praktiskās latviešu valodas tiek piedāvāti arī citi brīvās izvēles kursi, kā arī modulis *Baltijas valstu kultūra un sabiedrība* ar iespēju izvēlēties Latviju kā galveno virzienu.

Arī Tartu Universitātē iezīmējas problēma, ar kuru vairāk vai mazāk saskaras vairākas universitātes, proti, studentu skaita samazināšanās. Lai piesaistītu pēc iespējas vairāk studentu, kuri vēlētos apgūt latviešu valodu, no 2016. gada septembra tiek piedāvāts arī praktiskās latviešu valodas kurss studentiem ar angļu valodas zināšanām, jo pirms tam latviešu valodu apgūt bijusi iespēja tikai tiem studentiem, kas prot igauņu valodu. Arī par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas kultūras un vēstures kursu, kas tiek īstenots angļu valodā, studenti izrāda lielāku interesi nekā par Latvijas un Lietuvas vēstures un kultūras kursu, kas tiek īstenots igauņu valodā. Līdz ar to redzams, ka Tartu Universitāte pielāgojas pārmaiņām, kas iezīmē apmaiņas studentu interesi par Baltijas valstīm un latviešu valodu.

Nav datu par igauņu interesi apgūt latviešu valodu neformālajos kursos vai pašmācībā, taču var pieļaut minējumu, ka šī interese nav liela. Šādu minējumu ļauj izdarīt fakts, ka Tartu ir mēģināts atvērt kursus privātajās universitātēs, taču diemžēl šī iecere nav īstenojusies, jo nav bijis pietiekami daudz interesentu. Citāda ir situācija dvīņu pilsētās Valkā un Valgā, kas ir Latvijas un Igaunijas robežpilsētas. Latvijas-Igaunijas institūts piedāvā gan latviešu, gan igauņu valodas kursus.

Latviešu valodu **Krievijā** var apgūt divās augstākās izglītības iestādēs, taču tradīcijām bagātāka ir Sanktpēterburgas Valsts universitāte, kurā ir arī plašākas latviešu valodas apguves iespējas (sk. 7. tabulu).

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Krievijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Programma 2001; Андронов 2002, 657–661; Programma 2005a; Andronova 2008, 62–64; Šalme 2008, 14–16; Programma 2010; Daugaviete 2014 [intervija]; Daugavet 2017; Polkovņikova 2017; Saukāne 2017).

7. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Krievijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**
Sanktpēterburgas Valsts Universitāte	1999. – 2004.	Filoloģijas fakultāte, Vispārīgās valodniecības katedra. Specializācija *Baltistika* - Praktiskā latviešu valoda - Teorētiskās un sastatāmās gramatikas, dialoktoloģijas un valodas vēstures kursi
	2004. – pašlaik	MSP *Baltistika* (latviešu valoda kā pirmā baltu valoda) - Latviešu valoda (fonētika, morfoloģija, sintakse, leksika) - Latviešu valoda (sarunvalodas kurss) - Latviešu valodas kultūra - Latviešu valodas vēsture un tekstu lasīšana
	2006. – pašlaik	BSP Latviešu valoda un literatūra - Praktiskā latviešu valoda - Latviešu valodas vēsture - Latviešu valodas dialektoloģija - Latviešu valodas teorētiskā gramatika - Latviešu literatūras un folkloras vēsture
		Latviešu valoda kā brīvās izvēles priekšmets
Maskavas Valsts Universitāte	2008. – pašlaik	Baltistikas centrs - Praktiskā latviešu valoda (brīvās izvēles kurss)
	2010. – 2015.	Studiju programma *Krievu valoda un literatūra un svešvaloda (latviešu valoda)* - Praktiskā latviešu valoda, pievēršot uzmanību, lai tiktu attīstītas visas četras valodas lietojuma prasmes Mācoties valodu, tiek apgūti arī Latvijas vēstures, ģeogrāfijas un kultūras fakti.
	2006. – pašlaik	MSP *Krievu filoloģija* - Latviešu valoda kā otrā svešvaloda (brīvās izvēles kurss)
	2006. – pašlaik (piedāvājumā ir, bet netiek realizēta)	Romānistikas un ģermānistikas nodaļa - Latviešu valoda kā pirmā svešvaloda (brīvās izvēles kurss)

Baltistikas pētījumiem Sanktpēterburgas Valsts Universitātē ir senas tradīcijas, jo baltu valodas ir bijušas daudzu universitātes profesoru uzmanības lokā. Sanktpēterburgā ir darbojušies arī vairāki latviešu valodnieki: Anna Ābele, Pēteris Šmits un Jānis Endzelīns. Latviešu valoda Sanktpēterburgas Valsts Universitātē ir mācīta jau 20. gadsimta sākumā, 20. gadsimta 30. gados un neilgu laiku pēc Otrā pasaules kara. Pēc Baltijas valstu neatkarības

atgūšanas aktuāls ir uzdevums sagatavot Krievijā pašiem savus jaunos speciālistus baltistikā. 1999. gadā Filoloģijas fakultātes Vispārīgās valodniecības katedrā tiek izveidota baltistikas specializācija, kas ir paredzēta vecāko kursu studentiem. Tādā veidā tiek sagatavoti docētāji un radīts pamats, lai 2004. gadā atklātu maģistra studiju programmu *Baltistika*, kurā vienu no baltu valodām iespējams izvēlēties kā galveno valodu. No 2005. gada ir iespējams studēt arī bakalaura studiju programmā *Latviešu valoda un literatūra*.

Līdzīgi kā Prāgas Kārļa universitātē, arī Sanktpēterburgas Valsts Universitātē nav baltu valodām paredzētas doktora studiju programmas, taču ja kāds vēlas rakstīt promocijas darbu par tēmu, kas saistīta ar baltu valodām, to var darīt Vispārīgās valodniecības katedrā.

Gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā obligāta ir vasaras prakse Latvijā. Bakalaura studiju programmā paredzēta prakse pēc otrā studiju gada un dialektoloģijas ekspedīcija pēc trešā studiju gada. Maģistra studiju programmā prakse ir plānota pēc otrā studiju gada. Prakses galvenais mērķis ir adaptēties valodas vidē, kas ir ļoti svarīgi, lai tiktu attīstīta runāšanas prasme. Prakses laikā tiek organizētas praktiskās latviešu valodas nodarbības un lekcijas par aktuāliem baltistikas jautājumiem. Tāpat studentiem ir iespēja apmeklēt muzejus, teātrus, zinātniski pētnieciskās institūcijas, kā arī doties ekskursijās. Ļoti nozīmīgas ir dialektoloģijas un folkloras ekspedīcijas. Everita Andronova uzsver, ka prakses lielākais ieguvums ir novērtēt savas latviešu valodas zināšanas valodas vidē, kā arī iepazīt vietas un reālijas, par kurām runāts nodarbību laikā (Andronova 2008, 64).

Katru gadu Sanktpēterburgas Valsts Universitātē tiek organizēts arī latviešu valodas fakultatīvais kurss. Bieži vien to izvēlas krievu studenti no Latvijas, kas ir studējuši Sanktpēterburgā, bet tagad vēlas atgriezties Latvijā. Līdz ar to viņu mērķis ir uzlabot savas latviešu valodas zināšanas un rakstītprasmi.

Latviešu valodu Krievijā ir iespējams studēt arī Maskavas Valsts Universitātē (MVU), kurā praktiskā latviešu valoda tikusi piedāvāta kā brīvās izvēles kurss. Jaunākie dati liecina, ka praktiskā latviešu valoda tiek piedāvāta ne tikai kā brīvās izvēles kurss jebkuras MVU fakultātes studentam, bet arī kā pirmā un otrā svešvaloda topošajiem filologiem. Romānistikas un ģemānistikas nodaļā, kur latviešu valoda tiek piedāvāta kā pirmā svešvaloda, mazās intereses dēļ grupu nav iespējams izveidot.

No 2010. gada līdz 2015. gadam MVU tiek realizēta arī studiju programma *Krievu valoda un literatūra un svešvaloda (latviešu valoda)*. Studentu uzņemšana šajā programmā pārtraukta pēc Krievijas Federācijas Izglītības ministrijas ieteikuma augstskolās mācīt tikai

t. s. lielās valodas. Līdz ar to tagad ir iespējams studēt programmā *Krievu valoda un literatūra (angļu, franču, vācu)*.

Senas latviešu valodas mācīšanas tradīcijas ir arī **Lietuvā** (sk. 8. tabulu). Vītauta Dižā universitātē (tolaik Lietuvas Universitātē) latviešu valoda ir mācīta kopš 1922. gada, jo baltu valodām tolaik pievērsta liela uzmanība. Nav gan skaidrs, kādi mācību līdzekļi tikuši izmantoti latviešu valodas apguvē, jo pirmā lietuviešiem paredzētā mācību grāmata iznāk tikai 1969. gadā. Salīdzinoši agri, 20. gadsimta 40., 50. gados, latviešu valodas apguve sākusies arī Šauļu Universitātē (tolaik Šauļu skolotāju institūtā) un Viļņas Izglītības zinātņu universitātē (tolaik Viļņas Pedagoģiskajā institūtā), kur latviešu valodu apguvuši topošie skolotāji. Viļņas Universitātē un Klaipēdas Universitātē latviešu valodas apguve sākusies tikai pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas, kad izveidotas bakalaura un maģistra studiju programmas lietuviešu filoloģijā.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Lietuvā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Kvašīte 2003, 197–199; Šalme 2008, 10–13; Kvašīte 2009, 61–64; Kvašīte 2013, 56–57; Vaisvalavičiene 2014 [intervija]; Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]; Butkus 2015 [intervija]; Kiseliunaite 2015; Kvasyte 2015; Markevičienė 2016; Sausverde 2016; Žilinskaitė 2016; Arbidāne 2017; Kiseliunaite 2018; Kļavinska 2018; Žilinskaitė 2018).

8. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Lietuvā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas	Piezīmes
Šauļu Universitāte (agrāk Šauļu skolotāju institūts un Šauļu pedagoģiskais institūts)	1948. – 1997. (ar pārtraukumiem)	Programma *Latviešu valodas un literatūras skolotājs* - Praktiskā latviešu valoda - Latviešu literatūra	
	1992. – 2011. (ar dažādām izmaiņām par konkrētā kursa statusu)	BSP *Lietuviešu filoloģija* - Latviešu valoda (obligāts 3. kursa studentiem) - Latviešu valoda un literatūra (no 2002. gada obligāts kurss) - Latviešu literārās pasakas (1999. – 2001. izvēles priekšmets) - Kultūras dzīve Latvijā (2000. – 2002. izvēles priekšmets)	
	2007. – pašlaik (ar pārtraukumiem)	MSP *Lietuviešu valodniecība* - Sastatāmā lietuviešu un latviešu valodniecība (izvēles priekšmets)	
	1992. – pašlaik	Latviešu valodas pamati (izvēles kurss jebkuram Šauļu Universitātes studentam)	
Trešā mūža universitāte Šauļos[25]	2002. – 2003.	Praktiskā latviešu valoda	
Viļņas Izglītības zinātņu universitāte[26]	1951. – 2012.	BSP skolotājiem - Praktiskā latviešu valoda	
Vītauta Dižā universitāte	1990[27]. – pašlaik	Studiju programma Lietuviešu filoloģija - Praktiskā latviešu valoda (obligāts kurss)	Vairs netiek realizēta
		Latviešu valoda (brīvās izvēles kurss)	Latviešu valoda ir iekļauta reto

[25] Tā gan nav izglītības iestāde, tā ir nevalstiska organizācija.

[26] Agrāk Viļņas Pedagoģiskā universitāte, pirms tam Viļņas Pedagoģiskais institūts.

[27] Latviešu valoda Vītauta Dižā universitātē tikusi mācīta jau no 1922. gada, taču nav saglabājušās liecības par šo laiku.

			valodu sarakstā
Klaipēdas Universitāte	1991. – 2012.	BSP *Lietuviešu filoloģija un latviešu valoda* - Praktiskā latviešu valoda	Studentu skaita samazinājuma dēļ programma slēgta
	1991. – pašlaik	MSP Valodniecība - Praktiskā latviešu valoda (obligāts kurss) - Baltu onomastika - Salīdzināmā baltu gramatika	
	1991. – 2003.	Latviešu valoda (izvēles kurss jebkuram Klaipēdas Universitātes BSP studentam)	
Viļņas Universitāte	1999. – pašlaik	BSP *Lietuviešu valoda un svešvaloda* (izvēloties latviešu valodu kā obligāto svešvalodu - Praktiskā latviešu valoda - Citi priekšmeti, kas saistīti ar letoniku	
	2003. – 2008.	MSP *Teorētiskā valodniecība* ar latviešu valodniecības priekšmetiem - Praktiskā latviešu valoda - Citi priekšmeti, kas saistīti ar letoniku	Šobrīd ir tikai 2 MSP – *Vispārīgā valodniecība* un *Lietišķā valodniecība*. Tajās nav ne latviešu valoda, ne arī citi ar letoniku saistīti priekšmeti.
	Līdz 2011.	Latviešu valoda neklātienes studentiem (12 kontaktstundas)	Kurss netiek realizēts, jo neklātienes studenti vairs netiek uzņemti.
	Nav ziņu	Praktiskā latviešu valoda (brīvās izvēles kurss jebkuram Viļņas Universitātes studentam)	Kursu var izvēlēties 4 semestrus pēc kārtas, bet parasti studentiem nav tik daudz kredītpunktu, lai to mācītos 4 semestrus, tāpēc kurss tiek īstenots 1 vai 2 semestrus.
	2015. – pašlaik	Latviešu valoda (maksas kurss)	Var izvēlēties jebkurš Viļņas Universitātes students, kuram vairs nav brīvu kredītpunktu.

Izvērtējot situāciju Lietuvā, jāsecina, ka no piecām universitātēm, kurās varēja apgūt latviešu valodu, pašlaik tas ir iespējams vairs tikai 4 universitātēs. Vislabākā situācija šobrīd ir Viļņas Universitātē, kurā latviešu valoda ir obligāts studiju priekšmets bakalaura studiju programmā. Viļņas Universitātē var izvēlēties latviešu valodu arī kā brīvās izvēles priekšmetu, turklāt to var darīt gan bez maksas, ja studenta rīcībā ir brīvi kredītpunkti, gan arī par maksu. Tas nozīmē, ka students no jebkuras fakultātes, kuram vairs nav brīvu kredītpunktu, var izvēlēties latviešu valodu Filoloģijas fakultātē un studēt to par maksu.

Latviešu valoda ir obligāta arī Klaipēdas Universitātes maģistra studiju programmā *Valodniecība*, turklāt šajā programmā tiek piedāvāti arī kursi *Baltu onomastika* un *Salīdzināmā baltu gramatika*. Tā kā kursa nosaukums ir *Salīdzināmā baltu gramatika*, tas nozīmē, ka kursā ir iekļauta arī latviešu valoda, līdz ar to var secināt, ka latviešu valodas zināšanas ir nepieciešamas pētniecībai.

Šauļu Universitātē un Vītauta Dižā universitātē latviešu valoda tiek piedāvāta kā brīvās izvēles kurss, kas ne vienmēr tiek realizēts studentu skaita samazināšanās dēļ. Līdz ar to senās latviešu valodas mācīšanas tradīcijas, kas atsevišķās Lietuvas universitātēs iedibinātas jau 20. gadsimta pirmajā pusē, mūsdienās ir gandrīz zudušas.

Saistībā ar latviešu valodas apguvi Lietuvā noteikti jāmin arī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas un Utenas Lietišķo zinātņu universitātes starpaugstskolu studiju programma *Viesmīlības vadība*, kas tiek īstenota angļu valodā. Programma paredz studijas gan Latvijā, gan Lietuvā, līdz ar to latviešu studentiem obligāti jāapgūst lietuviešu valodas pamati, savukārt lietuviešu studentiem – latviešu valodas pamati. Tā kā šī ir salīdzinoši jauna studiju programma (akreditēta 2014. gadā, un pirmais gads bijis projekta gads), turklāt programmā latviešu studenti piesakās vairāk nekā lietuviešu studenti, ir grūti spriest par kādām LATS apguves tradīcijām šajā sakarā. Ir zināms tikai tas, ka Utenas Lietišķo zinātņu universitātes studenti, kas plāno braukt uz Rēzekni, latviešu valodu, visticamāk, apgūs kopā ar apmaiņas programmas studentiem Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā. Iespējams, ja interese par šo studiju programmu palielināsies, nākotnē varētu tikt organizēts atsevišķs latviešu valodas kurss šīs programmas lietuviešu puses studentiem.

Norvēģijā vēsturiski ir 2 universitātes, kurās bijis iespējams apgūt LATS (sk. 9. tabulu).

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Norvēģijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Bergs-Olsens 2007 [intervija]; Šiliņa 2007 [intervija]; Žīgure 2014, 38; Seržants 2016 [intervija]).

9. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Norvēģijā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas
Oslo Universitāte	1991. – 1999.	Humanitārā fakultāte, Austrumeiropas un orientālo studiju nodaļa - Praktiskā latviešu valoda (2 līmeņos) - Latviešu literatūra (kurss īstenots latviešu valodā)
Bergenas Universitāte	2009. vai 2010[28].	Praktiskā latviešu valoda

Interese par Latviju un latviešu valodu Norvēģijā palielinās pēc politiskajiem notikumiem Latvijā 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Tajā laikā uz Latvijas Universitātes Svešvalodu fakultāti iepazīšanās vizītē ierodas studentu grupa no Oslo Universitātes, kas piedalās LU organizētajos latviešu valodas kursos.

[28] Nav precīzi zināms, kurā tieši gadā sākusies latviešu valodas apguve.

Latviešu valodu akadēmiskā līmenī bijis iespējams mācīties Oslo Universitātē. Lai gan universitātē ir senas baltu un slāvu pētniecības tradīcijas, latviešu valoda ir mācīta tikai nepilnus 10 gadus.

Par baltu valodu popularizēšanu un mācīšanas procesu šajā laikā Oslo Universitātē rūpējas Terje Matiasens. Pēc viņa nāves 1999. gadā baltu valodas universitātē vairs netiek mācītas, uzsverot, ka šāds lēmums ir īslaicīgs, lai gan interese par baltu valodām un studentu skaits nav mazinājies. Baltu valodu apguvi Oslo Universitātē cenšas atjaunot Sturla Bergs-Olsens (*Sturla Berg-Olsen*), kurš ir viens no tiem, kas ir beiguši latviešu valodas studijas Oslo Universitātē. Pēc reformām Oslo Universitātē 2005. gadā tiek sašķelts Austrumeiropas un orientālo studiju institūts, tā vietā izveidojot jaunus institūtus. Universitātē mainās studiju finansējuma modelis. Mazo valodu studiju programmas ar vienu lektoru neatjauno, uzskatot tās par nerentablām un dzīvotnespējīgām.

Latviešu valodas studijas Oslo Universitātē notiek intensīvi un pēc 3 gadiem ir iespēja nokārtot augstākā līmeņa eksāmenu latviešu valodā, tas nozīmē, ka studentiem ir jāiegūst ļoti labas latviešu valodas zināšanas, lai spētu lasīt latviešu oriģināliteratūru. Nodarbībās tiek dots priekšstats par oriģināldarbu, kā arī kopsavilkums par leksiku, izlaižot vai pārfrāzējot vecvārdus.

Studentu motivācija apgūt latviešu valodu ir ļoti dažāda. Daudzus interesē Latvijā notiekošie procesi un iespēja šeit mācīties vai darboties kādā sabiedriskā jomā. Būdami nelielas tautas pārstāvji, norvēģi uzskata, ka valodas apgūšana ir viens no nosacījumiem, lai iepazītu kādu jaunu zemi un kultūru. Dažiem studentiem ir ģimeniskas saites ar Latviju. Ir arī tādi studenti, kuriem ir vajadzīgi papildu kredītpunkti. Salīdzinoši daudz ir tādu studentu, kuriem latviešu valoda noder tālākajā profesionālajā darbībā, piemēram, Rihards Bērugs[29], Merete Kvernrēda (*Merethe Kvernrod*)[30], Turgrims Espulīns Junsons (*Torgrim Espolin Johnson*)[31], Snorre Karkonens Svensons (*Snorre Karkkonen Svensson*)[32].

Neilgu laiku ir bijusi iespēja latviešu valodu apgūt arī Bergenas Universitātē, taču nav izdevies iegūt vairāk informācijas par to.

---

[29] Pirmais Ziemeļvalstu informācijas biroja Rīgā vadītājs; bijušais Vidzemes Augstskolas prorektors.

[30] Tulkotāja, kādu laiku darbojusies Latvijā.

[31] Tulkotājs, tulkojis lietišķos tekstus norvēģu un latviešu valodā.

[32] Strādājis par lektoru Latvijas Kultūras akadēmijā un Latvijas Universitātē.

Polijā pašlaik ir divas augstākās izglītības iestādes, kur iespējams apgūt latviešu valodu – Varšavā un Poznaņā, turklāt Poznaņā interese par latviešu valodu ir agrāk nekā Varšavā (sk. 10. tabulu).

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Polijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Šalme 2008, 26–28; Navicka 2009, 201–206; Gžibovska 2014 [intervija]; Naua 2014 [intervija]; Grzybowska 2015 [prezentācija]; Navicka 2016; Grzybowska 2017; Holvoet 2017; Grzybowska 2018).

10. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Polijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**	**Piezīmes**
Poznaņas Adama Mickeviča universitāte	1989. – 2003.	Studiju programma *Lietuviešu filoloģija* - Praktiskā latviešu valoda	
	1999. – 2003.	Studiju programma *Etnolingvistika* (ar latviešu valodas specialitāti) - Praktiskā latviešu valoda - Latvijas vēsture un kultūra	
	2003. – pašlaik	BSP un MSP *Baltu filoloģija* (ar specializāciju latviešu filoloģijā) - Praktiskā latviešu valoda (1.–4. kurss) - Baltu valodu vēsturiskā gramatika - Baltu valodu aprakstošā gramatika - Tulkošanas teorija un prakse - Latviešu literatūras vēsture	
		BSP un MSP *Baltu filoloģija* (ar specializāciju lietuviešu filoloģijā) - Praktiskā latviešu valoda (3.–4. kurss)	Obligāts studiju priekšmets
Varšavas Universitāte	1990. – pašlaik	BSP *Lituānistika un letonika* (izvēloties valodniecības vai literatūras virzienu) - Latviešu valoda (līdz B2 līmenim) - Latviešu teksti - Baltu valodu vēsture - Latviešu valodas kultūras saknes - Citi priekšmeti, kas saistīti ar Baltijas un baltu valodu literatūru, vēsturi un kultūru MSP *Lituānistika un letonika* (izvēloties valodniecības vai literatūras virzienu) - Latviešu valoda (no B2 līdz C1 līmenim) - Tulkošana (latviešu-poļu, poļu-latviešu valodā) - Aprakstošā latviešu valodas gramatika	

Poznaņas Adama Mickeviča universitātē latviešu valodu sāk mācīt 20. gadsimta 80. gadu beigās studiju programmas *Lietuviešu filoloģija* studentiem. Taču interese par latviešu valodu Poznaņas Universitātē rodas jau daudz agrāk, jo no 20. gadsimta 50. gadiem universitātē strādā profesors Staņislavs Francišeks Kolbuševskis, kurš savus pētījumus veltī latviešu valodai un dialektoloģijai, kā arī tulko latviešu literatūru. Dažus gadus pēc Latvijas neatkarības atgūšanas tiek atvērta studiju programma *Etnolingvistika* ar iespēju specializēties latviešu valodā. No 2003. gada studentiem ir iespēja studēt programmā *Baltu filoloģija* un izvēlēties specializēties latviešu filoloģijā – tas ir ļoti svarīgs fakts LATS apguves vēstures attīstībā. Noteikti jāuzsver, ka ideja par latviešu valodas mācīšanu poļu studentiem un latviešu filoloģijas dibināšana īstenota, pateicoties poļu studentu interesei par Latviju un latviešu valodu, kā arī universitātes profesoru entuziasmam un pašaizliedzīgajam darbam.

Arī Poznaņā ir vērojams studentu skaita samazinājums, lai gan latviešu valoda tiek aktīvi reklamēta gan sociālajās vietnēs, gan Zinātnieku nakts pasākumos, gan arī konferencēs. Pagaidām Poznaņas Adama Mickeviča universitātē latviešu valoda kā brīvās izvēles priekšmets netiek piedāvāta, taču ja situācija pasliktināsies un latviešu filoloģijas specializācijā studentu skaits nebūs pietiekams, latviešu valoda tiks piedāvāta kā brīvās izvēles priekšmets.

Varšavas Universitātē Baltu filoloģijas katedra ir dibināta 1990. gadā. Pašlaik latviešu valodu ir iespējams studēt gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā *Lituānistika un letonika*, izvēloties valodniecības vai literatūras virzienu. Latviešu valodu iespējams apgūt līdz C1 līmenim. Varšavas Universitātē filoloģiju izvēlas studēt jaunieši, kas interesējas par mazu tautu valodām, kā arī Lietuvas un Latvijas teritorijā dzīvojošie poļi.

Atšķirībā no citām universitātēm, kurās tiek piedāvāts latviešu valodas kā brīvās izvēles kurss, ko parasti izvēlas diezgan daudz interesentu, abās Polijas universitātēs šāda prakse nav guvusi popularitāti. Varšavas Universitātē Vispārīgās valodniecības un baltistikas katedrā pirms aptuveni 10 gadiem piedāvāts latviešu valodas kurss, uz kuru varējuši pieteikties ne tikai Varšavas Universitātes studenti, bet arī jebkurš interesents. Tā kā valodas apguvēju skaits grupā bijis salīdzinoši mazs (5–6 cilvēki), projekts nav atzīts par finansiāli izdevīgu, un kursi īstenoti tikai vienu gadu. Pašlaik latviešu valodu kā brīvās izvēles kursu piedāvā Varšavas Universitātes Austrumeiropas studiju nodaļa, taču studentu mazās ieinteresētības dēļ tas tiek organizēts reti.

Somijā ir diezgan liela interese par latviešu valodu. Akadēmiskajā līmenī to ir bijis iespējams apgūt divās augstākās izglītības iestādēs un regulāri arī Rozentāla biedrības organizētajos kursos, kā arī Tamperes tautas augstskolā. Nav izdevies iegūt pilnīgu informāciju par latviešu valodas apguvi Abo Akadēmijā, zināms tikai fakts, ka kursi tikuši organizēti vairāku semestru garumā (sk. 11. tabulu).

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Somijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Balode 2006, 18–19; Balode 2008, 112–113; Šalme 2008, 16; Balode 2015 [intervija]; Jäntti 2016; Jäntti 2018; Vaba 2018).

11. tabula. LATS apguve Somijā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas	Piezīmes
Helsinku Universitāte	1991. – pašlaik	Specialitāte *Baltu valodas un kultūras* - Praktiskā latviešu valoda 3 līmeņos - Baltu valodniecības vēsture - Aizguvumi no baltu valodām - Latvijas kultūra un vēsture (lekcijas latviešu vai somu valodā)	Grupā ir gan tie, kam latviešu valoda ir obligāts studiju priekšmets, gan arī tie, kas to apgūst kā brīvās izvēles priekšmetu.
Abo Akadēmija (Turku pilsētas zviedrvalodīgā	Nav ziņu	Praktiskā latviešu valoda	

universitāte)			
Tamperes tautas augstskola	1997. – 2015.	Praktiskā latviešu valoda	Kursu dalībnieki lielākoties ir Rozentāla biedrības locekļi, kas dzīvo Tamperē un pilsētas tuvākajā apkārtnē.
Rozentāla biedrība (Somijas-Latvijas sadraudzības biedrība)	1998. – pašlaik	Praktiskā latviešu valoda	

Interese par latviešu valodu Somijā ir saistīta galvenokārt ar vēsturiskajiem notikumiem Baltijas valstīs. Pēc LR neatkarības atgūšanas somu interese par Latvijas vēsturi, kā arī latviešu valodu un kultūru pakāpeniski pieaug.

Par to liecina arī Rozentāla biedrības organizētie latviešu valodas kursi, kas notiek katru gadu no 1998. gada, turklāt lektore no Rozentāla biedrības brauc arī uz Lahti pilsētu, lai mācītu interesentiem latviešu valodu.

Iemesli, kāpēc iedzīvotāji Somijā vēlas apgūt latviešu valodu, ir dažādi. Helsinku Universitātē tikai dažiem studentiem ir filoloģiskas intereses un zinātniski mērķi. Daudzi vēlas kļūt par tulkiem un tulkotājiem, tāpēc izvēlas praktiskās latviešu valodas kursu. Tomēr ļoti daudzus valodas apguvējus ne tikai Helsinku Universitātē, bet arī Rozentāla biedrībā apgūt latviešu valodu mudina personīgi iemesli, proti, ģimenes saites vai arī darbavietas saistība ar Latviju. Ir arī valodas apguvēji, kurus interesē Latvija un latviešu kultūra. Viņi ir bijuši Latvijā un bieži vēlas tur atgriezties, tāpēc grib apgūt latviešu valodu, lai spētu vismaz nedaudz komunicēt latviešu valodā.

Rozentāla biedrībā ir organizēti kursi grupai, kas saistīta ar baznīcu draudzēm Latvijā, humanitārās un materiālās palīdzības sniegšanu Latvijas bērnunamiem un veco ļaužu aprūpes namiem laukos. Noteikti jāuzsver, ka šie interesenti apgūst latviešu valodu vidēji 2–3 gadus, pieļaujot, ka tādējādi tiek sasniegtas labākas latviešu valodas zināšanas.

Helsinku Universitātē vēl ir iespēja apgūt latviešu valodu, taču nav zināms, kas notiks ar baltu valodām turpmāk, jo universitātei tiek samazināts finansējums, tāpēc gandrīz visu Helsinku Universistātē piedāvāto apgūstamo valodu skaits tiek samazināts, tā vietā atverot jaunas programmas – arābu, turku un somāliešu valodu un kultūru. Var secināt, ka šīs izmaiņas ir saistītas ar šī brīža politisko situāciju pasaulē.

Baltu valodām Helsinku Universitātē ir reto valodu statuss, līdz ar to tās finansē Somijas Izglītības ministrija. Šis fakts nosaka to, ka baltu valodas Helsinku Universitātē, iespējams, varēs turpināt apgūt. Taču nākotnē varētu izveidoties situācija, ka universitātē ir studenti, kas vēlas apgūt latviešu valodu, taču nav iespējas viņus mācīt.

Šveice ir viena no tām valstīm Eiropā, kur latviešu valodu nav bijis iespējams apgūt augstākās izglītības iestādēs. Iespējams, baltistika ir bijusi Bernes Universitātē, taču nav izdevies iegūt apstiprinājumu šai informācijai. Tomēr latviešu valoda neakadēmiskā līmenī tiek mācīta gan Cīrihē, gan Bāzelē, gan Bernē.

Latviešu valodu Šveicē var apgūt valodas un kultūras skolā *Auseklis* (Cīrihē), kas dibināta 2008. gada septembrī. Lai gan šī skola būtu pieskaitāma t. s. diasporas skoliņām, kuru mērķis ir mācīt latviešu bērniem un bērniem no jauktām ģimenēm latviešu valodu, interesi par latviešu valodu izrāda arī liels skaits pieaugušo valodas apguvēju, tāpēc valodas un kultūras skolā *Auseklis* latviešu valoda tiek mācīta ne tikai bērniem, bet tiek arī organizēti kursi un privātstundas pieaugušajiem dažādos līmeņos.

Latviešu valodas un kultūras skolas *Auseklis* vadītāja un arī latviešu valodas skolotāja Ilze Šordereta norāda, ka jaunākajam latviešu valodas apguvējam ir 18 gadu, savukārt vecākajam – 75 gadi. Iemesli, kāpēc cittautieši Šveicē izvēlas apgūt latviešu valodu, ir ļoti dažādi. Visbiežākais iemesls ir privātā dzīve, jo Šveicē ir liels jaukto ģimeņu skaits (aptuveni 50 %), tāpēc interesenti izvēlas apgūt latviešu valodu, lai saprastu savus līdzcilvēkus. Otrs biežākais iemesls ir uzņēmējdarbība, starpvalstu attiecības vai darbs, kas saistīts ar Latviju, līdz ar to latviešu valodu bieži vien apgūst uzņēmēji, kas sadarbojas ar Baltijas valstīm, tostarp ar Latviju. Nākamais iemesls ir simpātijas pret Latvijas valsti. Vēl viens iemesls, kas mudina interesentus Šveicē apgūt latviešu valodu, ir saistīts ar kultūru. „Cilvēks piedalās kādā kultūras vai literatūras projektā Latvijā, vai šis projekts ir tieši saistīts ar Latviju, tāpēc uzmeklē mūs. Kā piemēru varu minēt lieliskus aktierus Niklasu Kortu no Vācijas un Sabīni Timoteo no Šveices. Niklass mācījās pie mums latviešu valodu, vēl nezinādams, vai filmā „Das Blaue vom Himmel", kurā viņš tēlo latvieti Juri, viņam būs jārunā latviski vai ne. Pie mums viņš arī ieguvis ieskatu latviešu kultūrā, vēsturē, kā arī jaunus kontaktus Latvijā. Līdzīgi kā Niklass, arī Sabīne pie mums apguva latviešu valodu, lai savas iegūtās zināšanas izmantotu spēlfilmā „Melānijas hronika". Sabīne tajā tēlo uz Sibīriju izsūtīto latviešu rakstnieci Melāniju Vanagu. Arī citu veidu kultūras projektos iesaistīti ļaudis mācījušies pie mums latviešu valodu. Tā ir valodas apguve ilgākā laikā vai vienkārši konsultācija valodas īpatnību izzināšanā, kas palīdzētu katram savā veidā. Citam interesē latviešu valodas izruna, citam – rakstība, citam – dialektu atšķirības." (Šordereta 2013)

Nereti valodas apguvējus mudina filoloģiskas intereses, proti, latviešu valodu apgūt vēlas studenti no Cīrihes, Bāzeles vai Bernes Universitātes. „Dažam tas ir nepieciešams pirms apmaiņas studiju gada Latvijā, citam – lai iedziļinātos valodnieciskos jautājumos, piemēram,

par divvalodību Latvijā. Cits jau nedaudz runā krieviski, bet vēlas apgūt latviešu valodas pamatus ar mērķi valodnieciski pētīt šo divu valodu atšķirības.” (Šordereta 2013)

Uz latviešu valodas un kultūras skolu *Auseklis* nāk arī t. s. etniskās valodas mantotāji, kuriem pašiem vai arī viņu ģimenes locekļiem ir latviešu saknes. „Viņiem ir interese gan apgūt latviešu valodu, gan vēlēšanās prast tulkot rakstītu tekstu, gan interese par Latvijas vēstures jautājumiem.” (Šordereta 2013)

Latviešu valodas un kultūras skolā ir ne tikai valodu kursi, bet arī īpašs kultūras kurss. „Redzot, ka interese ir ne tikai par latviešu valodu, bet arī par Latviju kā valsti, ar 2010. gadu regulāri piedāvājam īpašo viena vakara kultūras kursu, kurā Latviju var iepazīt no dažādām pusēm. Pēc šī kursa apmeklējuma cilvēki dodas ceļojumā uz Latviju. Sanāk, ka mēs esam tāds kā tilts uz Latviju, caur kuru viņi iziet, lai pēc tam darbotos patstāvīgi, izzinot latviešu valodu, kultūru, mentalitāti, tradīcijas, līdzības un atšķirības ar savu kultūru. Mūsu skolā viņi rod priekšstatu. Pēc tam viņi veido paši savu saikni ar Latviju un apgūst pieredzi. Citreiz gadās, ka pēc kultūras kursa apmeklējuma cilvēkiem rodas interese dziļāk apgūt latviešu valodu un viņi pierakstās skolā uz latviešu valodas kursiem. Nākamais šādā veidā izveidojies latviešu valodas kurss cittautiešiem sācies Bāzelē.” (Šordereta 2013)

Līdz ar to var secināt, ka Šveicē par latviešu valodu tiek izrādīta diezgan liela interese.

Ukrainā ir samērā jaunas LATS apguves tradīcijas. Latviešu valodu iespējams apgūt gan kā otro svešvalodu, gan arī kā brīvās izvēles kursu, kuru parasti izvēlas diezgan daudz interesentu (sk. 12. tabulu).

Lai uzzinātu par LATS apguves iespējām Ukrainā, veikta sarakste ar Juriju Sadlovski (*Юрій Садловський*) (Садловський 2018).

12. tabula. LATS apguve Ukrainā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas
Ivana Franko Ļvovas Nacionālā universitāte	2010. – pašlaik	Baltistikas centrs - Latviešu valoda kā otrā svešvaloda - Latviešu valoda (brīvās izvēles kurss)

Latviešu valodu parasti apgūst topošie filologi, kā arī studenti no citām Ivana Franko Ļvovas Nacionālās universitātes fakultātēm. 2017. gadā bijis mēģinājums izveidot arī citus kursus, kas saistīti ar latvistiku un baltistiku, taču tas nav realizējies.

Ungārijā no 20. gadsimta 90. gadu sākuma latviešu valodu ir bijis iespējams apgūt divās augstākās izglītības iestādēs – Budapeštas Etveša Lorānda universitātē, kā arī Rietumungārijas Universitātē. Pašlaik apgūt latviešu valodu iespējams tikai Budapeštā (sk. 13. tabulu).

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Ungārijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Šalme 2008, 29–30; Ģībiete 2014a, 22; Ģībiete 2014b, 22; Ģībiete 2014c, 22; Gaitniece 2016 [intervija]; Petkevičius 2017; Lapinska 2018).

13. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Ungārijā

Augstākās izglītības iestāde	Laika periods	Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas
Rietumungārijas Universitāte (kādreizējā Dāniela Beržeņi Sombathejas augstskola)	1992. – 2013.	Urālistikas katedra - Praktiskā latviešu valoda (brīvās izvēles priekšmets)
Budapeštas Etveša Lorānda Universitāte	1993. – pašlaik	Humanitāro zinātņu fakultātes slāvu un baltu filoloģijas institūts - Praktiskā latviešu valoda

Lai gan latviešu un lietuviešu valoda Ungārijā tiek mācīta no 20. gadsimta 90. gadiem, interese par baltistiku ir jau agrāk. 20. gadsimta 60. un 70. gados Ungārijas zinātnieks Endre Botjārs (*Endre Botjár*) sāk interesēties par baltu tautu kultūru un pētīt to. E. Botjārs patstāvīgi iemācās latviešu un lietuviešu valodu un lasa baltu literatūru oriģinālvalodā. Viņš arī tulko daiļliteratūru un kļūst par atzītu literatūras un baltistikas ekspertu Ungārijā. 1997. gadā tiek izdota viņa monogrāfija *Ievads baltistikā* (Botjár 1997). Tādējādi ungāru lasītāji pirmo reizi tiek iepazīstināti ar Baltijas valstīm, to vēsturi, kultūru un valodu. Šis darbs ir tulkots arī angliski (Botjár 1999), ir iecere to tulkot arī latviešu valodā. Latvistikai svarīgi ir arī E. Botjāra raksti par latviešu literatūru, bibliogrāfiskas piezīmes par rakstniekiem dažās Ungārijas un Rietumvalstu literārajās enciklopēdijās. E. Botjārs ir sarakstījis arī grāmatu *Eiropas nolaupīšana* (Botjár 1989), kas vēstī par Baltijas valstu neatkarības periodu. E. Botjāra darbība veicina ungāru interesi par Baltijas valstīm un liek pamatus lituānistikas un latvistikas studijām divās Ungārijas universitātēs.

Latviešu folkloru Ungārijā ir popularizējis Vilmošs Voigts (*Vilmos Voigt*). Latvistikai ir svarīgi viņa raksti par baltu mitoloģiju, folkloru un ungāru valodā tulkotā latviešu pasaku grāmata *Laima un divas mātes* (Voigt 1972). Jau pirms LR neatkarības atgūšanas ungāri tiek iepazīstināti ar latviešu folkloru, un tādējādi tiek radīta interese par Latviju un latviešu valodu.

Lai gan pirms 20. gadsimta 90. gadiem latviešu valoda Ungārijā netiek mācīta, par Latviju, tās vēsturi, literatūru un kultūru tiek stāstīts daudz. Pēc LR neatkarības atjaunošanas ungāru interese par Baltijas valstīm, tostarp Latviju, un latviešu valodu palielinās vēl vairāk, un tiek rasta iespēja studēt baltu valodas.

Latviešu valoda Rietumungārijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Urālistikas katedrā tiek mācīta no 1992. gada. Katedras studiju piedāvājumā līdz tam bijušas tikai somugru valodas. Lai gan latviešu valoda neietilpst somugru valodu saimē, tā tiek iekļauta

studiju piedāvājumā. Tas notiek pēc tam, kad Urālistikas katedras vadītājs Jānošs Pustai neilgi pirms LR neatkarības atgūšanas pirmo reizi viesojas Latvijā. J. Pustai skaidro, ka vēlējies dažādot studiju piedāvājumu, lai piesaistītu pēc iespējas vairāk studentu, tāpēc apgūstamo valodu sarakstā tiek piedāvāta arī latviešu valoda (Ģībiete 2014a, 22). Pirmā latviešu valodas lektore Sombathejā ir žurnāliste Laima Žihare, vēlāk – valodniece Daina Nītiņa un pēcāk arī Lāsma Ģībiete.

2013. gadā Urālistikas katedra tiek slēgta, līdz ar to pašlaik Rietumungārijas Universitātē vairs nav iespējas apgūt latviešu valodu. Noteikti jāuzsver, ka līdz katedras slēgšanai latviešu valodu ir iespējams apgūt arī tālmācībā, lai piesaistītu pēc iespējas vairāk studentu. Rietumungārijas Universitātes e-studijās tiek izveidots 10 nodarbību kurss, kas atbilst A1 līmenim. Katra nodarbība tiek veltīta atsevišķam tematam, piemeklējot atbilstošu leksiku un gramatikas tēmu, kā arī vingrinājumus. Viss mācību materiāls, tostarp arī leksisko vienību saraksts un gramatikas izklāsts, studentiem ir pieejams vācu un angļu valodā. Līdz ar to arī apmaiņas studentiem tolaik ir iespēja šo kursu izvēlēties.

Budapeštas Etveša Lorānda universitātē vēl joprojām ir iespējams apgūt latviešu valodu. Latviešu valodu Budapeštā mācās gan akadēmiskiem un pētnieciskiem nolūkiem, gan dažreiz arī profesionālajām vajadzībām. Nākotnē universitātei varētu izveidoties arī sadarbība ar Latviešu valodas aģentūru.

Ričards Petkēvičs (*Ričardas Petkevičius*) uzsver, ka 20. gadsimta 90. gadi latvistikai Ungārijā ir zelta laiki – gan lektoru, gan latviešu valodas mācību līdzekļu izdošanas ziņā (Petkevičius 2017). Turklāt vēl joprojām Latvija un latviešu valoda Ungārijā tiek popularizēta, rīkojot dažādas konferences un pasākumus, tulkojot latviešu literatūru u. c. Jāuzsver, ka tulkošanas darbus veic arī centīgākie studenti. Pēdējos gados tiek veidotas *Latviešu valodas burtnīcas* (2016. gadā tiek sagatavota *Ziemassvētku burtnīca*, un 2017. gada pavasarī – *Lieldienu burtnīca*). Burtnīcās iekļauti materiāli par svētkiem un latviešu dzejoļi, kurus studenti tulkojuši no latviešu valodas ungāru valodā. Noteikti jāpiemin arī fakts, ka Ungārijā ir populāras Imanta Ziedoņa *Krāsainās pasakas*, kuras tiek iekļautas Ungārijas skolu mācību līdzekļos (Petkevičius 2017).

Lietuviešu valodas apguves tradīcijas Ungārijā ir spēcīgākas nekā latviešu valodas apguves tradīcijas. Taču R. Petkēvičs uzsver, ka īpaši pēdējā laikā Ungārijas jauniešiem ir interese par Latviju un latviešu valodu (Petkevičius 2017).

Vērtējot vēsturiskā kontekstā, **Vācija** Eiropas valstu vidū ir izrādījusi vislielāko interesi par baltistiku, tostarp arī latviešu valodu un tās pētniecību. Ar baltistiku saistītas

studiju programmas ir īstenotas astoņās dažādās Vācijas universitātēs (sk. 14. tabulu). Tomēr jāuzsver, ka ne visās universitātēs tiek īstenots praktiskās latviešu valodas kurss. Piemēram, Frīdriha Aleksandra Erlangenes-Nirnbergas Universitātē un Ķelnes Universitātē praktiskās latviešu valodas kurss netiek piedāvāts, jo studentiem iestājoties jau ir jāzina latviešu valoda, lai spētu to izmantot dažādu valodu salīdzināšanā, studējot vispārīgo valodniecību. Turklāt šajā gadījumā nav jābūt attīstītām aktīvajām latviešu valodas zināšanām, proti, runātprasmei un klausīšanās prasmei, jo galvenā uzmanība tiek pievērsta gramatikas jautājumiem un sintaktisko jautājumu izpratnei.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Vācijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Grasis 1984, 106; Šalme 2008, 18–26; Huelmane, Šalme 2009, 47–50; Huelmann 2015; Hilmane 2016 [intervija]; Seržants 2016 [intervija]; Trupa 2016; Balles 2017; Laiveniece 2017, 83–87; Gelumbeckaite 2018; Kessler 2018; Lapinska 2018).

14. tabula. LATS apguve augstākās izglītības iestādēs Vācijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**	**Piezīmes**
Frīdriha Vilhelma Reinas Universitāte Bonnā (Bonnas Universitāte)	1959. – 2006.	Baltitiskas lektorāts - Praktiskā latviešu valoda dažādos līmeņos - Konversācijas vingrinājumi latviešu valodā - Ievads senprūšu valodā Pēc vajadzības arī citi kursi: - Latgaliešu valoda - Veclatviešu rakstu valoda - Kontrastīvā lietuviešu-latviešu gramatika - Seno latviešu teksti un latviešu literatūras pirmavoti - Latviešu valoda padomju okupācijas iespaidā - Citi kursi, kas saistīti ar latviešu literatūru, folkloru, kultūru, reliģiju un ģeogrāfiju	Baltistikas lektorāts slēgts saistībā ar reformām Bonnas Universitātē. Baltu valodas Bonnas Universitātē ir fakultatīvais priekšmets.
Vestfāles Vilhelma Universitāte Minsterē (Minsteres Universitāte)	1968. – 1993.	Slāvu valodu nodaļa, Baltu filoloģijas apakšnodaļa - Praktiskā latviešu valoda	
	1993. – 2005.	Starpdisciplināro Baltijas studiju institūts MSP *Baltu filoloģija* - Praktiskā latviešu valoda - Latviešu un lietuviešu valodas tekstu lasīšana	
	2006. – 2012.	BSP *Reģionālās Austrumeiropas un Viduseiropas studijas* - Praktiskā latviešu valoda - Latviešu literatūra un kultūra	
	Līdz 2017.	Starpdisciplināro Baltijas studiju institūts - Praktiskā latviešu valoda (brīvās izvēles kurss)	
Johanesa Gūtenberga Maincas Universitāte (Maincas Universitāte)	1993. – pašlaik	BSP *Lingvistika* - Praktiskā latviešu valoda (2 semestri) Topošajiem filologiem obligāts, citiem brīvās izvēles kurss	Universitātes politika nosaka, ka programmas studentiem obligāti jāapgūst divas svešvalodas, kas nav tradicionālās skolu valodas (resp. angļu, franču, spāņu), tāpēc studentiem ir iespēja izvēlēties starp japāņu, norvēģu, somu, latviešu, lietuviešu u. c. valodām.
Greifsvaldes Ernsta-Morica-Arnta Universitāte (Greifsvaldes Universitāte)	1994. – 2004.	MA (vispārējais akadēmiskais grāds humanitāro zinātņu jomā) - Praktiskā latviešu un lietuviešu valoda, kā arī senprūšu valoda	

	2004. – 2011.	BSP ar iespēju izvēlēties baltistiku kā vienu no studiju priekšmetiem un tādējādi apgūt latviešu vai lietuviešu valodu.	Baltistikas institūts piedāvā apgūt latviešu valodu līdz B2 līmenim.
		Praktiskā latviešu valoda kā brīvās izvēles priekšmets jebkuras fakultātes studentam.	
		MSP *Baltijas reģionālās studijas*	Trūkst sadarbības ar Latviju.
	2014. – pašlaik	Humanitāro zinātņu MSP *Language Diversity* ar iespēju izvēlēties baltistiku kā galveno priekšmetu, tādējādi apgūstot abas baltu valodas.	
		Praktiskā latviešu valoda kā brīvās izvēles priekšmets	Var izvēlēties arī apmaiņas studenti.
Berlīnes Vilhelma Humbolta Universitāte	2001. – 2006. (nav ziņu par situāciju šobrīd)	Vācu valodas un lingvistikas insitūts - Praktiskā latviešu valoda (obligāts kurss, studējot vēsturisko valodniecību) - Latviešu sarunvalodas kurss	
Johana Volfganga Gētes Universitāte Frankfurtē pie Mainas (Frankfurtes Universitāte)	2005. – pašlaik	Programma *Baltistika* - Ievads baltu valodās - Baltu valodu vēsture - Baltu valodu vēsturiskā gramatika - Lietuviešu valoda	Praktiskās latviešu valodas kurss netiek piedāvāts.
	2016. – pašlaik	Praktiskā latviešu valoda	Pagaidām eksperiments.
Ķelnes Universitāte	Līdz 2008. (ar pārtraukumiem) Nav ziņu, kad latviešu valodu sākts mācīt	Humanitārās fakultātes valodniecības institūts - Praktiskās latviešu valodas kurss kā palīglīdzeklis valodu salīdzināšanā	
Frīdriha Aleksandra Erlangenes-Nirnbergas Universitātes sastatāmās indoģermāņu valodniecības institūts	Nav ziņu	Baltijas reģiona studijas, kurās baltistika tiek piedāvāta kā blakus priekšmets.	Iestājoties interesentiem jau ir jābūt latviešu un lietuviešu valodas zināšanām.

Vācijas universitātēs praktiskās latviešu valodas kurss galvenokārt ir īstenots baltistikas vai indoģermāņu valodniecības studiju kontekstā, un šajās studiju programmās studējošajiem tas parasti ir obligāts studiju priekšmets. Studējot baltistiku, studentiem nereti tiek dota iespēja izvēlēties starp latviešu un lietuviešu valodu.

Praktiskā latviešu valoda Vācijas universitātēs tiek piedāvāta arī kā brīvās izvēles kurss, un to var apgūt jebkuras fakultātes students. To var izvēlēties arī konkrētajā universitātē studējošie apmaiņas studenti. Motivācija latviešu valodas apguvei ir dažāda – gan personiski iemesli, gan interese par Latviju un latviešu valodu, gan arī iespēja doties apmaiņas programmā vai praksē uz Latviju.

Vairākās Vācijas universitātēs ir pārtrauktas baltistikas studiju programmas un līdz ar to arī iespējas apgūt praktisko latviešu valodu. Tas ir saistīts galvenokārt ar reformām konkrētajā universitātē. Taču atsevišķos gadījumos tas ir saistīts arī ar nepietiekamu Latvijas atbildīgo institūciju iesaistīšanos studiju programmas attīstībā. Piemēram, Greifsvaldes Universitātē maģistra studiju programmā *Baltijas reģionālās studijas* bijusi ļoti aktīva sadarbība ar Viļņas Universitāti, kas ļāvusi šīs programmas studentiem pabeigt savas studijas Viļņas Universitātē. Taču šajā programmā, kas būtībā ir apmaiņas programma, trūcis atbilstošas sadarbības ar Latviju.

Jāuzsver gan, ka ne vienmēr no Latvijas atbildīgo institūciju puses vērojama nepietiekama iesaistīšanās. Pateicoties Latviešu valodas aģentūras piešķirtajam finansējumam, Frankfurtes Universitātē 2017. gadā tiek īstenots praktiskās latviešu valodas kurss un baltu valodu vēstures kurss. Iespēja piedāvāt Frankfurtē intensīvās latviešu valodas kursu ir, sadarbojoties ar Kārļa Universitāti, kas sūta latviešu valodas lektoru uz Frankfurti. Tiesa gan, nodarbībās vairāk uzmanības tiek pievērsts latviešu valodas gramatikai, nevis sarunvalodai, jo studenti ir valodnieki, kuriem sākotnēji jāapgūst valodas gramatiskā sistēma. Pagaidām šis projekts ir vērtējams kā eksperiments, taču universitātē ir aktīva lietuviešu valodas lektore, kas nākotnē vēlas izveidot stabilu baltistikas studiju programmu. Jāuzsver, ka lietuviešu valodas apguvei Frankfurtē tiek atvēlēts daudz vairāk stundu, turklāt var īstenot arī speckursus saistībā ar lietuviešu valodu. Tas ir iespējams ar Lietuvas valdības finansēto pilna laika lektoru Frankfurtē. Lai attīstītu stabilu baltistikas studiju programmu, būtu vajadzīgs arī pilna laika lektors no Latvijas.

Vērtējot interesi par baltu valodām Vācijas universitātēs vēsturiskā kontekstā, jāuzsver, ka iespēja studēt baltistiku atsevišķās universitātēs ir jau 20. gadsimta 50. un 60. gados. Dažās universistātēs ar baltistiku saistītas studiju programmas ir izveidotas 20. gadsimta 90. gados pēc LR neatkarības atgūšanas, kad daudzviet pasaulē palielinās interese par Latviju. To pierāda arī fakts, ka no 1998. līdz 2006. gadam Greifsvaldē regulāri tiek organizēta jauno baltistu vasaras skola. Šajā sakarā noteikti jāmin arī Baltijas valstu valodu intensīvie kursi, kurus no 1988. līdz 2005. gadam organizē Vācijā (Bonnā) un visās trijās Baltijas valstīs. Kursi paredz valodas apguves sākumposmu Vācijā un šī kursa turpinājumu attiecīgajā Baltijas valstī. Šie kursi ir ļoti nozīmīgi Latvijai, jo tie ļauj pirmo reizi ieviest intensīvus LATS apguves kursus, pārdomājot mācīšanas metodiku un izstrādājot atbilstošus mācību materiālus. Šāds kurss vērtējams kā unikāls fakts gan pieredzes, gan organizācijas ziņā LATS metodikas attīstībā.

Apkopojot informāciju, jāsecina, ka Vācijas augstākās izglītības iestādēs latviešu valodas apguvei ne vienmēr ir praktisks mērķis. Lingvistus visvairāk interesē latviešu valodas gramatika un sintaktiskās struktūras, jo tādējādi latviešu valodu var izmantot dažādu valodu salīdzināšanā.

Zviedrijai LATS apguves vēsturē ir īpaša loma, jo Stokholmas Universitāte 20. gadsimta otrajā pusē ir vienīgā universitāte ārpus Latvijas, kurā var apgūt latviešu valodu gan bakalaura, gan maģistra, gan doktora studiju programmā (DSP) (sk. 15. tabulu). Šī pilnā mācību programma tiek īstenota Baltu valodu katedrā, kas nav piesaistīta slāvu valodām, kā

tas ir dažās citās augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas. Līdz ar to Stokholmas Universitāte kļūst par akadēmisko centru latviešu valodas studijām, uz kurieni brauc studenti no visām trimdas zemēm papildināt zināšanas akadēmiskajā līmenī. Baltu valodu katedras vadītāja Velta Rūķe-Draviņa ar nemitīgu un mērķtiecīgu darbu panāk to, ka baltu valodas tiek mācītas kā regulārs universitātes priekšmets. Tas ir ļoti nozīmīgs fakts latviešu valodas pastāvēšanai un kopšanai trimdā, jo šajā laikā ir viena vieta pasaulē, kur var latviešu valodu apgūt augstākajā līmenī, ko trimdas organizācijas nevar īstenot.

Lai iegūtu un apkopotu informāciju par LATS apguvi Zviedrijā, izmantoti vairāki uzziņas avoti (Rūķe-Draviņa 1984, 101–103; Metuzāle-Kangere 2004, 189–190; Kangere 2006; Šalme 2008, 17–18; Zaļkalns 2015; Zaļkalns 2016 [intervija]).

15. tabula. LATS apguve Zviedrijā

Augstākās izglītības iestāde	**Laika periods**	**Ar baltistiku saistītie studiju kursi un studiju programmas**
Stokholmas Universitāte	1970. – pašlaik	Agrāk BSP - Praktiskā latviešu valoda - Latviešu valodas fonētika - Latviešu valodas gramatika ar tulkojumu vingrinājumiem - Vidēji grūtu tekstu tulkojumi no latviešu valodas un latviešu valodā - Populārzinātnisku tekstu tulkošana no latviešu valodas un latviešu valodā - Latviešu valodas stilistika, frazeoloģija un sinonīmija - Kursi, kas saistīti ar latviešu literatūru, kultūru, vēsturi un ģeogrāfiju Agrāk MSP - Pārskats par latviešu valodas struktūru - Latviešu valodas frazeoloģija un stilistika - Latviešu valodas leksikoloģija - Latviešu un lietuviešu valodas attīstība pēc Otrā pasaules kara Agrāk DSP - Pārskats par latviešu un lietuviešu folkloru - Rokrakstu lasīšana - Dialektoloģija un valodas ģeogrāfija - Latviešu rakstu valodas attīstība - Baltu valodu vēsturiskā gramatika - Latviešu valodas lekiskoloģija un leksikogrāfija Tagad - Praktiskā latviešu valoda (3 līmeņos) - Baltu lingvistika (zviedru valodā) - Baltu literatūra (zviedru valodā)

Līdzīgi kā citur Eiropā, arī Stokholmas Universitātē interese par latviešu valodas studijām pieaug pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Laika gaitā šī interese ir mazinājusies. Ir pat bažas par latviešu valodas statusa mazināšanos Stokholmas Universitātē, jo Baltijas valstu valodas neietilpst Zviedrijas valdības publicētajā sarakstā, kas norāda, kuras valodas obligāti būtu jāmāca Zviedrijas universitātēs. Taču pašlaik saskaņā ar zviedru valdības lēmumu un reformām Stokholmas Universitātē ir uzdevums nodrošināt latviešu un lietuviešu valodas studijas visiem, kas to vēlas, turklāt no BSP līdz DSP līmenim. Tiesa gan, tas ir diezgan grūti izpildāms uzdevums, jo praktiskās latviešu valodas kurss, tāpat kā kursi *Baltu lingvistika* un *Baltu literatūra*, ir brīvās izvēles kursi, turklāt MSP netiek šķirta latviešu un lietuviešu valoda, tā vietā studentiem tiek piedāvāts Baltu valodu priekšmets.

1.3. LATS apguve Latvijā

Pēc LR neatkarības atgūšanas arī Latvijā palielinās interese par latviešu valodas kā svešvalodas apguvi. Informācija par augstākās izglītības iestādēm, kurās var apgūt latviešu valodu kā svešvalodu, apkopota tabulā promocijas darba pielikumā (sk. 3. pielikumu).

2007. gadā veikts pētījums par LATS apguvi augstākās izglītības iestādēs Latvijā (Šalme 2008). Pētījumā minētas 9 augstākās izglītības iestādes[33], kurās studē ārvalstu studenti un apgūst LATS. Kopš 2007. gada Latvijā ir palielinājies to augstākās izglītības iestāžu skaits, kurās studē ārvalstu studenti. Promocijas darba tapšanas laikā konstatēts, ka līdz 2018. gadam Latvijā ir 16 augstākās izglītības iestādes[34], kurās studē ārvalstu studenti un apgūst LATS (sk. 3. pielikumu).

Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) 2017. gada pārskatā par augstāko izglītību Latvijā (IZM 2018, 81–86) minētas vēl 13 augstskolas un koledžas Latvijā, kurās studē ārvalstu studenti. Promocijas darba tapšanas laikā veiktajā pētījumā šādus datus nav izdevies iegūt. Turklāt IZM pētījumā minēts, ka Biznesa vadības koledžā un Jēkabpils agrobiznesa koledžā (IZM 2018, 86) ir ārvalstu studenti, taču promocijas darba izstrādes laikā veiktajā pētījumā konstatēts, ka līdz 2018. gadam šajās mācību iestādēs nav bijuši ārvalstu studenti (Enkuzena 2018; Upeniece 2018), uzsverot, ka programmas ir akreditētas un licenzētas latviešu valodā. Tas nozīmē, ka ārvalstu studenti, ja vien nezina latviešu valodu, nevar studēt šajās koledžās. Pretrunīga ir informācija arī par Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmiju, jo tajā studē tikai apmaiņas studenti, kuriem latviešu valoda netiek mācīta (Bērziņš 2018).

Līdz ar to pētījums par ārvalstu studentiem augstākās izglītības iestādēs Latvijā nav pilnīgs, jo ne ar visām IZM pārskatā minētajām mācību iestādēm ir izdevies sazināties. Turklāt fakts, ka mācību iestādē ir ārvalstu studenti, vēl negarantē, ka viņi apgūst latviešu valodu. Promocijas darba pētījumā konstatēts, ka Rīgas Juridiskajā augstskolā ir ārvalstu studenti, taču latviešu valodas kursi augstskolā netiek piedāvāti. Ja studentiem ir interese par latviešu valodas apguvi, viņiem tiek piedāvāta iespēja apmeklēt latviešu valodas kursus Latvijas Universitātē (Jastrebova 2018). Pilnīgi iespējams, ka līdzīga situācija ir arī citās IZM

[33] Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augtskola, Rīgas Stradiņa universitāte, Liepājas Universitāte, Rēzeknes Augstskola, Daugavpils Universitāte, Vidzemes Augtskola, Latvijas Kultūras akadēmija (Šalme 2008, 33–36).

[34] Rīgas Stradiņa universitāte, Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Daugavpils Universitāte, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Liepājas Universitāte, Ventspils Augstskola, Biznesa augstskola *Turība*, Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Vidzemes Augstskola, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola (līdz slēgšanai 2017. gadā), Ekonomikas un kultūras augtskola, Latvijas Kultūras akadēmija, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija, Transporta un sakaru institūts, Rīgas Juridiskā augstskola (sk. 3. pielikumu).

pētījumā minētajās mācību iestādēs, par kurām promocijas darba autorei nav izdevies iegūt datus.

Promocijas pētījumā konstatēts, ka Latvijā ir divas augstākās izglītības iestādes (Latvijas Kristīgā akadēmija un Alberta koledža), kurās arī ir ārvalstu studenti, taču LATS apguve viņiem netiek nodrošināta, jo Latvijā viņi pavada ne vairāk par 6 mēnešiem. Saskaņā ar Augstskolu likumu (AL 1995), latviešu valodas apguve šajos gadījumos nav nepieciešama.

Ir divas augstākās izglītības iestādes (Latvijas Jūras akadēmija un Starptautiskā Kosmetoloģijas koledža), kurās ārvalstu studentu piesaiste ir viens no attīstības uzdevumiem (sk. 3. pielikumu).

Promocijas darba pētījumā iegūtie dati, proti, ārvalstu studentu skaita pieaugums augstākās izglītības iestādēs Latvijā sasaucas ar IZM izstrādātajām pamatnostādnēm (IZM 2013), kurās izvirzīts mērķis līdz 2030. gadam palielināt ārvalstu studentu īpatsvaru augstākās izglītības iestādēs Latvijā līdz vismaz 10 % no kopējā studējošo skaita (IZM 2013, 16).

No Latvijas augstskolām līdz 2017. gadam tas ir ļoti labi izdevies Rīgas Stradiņa universitātei, kurā ārvalstu studenti veido 23 % no universitātē studējošo kopskaita (IZM 2018, 76). Rīgas Tehniskajā universitātē ārvalstu studenti veido 10 % no studējošo kopskaita, taču pārējās Latvijas augstskolās ārvalstu studējošo skaits vidēji ir 3 % (IZM 2018, 76). Lielākajā daļā juridisko personu dibināto augstskolu ārvalstu studentu skaits ir vairāk nekā 10 % no kopējā studējošo skaita (IZM 2018, 76). Taču šajā gadījumā jāņem vērā studējošo kopskaits augstskolā un ārvalstu studentu skaits, piemēram, Latvijas Universitātē 2017. gadā studē 17 054 studenti, no kuriem 509 ir ārvalstu studenti, kas kopumā ir tikai 3 % no universitātē studējošo skaita. Savukārt Informācijas sistēmu menedžmenta augstskolā 2017. gadā studē 1355 studenti, no kuriem vairāk nekā puse (802) ir ārvalstu studenti, veidojot 59 % no universitātē studējošo skaita (IZM 2018, 76).

Augstākās izglītības iestādēs Latvijā (sk. 3. pielikumu) studējošie ārvalstnieki ir gan apmaiņas studenti, gan pilna laika studenti. Daļā universitāšu, piemēram, Latvijas Universitātē, Rīgas Stradiņa universitātē, Rīgas Tehniskajā universitātē tiek organizēti atsevišķi studiju kursi apmaiņas studentiem un pilna laika studentiem, savukārt citās universitātēs, piemēram, Liepājas Universitātē, Ventspils Augstskolā, Biznesa augstskolā *Turība* apmaiņas studenti un pilna laika studenti mācās kopā vienos kursos.

Vissenākās tradīcijas latviešu valodas kā svešvalodas apguves kursu izveidei Latvijā ir Latvijas Universitātei, Rīgas Tehniskajai universitātei un Rīgas Stradiņa universitātei, kas

latviešu valodas kursus piedāvā jau 20. gadsimta 90. gadu sākumā, kad Latvijā ierodas pirmie ārvalstu studenti no Libānas, Sīrijas, Šrilankas, Turcijas, Izraēlas u. c. valstīm. Šobrīd Latvijas augstākās izglītības iestādēs studē ārvalstu studenti gan no dažādām Eiropas valstīm, gan arī no tik tālām un eksotiskām valstīm kā Ķīna, Brazīlija un Austrālija.

Vēsturiski nozīmīgajā 20. gadsimta 90. gadu mijā Latvijas Universitātes Svešvalodu fakultātes Sastatāmās valodniecības nodaļas docētāji atsaucas norvēģu studentu aicinājumam organizēt latviešu valodas apguves kursus Latvijā. 1991. gadā Latvijas Universitātei izveidojas ilgtermiņa sadarbība ar ASV profesoru Pauli Lazdu, kurš uz Latviju atved Viskonsinas Oklēras Universitātes studentus, lai viņi apgūtu latviešu valodas, etnogrāfijas un kultūras kursu. Līdztekus sadarbībai ar Viskonsinas Oklēras Universitāti Svešvalodu fakultātei veidojas labi kontakti ar Minsteres Universitāti, kurā no 1988. līdz 2005. gadam tiek organizēti Baltijas valstu valodu intensīvie kursi. (Žīgure 2014, 38–39)

Lai gan Latvijas Universitātē ir uzkrāta bagāta ārvalstu studentu mācīšanas pieredze, visvairāk ārvalstu studentu šobrīd studē Rīgas Stradiņa universitātē (IZM 2018, 76), turklāt lielākā daļa no tiem ir pilna laika studenti kādā no studiju programmām, tātad augstāko izglītību viņi iegūst Latvijā, atšķirībā no apmaiņas studentiem, kas pavada Latvijā tikai dažus mēnešus.

Augstskolu likuma 56. panta 3. punkta 1. apakšpunkts nosaka, ka tajos gadījumos, kad augstākās izglītības iestādē studijas tiek īstenotas kādā no ES oficiālajām valodām (Latvijas augstākās izglītības iestādēs tā parasti ir angļu valoda – I. L.), ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama arī valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par 6 mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus. (AL 1995) Tas nozīmē, ka gandrīz katrai augstākās izglītības iestādei Latvijā, kurā ierodas ārvalstu studenti, ir jāpiedāvā praktiskās latviešu valodas kurss. Tiesa gan, katra universitāte pati var noteikt stundu skaitu un vēlamo programmas saturu. Šī iemesla dēļ atsevišķās Latvijas augstākās izglītības iestādēs, piemēram, Rīgas Stradiņa universitātē, Latvijas Universitātē un Latvijas Kultūras akadēmijā ārvalstu studentiem ir jāapgūst nevis praktiskā latviešu valoda, bet gan profesionālā latviešu valoda. Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē ārvalstu studenti mācās studiju programmās *Medicīna* un *Zobārstniecība*. Latviešu valodas zināšanas viņiem ir nepieciešamas, lai varētu klīnikā sarunāties ar pacientiem. Diemžēl latviešu valodas apguvei atvēlētajā stundu skaitā nav iespējams apgūt gan praktisko latviešu valodu, gan arī profesionālo valodu, tādēļ bieži vien veidojas absurda situācija. Tā kā stundu skaits ir ierobežots, galvenā uzmanība tiek pievērsta profesionālajai valodai. Tas ir iemesls, kādēļ

ārvalstu studenti ļoti bieži spēj sazināties klīnikā ar pacientiem, respektīvi, lietot latviešu valodu konkrētā, sev zināmā sfērā, taču ļoti vāji vai vispār nav spējīgi lietot latviešu valodu ikdienas situācijās, piemēram, tirgū, veikalā vai restorānā, jo atvēlētajā stundu skaitā šīs tēmas nav iespējams apgūt. Ja vien students tās nav apguvis pašmācības ceļā, tad viņš nav spējīgs lietot valodu ar savu profesiju nesaistītā situācijā. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka līdzīga situācija ir Latvijas Kultūras akadēmijā, kur ārvalstu studenti labi pārzina ar mūziku saistītu terminoloģiju, taču bieži vien nav spējīgi sniegt elementāru pamatinformāciju par sevi.

Sarunās ar lektoriem, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu Latvijā un nozares pārstāvjiem (Kļaviņa 2016 [intervija]; Ozoliņa 2016 [intervija]; Rubene 2016 [intervija]; Tipāns 2016 [intervija]), kā arī ņemot vērā empīrisko pieredzi, iezīmējas vairākas problēmas. Viena no svarīgākajām problēmām ir studentu motivācija. To universitāšu studentiem, kam jāstrādā prakses vietā Latvijā, piemēram, klīnikā, ir motivācija apgūt latviešu valodu. Taču, piemēram, Rīgas Tehniskās universitātes studentiem vai Ventspils Augstskolas studentiem šīs motivācijas nav, jo viņi zina, ka prakses vietā būs iespēja runāt angliski vai krieviski un latviešu valodas apguve ir tikai viņu pašu personiskajās interesēs. Bieži vien studenti arī atzīst, ka Latvijā nav vajadzības lietot latviešu valodu, jo cilvēki ir spējīgi komunicēt angliski un krieviski, turklāt ļoti bieži latvieši sarunās ar ārvalstniekiem pāriet uz angļu valodu, tādējādi nepalīdzot ārzemniekiem integrēties un pietiekami praktizēt latviešu valodu.

Savā ziņā nevēlēšanos integrēties rada arī studentu noslēgtā vide. Bieži vien viņi dzīvo noslēgtā kopienā un viesojas viens pie otra, tādējādi viņi nemaz nevar praktizēt latviešu valodu. Šo problēmu iezīmē arī Pāvels Štolls, uzsverot, ka čehu studenti brauc apmaiņas programmā uz Latviju, lai praktizētu latviešu valodu, taču šī valodas prakse ir atkarīga no viņiem pašiem. Bieži vien latviešu valodas prakse izpaliek, tā vietā tiek praktizēta angļu valoda, jo studenti dzīvo savā noslēgtā kopienā. (Štolls 2015 [intervija]) Līdzīgu viedokli pauž arī docētāji Latvijā (Rubene 2016 [intervija]).

Ārvalstu studentiem praksē Latvijas slimnīcās nākas sastapties ar vēl kādu problēmu, proti, krieviski runājošo pacientu ļoti vājām latviešu valodas zināšanām. Reizēm krievvalodīgie pacienti pat nav spējīgi atbildēt uz vienkāršiem jautājumiem latviešu valodā. Šajā gadījumā students ir apguvis latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai spētu komunicēt slimnīcā, taču realitātē viņam nākas sastapties ar faktu, ka Latvijā ne vienmēr komunikācijas procesam pietiek tikai ar latviešu valodu. Par šo problēmu gan būtu jādomā plašākā mērogā, proti, kā uzlabot situāciju valsts valodas apguves jomā.

Latviešu valodu Latvijā apgūst ne tikai studiju un pētnieciskiem nolūkiem, bet arī profesionālām un personiskām vajadzībām. Tie galvenokārt ir jaukto ģimeņu pārstāvji, kas vēlas apgūt latviešu valodu, vai arī ārvalstnieki, kas strādā internacionālos uzņēmumos tādos kā, piemēram, *CircleK, Evolution Gaming* u. c., kuros darba valoda ir angļu valoda un latviešu valoda tiek apgūta, lai darbinieks varētu nedaudz komunicēt ar latviešu kolēģiem, kā arī būt spējīgs latviešu valodu lietot dažādās ikdienas situācijās. Līdz ar to latviešu valoda tiek apgūta arī neformālajos kursos dažādās valodu skolās Latvijā, kā arī pašmācības ceļā.

Vairāk nekā 20 gadu laikā ir uzkrāta vērtīga latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanas pieredze. Ir palielinājies arī to augstākās izglītības iestāžu skaits, kurās var apgūt latviešu valodu kā svešvalodu. Kopš LR neatkarības atgūšanas Latvijā katru gadu ierodas arvien vairāk un vairāk ārvalstnieku, tāpēc palielinās nepieciešamība pēc latviešu valodas kā svešvalodas apguves kursiem un mācību līdzekļiem, paplašinās arī neformālās izglītības iespējas.

Laika gaitā ir mainījusies arī ārvalstnieku motivācija apgūt latviešu valodu. Nereti ārvalstnieki izsaka apgalvojumus, ka Latvijā nav vajadzības lietot latviešu valodu, kam par iemeslu varētu būt daudzu minoritāšu pārstāvju nepietiekamās valsts valodas zināšanas.

2. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs Latvijā un ārpus tās

LATS apguves saturs atklājas ne tikai mācību līdzekļos, bet arī augstākās izglītības iestāžu kursu programmās.

Ar programmu saprotams konkrētam mācību priekšmetam izveidots formāls dokuments, kurā iekļauta informācija par mācību priekšmeta mērķi un uzdevumiem, mācību saturu, mācību satura apguves secību un tam paredzēto laiku, mācību sasniegumu vērtēšanas formām un metodiskajiem paņēmieniem, kā arī mācību satura apguvei izmantotajiem mācību līdzekļiem un mācību metodēm (Kursīte 2008, 2). Jāuzsver gan, ka šāda veida programmas saturs ir tikai ieteikuma līmenī. Katrs pedagogs, kā arī katra augstākās izglītības iestāde latviešu valodas kā svešvalodas apguves kursam var veidot savu programmu, neiekļaujot visus iepriekš minētos programmas parametrus. Apzinot mācību iestādes Latvijā un ārpus tās, kurās tiek īstenoti formāli vai neformāli latviešu valodas kā svešvalodas apguves kursi pieaugušajiem, var secināt, ka izpratne par programmu un tās nepieciešamību ir dažāda. Ir mācību iestādes, kurās programmas konkrētajam kursam ir obligātas un tajās atspoguļotā

informācija ir plaša, tomēr ir arī gana daudz mācību iestāžu, kurās programmām ir vairāk informatīvs raksturs. Turklāt ir arī mācību iestādes, kurās programmas netiek veidotas vispār.

Promocijas darbā ir analizētas tikai augstākās izglītības iestāžu programmas, lai gan latviešu valoda kā svešvaloda tiek mācīta arī dažādās valodu skolās, kā arī individuālās nodarbībās. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka mācību programmas valodu skolās tiek izstrādātas konkrētam kursam vai konkrētam uzņēmumam, vai pat konkrētam valodas apguvējam. Tas nozīmē, ka programmu skaits var būt neierobežots un tās visbiežāk ir aktuālas tikai vienam konkrētajam kursam. Līdzīgi ir arī ar individuāliem valodas apguvējiem – katram no viņiem ir savas intereses un savs mērķis latviešu valodas apguvei. Šī iemesla dēļ apskatītas ir tikai augstākās izglītības iestāžu programmas, jo tās ir veidotas sistēmiskam kursam, kas visbiežāk atkārtojas pa semestriem vai pa gadiem.

Promocijas darbā apskatītās augstākās izglītības iestāžu studiju programmas gan Latvijā, gan ārpus Latvijas ir jaunākās mācību programmas, kas veidotas pēc 2000. gada, galvenokārt pēdējo piecu gadu laikā. Daudzās augstākās izglītības iestādēs gan Latvijā, gan ārpus tās programmu izstrāde ir sākusies 20. gs. 90. gados vai pat vēl agrāk, kad sākusies sistematizēta latviešu valodas kā svešvalodas apguve. Tā kā to laiku programmas un plāni lielākoties nav saglabājušies, ir apskatītas tikai aktuālās mācību programmas vai arī programmas, kas ir bijušas aktuālas līdz studiju programmu slēgšanai. Laika gaitā programmas ir mainījušās dažādu faktoru ietekmē – gan konkrētu mācību iestāžu iekšējo reformu dēļ, gan arī Latvijas valsts augstākajās instancēs pieņemto lēmumu dēļ.

2.1. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs Latvijā

Lielākajās Latvijas augstākās izglītības iestādēs (Latvijas Univesitātē, Rīgas Stradiņa universitātē, Liepājas Universitātē, Biznesa augstskolā *Turība*) ir izstrādātas mācību programmas latviešu valodas kā svešvalodas apguvei, un tajās ir ietverta plaša informācija (Programma 2011a, Programma 2011b, Programma 2012a, Programma 2015a). Tajās ir minēta gan organizatoriskā informācija – kursa nosaukums, kursa kods, kredītpunktu skaits, kursa izstrādātājs, studiju kursā iesaistītie docētāji (reizēm vienam kursam ir vairāki docētāji, īpaši Rīgas Stradiņa universitātē), nodarbību skaits un pārbaudes forma –, gan arī saturiski un pedagoģiski jautājumi, proti, kursa mērķis, uzdevumi, studiju kursa gaitā iegūtie rezultāti (iekļauj zināšanas, prasmes un kompetences), kursa plāns (satura izklāsts), studiju kursam paredzētā literatūra, studiju kursam izvēlētās mācību metodes, kā arī vērtēšanas kritēriji.

Prestatā šādām programmām, kurās tiek ietverta ļoti plaša informācija, ir tādas, kurās atspoguļots tikai kursa saturs (Programma 2012b, Programma 2013a).

Latvijas Universitātē un Rīgas Stradiņa universitātē, kur ārvalstu studenti apgūst medicīnu un zobārstniecību, latviešu valoda tiek apgūta ne tikai ikdienas saziņas vajadzībām, bet arī profesionāliem nolūkiem, jo tiek sagaidīts, ka prakses laikā klīnikā ārvalstu studenti spētu sazināties ar pacientiem latviešu valodā. Tāpēc abu šo universitāšu mācību programmās pie kursa mērķa ir uzsvērts latviešu valodas zināšanu izmantojums profesionāliem nolūkiem. Līdz ar to arī mācību saturs ietver specifisku terminoloģiju, kas nav apgūstama, piemēram, Liepājas Universitātē, Rīgas Tehniskajā universitātē vai Biznesa augstskolā *Turība,* kur latviešu valoda tiek apgūta ikdienas saziņas vajadzībām.

Katrā augstākās izglītības iestādē ir atšķirīgs stundu skaits, kas tiek atvēlēts latviešu valodas kā svešvalodas apguvei, kā arī stundu skaita sadalījums pa semestriem, respektīvi, nodarbību intensitāte, turklāt stundu skaitam nereti ir tendence mainīties. Latviešu valodas kā svešvalodas apguvei atvēlētais laiks augstākās izglītības iestādēs Latvijā ir no viena semestra līdz četriem semestriem (šo un citu statistisko informāciju sk. 3. pielikumā). Tas ir saistīts ar katras mācību iestādes iekšējo struktūru un kopējo kredītpunktu skaitu programmā, piemēram, ļoti mainīgs stundu skaits ir Rīgas Stradiņa universitātē.

Mācību programmu analīze ļauj secināt, ka Latvijas augstākās izglītības iestādēs ir atšķirīga izpratne par to, kādai ir jābūt programmai, respektīvi, kādai informācijai ir jābūt iekļautai latviešu valodas kā svešvalodas apguves mācību programmā. Atsevišķās mācību iestādēs, piemēram, Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē ir izstrādāts standarts, pēc kura programmas tiek veidotas, taču ir augstākās izglītības iestādes Latvijā, kurās mācību programma ir ceļvedis docētājam un tajā tiek ietverts galvenokārt kursa saturs, lai skolotājam būtu vadlīnijas, kas valodas apguvējam ir jāiemāca kursa laikā.

Mācību programmas, sarakste ar docētājiem un administratīvo personālu, kā arī empīriskā pieredze rāda, ka latviešu valodas kā svešvalodas apguves mērķis dažādās augstākās izglītības iestādēs ir atšķirīgs. Latvijas Universitātē un īpaši Rīgas Stradiņa universitātē, kur studē ļoti daudz ārvalstu studentu. Jāuzsver gan, ka vairumā gadījumu latviešu valodas apguves saturu nosaka praktiskās vajadzības, tāpēc nodarbību tēmas, kā arī leksikas un gramatikas apjoms ir piemērots ikdienas saziņas prasībām. Turklāt jāņem vērā, ka daudzās augstākās izglītības iestādēs latviešu valodas kā svešvalodas apguvei tiek piedāvāts tikai viens semestris, piedāvājot vienu vai divas nodarbības nedēļā – tas nav pietiekams laiks valodas apguvei. Tas ir pietiekams tikai ieskatam par latviešu valodu un tās gramatisko

sistēmu, lai valodas apguvējs varētu saprast pavisam vienkāršu ikdienas saziņu un nedaudz piedalīties tajā. Līdz ar to var teikt, ka vairākas augstākās izglītības iestādes piedāvā apgūt latviešu valodu tikai A1 līmenī. Ja valodas apguvējs vēlas uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, parasti tiek apmeklēti kādi kursi vai meklēts privātskolotājs. Ņemot vērā empīrisko pieredzi, var apgalvot, ka šāda sistēma ļoti bieži tiek īstenota Rīgas Stradiņa universitātē, kur ārvalstu studenti ir ļoti motivēti apgūt latviešu valodu, lai spētu sazināties ar pacientu klīnikā un tādējādi uzlabotu arī savas zināšanas medicīnas jomā. Attiecīgi tajās augstākās izglītības iestādēs, kurās prakses laikā ārvalstu studentiem latviešu valodas zināšanas nav nepieciešamas, valodas apguvēji ir mazāk motivēti apgūt latviešu valodu.

2.2. LATS apguvei paredzētās mācību programmas augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas

Ārvalstu augstākās izglītības iestāžu programmas, kā arī intervijas un sarakste gan ar latviešu valodas lektoriem, gan administratīvo personālu rāda, ka praktiskā latviešu valoda var tikt apgūta gan akadēmiskiem, gan arī praktiskiem mērķiem, ko nosaka konkrētā kursa specifika un latviešu valodas kā svešvalodas kursa statuss konkrētā augstākās izglītības iestādē. Ir augstākās izglītības iestādes, kurās latviešu valoda ir obligāts studiju priekšmets, jo tā ir iekļauta baltistikas studiju programmā. Taču ir arī vairākas mācību iestādes, kurās latviešu valoda ir brīvās izvēles priekšmets, līdz ar to atšķiras arī programmas un to saturs katrai ārvalstu augstākās izglītības iestādei.

Promocijas darbā ir analizētas to valstu augstākās izglītības iestāžu mācību programmas, kurās tiek mācīta latviešu valoda kā svešvaloda, ja attiecīgai augstākās izglītības iestādei ir tradīcija vai prasība šādas programmas veidot.

2.2.1. LATS mācību programma Vašingtonas Universitātē (ASV)

Vašingtonas Universitātē ir izveidots gan kursa apraksts 1. un 2. studiju gadam, gan arī satura izklāsts pa ceturkšņiem (Programma 2013b, Programma 2013c). Kursa apraksti ir veidoti, balstoties uz Amerikas Savienoto Valstu universitāšu, kā arī Vašingtonas Universitātes iekšējām prasībām. Arī dalījums ceturkšņos ir Vašingtonas Universitātes noteikta prasība. Gadā ir četri ceturkšņi, katra ceturkšņa ilgums ir 10 nedēļas. Latviešu valoda tiek mācīta rudens, ziemas un pavasara ceturksnī 10 nedēļas, katru dienu. Tātad tas ir diezgan intensīvs latviešu valodas kurss.

Kursa aprakstā tiek dota gan organizatoriskā infomācija – kredītpunktu skaits, nodarbību norises laiks un vieta, kā arī lektora kontaktinformācija –, gan arī saturiski un pedagoģiski jautājumi – kursa anotācija (struktūra), kursa mērķis, studiju kursam paredzētā obligātā un ieteicamā literatūra, kā arī vērtēšanas kritēriji un studiju kursā īstenotā mācību un mācīšanās stratēģija.

Vašingtonas Universitātē atsevišķi ir izdalīts kursa izklāsts jeb kursa saturs, kas Latvijas augstākās izglītības iestādēs parasti ir iekļauts kopējā kursa programmā. Kursa mācību saturs, kā atzīst arī Iveta Grīnberga (Grīnberga 2014), ir lielā mērā balstīts uz Nikoles Nauas un Ingas Klēveres-Velhli mācību grāmatas *Latviešu valoda studentiem*, ko var secināt arī pēc kursa aprakstā iekļauto tēmu saraksta.

Salīdzinot Vašingtonas Universitātē izstrādāto kursa satura izklāstu ar Latvijas augstākās izglītības iestādēs kursa programmās iekļauto satura izklāstu, jāsecina, ka Vašingtonas Universitātē veidotais kursa satura izklāsts ir detalizētāks. Tajā ir iekļautas ne tikai nodarbību tēmas, bet arī katras tēmas ietvaros apgūstamās valodas funkcijas un gramatiskās stuktūras, kas Latvijā veidotajos satura izklāstos bieži vien ir izdalītas kā atsevišķas tēmas. Ārvalstu augstskolās studējošie bieži vien apgūst ne tikai latviešu valodu, bet arī kultūru, tāpēc Vašingtonas Universitātes veidotajā kursa satura izklāstā ir atsevišķi iekļautas arī kultūras tēmas, kas apgūstamas katrā ceturksnī.

2.2.2. LATS mācību programmas Ķīnā

Ķīnā latviešu valodu var apgūt Pekinas Svešvalodu universitātē un Pekinas Starptautisko Studiju universitātē.

Pekinas Svešvalodu universitātes izveidotajā programmā (Programma 2011c) ir norādīta gan organizatoriskā informācija – kursa nosaukums, laiks, norises vieta un lektora kontaktinformācija –, gan arī saturiskā informācija: kursa anotācija, kursa beigās saniedzamie rezultāti, obligātās un ieteicamās literatūras saraksts, kā arī informācija par mājasdarbiem un vērtēšanas sistēmu. Šajā programmā gan nav dots kursa satura izklāsts, kā tas ir citās jau apskatītajās mācību programmās. Jānorāda gan, ka tajā laikā, kad lektore Ķīnā ir Solvita Pošeiko, Latviešu valodas aģentūrai tiek sūtītas atskaites par mēnešiem, kurās ir norādīts kursa saturs, proti, tēmas un gramatiskās struktūras, kas attiecīgajā periodā ir apgūtas.

No 2015. gada septembra latviešu valoda Pekinā tiek mācīta arī vidusskolēniem Pekinas Starptautisko Studiju universitātē. Tā ir septiņgadīga bakalaura studiju programma (par to vairāk sk. 1.2.3. apakšnodaļā). Kursa programmās (Programma 2015b, Programma

2016b) nav norādīta nekāda informācija par valodas apguves līmeni vai kursa beigās sasniedzamajiem rezultātiem. Kursa programmās nav norādīta arī gandrīz nekāda organizatoriskā informācija, izņemot kursa nosaukumu un lektoru, kas izstrādājis mācību programmu. Arī saturiskā informācija ir ļoti nepilnīga, salīdzinot ar citu augstākās izglītības iestāžu programmām, kas paredz latviešu valodas kā svešvalodas apguvi ārpus Latvijas. Programmas ir sadalītas pa nedēļām, katrā nedēļā apgūstot vienu tēmu. Programmās dots tēmas nosaukums, mājās izpildāmie uzdevumi, vērtēšanas tipi, ļoti bieži iekļaujot punktus par rūpīgumu, uzmanību un iniciatīvu, kā arī mācīšanas metodes, kas aptver galvenokārt uzdevumu tipus (piemēram, klausīšanās uzdevumi, gramatikas vingrinājumi, diskusija, jautājumi u. c.). Programmu pamatā ir trīs mācību grāmatas: autoru kolektīva izstrādātā *Laipa*, I. Klēveres-Velhli un N. Nauas veidotā *Latviešu valoda studentiem*, kā arī autoru kolektīva sastādītais mācību līdzeklis *Atvērsim vārtus!*. Pekinas Starptautisko studiju universitātes lektore Aija Veldruma gan uzsver, ka tēmas, kas atspoguļotas programmās un reālais mācību process tomēr atšķiras, jo, sastādot mācību plānu, ne vienmēr var paredzēt, kas valodas apguvējam sagādās grūtības un kurai tēmai līdz ar to būtu jāpievērš vairāk uzmanības un pretēji (Veldruma 2017). Empīriskā pieredze liecina, ka, pat vairākus gadus strādājot pēc vienas un tās pašas programmas, nekad nevar iegūt vienādus rezultātus, jo katra valodas apguvēju grupa atšķiras un tēmas, kas parasti nesagādā grūtības, kādai grupai vai konkrētam valodas apguvējam var būt īpaši grūtas, un tad tām jāvelta vairāk laika. To atzīst arī citi docētāji, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu (Zagorska 2014 [intervija]).

2.2.3. LATS mācību programma Čehijā

Čehijā ir divas universitātes – Kārļa Universitāte un Masarika Universitāte, kur ir bijuši īstenoti latviešu valodas kursi. P. Štolls ir izveidojis pārskatu par Čehijas letoniku un tās attīstību, pielikumā pievienojot studiju priekšmetu sarakstu abās universitātēs (Štoll 2014). P. Štolls to uzskata par abu augstskolu studiju programmu. Dokumentā norādīti studiju priekšmeti, kas apgūstami abās universitātēs gan bakalaura, gan maģistra studiju programmā *Austrumeiropas studijas* (Prāgas Kārļa universitātē) un *Baltistika* (Brno Masarika universitātē), izvēloties latviešu valodu kā galveno valodu. Bez praktiskās latviešu valodas tiek apgūti arī citi valodniecības priekšmeti, piemēram, valodniecības un literatūrzinātnes teorijas pamati, tulkošanas teorija un kritika, vispārējā lingvistika, ievads baltistikā u. c. Par pamatu praktiskās latviešu valodas apguvē tiek izmantota I. Klēveres-Velhli un N. Nauas

veidotā mācību grāmata *Latviešu valoda studentiem*, līdz ar to var spriest, ka praktiskās latviešu valodas mācību saturs ir balstīts jau minētajā mācību grāmatā.

2.2.4. LATS mācību programma Tartu Universitātē (Igaunijā)

Igaunijā ir divas augstākās izglītības iestādes, kurās ir īstenots praktiskās latviešu valodas kurss – Tartu Universitāte un Tallinas Universitāte, taču īsus aprakstus ir izdevies iegūt tikai Tartu Universitātē (Programma 2014).

Tartu Universitātē izstrādātie apraksti, līdzīgi kā Vašingtonas Universitātē izstrādātie kursu apraksti, lielā mērā ir balstīti uz mācību līdzekļa, proti, Ilzes Zagorskas veidotā mācību uzdevumu krājuma *Latviešu valoda*, kas paredzēts igauņu studentiem.

Tartu Universitātes aprakstos ir dots kursa mērķis, ļoti īss satura izklāsts un rezultāts, kas valodas apguvējam būtu jāsasniedz kursa beigās. I. Zagorska uzsver, ka katru semestri šis plāns tiek nedaudz pamainīts, jo katra grupa ir atšķirīga (Zagorska 2014 [intervija]).

2.2.5. LATS mācību programmas Krievijā

Krievijā latviešu valodas mācību programmas ir izveidotas divās universitātēs – Sanktpēterburgas Valsts Universitātē un Maskavas Valsts Universitātē.

Sanktpēterburgas Valsts Universitātē izstrādātā mācību programma specialitātē *Latviešu valoda un literatūra* (Programma 2005a) ir vispārīga bakalaura studiju programma, kurā nosaukti kursā iesaistītie docētāji un kursa laikā (4 semestros) apgūstamie mācību priekšmeti, norādot katram priekšmetam stundu skaitu un pārbaudes formu. Līdz ar to šī mācību programma ļoti atšķiras no citām jau apskatītajām mācību programmām. Lektore Anna Daugaviete atzīst, ka programma Sanktpēterburgas Valsts Universitātē ir tikai formalitāte, jo reālais mācību saturs un mācīšanas sistēma ir atkarīga no konkrēta docētāja, katram docētājam ir savs skatījums uz valodu (tāda pati sistēma ir arī, mācot lietuviešu valodu). Tāpēc mācību procesā nereti rodas sarežģījumi, ja kāds cits docētājs pārņem konkrēto grupu, bet izrādās, ka viņi ir pieraduši pie cita mācību stila (Daugaviete 2014 [intervija]). Ņemot vērā empīrisko pieredzi par darbu Rīgas Stradiņa universitātē, kur latviešu valodas kursā ir iesaistīti ļoti daudzi docētāji (kopskaitā vairāk nekā 10), ir ļoti grūti strādāt, ja nav mācību programmas, jo semestrī tomēr ir noteikts konkrēts kursa saturs, kas studentam jāapgūst. Īpaši grūti ir tajos gadījumos, kad ir jāpārņem cita docētāja grupa, bet viņš nav

ievērojis mācību programmā noteikto kursa saturu un citas prasības. Ja tas tiek ievērots, mācību process noteikti ir vieglāks.

Ļoti apjomīga un detalizēti izstrādāta latviešu valodas mācību programma ir Maskavas Valsts Universitātē (Programma 2010). Šī programma ir daļa no plašākas studiju programmas *Krievu valodas un literatūra un svešvaloda (latviešu valoda)*, kurā latviešu valoda ir specialitāte, līdz ar to tā ir obligāts studiju priekšmets 5 gadu garumā. Latviešu valodas apguvei paredzētajā mācību programmā tikpat kā nav organizatoriskās informācijas – tikai kursa nosaukums, programmas izstrādes gads un tās izstrādātājs. Toties programmā ir iekļauts ļoti daudz saturiskās informācijas, sākot ar kursa uzdevumiem jeb kursa mērķi. Latviešu valoda tiek mācīta piecus gadus, un mācību programmā ir norādīts, kas būtu apgūstams katrā mācību gadā, minot katram gadam sagatavotās tēmas. Programmā ir norādīts arī lingvistiskais minimums, kas jāpgūst fonētikā, leksikā, vārddarināšanā un gramatikā, kā arī dotas norādes, kas jāzina latviešu valodas ortogrāfijā un interpunkcijā. Ir pievienots literatūras saraksts, iekļaujot arī interneta resursus. Programmas otrajā daļā ir norādīts, kādi rezultāti būtu jāsasniedz katra gada beigās, ņemot vērā visas četras valodas prasmes. Piektā gada beigās no valodas apguvēja tiek sagaidītas ļoti labas latviešu valodas zināšanas, lai valodas apguvējs spētu saprast plašu informāciju, ar vārdnīcas palīdzību lasīt nepazīstamus tekstus, diskutēt un argumentēt savu viedokli, kā arī rakstveidā spēt izteikt savu viedokli, lietojot dažādus valodas izteiksmes līdzekļus. Programmā ir norādīta arī valodas, komunikatīvā un sociokultūras kompetence, kas valodas apguvējam jasasniedz katra gada beigās. Analizējot vairāku augstākās izglītības iestāžu LATS programmas, var apgalvot, ka Maskavas Valsts Universitātē izstrādātā mācību programma ir vienīgā tik saturiski plaši veidotā mācību programma.

2.2.6. LATS mācību programmas Lietuvā

Latviešu valodu kā svešvalodu vēsturiski ir bijis iespējams apgūt 5 augstākās izglītības iestādēs: Viļņas Universitātē, Viļņas Pedagoģiskajā universitātē, Vītauta Dižā universitātē, Klaipēdas Universitātē un Šauļu Universitātē. Mācību programmas ir izstrādātas tikai trijās no tām. Regīna Kvašīte uzsver, ka Šauļu Universitātē nav mācību programmas, bet gan moduļi, kas pieejami studentiem interneta vidē. Tajos ir tikai tēmu nosaukumi, kas ir pāris teikumos raksturoti (Kvasyte 2014). Mācību programmu neizdevās iegūt arī Klaipēdas Universitātē.

Lai gan Viļņas Izglītības zinātņu universitātē latviešu valoda vairs netiek mācīta, ir pieejama mācību programma, kas tikusi izstrādāta latviešu valodas kursam. Jāuzsver, ka latviešu valoda Viļņas Izglītības zinātņu universitātē (tolaik Viļņas Pedagoģiskajā institūtā) ir tikusi mācīta jau no 20. gs. 40. gadiem, taču to laiku programmas un plāni nav saglabājušies. Ir pieejama mācību programma (Programma 2005b), kuru izstrādājusi Žaneta Markevičiene. Viņa latviešu valodu Viļņas Pedagoģiskajā universitātē sāk mācīt 20. gadsimta 60. gados un dara to līdz 2012. gadam, kad programma tiek slēgta. Viļņas Izglītības zinātņu universitātē izstrādātajā mācību programmā ir dota gan organizatoriskā informācija, kas ir līdzīga jau citās programmās minētajai informācijai, gan arī saturiskā informācija: kursa anotācija, mācību saturs, mācīšanas metodes un literatūras saraksts. Analizējot mācību programmu, var secināt, ka kursā galvenokārt mācīta latviešu valodas gramatika, kā arī daudz uzmanības veltīts latviešu valodas salīdzinājumam ar lietuviešu valodu. Runāts arī par austrumbaltu un rietumbaltu valodām, lai palīdzētu salīdzināt un labāk izprast latviešu un lietuviešu valodas līdzīgās un atšķirīgās iezīmes. Ž. Markevičiene uzsver, ka studenti arī daudz lasījuši un tulkojuši tekstus no lietuviešu valodas latviešu valodā (Markevičienė 2016). Līdz ar to var secināt, ka latviešu valodas kursā Viļņas Izglītības zinātņu universitātē galvenokārt izmantota gramatiskās tulkošanas metode, jo latviešu valoda vairāk mācīta akadēmiskiem mērķiem, ne ikdienas saziņai.

Ar citu mērķi tiek īstenots latviešu valodas kurss Vītauta Dižā universitātē, kur gan A1, gan A2 līmenī tiek attīstītas visas valodas prasmes, īpašu uzmanību pievēršot prasmei sazināties latviešu valodā (Programma 2016a). Līdzīgi kā Viļņas Pedagoģiskajā universitātē īstenotajā latviešu valodas kursā, arī Vītauta Dižā universitātē realizētajā latviešu valodas kursā diezgan daudz uzmanības tiek veltīts tulkošanai no lietuviešu valodas latviešu valodā. Tiek tulkoti gan dokumenti, gan arī latviešu tautas folkloras teksti. Daudz uzmanības tiek veltīts arī gramatikas apguvei.

Runājot par tulkošanas vingrinājumiem, Egle Žilinskaite-Šinkūniene (*Egle Žilinskaitė-Šinkūnienė*) uzsver, ka lietuviešiem obligāti ir jātulko no lietuviešu valodas latviešu valodā. Nav vēlams izmantot tulkošanas vingrinājumus caur citām valodām, piemēram, angļu valodu, jo studentiem tas *sajauc galvu*, viņiem ir pārāk sarežģīti latviešu valodas apguvē izmantot starpniekvalodu Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]). Iespējams, lietuviešiem tulkošanas vingrinājumos nav vēlams izmantot starpniekvalodu tieši abu valodu līdzību dēļ, kas atvieglo mācību procesu. Taču, ņemot vērā empīrisko pieredzi, var teikt, ka tulkošanas vingrinājumi ļoti labi palīdz valodas apguves procesā īpaši tajos gadījumos, kad

angļu valoda tiek izmantota kā starpniekvaloda jo valodas apguvējam, piemēram, vācietim vai zviedram, tas palīdz labāk izprast latviešu valodas gramatisko sistēmu.

Vītauta Dižā universitātē izstrādātajā mācību programmā ir gan organizatoriskā, gan arī saturiskā informācija: kursa anotācija lietuviešu un angļu valodā, kursā iekļautais mācību saturs, kursa beigās sasniedzamie rezultāti, kā arī literatūras saraksts un vērtēšanas sistēma.

Viļņas Universitātē ir izstrādāta mācību programma (Programma 2012e) četriem moduļiem (katrs modulis ir viens semestris). Pēc četru semestru latviešu valodas apguves ir paredzēts, ka valodas apguvējs sasniegs B1.2 līmeni saskaņā ar Eiropas kopīgajām pamatnostādnēm valodu apguvē. Valodas apguves process paredz attīstīt visas valodas prasmes. Metodoloģiski tiek ieteikta komunikatīvā pieeja. No valodas apguvēja tiek sagaidītas labas latviešu valodas gramatikas zināšanas un izpratne par latviešu valodas gramatisko sistēmu, lai varētu salīdzināt abas valodas, izprotot latviešu un lietuviešu valodas gramatiskās sistēmas atšķirības. Tas ir raksturīgs arī latviešu valodas kursam, kas ticis īstenots Viļņas Pedagoģiskajā universitātē.

Viļņas Universitātē izstrādātajā programmā ir gan organizatoriskā, gan arī saturiskā informācijas: kursa mērķis (studiju programmas kompetences), rezultāti, kas sasniedzami kursa beigās, mācību saturs, vērtēšanas sistēma, kā arī studiju kursā īstenotās mācību metodes, kas ir ļoti raksturīga iezīme lietuviešu izstrādātajās mācību programmās.

Apskatot Lietuvas augstākās izglītības iestādēs izstrādātās programmas LATS apguvei, var secināt, ka diezgan daudz uzmanības tiek veltīts gramatikas apguvei. E. Žilinskaite-Šinkūniene to skaidro ar faktu, ka abu valodu gramatikas sistēmā ir daudz līdzību, tāpēc lietuviešiem gramatikas satura ziņā tiek iemācīts vairāk nekā, piemēram, vāciešiem vai poļiem, jo lietuviešiem latviešu valodas gramatika nesagādā tik daudz grūtību un ļoti palīdz, salīdzinot abas dzīvās baltu valodas (Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]). Šo faktu uzsver arī citi lietuviešu docētāji (Butkus 2015 [intervija], Vaisvalavičiene 2014 [intervija]). A. Butkus apgalvo, ka iemācīt lietuvieti runāt latviski ir tas pats, kas iemācīt lietuvieti runāt žemaitiski, jo tas, kas ir latviešu literārajā valodā, bieži vien ir sastopams arī lietuviešu dialektos. Tāpēc A. Butkus latviešu valodas mācīšanā balstās uz lietuviešu dialektiem (Butkus 2015 [intervija]).

2.2.7. LATS mācību programmas Polijā

Polijā latviešu valoda tiek mācīta divās universitātēs – Varšavas Universitātē un Poznaņas Adama Mickeviča universitātē.

Poznaņas Adama Mickeviča universitātē mācību programmas ir izstrādātas gan bakalaura, gan maģistra līmenī (Programma Poznaņa I; Programma Poznaņa II). Katra programma ir sadalīta sīkāk 3 daļās, kas aptver vispārīgo informāciju, detalizēto informāciju un papildinformāciju. Sadaļā *Vispārīgā informācija* sniegtas praktiskas ziņas: kursa nosaukums, kursa kods, kursa veids (obligāts), studiju virziens un specialitāte, studiju līmenis (bakalaura vai maģistra), gads un semestris, stundu un kredītpunktu skaits, lektora kontaktinformācija un nodarbību valoda. Sadaļā *Detalizētā informācija* dota saturiska informācija: kursa mērķis, studiju kursa beigās sasniedzamais rezultāts, kursā apgūstamais mācību saturs, ieteicamā literatūra, kā arī informācija par studiju kursā izmantoto materiālu pieejamību. Sadaļā *Papildinformācija* norādītas mācību metodes, kā arī vērtēšanas kritēriji.

Varšavas Universitātē ir izstrādāta vispārīga baltu filoloģijas bakalaura un maģistra studiju programma (Programma 2017a; Programma 2017b), kurā norādīti tikai studiju laikā apgūstamie studiju kursi un katram kursam paredzētais stundu un kredītpunktu skaits. Bakalaura studiju programmā lielāka uzmanība tiek pievērsta lietuviešu valodas un literatūras apguvei. Praktisko lietuviešu valodu iespējams apgūt līdz B2 līmenim, savukārt latviešu valodu – tikai līdz B1 līmenim. Lietuviešu valodas apguvei tiek piedāvāti vairāki kursi, kas netiek piedāvāti latviešu valodas apguvei, piemēram, *Lietuviešu valodas stilistiska un tulkošana*, kā arī *Lietuviešu literatūras vēsture* (2 kursi), savukārt saistībā ar latviešu valodu tiek piedāvāts tikai kurss *Ievads latviešu literatūrā*. Lietuviešu valodas un literatūras apguvei tiek piedāvāts lielāks stundu skaits nekā latviešu valodas apguvei. Iespējams, tas ir skaidrojams ar abu tautu (Polijas un Lietuvas) vēsturi, 16.gs. radot kopēju valsti, tādējādi Polijā dzīvo daudz vairāk lietuviešu nekā latviešu.

Maģistra studiju programmā latviešu un lietuviešu valodas apguvei paredzētie kursi ir līdzvērtīgi. Lietuviešu valodu iespējams apgūt līdz C2 līmenim, savukārt latviešu valodu – līdz C1 līmenim.

Varšavas Universitātes profesors Aksels Holvūts (*Axel Holvoet*) uzsver, ka baltu filoloģijas programmas ir mainītas ļoti daudz reižu kopš pirmās programmas izstrādes 1990. gadā. Galvenokārt tas ir saistīts ar Polijas Izglītības ministrijas vadlīnijām, kā arī studiju programmu akreditācijas laikā izteiktajām kritiskajām piezīmēm (Holvoet 2017). Salīdzinot iepriekšējos bakalaura un maģistra studiju programmu variantus, kas ir izstrādāti 2012. gadā (Programma 2012c; Programma 2012d), var secināt, ka iepriekš latvistika bijusi tikai papildu specialitāte, galveno vietu atvēlot lituānistikai. Jaunajās programmās lituānistika

un letonistika kļuvušas līdzvērtīgākas, tomēr lietuviešu valodas un literatūras apguvei vēl joprojām tiek pievērsts vairāk uzmanības.

2.2.8. LATS mācību programma Stokholmas Universitātē (Zviedrijā)

Stokholmas Universitātē ir izstrādāta mācību programma 3 līmeņiem (Programma 2011d; Programma 2011e; Programma 2011f). Pirmā līmeņa beigās no valodas apguvēja tiek sagaidītas elementāras zināšanas par latviešu valodas morfoloģiju un sintaksi, pamata vārda krājuma apguve, kā arī spēja izteikties mutvārdos un rakstveidā latviešu valodā vienkāršās ikdienas situācijās. Otrā līmeņa beigās valodas apguvējam būtu jāuzlabo jau esošās latviešu valodas zināšanas vidējā līmenī. Savukārt trešā līmeņa beigās no valodas apguvēja tiek sagaidīta prasme lietot latviešu valodu brīvi gan rakstveidā, gan mutvārdos. Latviešu valodas zināšanām jābūt tādām, lai spētu analizēt literāru tekstu, kā arī tulkot īsus rakstus no zviedru valodas latviešu valodā. Turklāt bez praktiskām valodas zināšanām tiek sagaidītas pamatzināšanas arī par latviešu literatūru, iekļaujot arī vēsturisko un kultūras kontekstu.

Katrā kursa aprakstā ir ietverta organizatoriskā informācija: kursa kods, kursa apstiprinājuma datums un departaments, kas īsteno kursu, kā arī kredītpunktu skaits. Bez organizatoriskās informācijas kursa aprakstā ir ietverta arī saturiskā informācija: kursa anotācija, auditorija, kam kurss varētu būt noderīgs, rezultāti, kas valodas apguvējam jāsasniedz kursa beigās,; kā arī ieteicamā literatūra un vērtēšanas kritēriji.

2.2.9. LATS mācību programmas citās augstākās izglītības iestādēs

Aptaujājot docētājus, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu citu valstu augstākās izglītības iestādēs, piemēram, Somijā, Ungārijā un Vācijā, var secināt, ka šo valstu universitātēs nav prasības pēc mācību programmas jeb kursa plāna. Lektori galvenokārt ir vadījušies pēc savas personīgās pieredzes vai arī konkrētas mācību grāmatas satura. Laimute Balode uzsver, ka Helsinku Universitātes vadība ļoti uzticas konkrētajam lektoram un galvenais, lai būtu rezultāts, lai studenti runātu latviešu valodā, tāpēc programma vairāk ir fomalitāte (Balode 2015 [intervija]). Savukārt Magdalene Huelmane uzsver, ka, iespējams, situācija būtu citāda, ja Vācijā (šajā gadījumā konkrētāk – Vestfāles Vilhelma Universitātē Minsterē) vēl darbotos baltistikas studiju programma, kurā ietilptu arī praktiskās latviešu valodas kurss (Huelmann 2017). Tā kā šobrīd Minsterē latviešu valodu var apgūt kā brīvās izvēles priekšmetu, mācību saturs tiek apgūts pēc N. Nauas un I. Klēveres-Velhli mācību grāmatas *Latviešu valoda studentiem*.

Salīdzinot ārvalstu augstākās izglītības iestāžu programmas, var secināt, ka LATS apguves mērķis galvenokārt ir sniegt pamatzināšanas par latviešu valodu un attīstīt visas valodas prasmes, vairumā gadījumu apgūstot latviešu valodu līdz A2 līmenim. Samazinās to augstākās izglītības iestāžu skaits, kurās var apgūt latviešu valodu arī B un C līmenī. Šobrīd apgūt latviešu valodu līdz C1 līmenim var tikai Polijas universitātēs. Ja latviešu valoda tiek apgūta B un C līmenī, no valodas apguvēja tiek sagaidīts, ka latviešu valoda tiks izmantota arī zinātniskiem mērķiem. Līdztekus valodas apguvei tiek apgūta arī latviešu kultūra. Ārvalstu augstskolās kultūras apguve tiek īpaši uzsvērta, jo valodas apguvējs valodas apguves procesā neatrodas Latvijā, kur varētu labāk izprast valodas un kultūras ciešo saistību.

Līdzīgi kā augstākās izglītības iestādēs Latvijā, arī ārvalstu augstskolās izstrādātās mācību programmas ir atšķirīgas, atsevišķās augstākās izglītības iestādēs to nav vispār. Bieži vien mācību programmā ietilpst gan organizatoriskā informācija, gan arī saturiskā un pedagoģiskā informācija, taču ne visās programmās tiek iekļauts kursa satura izklāsts. Nereti izpratne par kursa programmu ir tik plaša, ka tā sastāv tikai no studiju programmā apgūstamajiem mācību priekšmetiem (tas parasti ir tajos gadījumos, kad praktiskās latviešu valodas kurss ir daļa no bakalaura vai maģistra studiju programmas). Atsevišķās ārvalstu augstākās izglītības iestādēs ir prakse balstīt kursa saturu konkrētā mācību līdzeklī, kas parasti tiek izmantots valodas apguves nodarbībās.

3. Nozīmīgākie teorētiskie avoti un metodiskā literatūra LATS apguvē

Lai gan teorētiski un praktiski pastāv divi atšķirīgi lingvodidaktikas virzieni – LAT2 un LATS –, to robežas pamazām saplūst, kā liecina gan pēdējo gadu mācību līdzekļu izveides prakse, gan arī mācību līdzekļu izmantojums LATS stundās, īpaši ārvalstīs. Arī N. Naua norāda, ka LAT2 un LATS metodikā un praksē ir daudz kā kopīga, uzsverot, ka ļoti daudz no pēdējos 20 gados izveidotajiem LAT2 metodikas materiāliem ir izmantojami arī LATS attīstīšanā (Naua 2007, 7). Uz līdzīgu iezīmi norāda arī A. Šalme (Šalme 2011a, 61–62).

Valodu apguves teorētisko domu Latvijā ir ietekmējuši vairāku nozīmīgu darbu tulkojumi par valodu apguvi un bilingvālo izglītību, tāpēc šajā apakšnodaļā ir apskatīti nozīmīgākie teorētiskie avoti un metodiskā literatūra, kas veicinājusi LATS attīstību.

3.1. Latviešu valodas prasmes līmenis

Latviešu valodas prasmes līmenis (Zuicena u. c. 1997) ir pirmais metodiskais līdzeklis, kurā latviešu valoda ir skatīta no funkcionālās valodniecības viedokļa. Tas

papildina vairāk nekā 20 citām valodām izveidoto prasmes līmeņu klāstu, ar ko aizsākta vienota valodas apguves sistēmas izveide pieaugušo izglītībā Eiropā.

Vēsturiskā situācija Latvijā nosaka, ka pēc Latvijas neatkarības atgūšanas daudzi Latvijas iedzīvotāji neprot latviešu valodu vai prot to ļoti vāji, līdz ar to viņi nespēj sazināties valsts valodā. Tādēļ ļoti svarīgi ir panākt, lai latviešu valodu vismaz saziņas līmenī prastu visi Latvijas iedzīvotāji. Pieaugušo izglītībā tas nozīmē organizēt latviešu valodas kursus, izmantojot komunikatīvo pieeju, kas „izrādījusies vispiemērotākā caurmēra iedzīvotājiem, kuriem nepieciešams valodu apgūt saziņas vajadzībām" (Zuicena u. c. 1997, 3).

Pēdējos gados Latvijā ir pieaudzis ārvalstnieku skaits, kas ierodas Latvijā uz konkrētu laiku, galvenokārt tie ir ārzemju studenti, kas studē kādā no Latvijas augstākās izglītības iestādēm, līdz ar to arī viņu galvenais mērķis ir apgūt latviešu valodu vienkāršām ikdienas saziņas vajadzībām. Īpaši aktuāli tas ir tajos gadījumos, kad Latvijā ierodas apmaiņas programmu studenti, kas parasti Latvijā uzturas pusgadu vai gadu. Viņu galvenās vajadzības ir prast komunicēt tirgū, veikalā, kafejnīcā u. tml. vietās, kā arī saprast vienkāršus ikdienas paziņojumus un uzrakstus. Līdz ar to arī viņu galvenais mērķis ir apgūt latviešu valodu saziņas vajadzībām, kas ir kopīgas ar LAT2 valodas apguvējiem.

Šo iemeslu dēļ Latviešu valodas prasmes līmenī „nav atklāta latviešu valodas sistēma pilnībā, bet gan doti tie izteiksmes līdzekļi, kuri nepieciešami saziņas vajadzību apmierināšai" (Zuicena u. c. 1997, 4).

Latviešu valodas prasmes līmeni var izmantot gan metodiķi, gan praktiķi mācību programmu un mācību materiālu izveidē, turklāt tas var noderēt arī valodas apguvējiem. Tomēr jāņem vērā, ka ir iznākuši arī jauni latviešu valodas prasmes līmeņu apraksti, kas paredzēti visiem valodas līmeņiem.

Grāmatā dots valodas prasmes līmeņa vispārējs raksturojums, norādot, kas jāzina attiecīgās sociālās grupas pārstāvim dažādās ikdienas situācijās. *Latviešu valodas prasmes līmenī* raksturotas arī valodas funkcijas, norādot, kādas komunikatīvās vienības valodas apguvējs var izmantot konkrētā situācijā. Grāmatā skaidroti arī vispārīgie jēdzieni un to izteikšanas līdzekļi, lai sekmīgāk varētu noritēt saziņas process. Tāpat grāmatā raksturotas ikdienas valodā biežāk sastopamās standartsituācijas un tām atbilstošā leksika. Leksiskais materiāls veido aptuveni 3000 leksisko vienību, kas ir noderīgas ikdienā visbiežāk sastopamo situāciju un atbilstošo sarunu tēmu apguvei. „Leksiskais materiāls ir papildināts ar biežāk lietojamām vārdkopām, lai konkretizētu atbilstošā vārda nozīmi vai parādītu tā saistījumu teikumā" (Zuicena u. c. 1997, 64).

Latviešu valodas prasmes līmenī tiek dots pārskats par latviešu valodas fonētiku, kā arī pārskats par tekstu tipiem, uzsverot, kas valodas apguvējam būtu jāspēj, lasot un klausoties tekstu. Tāpat tiek uzsvērts, kam būtu jāpievērš uzmanība, attīstot rakstītptasmi un runātprasmi, kā arī doti praktiski padomi, kā mācīt un mācīties valodu. Grāmatas beigās ir pielikums, kurā dots latviešu valodas gramatikas kopsavilkums.

Lai gan sākotnēji *Latviešu valodas prasmes līmenis* un tā saturs paredzēts cittautiešu integrācijai Latvijā, A. Šalme uzsver, ka vēlākajos gados tas daudz izmantots arī ārpus Latvijas (Šalme 2011a, 63). Tas ļauj pārliecināties par promocijas darbā jau iepriekš izteikto – LAT2 un LATS virzieniem ir daudz kopīga, un pieeja latviešu valodas apguvei minoritāšu pārstāvjiem Latvijā un ārvalstniekiem, kas apgūst latviešu valodu gan Latvijā, gan ārpus tās, ir līdzīga.

3.2. Komunikācija svešvalodu mācīšanā

Ideja par komunikatīvās pieejas izmantojumu latviešu valodas apguvē tiek turpināta ar Džo Šīlsa grāmatas *Komunikācija svešvalodu mācīšanā* (Šīlss 1998) tulkojumu latviešu valodā. Tā ir viena no pirmajām metodikas rokasgrāmatām moderno valodu apguves jomā, kura ir tulkota latviski un kurā ir uzsvērta komunikatīvās mācīšanas nozīme.

Grāmatas mērķis ir apvienot vairākas mūsdienu pedagoģiskās idejas, kuras atspoguļo komunikatīvās pieejas principus (Šīlss 1998, V).

Dž. Šīlsa grāmatā raksturotas komunikatīvās pieejas pazīmes, kā arī sniegti praktiski ieteikumi pedagogiem un valodas apguvējiem, kā strādāt ar komunikatīvo pieeju. Kā vienu no darbības formām valodas stundā Dž. Šīlss min darbu pāros vai nelielās grupās (Šīlss 1998, 7). Lai gan šai darbības formai ir diezgan daudz negatīvu iezīmju, reizēm to var izmantot, lai dažādotu valodas nodarbības, taču, ņemot vērā empīrisko pieredzi, jāuzsver, ka šāda darbības forma ne vienmēr strādā visās valodas apguvēju grupās. Vislabāk to var izmantot, sasaistot darbu grupās ar uzdevumiem, kuros dominē spēles funkcija.

Grāmatā arī plaši aprakstīti dažādi paņēmieni valodas prasmju attīstīšanai, līdz ar to tie ir noderīgi metodiskie ieteikumi pedagogiem.

3.3. Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana

Līdz šim plašākais valodu mācīšanas vēsturē publicētais darbs *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana* (EKP 2006) „dod kopīgu

pamatu valodu mācību programmu, vadlīniju, pārbaudījumu, mācību grāmatu izstrādē" (EKP 2006, 11) visām Eiropas valodām. Tas nozīmē, ka tiek dots vienots skatījums uz dažādiem svešvalodu apguves jautājumiem, kas ļauj LATS apguvē piemērot tos pašus principus, ko citu svešvalodu apguvē, un pielīdzināt latviešu valodu citām modernajām Eiropas valodām.

Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs dominē divas svarīgas idejas. Pirmā ir daudzvalodības jeb plurilingvisma ideja, lai saliedētu dažādās valodās runājošos eiropiešus, kā arī lai sargātu un attīstītu bagāto Eiropas valodas un kultūru mantojumu. Daudzvalodības ideja sasaucas arī ar Eiropas Padomes galveno mērķi „panākt lielāku vienotību dalībvalstu starpā, izstrādājot kopīgu rīcības programmu kultūras jomā" (EKP 2006, 11).

Otrā ir ideja par koncentrēšanos uz valodas apguvēju, ņemot vērā viņa reālās vajadzības, motivāciju un iespējas. Tiek rekomendēts mācīt valodu saziņas vajadzībām, tādējādi palīdzot cittautiešiem ātrāk iejusties konkrētajā zemē. LATS mācību līdzekļu izveides praksē pēdējos gados pamazām tiek integrēti mācību satura elementi, kas nodrošina valodas apguvēja vajadzības. Taču tas ir tajos gadījumos, ja tiek domāts par valodas apguvēju, kas latviešu valodu apgūst reālām ikdienas dzīves situācijām. Tomēr līdztekus šiem valodas apguvējiem ir ļoti daudz ārvalstnieku, kam atvēlētajā stundu skaitā ir jāapgūst profesionālā latviešu valoda, lai pēc tam to varētu izmantot saziņā ar pacientiem. Šajā gadījumā ir jāņem vērā valodas apguvēja vajadzības un jāstrādā ar īpašiem materiāliem pēc speciāli izveidotas programmas, kas nederētu citiem valodas apguvējiem.

Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs ir aprakstīta valodas līmeņu sistēma, kā arī valodas apguves saturs. Tiek vērsta uzmanība uz valodas lietojumu saziņā, sniedzot praktiskus ieteikumus, kas jāievēro, lai iegūtu komunikācijai nepieciešamās kompetences. Pamatnostādnēs aprakstīts arī mācīšanās un mācīšanas process, pievēršot uzmanību arī uzdevumu nozīmīgumam valodas apguvē un vērtēšanas kritērijiem.

A. Šalme uzsver, ka Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs atrodamais līmeņu apraksts plaši tiek izmantots Eiropas valodu apguves programmās (Šalme 2011a, 66). Arī LATS apguvē tiek veidoti mācību līdzekļu komplekti, kas atbilst Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs dotajam līmeņu aprakstam. Empīriskā pieredze liecina, ka proporcionāli vislielākais valodas apguvēju skaits joprojām ir pamatlīmeņa programmās. Tomēr pamazām palielinās to valodas apguvēju skaits, kas apgūst latviešu valodu kā svešvalodu arī B un C līmenī. Dažādu līmeņu kursus ārvalstniekiem piedāvā ne tikai dažādas valodu skolas, bet arī Latvijas Universitāte, organizējot kursus ne tikai apmaiņas studentiem, bet arī, sadarbībā ar Latviešu valodas aģentūru pulcējot interesentus *Latviešu valodas un kultūras vasaras skolai*.

3.4. Eiropas Valodu portfelis

Eiropas Valodu portfelis ir dokuments, kas veic divas funkcijas, proti, atspoguļo valodas apguvēja sasniegumus valodas apguvē, kā arī palīdz mācīties dažādas svešvalodas. Tas sastāv no trīs daļām: Valodu pases, Valodu biogrāfijas un Dosjē (EVP 2006, 3), kurās tiek dokumentētas valodas apguvēja zināšanas un valodas apguves process.

Tā kā Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs ir uzsvērta koncetrēšanās uz valodas apguvēju, ņemot vērā viņa vajadzības, Eiropas Valodu portfelis ir loģisks Eiropas Padomes dokuments, kas palīdz ne tikai pašam valodas apguvējam izprast viņa valodas apguves mērķus, vajadzības un iespējas, bet noder arī pedagogam, kurš strādā ar konkrēto valodas apguvēju.

Latvijā līdz šim ir izstrādāti vairāki Eiropas Valodas portfeļi: Eiropas Valodu portfelis pieaugušajiem, Eiropas Valodu portfelis skolēniem vecumā no 7 līdz 12 gadiem, Eiropas Valodu portfelis medmāsām, Eiropas Valodu portfelis dzelzeļa darbiniekiem un Eiropas Valodu portfelis trešo valstu valstspiederīgajiem (Borzova, Kārkliņa 2013, 4). Profesionālajām jomām paredzētie Eiropas Valodu portfeļi ļauj apgūt nepieciešamās prasmes profesionālajā jomā, tādējādi palielinot darba iespējas. Savukārt pēdējā laika politiskā un ekonomiskā situācija pasaulē ir likusi radīt valodas mācību instrumentus, kas veicina latviešu valodas un kultūras apguvi imigrantiem.

3.5. Metodiskie ieteikumi latviešu valodas apguvei (bez starpniekvalodas) I līmenis

Šī grāmata (Metodiskie ieteikumi 2006) ir pirmais metodiskais līdzeklis, kurā dotie ieteikumi paredzēti latviešu valodas apguvei bez starpniekvalodas, īpaši domājot par patvēruma meklētājiem un personām ar alternatīvo statusu, kas varētu neprast kādu no visbiežāk izmantotajām starpniekvalodām (angļu vai krievu).

Grāmatas autores diezgan plaši ir aprakstījušas valodas situāciju Latvijā, raksturojot arī Latvijas iedzīvotāju lingvistisko attieksmi un iedzīvotāju attieksmi pret patvēruma meklētājiem. Grāmatā tiek dots pārskats arī par valodas prasmes līmeņiem Latvijā un un valsts valodas pārbaudes prasmes kārtību. Nedaudz iezīmētas arī prognozējamās nākotnes perspektīvas un ieteikumi valodas pedagogu sagatavošanai.

Daudz uzmanības grāmatā tiek pievērsts valodas apguves teorētiskajiem jautājumiem, dodot plašu pārskatu par svešvalodas apguves teorijām un modeļiem, kā arī pieejām un metodēm valodas apguvē. Grāmatā dots arī plašs valsts valodas prasmes – pamatlīmeņa –

apraksts un tajā apgūstamie mācību satura jautājumi[35], kuru raksturošanai izmantots Nodarbinātības Valsts aģentūras sagatavotais materiāls. Īpaša uzmanība tiek pievērsta gramatikas satura jautājumiem, kas jāapgūst pamatlīmenī. Tas papildināts ar lingvistiski metodiskiem komentāriem un ieteikumiem, kuri ir noderīgi pedagogiem. Teorētiskajai daļai pievienoti arī praktiskie materiāli.

Latviešu valodas nodarbības patvēruma meklētājiem uzsāktas 2015. gada nogalē. Daži patvēruma meklētāji ir analfabēti, daudzi nezina latīņu alfabētu, līdz ar to ir grūti attīstīt lasīt un rakstītprasmi, turklāt valodas apguve aizņem ilgāku laiku. Mācību procesā daudz tiek izmantoti žesti, mīmika, un vairāk vai mazāk tiek īstenota tiešā pieeja valodas apguvē. Vērā ņemamas ir arī kultūras atšķirības un iepriekšējā citu valodu vai pat izglītības pieredze. (Kupčs 2015; Kasjauns 2016; Bērtule 2016)

Desmit gadu laikā kopš grāmatas *Metodiskie ieteikumi latviešu valodas apguvei (bez starpniekvalodas) I līmenis* iznākšanas daudz kas ir paveikts, galvenokārt palielinot teorētiskā un praktiskā materiāla nodrošinājumu. Būtu jāturpina darbs valstiskā līmenī, veicinot valsts ekonomisko izaugsmi, kā arī jāturpina sabiedrības izglītošanas darbs.

3.6. Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās: situācijas apzināšana

Pētījums *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves Eiropas augstskolās: situācijas apzināšana* (Šalme 2008) līdz šim ir vienīgais pētījums, kurā apkopota latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanas pieredze Latvijā un Eiropā.

Pētījumā apkopoti dažādi organizatoriski jautājumi saistībā ar latviešu valodas kā svešvalodas apguvi dažādās augstskolās, dots pārskats par studiju procesā izmantotajiem mācību līdzekļiem un publikāciju saraksts par dažādiem ar LATS jomu saistītiem jautājumiem. Tāpat pētījumā minēti LATS tālākās attīstības svarīgākie uzdevumi un raksturota speciālistu sadarbība šajā jomā.

Šāda veida pētījums par LATS apguvi augstākās izglītības iestādēs ir nepieciešams, taču pilnīgai situācijas apzināšanai to nepieciešams paplašināt, turklāt gandrīz 10 gadu laikā kopš pētījuma publicēšanas situācija atsevišķās augstskolās ir radikāli mainījusies, tāpēc ir svarīgi uzskaitīt pašu jaunāko informāciju. Ziņas par LATS attīstību augstākās izglītības iestādēs Latvijā un ārpus Latvijas, ņemot vērā šī virziena attīstības tendences, apkopotas promocijas darbā.

[35] Jāņem vērā, ka grāmatas iznākšanas laikā vēl nav izstrādāts Latviešu valodas prasmju līmeņu apraksts.

3.7. Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi

Monogrāfija *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi* (Šalme 2011a) ir pirmais apjomīgākais darbs, kas veltīts tieši LATS jautājumiem. Grāmatā aplūkoti vispārīgi jautājumi par valodu un tās apguvi, iezīmējot arī LATS mērķus. Monogrāfijā dots īss pārskats par LAT1 un LAT2 attīstību, taču padziļināti raksturota LATS vēsturiskā attīstība, sniedzot pārskatu par LATS apguvei paredzētajiem mācību līdzekļiem, kā arī nozīmīgāko zinātnisko un metodisko literatūru. Grāmatā atrodama arī teorētiska informācija par valodas apguves pieejām un metodēm, kas ietekmējušas LATS attīstību.

Tā kā LATS apguve pašlaik, īpaši Latvijā, ir ļoti svarīga, bet salīdzinoši maz izpētīta joma, šo monogrāfiju var atzinīgi vērtēt kā pirmo veiksmīgo mēģinājumu apkopot informāciju par LATS nozarei veltītiem jautājumiem, kas daļēji pārklājas arī ar LAT2 jomu.

3.8. Latviešu valodas prasmes līmeņi: A1 – C2

Latviešu valodā ir izstrādāts Latviešu valodas prasmes līmeņu apraksts gan pamatlīmenim, gan vidējam, gan augstākajam līmenim (Šalme, Auziņa 2016a; Šalme, Auziņa 2016b). Tas ļauj izstrādāt konkrētam līmenim paredzētus mācību līdzekļus, kā arī veidot atbilstoša līmeņa mācību programmas un organizēt noteikta līmeņa latviešu valodas kursus valodas apguvējiem.

Šādu metodisko līdzekļu izstrāde latviešu valodai ir ļoti nepieciešana, īpaši B un C līmenim, jo empīriskie novērojumi liecina, ka palielinās to valodas apguvēju skaits, kas latviešu valodu vēlas apgūt arī vidējā un augstākajā līmenī. Ja skolotājam bieži vien ir intuitīva nojausma, ko mācīt valodas apguvējam A līmenī, tad, sastopoties ar valodas apguvēju, kas izteicis vēlmi apgūt latviešu valodu B un C līmenī, skolotājiem bieži vien nav skaidrības par vēlamo mācību saturu. Šī iemesla dēļ skolotāji nereti pat ir atteikušies mācīt latviešu valodu vidējā un augstākajā līmenī. Līdz šim ir veidoti atbilstoši mācību līdzekļi B līmenim, taču trūkst mācību līdzekļu C līmenim.

Šie metodiskie līdzekļi ir noderīgi arī valodas apguvēju zināšanu līmeņa noteikšanā, jo valodas apguvēji paši bieži vien neadekvāti novērtē savu zināšanu līmeni. Izmantojot A. Šalmes un I. Auziņas izstrādātos latviešu valodas līmeņu aprakstus, var veidot arī atbilstošus pārbaudes darbus, lai noteiktu valodas apguvēja patieso zināšanu līmeni.

Izstrādājot valodas prasmes līmeņu aprakstus latviešu valodas apguvei, autori ir izmantojuši gan ārvalstu pētījumus, gan arī Latvijā veidotos metodiskos izdevumus, tajā skaitā atsevišķus šajā apakšnodaļā minētos izdevumus.

Latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstā pamatlīmenim un vidējam līmenim (Šalme, Auziņa 2016a) dots valodas prasmes līmeņu (tajā skaitā arī apakšlīmeņu) vispārīgs apraksts, konkretizējot valodas apguves līmeņu apraksta mērķus, uzdevumus un saturu. Šajā līmeņu aprakstā detalizēti aplūkota valodas komunikatīvās funkcijas realizācija, ņemot vērā faktu, ka valodas komunikatīvā funkcija ir cieši saistīta ar valodas gramatisko sistēmu.

Latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstā pamata un vidējam līmenim iekļautas valodas vienību tematiskās grupas, kas tiek realizētas četrās saziņai lietotās cilvēkdarbības jomās, skarot privāto un sociālo jomu, kā arī profesionālo darbību un izglītību. Līmeņu aprakstā detalizēti norādīts, kas (leksikā un gramatikā) valodas apguvējam jāprot katrā no līmeņiem atbilstoši cilvēkdarbības jomām. Šajā līmeņu aprakstā dots arī valodas prasmju apraksts, uzsverot, ko valodas apguvējs spēj saprast un uztvert katrā no valodas līmeņiem, līdz ar to pielāgojot katram līmenim atbilstošus uzdevumus un izvēloties atbilstošus tekstus. Šādi norādījumi tekstu izvēlē ir ļoti vērtīgi, jo, izmantojot tekstu, var veidot daudz dažādu veidu uzdevumus, kas attīsta ne tikai leksikas, bet arī gramatikas lietošanas prasmi.

Latviešu valodas prasmes līmeņu apraksta pamata un vidējam līmenim pēdējā nodaļa veltīta valodas apguvēja kompetencēm, īpašu uzmanību pievēršot lingvistiskajai jeb valodas kompetencei, kas „ietver zināšanas par leksiku, fonoloģisko un gramatisko sistēmu, izpratni par valodas attīstības procesiem, valodas politiku, vēsturi un prasmi šīs zināšanas izmantot praksē" (Šalme, Auziņa 2016a).

Gramatiskā kompetence līmeņu aprakstā apskatīta detalizēti, norādot, kādi gramatikas elementi apgūstami konkrētā līmenī. Tas ir ļoti praktisks devums, jo empīriskā pieredze liecina, ka skolotājs valodas apguvējam, kurš tikko sācis mācīties valodu, cenšas iemācīt visu latviešu valodas gramatiku, bet tas nedod vēlamu rezultātu valodas apguves procesā, jo padara to smagnēju un valodas apguvējs nekomunicē, bet gan mācās no galvas dažādus gramatikas likumus, piemēram, VI deklinācijas lietvārdus. Tomēr valodas apguves process atšķiras dažādu tautību pārstāvjiem, piemēram, vairumā gadījumu zviedriem un angļiem ļoti labi der pareizi izprasta komunikatīvā pieeja latviešu valodas apguvē, savukārt vācieši grib zināt pēc iespējas vairāk par gramatiku, pirms sākt komunicēt, jo tas viņiem palīdz saprast valodas sistēmu. Šim nolūkam vācieši labprāt veic tulkošanas uzdevumus.

Latviešu valodas prasmes līmeņu apraksta pēdējā nodaļā ir dots apraksts par latviešu valodas fonoloģiju un šo zināšanu izmantojumu praksē, uzsverot, ka valodas apguves procesā ir nepieciešams gan vingrināt izrunu, gan arī apgūt leksiku un gramatiku. Promocijas darba 2. daļā, apskatot latviešu valodas kā svešvalodas apguvei veltītās mācību grāmatas, secināts,

ka tikai dažās no tām ir doti uzdevumi, kas attīsta fonētikas prasmi un vingrina izrunu. Līdzīgu secinājumu var izdarīt, apskatot divvalodu vārdnīcas, jo tikai pavisam nedaudzās vārdnīcās šķirklī ir ietverta informācija par vārdu izrunu, turklāt ja šāda informācija tiek dota, tas ir galvenokārt par platā un šaurā *e* un *ē* izrunu.

Latviešu valodas prasmes līmeņu apraksta pamata un vidējam līmenim beigās ir dots nedaudz informācijas arī par tekstveidi.

Metodiskais līdzeklis *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2. Vadlīnijas* (Šalme, Auziņa 2016b) ir pielikums Latviešu valodas pamatlīmeņa un vidējā valodas prasmes līmeņa aprakstam, tādējādi izveidojot latviešu valodas prasmes līmeņu aprakstus, kas balstīti vienotā ES valodu apguves plānošanas, organizēšanas un prasmju pārbaudes sistēmā.

Šajā izdevumā dots vispārīgs valodas prasmes augstākā līmeņa raksturojums, uzsverot, kas valodas apguvējam ir jāzina leksikā un gramatikā, kā arī ortogrāfijā un ortoepijā, apgūstot latviešu valodu augstākajā līmenī. Uzmanība tiek pievērsta arī semantikas jautājumu izpratnei, fonoloģijas zināšanām un to izmantojumam un tekstveidei. Tiek aprakstīti valodas stili un stilistisko līdzekļu lietojums valodā. Pēdējā nodaļa tiek veltīta valoddarbības veidiem, apgūstot latviešu valodu augstākajā līmenī.

- - - - - - - - -

Atsevišķās augstākās izglītības iestādēs latviešu valoda ir tikusi mācīta jau no 20. gadsimta 40. gadiem. Vissenākās LATS mācīšanas tradīcijas ir Ziemeļamerikā, Vācijā, Zviedrijā, Lietuvā un Austrālijā. Daudzās Eiropas valstīs LATS apguve sākās pēc LR neatkarības atgūšanas. Atsevišķās valstīs, piemēram, Japānā, Ķīnā un Ukrainā LATS apguve ir sākusies salīdzinoši nesen, proti, 21. gadsimta sākumā.

Dažās universitātēs, piemēram, Stokholmas Universitātē, Masarika Universitātē, Sanktpēterburgas Valsts universitātē u. c. tika izveidotas akadēmiski spēcīgas baltistikas studiju programmas. Ļoti nozīmīga LATS apguves vēsturē ir bijusi Stokholmas Universitāte, jo 20. gadsimta otrajā pusē tā bija vienīgā universitāte ārpus Latvijas, kurā varēja apgūt latviešu valodu gan bakalaura, gan maģistra, gan doktora studiju programmā. Tagad latviešu valoda Stokholmas Universitātē ir brīvās izvēles priekšmets. Šī pilnā studiju programma tika īstenota Baltu valodu katedrā, kas nebija piesaistīta slāvu valodām, kā tas ir bijis dažās citās augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas.

Laika gaitā dažādu iemeslu dēļ ir tikušas slēgtas studiju programmas, labākajā gadījumā atstājot latviešu valodu kā fakultatīvu kursu. Taču ir augstākās izglītības iestādes, piemēram, Viļņas Izglītības zinātņu universitāte, Tallinas Universitāte, Rietumungārijas Universitāte u. c., kur latviešu valodas apguve ir pārtraukta pavisam. Tomēr ir arī vietas, piemēram, Pekinas Starptautisko Studiju universitāte, kur interese par latviešu valodu pieaug un tiek veidotas jaunas studiju programmas.

Ārpus Latvijas latviešu valodu apgūst lielākoties studiju un pētnieciskiem nolūkiem, savukārt Latvijā latviešu valodas kā svešvalodas apguve ir saisīta gan ar profesionāliem, gan personiskiem mērķiem.

Kopš 20. gadsimta 90. gadiem latviešu valodu kā svešvalodu ir bijis iespējams apgūt vairāk nekā 20 augstākās izglītības iestādēs. Mācību iestādēs Latvijā studē gan pilna laika, gan apmaiņas studenti gandrīz no visas pasaules. Tiesa, katras augstākās izglītības iestādes profils ir atšķirīgs, un tas lielā mērā nosaka arī valstis, no kurām ārvalstu studenti ierodas iegūt augstāko izglītību Latvijā. Arī stundu skaits, kas tiek atvēlēts LATS apguvei, katrā augstskolā ir atšķirīgs.

Izpratne par mācību programmu un tās nepieciešamību augstākās izglītības iestādēs gan Latvijā, gan ārpus Latvijas ir atšķirīga. Nav vienotas izpratnes par to, kam būtu jābūt iekļautam mācību programmā. Atsevišķās augstākās izglītības iestādēs tā ir tikai formalitāte, kurai nav nozīmes mācību procesā.

Nobeigums

Promocijas darbā izvirzītais mērķis – apkopot informāciju, sistemātiskā veidā analizēt un dokumentēt LATS attīstības gaitu no pirmsākumiem, kas tiek datēti ar 20. gadsimta 60. gadiem, līdz mūsdienām, kā arī pamatot šī lingvodidaktikas virziena attīstības tendences, balstoties uz LATS apguvei paredzēto mācību saturu, – ir sasniegts, veicot izvirzītos uzdevumus.

Promocijas darbā apkopoti un izpētīti vairāk nekā 100 avoti, aptverot ne tikai mācību grāmatas, bet arī vārdnīcas, sarunvārdnīcas, gramatikas un uzdevumu krājumus, kas paredzēti LATS apguvei. Tas dod skaidru priekšstatu par LATS apguvei paredzēto mācību līdzekļu klāstu. Mācību grāmatas sniedz informāciju par latviešu valodas mācīšanas tradīcijām konkrētā laika periodā, tādējādi iespējams izsekot LATS metodiskajai domai no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām.

Pētījuma gaitā apzinātas augstākās mācību iestādes gan Latvijā, gan ārpus tās, veidojot hronoloģisku pārskatu par vietām, kur ir iespējams apgūt latviešu valodu kā svešvalodu un kur dažādu iemeslu dēļ šī iespēja ir zudusi. Tas ļauj spriest par latviešu valodas kā svešvalodas izplatību ārpus Latvijas, kā arī LATS apguves iespējām Latvijā.

Promocijas pētījuma tapšanas laikā organizētas un dokumentētas 28 intervijas ar LATS mācībspēkiem, kas strādā gan Latvijā, gan ārvalstīs. Elektroniskā sarakste īstenota ar vairāk nekā 40 LATS mācībspēkiem un šīs nozares pārstāvjiem. Tas ļauj iegūt plašu faktoloģisko materiālu saistībā ar LATS apguvi dažādās augstākajās mācību iestādēs, kā arī spriest par vairākiem LATS apguvē nozīmīgiem jautājumiem.

Apkopojot un analizējot LATS apguvei paredzētos mācību līdzekļus un sasaistot tos ar valodas apguves pieejām un metodēm, ir rasta atbilde uz pētījuma jautājumu *Kā LATS apguvei paredzētais mācību saturs atklāj LATS apguves tendences no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām?* Trimdā iznākušos mācību līdzekļus var raksturot kā strukturālisma pieejā balstītus mācību līdzekļus, kas izmanto galvenokārt gramatiskās tulkošanas metodi un audiolingvālo metodi. Laika gaitā svešvalodu mācīšanas praksē strukturālo pieeju valodas apguvei aizstāj saziņas un funkciju pieeja, kas ietekmē to, ka arī LATS apguvei paredzētajos mācību līdzekļos tiek īstenota ideja par komunikatīvi orientētu pieeju valodas apguvei. Pēc LR neatkarības atgūšanas Latvijā izdotajos mācību līdzekļos daudz tiek iekļauti runāšanas prasmi attīstoši vingrinājumi, par vissvarīgāko tiek uzskatīta spēja sazināties un izmantot valodu vienkāršās ikdienas situācijās. To veicina arī mācību līdzekļos iekļautais tekstuālais materiāls, kas realizēts galvenokārt dialogu formā. Līdz ar to

mācību līdzekļos pakāpeniski tiek integrēti mācību satura elementi, kas nodrošina valodas apguvēju vajadzības. Tagad arī latviešu valodā ir pieejams mācību līdzekļu komplekts, kas norāda uz lingvistisko saturu, kurš jāapgūst konkrētā līmenī (Auziņa u. c. 2014a; Auziņa u. c. 2014b; Auziņa u. c. 2016a; Auziņa u. c. 2016b). Uz valodas prasmes līmeņiem balstīta valodu apguve LATS vēsturē ir jaunums, lai gan citu svešvalodu apguvē, piemēram, angļu, tā ir jau sen iedibināta tradīcija.

LATS apguves process ir dokumentēts un apkopots promocijas darbā, taču pētījumi šajā jomā noteikti būtu jāturpina. Ļoti nepieciešamas ir mācību grāmatas un dažādi mācību līdzekļi augstākā līmeņa valodas apguvējiem, kā arī mācību līdzekļi konkrētai mērķauditorijai, piemēram, medicīnas studentiem, jo viņiem nav tik noderīgi mācību līdzekļi ar vispārīgu valodas saturu. Būtu nepieciešams arī koncentrēts pārskats par latviešu valodas gramatiku, kas būtu paredzēts lietišķi, nevis akadēmiski noskaņotiem valodas apguvējiem. Ļoti nozīmīgas būtu konferences un semināri LATS pedagogiem, kuros pārrunāt dažādus ar LATS apguvi saistītus jautājumus, kā arī dalīties pieredzē. Vajadzētu organizēt pieredzes apmaiņas programmas LATS mācībspēkiem Latvijā un ārpus tās, lai tuvinātu šīs jomas pārstāvjus. Latviešu valodas aģentūra katru gadu organizē vasaras kursus diasporas skolotājiem, kuros tiek aicināti piedalīties arī ārvalstu augstākās izglītības iestādēs strādājošie mācībspēki, taču šīs jomas nav salīdzināmas. Diasporas skolotāji strādā ar bērniem, savukārt augstāko izglītības iestāžu pedagogi – ar pieaugušajiem, līdz ar to būtu nepieciešami atsevišķi kursi katras jomas pārstāvjiem.

Promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes

Promocijas darbā izpētītais un secinātais ļauj aizstāvēšanai izvirzīt šādas tēzes:

1. Latvijā un ārpus Latvijas gan valodu apguvē, gan izglītības teorijā, gan valodas politikā, gan socioloģijā u. c. jomās pastāv termini *otrā valoda* un *svešvaloda*. Ne visās valstīs tie tiek šķirti pēc līdzīgiem principiem. Latviešu valoda ir svešvaloda gan dažādu tautību pārstāvjiem ārpus Latvijas, gan trimdinieku pēctečiem, gan ārvalstniekiem, kas to apgūst Latvijā. Vadoties pēc tādiem kritērijiem kā valodas apguves mērķis un uzturēšanās ilgums valodas vidē, ārvalstniekiem, kas latviešu valodu apgūst Latvijā, tā būtu uzskatāma par svešvalodu, nevis otro valodu.
2. LATS apguvē tiek izmantotas tās pašas metodes, kas citu svešvalodu apguvē, bet aptuveni 100 gadu vēlāk, nekā šīs metodes parādījušās lielāko valodu apguvē. LATS apguvē vērojama metodiskās domas attīstība: no strukturālās pieejas, kas ietver gramatiskās tulkošanas metodi un audiolingvālo metodi, līdz komunikatīvajai pieejai. Līdz mūsdienām pastāv divi LATS apguves virzieni: deskriptīva valodas apguve mērķa valodas sistēmas izpratnei un funkcionāli komunikatīvi orientēta valodu apguve, lai spētu sazināties. Latviešu valodu nevar mācīt tikai pēc komunikatīvās pieejas tās tradicionālajā izpratnē. Pretēji bieži sastopamam uzskatam, komunikatīvajā pieejā nebūtu jāzaudē gramatikas izklāsts un tulkošanas vingrinājumi, jo arī tie veicina saziņas prasmju attīstību. Komunikatīvi orientētā valodas apguvē ir svarīgi līdzsvaroti attīstīt visus četrus valoddarbības veidus.
3. Izpratne par to, kādai ir jābūt LATS mācību grāmatai, ir atšķirīga. Sākotnēji LATS mācību līdzekļi tiek balstīti uz dziļu valodas sistēmas apguvi. Pamazām mācību grāmatās tiek integrēti mācību satura elementi, kas nodrošina valodas apguvēja vajadzības. Tiek uzskatīts, ka mācību procesā svarīga ir valodas apguvēja dzimtās valodas un apgūstamās valodas salīdzināšana, tāpēc top konkrētas valodas runātājiem paredzētas latviešu valodas mācību grāmatas. Nereti LATS mācību grāmatu autoriem (galvenokārt nelatviešiem) un praktiķiem, kas māca latviešu valodu kā svešvalodu, ir atšķirīgs skatījums uz atsevišķiem latviešu valodas gramatikas jautājumiem. Tas skaidrojums ar faktu, ka bieži vien LATS valodas apguvējiem nemāca vēsturisko vai akadēmisko gramatiku, tāpēc mācību saturs reizēm tiek vienkāršots.
4. Lai gan atsevišķās augstākās izglītības iestādēs ārpus Latvijas LATS varēja apgūt jau no 20. gadsimta 40. gadiem, vislielākā interese par latviešu valodu bija pēc LR neatkarības atgūšanas, kad daudzās augstākās izglītības iestādēs Eiropā tika izveidotas

latviešu valodas un kultūras studiju programmas. Šī interese bija saistīta ar ģeopolitisko situāciju. Caur valodu mēģināja iepazīt postpadomju valstis. Kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā, interese par latviešu valodu Eiropā mazinājās, turpretī palielinājās interese par LATS apguvi Latvijā. Tas saistīts gan ar ārvalstu studentu un darbaspēka pieaugumu Latvijā, gan arī faktu, ka LATS var mācīties Latvijā, kas kādreiz nebija iespējams. Tagad interese par valodām pasaulē ir mainījusies – pieprasītas un eksotiskas kļūst Āzijas un Austrumu valodas, nevis bijušās PSRS valodas.

5. Ne visās augstākās izglītības iestādēs ir pieejamas latviešu valodas studiju kursu programmas, līdz ar to nevar iegūt objektīvus secinājumus par LATS mācību saturu un organizāciju konkrētā augstākās izglītības iestādē. Tas galvenokārt attiecas uz ārvalstīm. Pētījumā iegūtajās programmās ne vienmēr ir iekļauti gan mācību satura, gan organizācijas jautājumi. Tas nozīmē, ka programmu izstrādei būtu jāpievērš lielāka uzmanība, jo mācību saturu nevar pilnvērtīgi īstenot bez programmas.

Saīsinājumi

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

BSP – bakalaura studiju programma

DSP – doktora studiju programma

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

LAT1 – latviešu valoda kā dzimtā valoda

LAT2 – latviešu valoda kā otrā valoda

LATS – latviešu valoda kā svešvaloda

LR Latvijas Republika

LU – Latvijas Universitāte

MSP – maģistra studiju programma

RSU – Rīgas Stradiņa universitāte

RTU – Rīgas Tehniskā universitāte

sk. – skatīt

t. s. – tā saucamais

u. c. – un citi

Bibliogrāfija[36]

Avoti

Mācību grāmatas un mācību palīglīdzekļi

1. **Auziņa, Nešpore 2014** – Auziņa, Ilze, Nešpore, Gunta. *Latviešu valodas darbības vārdu tabulas*. Mācību un metodiskais materiāls. Rīga : LVA, 2014.
2. **Auziņa u. c. 2014a** – Ilze, Auziņa, Maija, Berķe, Anta, Lazareva, Arvils, Šalme. *Laipa A1*. *Latviešu valoda*: mācību grāmata. Rīga : LVA, 2014.
3. **Auziņa u. c. 2014b** – Ilze, Auziņa, Maija, Berķe, Anta, Lazareva, Arvils, Šalme. *Laipa A1*. *Latviešu valoda*: darba burtnīca. Rīga : LVA, 2014.
4. **Auziņa u. c. 2015** – Ilze, Auziņa, Iveta, Grīnberga, Anta, Lazareva, Iveta, Marševska, Īrisa, Ozola, Laima, Pamiljane, Pēteris, Vanags. *Atvērsim vārtus! A2*. Rīga : LVA, 2015.
5. **Auziņa u. c. 2016a** – Ilze, Auziņa, Maija, Berķe, Anta, Lazareva, Arvils, Šalme. *Laipa A2*. *Latviešu valoda*: mācību grāmata. Rīga : LVA, 2016.
6. **Auziņa u. c. 2016b** – Ilze, Auziņa, Maija, Berķe, Anta, Lazareva, Arvils, Šalme. *Laipa A2*. *Latviešu valoda*: darba burtnīca. Rīga : LVA, 2016.
7. **Āboltiņa, Priedīte 1998** – Āboltiņa, Ilze, Priedīte, Aija. *Darbības vārdu tabulas*. Rīga : LVAVP, 1998.
8. **Baldunčiks 2005** – Baldunčiks, Juris. *Survival Latvian*. A Traveller's Phrasebook and Guide. Rīga : Jumava, 2005.
9. **Barret, Blesse 1928** – Barret, Charles, Blesse, Ernest. *Grammaire Pratique de la Langue Latvienne à l'usage des Étudiants*. Avec un vocabulaire linguistique latvien-français. Rīga : Section de la presse au Ministère des Affaires Étrangères de Lettonie, 1928.
10. **Beridze, Gabunia 2014** – Beridze, Levans, Gabunia, Kaha. *Salatvelo: latviešu valoda gruzīnu studentiem*. Rīga : LVA, 2014.
11. **Brēde u. c. 1991a** – Maija, Brēde, Valentīna, Gurtaja, Andrejs Veisbergs, Ieva, Zauberga. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, I daļa. Rīga : LU, 1991.
12. **Brēde u. c. 1991b –** Maija, Brēde, Valentīna, Gurtaja, Andrejs, Veisbergs, Ieva, Zauberga. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, II daļa. Rīga : LU, 1991.
13. **Brēde u. c. 1994** – Maija, Brēde, Valentīna, Gurtaja, Ieva, Zauberga, Veneta, Žīgure, Andrejs, Veisbergs. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, I daļa. Atkārtots izdevums. Rīga : LU, 1994.
14. **Brēde u. c. 1995** – Maija, Brēde, Veneta, Žīgure, Ieva, Zauberga, Valentīna, Gurtaja, Andrejs, Veisbergs. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, II daļa. Atkārtots izdevums. Rīga : LU, 1994.
15. **Brēde u. c. 1997** – Maija, Brēde, Veneta, Žīgure, Ieva, Zauberga, Valentīna, Gurtaja, Andrejs, Veisbergs. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, I daļa. Atkārtots izdevums. Rīga : LU, 1997.
16. **Brēde u. c. 1999** – Maija, Brēde, Veneta, Žīgure, Ieva, Zauberga, Andrejs, Veisbergs. *Runāsim latviski* : mācību līdzeklis, II daļa. Pārstrādāts izdevums. Rīga : SVK, 1999.
17. **Budiņa-Lazdiņa 1966** – Budiņa-Lazdiņa, Terēza. *Teach Yourself Latvian*. London : English Universities Press, 1966.

[36] Bibliogrāfiju veido gan promocijas darbā, gan promocijas darba pielikumā iekļautie avoti (mācību grāmatas un mācību palīglīdzekļi, programmas, vārdnīcas, tiešsaistes materiāli LATS apguvei, intervijas, elektroniskie ziņojumi, prezentācijas) un izmantotā literatūra.

18. **Butkienė 1998** – Butkienė, Violeta. *Latvių kalbos leksikos minimumas. Latviešu valodas leksikas minimums.* Mokomoji knyga lietuvių filologijos programos studentams. Kauņa : Aesti, 1998.
19. **Butkienė, Vaisvalavičienė 2012** – Butkienė, Violeta, Vaisvalavičienė, Kristina. *Baltų kalbų pradžiamokslis. Baltu valodu ābece*. Kaunas : Aesti, 2012.
20. **Butkus 2002** – Butkus, Alvydas. *Lietuvių-latvių kalbų vadovas=Lietuviešu-latviešu valodas ceļvedis*. Pārstrādāts un papildināts izdevums. Kaunas : Aesti, 2002.
21. **Butkus 2005** – Butkus, Alvydas. *Latvių kalba: gramatika ir pratimai*. Mokomoji knyga. Kaunas : Aesti, 2005.
22. **Butkus 2008** – Butkus, Alvydas. *Latvių kalba: gramatika ir pratimai*. Antrasis leidimas. Mokomoji knyga. Kaunas : Aesti, 2008.
23. **Butkus 2013** – Butkus, Alvydas. *Lietuvių-latvių kalbų vadovas=Lietuviešu-latviešu valodas ceļvedis*. Pārstrādāts un papildināts izdevums. Kaunas : Aesti, 2013.
24. **Butkus, Sarkanis 1987** – Butkus, Alvydas, Sarkanis, Albertas. *Lietuvių-latvių kalbų vadovas=Lietuviešu-latviešu valodas ceļvedis*. Vilnius : Mokslas, 1987.
25. **Butkus, Sarkanis 1996** – Butkus, Alvydas, Sarkanis, Albertas. *Lietuvių-latvių kalbų vadovas=Lietuviešu-latviešu valodas ceļvedis*. Kaunas : Aesti, 1996.
26. **Dumpe 2009** – Dumpe, Dace. *Latvian in three months*. Concise course in language acquisition. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009.
27. **Fennell, Gelsen 1980a** – Fennell, Trevor Garth, Gelsen, Henry. *A Grammar of modern Latvian*. Volume I. The Hague, New York : Mouton Publishers, 1980.
28. **Fennell, Gelsen 1980b** – Fennell, Trevor Garth, Gelsen, Henry. *A Grammar of modern Latvian*. Volume II. The Hague, New York : Mouton Publishers, 1980.
29. **Fennell, Gelsen 1980c** – Fennell, Trevor Garth, Gelsen, Henry. *A Grammar of modern Latvian*. Volume III. The Hague, New York : Mouton Publishers, 1980.
30. **Forssman 2001** – Forssman, Berthold. *Lettische Grammatik*. Dettelbach : Röll, 2001.
31. **Forssman 2008** – Forssman, Berthold. *Labdien! Lettisch für Deutschsprachige – Teil 1*. Lehrbuch der lettischen Sprache. Hempen Verlag, Bremen, 2008.
32. **Forssman 2010** – Forssman, Berthold. *Labdien! Lettisch für Deutschsprachige – Teil 2*. Lehrbuch der lettischen Sprache. Hempen Verlag, Bremen, 2010.
33. **Gurtaja, Itkonen 1996** – Gurtaja, Valentīna, Itkonen, Mirja. *Laipni lūdzam!* Latviaa suomalaisille. Helsinki : Finn Lectura, 1996.
34. **Gustovska, Vimba 2006** – Gustovska, Marika, Vimba, Ināra. *Sveiki Latvijā*. The first step in basic Latvian. Socrates / Erasmus Program. Erasmus Intensive language Course. Riga : Riga Tehnical University, 2006.
35. **Gustovska, Vimba 2007** – Gustovska, Marika, Vimba, Ināra. *Sveiki, Latvijā!* The first step in basic Latvian. “Erasmus” Programme. “Erasmus” Intensive Language Course. Riga : Riga Tehnical University, 2007.
36. **Horiguchi 2013** – Horiguchi, Daiki. *New Express Latvian*. Japāna : Hakusuisha, 2013.
37. **Holst 2001** – Holst, Jan Henrik. *Lettische Grammatik*. Hamburg : Buske, 2001.
38. **Kabelka 1969** – Kabelka, Jonas. *Latvių kalba*: mokymo priemonė. I sąsiuvinis. Vilnius : Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko inversitetas. Lietuvių kalbos katedra, 1969.
39. **Kabelka 1975** – Kabelka, Jonas. *Latvių kalba*. Latviešu valoda. Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos patvirtintas vadovėlis aukštųjų mokyklų lietuvių kalbos ir literatūros specialybei.Vilnius : Mintis, 1975.
40. **Kabelka 1987** – Kabelka, Jonas. *Latvių kalba*. Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos patvirtintas vadovėlis aukštųjų mokyklų lietuvių kalbos ir literatūros specialybei. 2-asis pataisytas leidimas. Vilnius : Mokslas, 1987.

41. **Kauss 2015 –** Kauss, Helmuts. *Latvian language: 101 Latvian verbs*. ASV : Preceptor Language Guides, 2015.
42. **Klēvere-Velhli, Naua 2012** – Klēvere-Velhli, Inga, Naua, Nikole. *Latviešu valoda studentiem:* mācību līdzeklis latviešu valodas kā svešvalodas apguvei. Rīga : LVA, 2012.
43. **Kudirka 2011** – Kudirka, Robertas. *Latvių kalbos veiksmažodis: gramatika, pratimai, paradigmos*. Metodinė mokomoji knyga. Vilnius : Vilniaus universitetas, 2011.
44. **Lasmane 1980** – Lasmane, Valentine. *Lärobok i lettiska*: latviešu valodas mācība zviedru valodas pratējiem. Stockholm : Zviedrijas Latviešu Centrālās Padomes Izglītības nozare, 1980.
45. **Lasmane 1981 –** Lasmane, Valentīne. *Översikt över lettisk grammatik*. Stokholma : Zviedrijas latviešu centrālās padomes Izglītības nozare, 1981.
46. **Lasmane 1985** – Lasmane, Valentine. *A Course in Modern Latvian*: latviešu valodas mācība angļu valodas pratējiem. ALA, 1985.
47. **Lasmane 1988** – Lasmane, Valentine. *A Course in Modern Latvian*: latviešu valodas mācība angļu valodas pratējiem. 2. izdevums. ALA, 1988.
48. **Lasmane 1992** – Lasmane, Valentine. *A Course in Modern Latvian*: latviešu valodas mācība angļu valodas pratējiem. 3. izdevums. ALA, 1992.
49. **Lasmane, Sellebrante 1993** – Lasmane, Valentine, Sellebrante, Hillevija. *Latviešu-zviedru sarunu valodas vārdnīca*. Stokholma : Memento, izdota Latvijā, 1993.
50. **Lelis 1992** – Lelis, Jāzeps. *Latviešu valodas mācība iesācējiem. Basic Latvian I*. 3. izdevums. ALA, 1992.
51. **Lūka, Emse 2015** – Lūka, Ineta, Emse, Anita. *Lets' Speak Latvian!* Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2012.
52. **Markevičienė 2012** – Markevičienė, Žaneta. *Latvių kalba*: mokomoji knyga. Vilnius : Edukologija, 2012.
53. **Mathiassen 1997** – Mathiassen, Terje. *A short grammar of Latvian*. USA : Slavica Publishers, 1997.
54. **Millers 1979** – Millers, Antonia. *Latvian Language*: Grammar, vocabulary, exercises. California : Echo Publishers, 1979.
55. **Moseley 1996** – Moseley, Christopher. *Colloquial Latvian*. The Complete Course for Beginners. London and New York : Routledge, 1996.
56. **Murata 1997** – Murata, Ikuo. *Latviešu valodas 1500 svarīgu vārdu*. Tokija : Daigakushorin, 1997.
57. **Nau 1998** – Nau, Nicole. *Latvian*. München, Newcastle : LINCOM Europa, 1998.
58. **Naua 2014** – Naua, Nikole. *Latviešu valoda studentiem: Skolotāja grāmata*. Metodisks līdzeklis. Rīga : LVA, 2014.
59. **Nītiņa 1998** – Nītiņa, Daina. *Könyv a lett nyelvről*. Szombathely : Savariae, 1998.
60. **Nītiņa 2004** – Nītiņa, Daina. *Latviešu-ungāru vārdnīca*. Let-magyar kisszótár. Szombathely : Savaria University Press, 2004.
61. **Nītiņa, Laczházi 1998** – Nītiņa, Daina, Laczházi, Aranka. *Latviešu valoda. Lett nyelvkönyv*. Budapest : Osiris, 1998.
62. **Petit 2004** – Petit, Justyna, Petit, Daniel. *Parlons Letton*. Paris : L'Harmattan, 2004.
63. **Poikāns 2014** – Poikāns, Kaspars. *Es protu latviešu valodu*. Testu krājums A1, A2. Rīga : Zvaigzne ABC, 2014.
64. **Prauliņš, Moseley 2010** – Prauliņš, Dace, Moseley, Christopher. *Colloquial Latvian*. The Complete Course for Beginners. London and New York : Routledge, 2010.
65. **Prauliņš 2012** – Prauliņš, Dace. *Latvian: an Essential Grammar*. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY : Routledge, 2012.

66. **Priedīte, Ludden 1992** – Priedīte, Aija, Ludden, Andreas. *Lettisch Intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. Hamburg : Baltica, 1992.
67. **Priedīte 1993** – Priedīte, Aija. *Lettiska för universitetsbruk I*. Baltiska Avdelningen, 1993.
68. **Priedīte 1993** – Priedīte, Aija. *Lettiska för universitetsbruk II*. Baltiska Avdelningen, 1993.
69. **Pujāte, Sosāre 1995** – Pujāte, Gunita, Sosāre, Maija. *Latvian for foreigners*. Rīga, 1995.
70. **Sadauska 2001a** – Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part I. Rīga : RTU, 2001.
71. **Sadauska 2001b** – Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part II. Rīga : RTU, 2001.
72. **Sadauska 2002** – Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part III. Rīga : RTU, 2002.
73. **Sadauska 2008** – Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part I. 2nd edition. Rīga : RTU, 2008.
74. **Sadauska 2011 –** Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part II. Atkārtots izdevums. Rīga : RTU, 2011.
75. **Sadauska 2013** – Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part I. 4th edition. Rīga : RTU, 2013.
76. **Sadauska 2018 –** Sadauska, Ilga. *Latvian*. Part I 5th edition. Rīga : RTU, 2018.
77. **Sarma, Ābola 2017** – Sarma, Inga, Ābola, Signe. *Latviešu valoda studentiem*. Lasīšanas tekstu un uzdevumu krājums I. Rīga : LVA, 2017.
78. **Streipa 1986** – Streipa, Līga. *Easy Way to Latvian*. San Francisco and Chicago : ALA, 1986.
79. **Styrerud 2018** – Styrerud, Martin. *The English Translator*. Student Manual English-Latvian. Norway : Norfox Medical, 2018.
80. **Svarinska 2003** – Svarinska, Asja. *Latviešu valoda.* Mācību kurss 25 nodarbībām. Latvian in 25 lessons. Rīga : Zvaigzne ABC, 2003.
81. **Svilane Bartholomew 2009** – Svilane Bartholomew, Terēza. *Teach Yourself Latvian*. London : Teach Yourself Books, 2009.
82. **Svilane Bartholomew 2010** – Svilane Bartholomew, Terēza. *Complete Latvian*. London : Teach Yourself, 2010.
83. **Šalme, Ūdris 1991** – Šalme, Arvils, Ūdris, Pēteris. *Teksti un vingrinājumi latviešu valodas ievadkursam*. Mācību līdzeklis. Rīga : LU, 1991.
84. **Šalme, Ūdris 1996** – Šalme, Arvils, Ūdris, Pēteris. *Do it in Latvian!* Rīga : SI, 1996.
85. **Valkovska 2015** – Valkovska, Baiba. *Darbības vārdu pamatoformas. I konjugācija*. Mācību un metodiskais materiāls. Sagatavots Baibas Valkovskas redakcijā. Rīga : LVA, 2015.
86. **Zagorska 2014** – Zagorska, Ilze. *Latviešu valoda igauņu studentiem*. Mācību uzdevumu krājums. Rīga : LVA, 2014.
87. **Zauberga u.c. 1992** – Ieva, Zauberga, Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Valentīna Gurtaja. *Latviešu valodas sarunu tēmas*: Metodiska izstrādne. Rīga : LU, 1992.
88. **Zeps 1981** – Zeps, Valdis Juris. *Speak you Latvian?* Latviešu valodas mācība iesācējiem. Kopā ar Speak you Latvian: Key to exercises. Mašīnraksta fotokopija. Madison : autora izd., 1981.
89. **Андронов 2002** – Андронов, Алексей, Викторович. *Материалы для латышско-русского словаря*: Около 9 тысяч слов в основной части. СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2002.
90. **Корст-Стрейпа 1998** – Корст-Стрейпа, Лига. *Лёгкий путь к латышскому языку*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
91. **Нитиня, Лацхази 2006** – Нитиня, Дайна, Лацхази, Аранка. *Тексты и упражнения : Материалы к курсу латышского языка*. Санкт-Петербург: Санкт-

Петербугский государственный университет, Кафедра общего языкознания, 2006. [Pieejams arī: http://www.genling.nw.ru/baltist/Publicat/NitLaz.pdf]

92. **Озола 2005** – Озола, Ната. *Латышский язык за три месяца*. Краткий курс обучения языку. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005.
93. **Эзериня 1999** – Эзериня, Дина. *Самоучитель латышского языка*. Rīga : Jumis, 1999.

Programmas (hronoloģiskā secībā)

1. **Programma 2001** – *Учебные программы по специализации "Балтистика"*. izstrādāts Sanktpēterburgas Valsts Universitātes, Filoloģijas fakultātes, Vispārīgās valodniecības katedrā. Krievija : Sankpēterburgas Valsts Universitāte, 2001.
2. **Programma 2005a** – *Латышский язык и литература*. Kurss izstrādāts Sanktpēterburgas Valsts Universitātes, Filoloģijas fakultātes, Vispārīgās valodniecības katedrā. Krievija : Sankpēterburgas Valsts Universitāte, 2005.
3. **Programma 2005b** – *Latvių kalba*. Kursu izstrādāja Žaneta Markevičienė. Lietuva : Viļņas Pedagoģiskā universitāte, 2005.
4. **Programma 2010** – *Программа по латышскому языку*. Kursu izstrādāja Svetlana Polkovņikova. Krievija : Maskavas Valsts Universitāte, 2010.
5. **Programma 2011a** – *Praktiskā latviešu valoda ārvalstu studentiem I*. Kursu izstrādāja Inta Līsmane. Rīga : Latvijas Universitāte, 2011.
6. **Programma 2011b** – *Latviešu valoda*. Kursu izstrādāja Līga Kļaviņa. Rīga : Biznesa augstskola *Turība*, 2011.
7. **Programma 2011c** – *Basic Latvian*. Kursu izstrādāja Zane Āboltiņa. Ķīna : Pekinas Svešvalodu universitāte, 2011.
8. **Programma 2011d** – *Lettiska I*. Kursu izstrādāja Lilita Zaļkalns. Zviedrija : Stokholmas Universitāte, 2011.
9. **Programma 2011e** – *Lettiska II*. Kursu izstrādāja Lilita Zaļkalns. Zviedrija : Stokholmas Universitāte, 2011.
10. **Programma 2011f** – *Lettiska III*. Kursu izstrādāja Lilita Zaļkalns. Zviedrija : Stokholmas Universitāte, 2011.
11. **Programma 2012a** – *Latviešu valoda ārzemju studentiem I*. Kursu izstrādāja Linda Lauze un Resija Zauere. Liepāja : Liepājas Universitāte, 2012.
12. **Programma 2012b** – *Latviešu valoda*. Kursu izstrādāja Inese Zuģicka. Daugavpils : Daugavpils Universitāte, 2012.
13. **Programma 2012c** – *Plan stacjonarnych studiów I stopnia realizowanych od r. akad. 2012/2013 na kierunku filologia bałtycka w ramach specjalności głównej lituanistyka, dodatkowej lettonistyka*. Kurss izstrādāts Varšavas Universitātes Baltu filoloģijas katedrā. Polija : Varšavas Universitāte, 2012.
14. **Programma 2012d** – *Plan stacjonarnych studiów II stopnia realizowanych od r. akad. 2012/2013 na kierunku filologia bałtycka w ramach specjalności głównej lituanistyka, dodatkowej lettonistyka*. Kurss izstrādāts Varšavas Universitātes Baltu filoloģijas katedrā. Polija : Varšavas Universitāte, 2012.
15. **Programma 2012e** – *Latvių kalba*. Kursu izstrādāja Eglė Žilinskaitė. Lietuva : Viļņas Universitāte, 2012.
16. **Programma 2013a** – *Latviešu valodas pragmatiskie aspekti I*. Kursu izstrādāja Sintija Ozoliņa. Ventspils : Ventspils Augstskola, 2013.
17. **Programma 2013b** – *First and Second Year Latvian*. Course Description. Kursu izstrādāja Iveta Grīnberga. ASV : Vašingtonas Universitāte, 2013.

18. **Programma 2013c** – *First and Second Year Latvian*. Schedule of classes. Kursu izstrādāja Iveta Grīnberga. ASV : Vašingtonas Universitāte, 2013.
19. **Programma 2014** – *Latviešu valoda I un Latviešu valoda II*. Kursu izstrādāja Ilze Zagorska. Igaunija : Tartu Universitāte, 2014.
20. **Programma 2015a** – *Latvian language in Medicine*. Kursu izstrādāja Dace Žibala. Rīga : Rīgas Stradiņa universitātē, 2015.
21. **Programma 2015b** – *Basic Latvian language I*. Kursu izstrādāja Aija Veldruma un Anna Sedova. Ķīna : Starptautisko Studiju universitāte, 2015.
22. **Programma 2016a** – *Latvių kalba A1. Latvių kalba A2*. Kursu izstrādāja Violeta Butkienė un Daiva Puškoriute-Ridulienė. Lietuva : Vītauta Dižā universitāte, 2016.
23. **Programma 2016b** – *Basic Latvian language II*. Kursu izstrādāja Aija Veldruma un Anna Sedova. Ķīna : Starptautisko Studiju universitāte, 2016.
24. **Programma 2017a** – *Program stacjonarnych studiów I stopnia realizowanych od roku akad. 2017/2018 na kierunku filologia bałtycka w ramach specjalności lituanistyka i lettonistyka*. Kurss izstrādāts Varšavas Universitātes Baltu filoloģijas katedrā. Polija : Varšavas Universitāte, 2017.
25. **Programma 2017b** – *Program stacjonarnych studiów II stopnia realizowanych od roku akad. 2017/2018 na kierunku filologia bałtycka w ramach specjalności lituanistyka i lettonistyka*. Kurss izstrādāts Varšavas Universitātes Baltu filoloģijas katedrā. Polija : Varšavas Universitāte, 2017.
26. **Programmas Poznaņa I** – *Praktyczna nauka językałotewskiego I*. Bakalaura studiju programma. Kurss izstrādāts Poznaņas Adama Mickeviča universitātē.
27. **Programmas Poznaņa II** – *Praktyczna nauka językałotewskiego II*. Maģistra studiju programma. Kurss izstrādāts Poznaņas Adama Mickeviča universitātē.

Vārdnīcas

1. **Aben 1959** – Aben, Karl. *Läti-Eesti Sõnaraamat* (latviešu-igauņu vārdnīca). Tallinn : Kirjastus, 1959. (Atkārtots izdevums Tallinn : Valgus, 1966).
2. **Aben 1966** – Aben, Karl. *Läti-eesti sõnaraamat*. Tallinn : Valgus, 1966.
3. **Abens 1967** – Abens, Karls. *Igauņu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Liesma, 1967.
4. **Aben 1973** – Aben, Karl. *Vestlusi Eesti ja Läti Keeles*. Igauņu-latviešu sarunu vārdnīca. Tallinn : Valgus, 1973.
5. **Balkevičius, Kabelka 1977** – Balkevičius, Jonas, Kabelka, Jonas. *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius : Mokslas, 1977.
6. **Balkevičs u.c. 1995** – Balkevičs, Jons, Balode, Laimute, Bojāte, Apolonija, Subatnieks, Valters. *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. 2. pārstrādāts izdevums. Rīga : Zinātne, 1995.
7. **Balode u.c. 2004** – Balode, Ineta, Grīnberga, Maija, Kačevska, Ilze, Krēsliņa, Austra. *Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004. (Atkārtoti 2009).
8. **Beitiņa u.c. 1953** – Beitiņa, Maigone, Darbiņa, Anna, Marcinkēvičs, Francis, Ceplīte, Brigita, Bažanova, S., Gūtmanis, Abrams, Krilova, Ņ., Liepiņa, I., Skomorovska, T., Skujiņa, Valentīna, Vaseļjeva, J., Žīgure, L., Žukovs, L. *Latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1953. (Atkārtoti 1963, 1970).
9. **Bērziņa 2011** – Bērziņa, Zaiga. *Latviešu-igauņu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2011.
10. **Bociek u.c. 2011** – Bociek, Justyna, Ciucka, Paulina, Demidziuk, Dorota, Kobojek, Magdalena, Lament-Białkowska, Agnieszka Katarzyna, Ledworowska, Zuzanna, Siwanowicz-Michalak, Magdalena, Stawikowska-Krok, Anna Elżbieta, Stołowska

Ewa, Szczęsny, Michał, Wiśnioch, Jolanta. *Latviešu-poļu vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2011.
11. **Bojāte, Subatnieks 1964** – Bojāte, Apolonija, Subatnieks, Valters. *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.
12. **Butkus 2003** – Butkus, Alvīds. *Latviešu-lietuviešu vārdnīca*. Kaunas : Aesti, 2003.
13. **Ceplīte 2002** – Ceplīte, Brigita. *Latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2002.
14. **Ceplīte u.c. 2008** – Ceplīte, Brigita, Darbiņa, Anna, Kalniņš, Harijs, Nātiņa, Dina. *Krievu-latviešu, latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2008.
15. **Dannemarks u.c. 1998** – Nilss, Dannemarks, Rihards, Bērugs, Ilze, Kačevska. *Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Norden, 1998. (Atkārtoti 2001, 2008).
16. **Elsberga 2014** – Elsberga, Solveiga. *Mazā latviešu-zviedru sarunvārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2014.
17. **Ernštreits u. c. 2015** – Ernštreits, Valts, Muzikante, Marika, Grīnberga, Maima. *Igauņu-latviešu vārdnīca*. Rīga : LVA, 2015.
18. **EuroVoc 2008** – *Eiropas Savienības daudzvalodu vārdnīca*, 2008. [sk. 2015. g. 10. maijs]. Pieejams: http://eurovoc.europa.eu/drupal/?q=lv/request&view=pt&termuri=http://eurovoc.europa.eu/268464&language=lv
19. **Gurtaja, Krjukov 1994** – Gurtaja, Valentina, Krjukov, Sari. *Sveiki!* Suomi-Latvia Keskusteluopas Matkailijoilleja muillekin. Helsinki : Kustannus Oy Taifuuni, 1994.
20. **Gūtmanis u.c. 1974** – Gūtmanis, Abrams, Loginova, Olga, Rogoziņņikovs, Pēteris. *Latviešu-krievu vārdnīca skolām*. 3. Izdevums. Rīga : Liesma, 1974.
21. **Gūtmanis 1975** – Gūtmanis, Abrams. *Latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Liesma, 1975.
22. **Kačevska u.c. 1996** – Kačevska, Ilze, Balode, Ineta, Grīnberga, Maija, Guļevska, Dainuvīte. *Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca*. Rīga : Norden, 1996.
23. **Kalniņa 2002** – Kalniņa, I. *Latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2002.
24. **Kalniņš 2004** – Kalniņš, Harijs. *Krievu-latviešu, latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2004.
25. **Kalniņš 2006** – Kalniņš, Harijs. *Latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2006.
26. **Klēvere 2000** – Klēvere, Inga. *Latviešu-ungāru sarunu vārdnīca*. Szombathely : Savaria University Press, 2000.
27. **Kļava 2002** – Kļava, Dace. *Igauņu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2002.
28. **Krūmiņa 2000** – Krūmiņa, Brigita Baiba. *Latviešu-japāņu vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000.
29. **Krūmiņa 2006** – Krūmiņa, Brigita Baiba. *Japāņu-latviešu mācību kandži vārdnīca*. 2 daļas. Rīga : Elpa, 2006.
30. **Lasmane, Sellebrante 1993** – Lasmane, Valentīne, Sellebrante, Hillevija. *Latviešu-zviedru sarunu valodas vārdnīca*. Rīga : Memento, 1993.
31. **LLVV-e** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca,-e* [skatīts 2014. g. 14. apr.] Pieejams: *www.tezaurs.lv//llvv*
32. **LTSV 2011** – *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Valentīna Skujiņa, Zenta Anspoka, Vita Kalnbērziņa, Arvils Šalme. [Rīga] : LVA, LVI, 2011.
33. **Madisson u.c. 2015** – Madisson, Merle, Mandel, Aive, Nõulik, Tauno, Tannenberg, Anita. *Latviešu-igauņu vārdnīca*. Tallina : Igauņu valodas institūts, 2015.
34. **Nikuļceva 2006** – Nikuļceva, Sandra. Česko-lotyšský slovník. *Čehu-latviešu vārdnīca*. Praha : Leda, 2006.
35. **Nītiņa 2004** – Nītiņa, Daina. *Latviešu-ungāru vārdnīca*. Lett-magyar kisszótár. Szombathely : Savaria University Press, 2004.

36. **Paršurta, Birzvalka 1999** – Paršuta, Juzefa, Birzvalka, Irēna. *Latviešu-poļu vārdnīca. Poļu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Jumava, 1999.
37. **Pildegovičs 2008** – Pildegovičs, Pēteris. *Latviešu-ķīniešu sarunvalodas vārdnīca*. Rīga : RaKa, 2008.
38. **Pildegovičs 2010** – Pildegovičs, Pēteris. *Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca*. Beijing : Commercial Press, 2010.
39. **Plēsuma, Slavinska 1993** – Plēsuma, Anda, Slavinska, J. *Krievu-latviešu un latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 1993. (Atkārtoti 1997).
40. **Plēsuma u.c. 2000** – Plēsuma, Anda, Duhova, Elizabete, Saveļjeva, Jekaterina, Ķirīte, Marika. *Krievu-latviešu, latviešu-krievu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2000.
41. **PTSV 2000** – *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Sastādījis autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000.
42. **VPSV 2007** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. Rīga : Valsts valodas aģentūra, LU latviešu valodas institūts, 2007.
43. **Zuicena u.c. 2010** – Zuicena, Ieva, Žitareva, Marina, Burkevica, Oļesja. *Latviešu-krievu ilustrētā vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2010.

Tiešsaistes materiāli LATS apguvei

1. **AiLab 2016** – *Ko Tu teici?* LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorija, 2016. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://valoda.ailab.lv/latval/iesacejiem/
2. **DD 2014** – *Digital Dialects*, 2014. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.digitaldialects.com/Latvian.htm
3. **Ectaco** – [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.ectaco.com/English-Latvian-Dictionary/
4. **Letonika** – [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: www.letonika.lv
5. **Letonika 2002** – *Terminoloģijas portāls*. Tilde, 2002. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.termnet.lv/
6. **LVA 2015a** – *Māci un mācies latviešu valodu*. Latviešu valodas aģentūra, 2015. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://maciunmacies.valoda.lv/valodas-apguve/e-nodarbibas
7. **LVA 2015b** – *Saziņas tilts*. Materiāli tapuši projektā *Atbalsts Trešo valstu pilsoņiem pirms ieceļošanas un adaptācijas periodā 2*. Latviešu valodas aģentūra, 2015. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.sazinastilts.lv/
8. **LVV 2009** – Latviešu valodas vārdnīca. Sastādījis Andrejs Spektors. LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.tezaurs.lv/lvv/
9. **LLVV 2006** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Letonika. LU Matemātikas un informātikas institūts, Apgāds *Zinātne*, 2006. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.tezaurs.lv/llvv/
10. **MLVV 2003** – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. I. Zuicena. LU, LVI, 2003. [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://www.tezaurs.lv/mlvv/
11. **Online Translator** – [skatīts 2017. g. 16. jan.] Pieejams: http://online.translate.ua/

Intervijas

1. **Ante 2015 [intervija]** – intervija ar Kristīni Anti par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Čehijā; intervija ierakstīta 2015. gada 14. aprīlī Prāgā.
2. **Balode 2015 [intervija]** – intervija ar Laimuti Balodi par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Somijā; intervija ierakstīta 2015. gada 25. augustā Rīgā.
3. **Bergs-Olsens 2007 [intervija]** – saruna ar Oslo Universitātes baltu valodu pētnieku Dr.phil. Sturlu Bergu-Olsenu; saruna ierakstīta 2007. gada 13. septembrī Oslo. Sarunu ierakstījusi Veneta Žīgure.
4. **Butkus 2015 [intervija]** – intervija ar Alvīdu Butku par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Lietuvā, Vītauta Dižā universitātē; intervija ierakstīta 2015. gada 28. oktobrī Kauņā.
5. **Daugaviete 2014 [intervija]** – intervija ar Annu Daugavieti par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Krievijā, Sanktpēterburgas Valsts universitātē; intervija ierakstīta 2014. gada 31. jūlijā Salās (Lietuvā).
6. **Gaitniece 2016 [intervija]** – intervija ar Lāsmu Gaitnieci (bijušo Ģībieti) par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Ungārijā; intervija ierakstīta 2016. gada 13. maijā Rīgā.
7. **Grīnberga 2014 [intervija]** – intervija ar Ivetu Grīnbergu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu ASV; intervija ierakstīta 2014. gada 1. septembrī Rīgā.
8. **Gžibovska 2014 [intervija]** – intervija ar Martu Gžibovsku par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Polijā, Varšavas Universitātē; intervija ierakstīta 2014. gada 30. jūlijā Salās (Lietuvā).
9. **Gurtaja 2007 [intervija]** – Arvila Šalmes saruna ar Valentīnu Gurtaju; saruna ierakstīta 2007. gada 28. augustā Rīgā.
10. **Horiguči 2015 [intervija]** – intervija ar Daiki Horiguči par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Japānā, Tokijas Svešvalodu universitātē un LR vēstniecībā; intervija ierakstīta 2015. gada 28. oktobrī Viļņā.
11. **Hilmane 2016 [intervija]** – intervija ar Magdaleni Hilmani par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Vācijā; intervija ierakstīta 2016. gada 26. jūlijā Rāznā.
12. **Kļaviņa 2016 [intervija]** – intervija ar Līgu Kļaviņu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Latvijā (Biznesa augstskolā *Turība*); intervija ierakstīta 2016. gada 19. maijā Rīgā.
13. **Laiveniece 2016 [intervija]** – intervija ar Diānu Laivenieci par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Latvijā (Liepājas Universitātē); intervija ierakstīta 2016. gada 26. jūlijā Rēzeknes novadā.
14. **Naua 2014 [intervija]** – intervija ar Nikoli Nauu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Polijā, Poznaņas Adama Mickeviča universitātē; intervija ierakstīta 2014. gada 30. jūlijā Salās (Lietuvā).
15. **Nikolajeva 2015 [intervija]** – intervija ar Mariju Nikolajevu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Ķīnā, Pekinas Svešvalodu universitātē; intervija ierakstīta 2015. gada 9. jūlijā Rīgā.
16. **Ozoliņa 2016 [intervija]** – intervija ar Sintiju Ozoliņu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Latvijā (Ventspils Augstskolā); intervija ierakstīta 2016. gada 15. maijā Ventspilī.
17. **Rubene 2016 [intervija]** – intervija ar Aiju Rubeni par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Latvijā (Rīgas Stradiņa universitātē); intervija ierakstīta 2016. gada 15. janvārī Rīgā.
18. **Seržants 2016 [intervija]** – intervija ar Iļju Seržantu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Vācijā; intervija ierakstīta 2016. gada 29. jūnijā Jūrmalā.

19. **Šiliņa 2007 [intervija]** – saruna ar Latviešu valodas apguves valsts aģentūras Redakcijas darba un izdevējdarbības nodaļas vadītāju Dr.phil. Brigitu Šiliņu; saruna ierakstīta 2007. gada 12. septembrī Rīgā. Sarunu ierakstījusi Veneta Žīgure.
20. **Štolls 2015 [intervija]** – intervija ar Pāvelu Štollu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Čehijā; intervija ierakstīta 2015. gada 24. aprīlī Rīgā.
21. **Tipāns 2016 [intervija]** – intervija ar Igoru Tipānu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Latvijā (Rīgas Tehniskajā universitātē); intervija ierakstīta 2016. gada 13. oktobrī Rīgā.
22. **Vaisvalavičiene 2014 [intervija]** – intervija ar Kristīnu Vaisvalavičieni par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Lietuvā; intervija ierakstīta 2014. gada 15. augustā Rīgā.
23. **Veldruma 2016 [intervija]** – intervija ar Aiju Veldrumu par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Ķīnā, Pekinas Starptautisko Studiju universitātē; intervija ierakstīta 2016. gada 5. februārī Rīgā.
24. **Zagorska 2014 [intervija]** – intervija ar Ilzi Zagorsku par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Igaunijā; intervija ierakstīta 2014. gada 14. jūlijā Rīgā.
25. **Zaļkalns 2016 [intervija]** – intervija ar Lilitu Zaļkalns par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Zviedrijā; intervija ierakstīta 2016. gada 3. janvārī Rīgā.
26. **Žilinskaite-Šinkūniene 2014 [intervija]** – intervija ar Egli Žilinskaiti-Šinkūnieni par latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu Lietuvā, Viļņas Universitātē; intervija ierakstīta 2014. gada 29. jūlijā Salās (Lietuvā).

Elektroniskie ziņojumi

1. **Arnicāne 2018** – Arnicāne, Aelita. *Par ārvalstu studentiem LJA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
2. **Arbidāne 2017** – Arbidāne, Iluta. *Par latviešu valodu Utenas Universitātē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 10.–11. apr. [skatīts 2017. g. 10.–11. apr.]. Nepubliskota sarakste.
3. **Balles 2017** – Balles, Irene. *About Latvian language in Bonn* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 29. aug. [skatīts 2017. g. 29. aug.]. Nepubliskota sarakste.
4. **Baltābola 2018** – Baltābola, Irēna. *Par ārvalstu studentiem JVLMA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
5. **Bērziņš 2017** – Bērziņš, Ansis. *Par latviešu valodas apguvi brīvprātīgajiem Valmieras novada fondā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 5. jūn. [skatīts 2017. g. 5. jūn.]. Nepubliskota sarakste.
6. **Bērziņš 2018** – Bērziņs, Intars. *Par ārvalstu studentiem NAA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
7. **Bramberga 2018** – Bramberga, Kristīne. *Par ārvalstu studentiem LKA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 23. jūl. [skatīts 2018. g. 23. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
8. **Čivžele 2017** – Čivžele, Olga. *Par ārvalstu studentiem Alberta koledžā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 23. aug. [skatīts 2017. g. 23. aug.]. Nepubliskota sarakste.

9. **Daugavet 2017** – Daugavet, Anna. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 4. feb. [skatīts 2017. g. 4. feb.]. Nepubliskota sarakste.
10. **Dolacis 2018** – Dolacis, Valters. *Par ārvalstu studentiem Latvijas Kirstīgajā akadēmijā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2.–3. jūl. [skatīts 2018. g. 2.–3. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
11. **Enkuzena 2018** – Enkuzena, Signe. *Par ārvalstu studentiem BVK* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
12. **Gelumbeckaite 2018** – Gelumbeckaite, Jolanta. *About Latvian language* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 21. jan. [skatīts 2018. g. 21. jan.]. Nepubliskota sarakste.
13. **Grīnberga 2014** – Grīnberga, Iveta. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 13. feb. [skatīts 2014. g. 13. feb.]. Nepubliskota sarakste.
14. **Grzybowska 2017** – Grzybowska, Marta. *Prezentācija* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 5. sep. [skatīts 2017. g. 5. sep.]. Nepubliskota sarakste.
15. **Grzybowska 2018** – Grzybowska, Marta. *Prezentācija* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 27. jan. [skatīts 2018. g. 27. jan.]. Nepubliskota sarakste.
16. **Holvoet 2017** – Grzybowska, Axel. *Par latviešu valodas programmu Varšavā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 8. sep. [skatīts 2017. g. 8. sep.]. Nepubliskota sarakste.
17. **Horiguchi 2014** – Horiguchi, Daiki. *Par mācībgāmatu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 23. marts. [skatīts 2014. g. 23. marts.]. Nepubliskota sarakste.
18. **Horiguchi 2014** – Horiguchi, Daiki. *Par mācībgrāmatu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 8. apr. [skatīts 2014. g. 8. apr.]. Nepubliskota sarakste.
19. **Horiguchi 2018** – Horiguchi, Daiki. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 27. jan. [skatīts 2018. g. 27. jan.]. Nepubliskota sarakste.
20. **Huelmann 2015** – Huelmann, Magdalene. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 23. dec. [skatīts 2015. g. 23. dec.]. Nepubliskota sarakste.
21. **Huelmann 2017** – Huelmann, Magdalene. *Par latviešu valodas programmu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 21.–24. aug. [skatīts 2017. g. 21.–24. aug.]. Nepubliskota sarakste.
22. **Jakobidze 2016** – Jakobidze, Regina. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 12. dec. [skatīts 2016. g. 12. dec.]. Nepubliskota sarakste.
23. **Jastrebova 2018** – Jastrebova, Santa. *Par ārvalstu studentiem RJA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
24. **Jäntti 2016** – Jäntti, Anita. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 24. feb. [skatīts 2016. g. 24. feb.]. Nepubliskota sarakste.
25. **Jäntti 2018** – Jäntti, Anita. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 18. jan. [skatīts 2018. g. 18. jan.]. Nepubliskota sarakste.

26. **Jurāne-Brēmane 2017** – Jurāne-Brēmane, Anžela. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 24. mai. [skatīts 2017. g. 24. mai.]. Nepubliskota sarakste.
27. **Kessler 2018** – Kessler, Stephan. *Par latviešu valoda Greifsvaldē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 16. jan. [skatīts 2018. g. 16. jan.]. Nepubliskota sarakste.
28. **Kiseliunaite 2015** – Kiseliunaite, Dalia. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 30. dec. [skatīts 2015. g. 30. dec.]. Nepubliskota sarakste.
29. **Kiseliunaite 2018** – Kiseliunaite, Dalia. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 23.–24. jan. [skatīts 2018. g. 23.–24. jan.]. Nepubliskota sarakste.
30. **Kļavinska 2018** – Kļavinska, Antra. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 24. jan. [skatīts 2018. g. 24. jan.]. Nepubliskota sarakste.
31. **Krumins 2016** – Krumins, Janis. *Par latviešu valoda Japānā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 12. jūl. [skatīts 2016. g. 12. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
32. **Kvasyte 2014** – Kvasyte, Regina. *Latviešu valoda*. [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 12. jan. [skatīts 2014. g. 12. jan.]. Nepubliskota sarakste.
33. **Kvasyte 2015** – Kvasyte, Regina. *Jautājumi* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 21. dec. [skatīts 2015. g. 21. dec.]. Nepubliskota sarakste.
34. **Lapinska 2016** – Lapinska, Indra. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 31. mai. [skatīts 2016. g. 31. mai.]. Nepubliskota sarakste.
35. **Lapinska 2018** – Lapinska, Indra. *Latviešu valoda Frankfurtē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 17. jan. [skatīts 2018. g. 17. jan.]. Nepubliskota sarakste.
36. **Lapinska 2018** – Lapinska, Indra. *Par latviešu valodu Budapeštā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 25. jan. [skatīts 2018. g. 25. jan.]. Nepubliskota sarakste.
37. **Lauze 2014** – Lauze, Linda. *LATS programmas* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 6. feb. [skatīts 2014. g. 6. feb.]. Nepubliskota sarakste.
38. **Lescinska 2018** – Lescinska, Zane. *Par latviešu valodu Parīzē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 25. jan. [skatīts 2018. g. 25. jan.]. Nepubliskota sarakste.
39. **Lībiete 2018** – Lībiete, Elizabete. *Par ārvalstu studentiem SKK* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 3. jūl. [skatīts 2018. g. 3. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
40. **Lūce 2018** – Lūce, Rūta. *Par ārvalstu studentiem Juridiskajā koledžā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 3. jūl. [skatīts 2018. g. 3. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
41. **Markevičienė 2016** – Markevičienė, Žanete. *Atbildes* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 1. feb. [skatīts 2016. g. 1. feb.]. Nepubliskota sarakste.
42. **Meristo 2016** – Meristo, Merilyn. *About Latvian language* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 14. nov. [skatīts 2016. g. 14. nov.]. Nepubliskota sarakste.

43. **Muižniece 2016** – Muižniece, Lalita. *Par latviešu valodu* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 19. jan. [skatīts 2016. g. 19. jan.]. Nepubliskota sarakste.
44. **Naua 2015** – Naua, Nikole. *Par latviešu valodas verbiem* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 15. nov. [skatīts 2015. g. 15. nov.]. Nepubliskota sarakste.
45. **Navicka 2016** – Navicka, Tatjana. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 5.–6. jūl. [skatīts 2016. g. 5.–6. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
46. **Niedre 2018** – Niedre, Laila. *Par ārvalstu studentiem LKA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
47. **Ozoliņa 2014** – Ozoliņa, Sintija. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 31. mar. [skatīts 2014. g. 31. mar.]. Nepubliskota sarakste.
48. **Polkovņikova 2017** – Polkovņikova, Svetlana. *Par latviešu valodas mācīšanu Maskavā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 28. aug. [skatīts 2017. g. 28. aug.]. Nepubliskota sarakste.
49. **Saukāne 2017** – Saukāne, Irita. *Par latviešu valodu MVU* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 2. sep. [skatīts 2017. g. 2. sep.]. Nepubliskota sarakste.
50. **Sausverde 2016** – Sausverde, Erika. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 19. jan. [skatīts 2016. g. 19. jan.]. Nepubliskota sarakste.
51. **Silvestrova 2018** – Silvestrova, Anastasia. *Par latviešu valodu Parīzē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 25. jan. [skatīts 2018. g. 25. jan.]. Nepubliskota sarakste.
52. **Sīpola 2018** – Sīpola, Maija. *Par ārvalstu studentiem JVLMA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 13. jūl. [skatīts 2018. g. 13. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
53. **Smagina 2018** – Smagina, Anželika. *Par ārvalstu studentiem TSI* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 3. jūl. [skatīts 2018. g. 3. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
54. **Smidchens 2018** – Smidchens, Guntis. *Par latviešu valodu projektā BALSSI* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 22. sep. [skatīts 2018. g. 22. sep.]. Nepubliskota sarakste.
55. **Šaudiņa 2014** – Šaudiņa, Vilma. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 5. mar. [skatīts 2014. g. 22. mar.]. Nepubliskota sarakste.
56. **Šiliņa 2018** – Šiliņa, Vita. *Par ārvalstu studentiem JVLMA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 3. jūl. [skatīts 2018. g. 3. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
57. **Štoll 2014** – Štoll, Pavel. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2014. g. 7. jan. [skatīts 2014. g. 7. jan.]. Nepubliskota sarakste.
58. **Štoll 2015** – Štoll, Pavel. *Informācijai*. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 20. dec. [skatīts 2015. g. 20. dec.]. Nepubliskota sarakste.
59. **Trupa 2016** – Trupa, Sarmīte. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 17. jan. [skatīts 2016. g. 17. jan.]. Nepubliskota sarakste.
60. **Unferihta 2016** – Unferihta, Daiga. *Par latviešu valodu LLU* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 19. dec. [skatīts 2016. g. 19. dec.]. Nepubliskota sarakste.

61. **Upeniece 2018** – Upeniece, Ināra. *Jēkabpils Agrobiznesa koledža*. [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 2. jūl. [skatīts 2018. g. 2. jūl.]. Nepubliskota sarakste.
62. **Vaba 2018** – Vaba, Lembit. *Par latviešu valodu Tamperes Universitātē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 22., 26. jan. [skatīts 2018. g. 22., 26. jan.]. Nepubliskota sarakste.
63. **Veidenberga 2017** – Veidenberga, Zane. *Par ārzemju studentiem EKA* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 30. aug. [skatīts 2017. g. 30. aug.]. Nepubliskota sarakste.
64. **Veldruma 2017** – Veldruma, Aija. *Par LV programmu Pekinas Starptautisko studiju universitātē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 26. aug. [skatīts 2017. g. 26. aug.]. Nepubliskota sarakste.
65. **Volkova 2018** – Volkova, Una. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 28. jan. [skatīts 2018. g. 28. jan.]. Nepubliskota sarakste.
66. **Zagorska 2016** – Zagorska, Ilze. *Latviešu valoda* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 29. mai. [skatīts 2016. g. 29. mai.]. Nepubliskota sarakste.
67. **Zaļkalns 2015** – Zaļkalns, Lilita. *Latviešu valoda Stokholmā* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2015. g. 18. dec. [skatīts 2015. g. 18. dec.]. Nepubliskota sarakste.
68. **Zuģicka 2017** – Zuģicka, Inese. *Par latviešu valodu DU* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2017. g. 16. aug. [skatīts 2017. g. 16. aug.]. Nepubliskota sarakste.
69. **Žilinskaitė 2016** – Žilinskaitė, Egle. *Daži organizatoriski jautājumi* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2016. g. 4. jan. [skatīts 2016. g. 4. jan.]. Nepubliskota sarakste.
70. **Žilinskaitė 2018** – Žilinskaitė, Egle. *Par latviešu valodu VU* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 23.–29. jan. [skatīts 2018. g. 23 –29. jan.]. Nepubliskota sarakste.
71. **Садловський 2018** – Садловський, Юрій. *Par latviešu valodu Ļvovas Universitātē* [tiešsaiste]. Ziņojuma saņēmēja: Inga Laizāne. 2018. g. 22. jan. [skatīts 2018. g. 22. jan.]. Nepubliskota sarakste.

Prezentācijas

1. **Horiguchi 2013 [prezentācija]** – Horiguchi, Daiki. *Latviešu valodas apguve Japānā*. LVA diasporas skolotāju kursi, *Bille* : Drabešu pagasts. 9.07.2013.–1.07.2013.
2. **Ginters 2018 [prezentācija]** – Ginters, Māris. *RSU ārvalstu studenti*. Rīga : Rīgas Stradiņa universitāte, 06.09.2018.
3. **Grīnberga 2013 [prezentācija]** – Grīnberga, Iveta. *Univeristy of Washington Baltic Studies Program 1994-2012*. Sietla, Vašingtonas Universitāte. 2013. gada janvāris.
4. **Grzybowska 2015 [prezentācija]** – Grzybowska, Marta. *Letonika Varšavas Universitātē*. LVA diasporas skolotāju kursi, *Rezidence Kurzeme* : Strazdes pagasts. 28.07.2015.–30.07.2015.
5. **Laizāne, Znotiņa 2017 [prezentācija]** – Laizāne, Inga, Znotiņa, Inga. *Digitālie resursi baltu valodu apguvē*. 14. Starptautiskā zinātniskā konference *Valodu apguve: problēmas un perspektīva*. Liepāja : Liepājas Universitāte, 21.04.2017.

Izmantotā literatūra

1. **Abene 2004** – Abene, Aija. Kāpēc mēs vairs nerunājam latviski? *Trimda, kultūra, nacionālā identitāte*. Rīga : Nordik, 2004, 164.–171. lpp.
2. **Akmentiņš 1958** – Akmentiņš, Osvalds. *Amerikas latvieši 1888 – 1948*. Fakti un apceres 1. daļa. – Vaidava, 1958.
3. **Akmentiņš 1965** – Akmentiņš, Osvalds. Amerikas veclatvieši. *Archīvs V*. Raksti par trimdas problēmām un tēlotāju mākslu. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1965, 43.–48. lpp.
4. **AL 1995** – *Augstskolu likums*. Rīga : LR Saeima [tiešsaiste]. Skatīts [13.11.2016]. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=37967*
5. **Andersone u.c. 2010** – Rudīte Andersone, Irīna Maslo, Aīda Krūze, Lūcija Rutka, Irēna Žogla. *Valsts izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras satura izstrāde un izvērtēšana*. Metodiskie ieteikumi. Rīga : VISC, 2010. Pieejams : https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/mac_lit_izstrade_20100202.pdf
6. **Andronova 2008** – Andronova, Everita. Latviešu valoda Sanktpēterburgas Valsts Universitātē. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 2.2008, 62.–64. lpp.
7. **Anspoka 2008** – **Anspoka, Zenta.** *Latviešu valodas didaktika 1.–4. klase*. Rīga : RaKa, 2008.
8. **Anspoka 2009** – Anspoka, Zenta. Lingvodidaktika: lingvistikas un didaktikas zinātņu nozaru mijsakarības un skolotāja profesionalitāte. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 2.2009. (Nr. 4), 2.–8. lpp.
9. **Anspoka-ea** – **Anspoka, Zenta.** Ieskats latviešu valodas kā dzimtās valodas mācību grāmatu izstrādes vēsturē,-e [skatīts 2014. g. 23. apr.]. Pieejams: *http://bilingvals.lv/uploads_docs/ Zenta_Anspoka_zin_raksts_1303883724.pdf*
10. **Anspoka-eb** – **Anspoka, Zenta.** Komunikatīvā pieeja dzimtās valodas didaktikā: daži teorijas un prakses aspekti,-e [skatīts 2017. g. 23. sep.]. Pieejams: *http://www.lza.lv/LZA_VestisA/68_1-2/2_ZentaAnspoka.pdf*
11. **Anspoka, Tūbele 2015** – Anspoka, Zenta, Tūbele, Sarmīte. *Lingvodidaktika*. Latviešu valoda 1.–6. klasei. Rīga : LVA, 2015.
12. **Balode 2006** – Balode, Laimute. Baltistika Somijā – pagātne un nākotne. *Latvijas Universitātes raksti. Valodniecība. Somugristika*. Rīga : Lu, 708. sējums, 2006, 14.–21. lpp.
13. **Balode 2008** – Baltu valodu studijas un problēmas Somijas universitātēs. *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Ethnicity in Europe: Sociopolitical and Cultural Processes: Proceedings of the International Scientific Conference*. Sastādītāja Sanita Lazdiņa. Rēzekne : Rēzeknes Augstskola, 2008, 104.–114. lpp.
14. **Balode 2012** – Balode, Laimute. Priekšvārds. *Baltų kalbų pradžiamokslis. Baltu valodu ābece*. Kaunas : Aesti, 2012, 3.lpp.
15. **Baltiņš, Druviete 2017** – Baltiņš, Māris, Druviete, Ina. *Ceļavējš cilvēku ciltij: Valoda sabiedrībā*. Rīga : LVA, 2017.
16. **Bakejūra, Mangerūda 2001** – Bakejūra, Līva Jūruna, Mangerūda, Turida. *Darbs ar pieaugušajiem*. No norvēģu valodas tulkojusi Mudīte Treimane. Rīga : LVAVP, 2001.
17. **Beikers 2002** – Beikers, Kolins. *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati*. No angļu valodas tulkojusi Ina Druviete. Rīga : Nordik, 2002.
18. **Bērtule 2016** – Bērtule, Anete. Bēgļi grib mācīties latviešu valodu [videoieraksts]. LTV *Panorāma*. Publicēts: 25.02.2016. Pieejams: https://youtu.be/5ZlkMHLtYHY

19. **Bliska 2012** – Bliska, Inga. XX gadsimta gramatikas teoriju ietekme uz franču valodas kā svešvalodas mācībām. *Via scientiarum*: starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums : 1. laid. Sastādītājs N. Dzintars. Ventspils, Liepāja : Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2012, 27.–41.lpp.
20. **Bliska 2015** – Bliska, Inga. *Franču valoda kā trešā valoda Latvijā: leksiski semantiskais mācību līmenis*. Promocijas darbs filoloģijā valodniecības zinātņu nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē. Promocijas darba zinātniskā vadītāja Diāna Laiveniece. Liepāja : Liepājas Universitāte, 2015.
21. **Borzova, Kārkliņa 2013** – Borzova, Gunita, Kārkliņa, Silvija. *Eiropas Valodu portfelis trešo valstu valstspiederīgajiem*. Rīga : Valodas mācību centrs, 2013.
22. **Bot, Lowie, Verspoor 2005** – Bot, Kees de, Lowie, Wander, Verspoor, Marjolijn. *Second Language Acquisition*. Routledge, 2005.
23. **Botjár 1989** – Botjár, Endre. *Európa megrablása* [Europos apiplėšimas]. Budapest: Szabad Tér, 1989.
24. **Botjár 1997** – Botjár, Endre. *Bevezetés a baltisztikába* [Baltistikos įvadas]. A balti kultúra a régiségben. Budapest: Osiris, 1997.
25. **Botjár 1999** – Botjár, Endre. *Foreword to the Past. A Cultural History of the Baltic People*. Budapest: CEU Press, 1999.
26. **Brown 1994** – Brown H.Douglas. *Principles of Language Learning and Teaching*. Prentice Hall Regents, 1994.
27. **Budviķe, Nau 2003** – Budviķe, Inta, Nau, Nikola. *Palīgā! Komunikatīvās gramatikas vingrinājumi*. 2. burtnīca. Rīga : LVAVP, 2003.
28. **Budviķe, Nau, Vaivade 2004** – Budviķe, Inta, Nau, Nikola, Vaivade, Vineta. *Palīgā! Komunikatīvās gramatikas vingrinājumi*. 3. burtnīca. Rīga : LVAVP, 2004.
29. **Bušs 2007** – Bušs, Ojārs. Par dažu valodniecības terminu traktējumu un definīciju (*konteksts*; *dzimtā valoda*; *eksonīms* un *endonīms*). *Linguistica Lettica*. Latviešu valodas institūta žurnāls. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007, 146.–160. lpp.
30. **Chomsky [1957] 2002** – Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. Second Ed. With an Introduction by Dawid W. Lightfoot. Berlin : Mouton de Gryter, 2002.
31. **Chomsky 1959** – Chomsky, Noam. Review of Skinner's „Verbal Behavior". *Language* : Linguistic Society of America, Vol. 35 (1), pp. 26–58
32. **Cook 2003** – Cook, Guy. *Applied Linguistics*. Oxford University Press, 2003.
33. **Crystal 1997** – Crystal, David. *English as a Global Language*. Cambridge University Press, 1997.
34. **CSPD 2018** – IRG080. Iedzīvotāju skaits pēc tautības reģionos, republikas pilsētās, 21 attīstības centrā un novados gada sākumā. *Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes*. [skatīts: 2018. g. 13. aug.] Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/iedz/iedz__iedzrakst/IRG080.px/table/tableViewLayout1/?rxid=d8284c56-0641-451c-8b70-b6297b58f464
35. **Dabašinskienė, Garuckaitė 82** – Dabašinskienė, Ineta, Garuckaitė, Raminta. Ankstyvasis užsienio kalbos mokymas – neatsakyti klausimai. *Kalbos Kultūra*, 294 – 307. Pieejams: [http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Periodiniai_leidiniai/Kalbos_kultura/Straipsniai/082/KK_82_I_Dabasinskiene_R_Garuckaite.pdf]
36. **Druviete 1991** – Druviete, Ina. Latviešu valodas mācīšana cittautiešiem un latviešu valodas kultūra. *Valodas aktualitātes –1990*. Rīga : Zinātne, 1991, 127.–131. lpp.
37. **Druviete 1996** – Druviete, Ina. *Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija un politika*). [Disertācija habilitētā filoloģijas doktora grāda iegūšanai.] Rīga : Latviešu valodas institūts, 1996.

38. **Druviete 2000** – Druviete, Ina. Bilingvālā izglītība – bērnu spējām un intelektam. *Skolotājs*, Nr. 5, 2000, 65.–67. lpp.
39. **Druviete 2003** – Druviete, Ina. Dells Haimzs un komunikatīvās kompetences teorija. *Kentaurs XXI*, nr. 30. Rīga : Minerva, 2003, 28.–30.lpp.
40. **Druviete, Kalnbērziņa.e** – Druviete, Ina, Kalnbērziņa, Vita. Attīstīsim bērna valodu,.e [skatīts 2013. g. 22. sept.]. Pieejams: *http://www.valoda.lv/downloadDoc_577/mid_576*
41. **DU 2017** – Daugavpils Universitāte. *Noslēgusies starptautiskā latviešu valodas un kultūras vasaras skola „Izzini un izjūti Latviju!”*. [skatīts 23.08.2017]. Daugavpils : DU, 21.08.2017. Pieejams: https://du.lv/noslegusies-starptautiska-latviesu-valodas-un-kulturas-vasaras-skola-izzini-un-izjuti-latviju/
42. **Dzintars 2013** – Dzintars, Normunds. *Latviešu valodas mācību satura attīstība pamatskolā no 1940. gada līdz 1991. gadam: lingvodidaktiskais aspekts*. Promocijas darbs filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai valodniecības nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē. Promocijas darba zinātniskā vadītāja Diāna Laiveniece. Liepāja : Liepājas Universitāte, 2013.
43. **EDAL 1999** – *Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistics*. A Handbook for Language Teaching. Edited by Keith Johnson and Helen Johnson. USA : Blackwell Pubishers, 1999.
44. **EKP 2006** – Eiropas Padome. Valodas politikas nodaļa. *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana*. Rīga : Madonas poligrāfists, 2006.
45. **EVP 2006** – *Eiropas Valodu portfelis: principi un vadlīnijas ar paskaidrojumiem*. Council of Europe. Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2006.
46. **Ellis 1994** – Ellis, Rod. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press, 1994.
47. **Ellis 1997** – Ellis, Rod. *Second Langugage Acquisition*. Oxford University Press, 1997.
48. **Fāters 2010** – Fāters, Heincs. *Ievads valodniecībā*. Rīga : *Zinātne*, 2010.
49. **Fennels 1968** – Fennels, Trevors, Gārts. Latviešu gramatika un cittautu skolnieks: tradicionālā apraksta piemērotība. *Archīvs VIII*. Austrālijas latviešu centrālā archīva rakstu krājums, veltīts mākslai un humanitārām zinātnēm. Izdevēji : Austrālijas latviešu centrālais archīvs. Sidneja, 1968, 113–125. lpp.
50. **Fenels 1984** – Fenels, Trevors. Latviešu valodas studijas Austrālijas universitātēs. *Archīvs 24*. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1984, 108–110. lpp.
51. **Flowerdew, Miller 2005** – Flowerdew, John, Miller, Lindsay. *Second Language Listening Theory and Practice Cambridge University Press*. 2005.
52. **Forsmans 2008** – Forsmans, Bertolds. Cik sarežģīta ir latviešu valoda? [skatīts 2015. gada 31. jūlijā]. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/comment/comment/bertolds-forsmans-cik-sarezgita-ir-latviesu-valoda.d?id=22119419
53. **Gailītis 2006** – Gailītis, Viestarts. Mīts par latviešu valodu. *Diena*, nr. 202 (4642). 31.08.2006. 22. lpp.
54. **Galēja 1969** – Galēja, Irma. Divu valodu ietekme uz latviešu bērniem. *Archīvs IX*. Raksti par latviskām problēmām. Baznīca, skola, jaunatne. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā Zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1969, 147.–156. lpp.
55. **Gass, Selinker 2008** – Gass, Susan, Selinker, Larry. *Second Language Acquisition*. Routledge, 2008.

56. **Gintere 2009** – Gintere, Sarma. Latviešu valoda skan Čechijā. *Brīvā Latvija*. Nr. 36 (1117). 2009. gada 19.–25. septembris, 9.lpp.
57. **Grasis 1984** – Grasis, Austris. Baltu valodu studijas Bonnas Universitātes Valodniecības institūtā. *Archīvs 24*. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1984, 106. lpp.
58. **Grīnberga 2008** – Grīnberga, Iveta. Nekad nav par vēlu, tomēr – jo agrāk, jo labāk: agrīnas saskarsmes loma otrās valodas apguvē. *Tagad*. Preses nams. 2008 (1), 50.–56. lpp.
59. **Grīnberga 2014** – Grīnberga, Iveta. Māksla mācīt: kā izmantot mākslas darbus latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanā. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 1.2014. (Nr. 8), 32.–37. lpp.
60. **Grozījumi 2018/65.1.** – Grozījumi Izglītības likumā. *Latvijas Vēstnesis,* Nr. 65 (6151), 2018. gada 2. aprīlis. Oficiālās publikācijas Nr.: 2018/65.1. [sk. 23.08.2018]. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/op/2018/65.1
61. **Grozījumi 2018/65.2.** – Grozījumi Vispārējās izglītības likumā. *Latvijas Vēstnesis,* Nr. 132 (6218), 2018. gada 4. jūlijs. Oficiālās publikācijas Nr.: 2018/132.19. [sk. 23.08.2018]. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/op/2018/132.19
62. **Grünhage-Monetti u.c. 2003** – Grünhage-Monetti, Mathilde, Halewijn, Elwine, Holland, Chris. *ODYSSEUS: Second Language at the Workplace.* Council of Europe Publishing, 2003.
63. **Ģībiete 2014a** – Ģībiete, Lāsma. Latviešu lektores piedzīvojumi Ungārijā. Latvijas Republikas nedēļas laikraksts *Izglītība un Kultūra*. Rīga : Izglītība, 2014. gada 6. februāris, 22. lpp.
64. **Ģībiete 2014b** – Ģībiete, Lāsma. Tulkotāju un rakstnieku lomā. Latvijas Republikas nedēļas laikraksts *Izglītība un Kultūra*. Rīga : Izglītība, 2014. gada 27. marts, 22. lpp.
65. **Ģībiete 2014c** – Ģībiete, Lāsma. Latviešu lektores piedzīvojumi Ungārijā. Latvijas Republikas nedēļas laikraksts *Izglītība un Kultūra*. Rīga : Izglītība, 2014. gada 10. aprīlis, 22. lpp.
66. **Haimzs 2003** – Haimzs, Dells. Komunikatīvā kompetence. *Kentaurs XXI*, nr. 30. Rīga : Minerva, 2003, 31.–55.lpp.
67. **Halliday 1973** – Halliday, Michael. *Explorations in the Functions of Language*. London : Edward Arnold, 1973
68. **Horiguči 2010** – Horiguči, Daiki. Kopības sajūta valodas klasē – piemērs no latviešu valodas apguvējiem japāņiem. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, VIII. Liepāja : LiePA, 2010, 28–37.lpp.
69. **Huelmane, Šalme 2009** – Huelmane, Magdalēna, Šalme, Arvils. Latviešu valodas studijas Minsteres Universitātē. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 2.2009. (Nr. 4), 47–50. lpp.
70. **Humbolts 1985** – Humbolts, Vilhelms. *Izlase*. Fragmenti no valodnieciskiem darbiem. Rīga : Zvaigzne, 1985.
71. **Ivanova 2012** – Ivanova, Ilze. Pieaugušo mācīšanās īpatnības. *Pieaugušo izglītība*. Rakstu krājums. Rīga : Raka, 2012, 65.–76.lpp.
72. **IZM 2013** – Izglītības un zinātnes ministrija. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam*. Rīga, 2013.
73. **IZM 2018** – Izglītības un zinātnes ministrija. *Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2017.gadā*. Galvenie statistikas dati. Rīga, 2018.
74. **Janelsiņa-Priedīte 1991** – Janelsiņa-Priedīte, Aija. Mazliet par sociolingvistiku. *Valodas aktualitātes-1990*. Rīga : Zinātne, 1991, 86.–107. lpp.

75. **Janelsiņa-Priedīte, Timšāns 1991** – Janelsiņa-Priedīte, Aija, Timšāns, Sigizmunds. *Latviešu kultūras darbinieki ārzemēs*. Trimdas sākums. Rīga : Latvijas Zinību biedrība, 1991.
76. **Johnson, Johnson 1999** – Johnson, Keith, Johnson, Helen. *Encyclopedia of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing, 1999.
77. **Kačanova 2017** – Kačanova, Baiba. *Leksikas lingvodidaktiskais saturs angļu valodas kā svešvalodas mācībā Latvijā*. Promocijas darbs filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai valodniecības nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē. Promocijas darba zinātniskā vadītāja Diāna Laiveniece. Liepāja : Liepājas Universitāte, 2017.
78. **Kangere 2006** – Kangere, Baiba. Vai Zviedrija pagriezīs muguru latviešu valodai? *Diena*, 12.06.2006. Pieejams : http://www.diena.lv/arhivs/vai-zviedrija-pagriezis-muguru-latviesu-valodai-12816736. [Skatīts 18.12.2015].
79. **Kasjauns 2016** – Skolotāja stāsta, kā viņa bēgļiem Muceniekos māca latviešu valodu [videoieraksts]. [Skatīts 23.04.2017.]. *Kasjauns.lv*. Publicēts: 23.04.2016. Pieejams: http://jauns.lv/raksts/zinas/25881-skolotaja-stasta-ka-vina-begliem-muceniekos-maca-latviesu-valodu-video
80. **Kārkliņa 2015** – Kārkliņa, Diāna. Ķīnā varēs studēt latviski. *Diena*, nr. 96 (7092). Rīga : Dienas mediji, 2015. gada 22. maijs, 11. lpp.
81. **Kees de Bot, Lowie, Verspoor 2005** – Kees de Bot, Lowie, Wander, Verspoor, Marjolinj. *Second Language Acquisition*. Routledge, 2005.
82. **Klēvere-Velhli 2007** – Klēvere-Velhli, Inga. Latviešu gramatika ungāru un vācu studentu acīm. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad*. LVAVA, 2007 (2), 7.–9. lpp.
83. **KLM 2013** – *Kalbos Lietuvos miestuose*. Sociolingvistinis žemėlapis, 2013. [sk. 2015. g. 10. maijs]. Pieejams: http://www.kalbuzemelapis.flf.vu.lt/lt/zinynas/negimtoji-arba-svetimoji-kalba-/
84. **Kļava 2014** – Kļava, Gunta. Priekšvārds. *Salatvelo: latviešu valoda gruzīnu studentiem*. Rīga : LVA, 2014, 5.
85. **Kļaviņa 1999** – Kļaviņa, Sarma. Valoda kā šahs F. de Sosīra redzējumā. *Kentaurs XXI*, nr. 18. Rīga : *Minerva*, 1999, 58.–62. lpp.
86. **Knapp, Seidlhofer, Widdowson 2011** – Knapp, Karlfried, Seidlhofer, Barbara, Widdowson, Henry. *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*. De Gruyter Mouton, 2011.
87. **Kramsch 2008** – Kramsch, Claire. Applied linguistic theory and second / foreign language education. *Encyclopedia of Language and Education*. Springer, 2008, 3.–15.lpp.
88. **Kukainis 1984** – Kukainis, Vilmārs. Latviešu valodas studijas Kentas Valsts Universitātē ASV. *Archīvs 24*. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1984, 111. lpp.
89. **Kupčs 2015** – Kupčs, Edgars. Patvēruma meklētāji "Muceniekos" ar lielu interesi sāk mācīties latviešu valodu [skaņu ieraksts]. *Latvijas Radio*. Publicēts: 20.11.2015. Pieejams: http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/patveruma-mekletaji-muceniekos-ar-lielu-interesi-sak-macities-latviesu-valodu.a155922/
90. **Kursīte 2008** – Kursīte, Rita. *Angļu valoda (svešvaloda). Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. Atbildīgā par izdevumu Rita Kursīte. ISEC redakcija. Rīga : Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 2008.
91. **Kuzina 2002** – **Kuzina, Viktorija.** Eiropas valodas gads 2001 un valodu apguve. *Svešvalodu skolotājs. Eiropa. Skolotājs*: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga : RaKa, 2002, 5.–10. lpp.

92. **Kvašīte 2003** – Kvašīte, Regīna. Latvistika Šauļos: pieredze un ieceres. *Abstracts of the 21st international baltic conference on the history of science*. Rīga : LZA, Rīga, 13–15 october, 2003, 197.–199. lpp.
93. **Kvašīte 2009** – Kvašīte, Regīna. Latviešu valoda un tās mācīšana Šauļos. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 1.2009. (Nr. 3), 61–64. lpp.
94. **Kvašīte 2013** – Kvašīte, Regīna. Tarptautinės mokslinės konferencijos *Baltistikos centrai ir Lietuva: baltistika pasaulio kontekste*. Tezės. Vilnius : Edukologija, Vilnius, vasario 21-22 d., 2013, 56.– 57.lpp.
95. **Lado 1957** – Lado, Robert. *Linguistics Across Cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1957.
96. **Laiveniece 1997** – Laiveniece, Diāna. *Metodes būtības analīze*. Mācību līdzeklis. Liepāja : Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 1997.
97. **Laiveniece 1999** – Laiveniece, Diāna. *Latviešu metodikas vēsture (aizsākums un attīstība) no 19. gadsimta 70. gadiem līdz 20. gadsimta 40. gadiem*. Liepāja, 1999.
98. **Laiveniece 2000** – Laiveniece, Diāna. *Valodas metodikas didaktiskie jautājumi*. Rīga : Raka, 2000.
99. **Laiveniece 2003** – Laiveniece, Diāna. *Valodas mācības pusaudzim*. Rīga : Raka, 2003.
100. **Laiveniece 2017** – Laiveniece, Diāna. Latviešu valodas apguve Vācijā. Intervija ar Greifsvaldes Universitātes Baltistikas institūta latviešu valodas lektori Aiju Mežali. *Scriptus Manet*: humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls, nr. 5. Liepāja : LiePA, 2017, 83.–87. lpp.
101. **Laizāne 2014** – Laizāne, Inga. Datīva un datīva/instrumentāļa nozīmju apguve latviešu valodā kā svešvalodā. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, X. Liepāja : LiePA, 2014, 154–169.lpp.
102. **Language Act 2011** – Language Act. *Riigi Teataja*. RT I, 18.03.2011. [sk. 2015. g. 10. maijs]. Pieejams: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/515012014002/consolide/current
103. **Lapinska 2016** – Lapinska, Indra. Latviešu valodas apguve ārvalstu augstskolās. *Valodas situācija Latvijā 2010.-2015*. Sociolingvistisks pētījums. Zinātniskā redaktore Linda Lauze. Atbildīgā redaktore Gunta Kļava. Rīga : LVA, 2016, 157–171.lpp.
104. **Larsen-Freeman, Long 1991** – Larsen-Freeman, Diane, Long, Michael. *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. New York : Longman, 1991.
105. **Larsen-Freeman 2000** – Larsen-Freeman, Diane. *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford, 2000.
106. **Latvijas Republikas Valodu likums 1992** – Latvijas Republikas likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā". *Ziņotājs*, Nr. 15, 1992, 16. aprīlī.
107. **Lazdiņa 2007a** – **Lazdiņa, Sanita.** *Korelācija starp mācību līdzekļu tekstiem un dominējošām pieejām latviešu valodas kā otrās valodas apguvē* : promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē lietišķās valodniecības apakšnozarē. Rīga : Latvijas Univesitāte, 2007.
108. **Lazdiņa 2007b** – Lazdiņa, Sanita. Lingvistisko teoriju ietekme uz otrās valodas apguves pētniecību. Linguistica Lettica : LU Latviešu valodas institūts, 2007, 212.–243. lpp.
109. **Lazdiņa 2008** – Lazdiņa, Sanita. Otrās valodas apguves pētniecība latviešu valodniecības attīstības kontekstā. *Letonikas otrais kongress. Valodniecības raksti 2*, LZA, Rīga, 2008, 201.–211. lpp.

110. **Lazdiņa, Šalme 2008** – Lazdiņa, Sanita, Šalme, Arvils. *Latviešu valodas apguve mazākumtautību izglītībā: tendences, attīstība, ietekmes*. LVAVA, 2008.
111. **Lemetyinen 2012** – Lemetyinen, Henna. Language Acquisition. 2012. Pieejams: http://www.simplypsychology.org/language.html [skatīts 2015. gada 15. maijā]
112. **Lewandowski 2012** – Lewandowski, Thomas. Valodas apguves teorijas: biheiviorisms versus natīvisms. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : rakstu krājums, VIII. Liepāja : LiePA, 2012, 166.–181. Lpp.
113. **Liepkalns, Brēmanis 1974** – Liepkalns, Arturs, Brēmanis, Kārlis. Studija par latviešu bērnu divvalodu prasmi Bostonā un Melnburnā. *Archīvs 14*. Tautas veselība. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1974, 161.–176. lpp.
114. **Littlewood 1998** – Littlewood, William. *Foreign and Second Language Learning*. Cambridge University Press, 1998.
115. **Loewen, Reinders 2011** – Loewen, Shawn, Reinders, Hayo. *Key concepts in second language acquisition*. Palgrave Macmilllan, 2011.
116. **LPIA 1996** – Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība. *Pieaugušo izglītība, attīstība, labklājība, demokrātija.* Materiālu krājums. Rīga : Brigitas tipogrāfija, 1996.
117. **LVG 2013** – *Latviešu valodas gramatika*. Autou kolektīvs. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013.
118. **Metodiskie ieteikumi 2006** – *Metodiskie ieteikumi latviešu valodas apguvei (bez starpniekvalodas). I līmenis.* V. Ernstone, D. Joma, D. Laiveniece, L. Lauze. Liepāja : Soli pa solim, 2006.
119. **Metuzāle-Kangere 2004** – Metuzāle-Kangere, Baiba. Trimda un valoda. *Trimda, kultūra, nacionālā identitāte*. Referātu krājums. Rīga : Nordik, 2004, 184.–193. lpp
120. **Metuzāle-Kangere 2007 –** Metuzāle-Kangere, Baiba. Latviešu valodas attīstība divvalodības kontekstā. *Akadēmiskā dzīve 44.rakstu krājums*. 2007, 5.–13. lpp.
121. **Mitchell, Myles 2004** – Mitchell, Rosamond, Myles, Florence. *Second Language Learning Theories*. London, 2004.
122. **Muižniece 1984** – Muižniece, Lalita. Latviešu valodas studijas Rietummičiganas Universitātē. *Archīvs 24*. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1984, 112.–113. lpp.
123. **Mutore 2013** – Mutore, Anna. Tulkošanas aktualizēšana svešvalodu apguvē: frankofono valodnieku skatījums. *Valodu apguve : problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, IX. Liepāja : LiePA, 2013, 94.–100. lpp.
124. **Nau 2002** – Nau, Nicole. *Palīgā! : komunikatīvā gramatika*. Rīga : LVAVP, 2002.
125. **Nau, Vaivade 2003** – Nau, Nikola, Vaivade, Vineta. *Palīgā! Komunikatīvās gramatikas vingrinājumi*. 1. burtnīca. Rīga : LVAVP, 2003.
126. **Naua 2003** – Naua, Nikole. Komunikatīvā pieeja gramatikai. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad*. LVAVA, 2003. (1), 8.–10. lpp.
127. **Naua 2007** – **Naua, Nikola.** LATS – LAT2 jaunā māsa. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad*. LVAVA, 2007 (2), 6.–7. lpp.
128. **Navicka 2009** – Navicka, Tatjana. Latviešu valodas apguve Polijā: prakse – barjeras – iespējas. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 13 (2). Liepāja : LiePA, 2009, 201.–206. lpp.
129. **Nītiņa 2001** – Nītiņa, Daina. *Latviešu valodas morfoloģija* (konspektīvs lokāmo vārdšķiru apskats). Mācību līdzeklis. Rīga : RTU, 2001.
130. **Nītiņa 2007** – Nītiņa, Daina. *Valodniecības jautājumi*. Rīga : RTU, 2007.
131. **Ose 2001** – Ose, Gerda. *Kā mācās pieaugušie*. No norvēģu valodas tulkojusi Mudīte Treimane. Rīga : LVAVP, 2001.

132. **Paegle 1999** – Paegle, Dzintra. *Latviešu valodas mācībgrāmatu paaudze*s: pirmā paaudze 1874–1907. Teorija un prakse. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999.
133. **Paegle 2001** – Paegle, Dzintra. *Latviešu valodas mācībgrāmatu paaudze*s: otrā paaudze 1907–1922. Teorija un prakse. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001.
134. **Pāvula 1997** – Pāvula, Inga. *Latviešu valoda un literatūra cittautu mācībvalodu skolās*. Rakstu krājums. Krājuma sastādītāja Inga Pāvula. Rīga : LU, 1997.
135. **Pāvula 2003** – Pāvula, Inga. Mācību grāmatas analīzes iespējas starpkultūru izglītības kontekstā. *Metodika un pieredze I*. Rīga : LVAVP, 2003, 84.–95. lpp.
136. **Petkevičius 2017** – Petkevičius, Ričardas. Latvistikas 25. jubileja Ungārijā. Tarptautinis akademinis baltistų seminaras *Baltistų agora: literatūra, kultūra, motologija*. Konferences referāts. Rīga, 2017. gada 12.–14. oktobris.
137. **Plukšs 1969** – Plukšs, Andrejs. Jaunatne un latviešu valoda. *Archīvs IX*. Raksti par latviskām problēmām. Baznīca, skola, jaunatne. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā Zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1969, 135.–146. lpp.
138. **Pošeiko 2012** – Pošeiko, Solvita. Latviskais pasaulē. Latviešu valodas skolotāja Ķīnā. Laikraksts *Latvietis*: Austrālijas laikraksts latviešiem pasaulē, nr. 237. South Yarra, Vic : Sterling Star Pty, 2012. gada 27. decembris. Pieejams : http://www.laikraksts.com/raksti/raksts.php?KursRaksts=3090. [Skatīts: 20.01.2018.]
139. **Pošeiko 2013** – Pošeiko, Solvita. Mācīt latviešu valodu Pekinā. *Žurnāls A12: ceļš uz Latgali*, nr. 1 (4). Rēzekne : 5 labas ziņas, 2013. gada februāris / marts, 20.–23. lpp.
140. **Priedīte 1989** – Priedīte, Aija. Ceļš uz latvisko izglītību, dzīvojot svešatnē. *Skola un ģimene*. Latvijas KPCK izdevniecība. 1989. 1 (301), 11.-12. lpp.
141. **Priedīte 1998** – Priedīte, Aija. Dažas problēmas, mācot un mācoties latviešu valodu. *Skolotājs*, Nr. 2, 1998, 36.–38. lpp.
142. **Priedīte 1991** – Priedīte, Magda. Latvieši Kanādā. *Skola un ģimene*. Nr. 2 (speciālizlaidums). Ogres tipogrāfija, 1991, 12.–13. lpp.
143. **Richards, Schmidt 2002** – Richards Jack, Schmidt, Richard. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Third edition. London : Pearson Education, 2002.
144. **Richards u.c. 1992** – Jack, Richards, John, Platt, Haidi, Platt. *Dictionary of language teaching and applied linguistics*. London : Longman, 1992.
145. **Robinson 2013** – Robinson, Peter. *The Routledge Encyclopedia of Second Language Acquisition*. London and New York, 2013.
146. **Rodgers 2011** – Rodgers, Theodore. The methodology of foreign language teaching: Methods, approaches, principles // *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*. Edited by Karlfried Knapp and Barbara Seidlhofer in cooperation with Henry Widdowson. De Gruyter Mouton, 2011, 341.–372. lpp.
147. **Rozītis 1969** – Rozītis, Oļģerts. Valoda ir garu teka – vai tā aizaug? *Archīvs IX*. Raksti par latviskām problēmām. Baznīca, skola, jaunatne. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā Zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1969, 121.–134. lpp.
148. **RSU 2015a** – Rīgas Stradiņa universitāte. *RSU ārvalstu studentu skaits pārsniedzis 21% no studējošo skaita*. [skatīts 11.09.2016.]. Rīga : RSU, 06.02.2015. Pieejams: http://www.rsu.lv/dazadi/zinas-un-notikumi/aktualitates/8703-rsu-arvalstu-studentu-skaits-parsniedzis-21-no-studejoso-skaita-2
149. **RSU 2015b** – Rīgas Stradiņa universitāte. *Aprit 25 gadi, kopš RSU studē ārvalstu studenti* [skatīts 11.09.2016.]. Rīga : RSU, 08.09.2015. Pieejams: http://www.rsu.lv/medijiem/preses-relizes/9286-aprit-25-gadi-kops-rsu-stude-arvalstu-studenti

150. **RSU 2016a** – Rīgas Stradiņa universitāte. *Izcili Rīgas Stradiņa universitātes uzņemšanas rezultāti* [skatīts 11.09.2016.]. Rīga : RSU, 31.08.2016. Pieejams: http://www.rsu.lv/studentiem/10358-izcili-rigas-stradina-universitates-uznemsanas-rezultati
151. **RSU 2016b** – Rīgas Stradiņa universitāte. *Vācijas vēstnieka vizīte RSU pamats starpkultūru dialogam* [skatīts 11.09.2016.]. Rīga : RSU, 09.09.2016. Pieejams: http://www.rsu.lv/studentiem/10386-vacijas-vestnieka-vizite-rsu-pamats-starpkulturu-dialogam
152. **Ruņģis 1991** – Ruņģis, Aivars. Latviešu valoda – galvenais mācību priekšmets. *Skola un ģimene* Nr. 3 (speciālizlaidums). Ogres tipogrāfija, 1991, 2.–3. lpp.
153. **Rūķe-Draviņa 1984** – Rūķe-Draviņa, Velta. Baltu valodas Stokholmas Universitātē. *Archīvs 24*. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1984, 101.–103. lpp.
154. **Rūķe-Draviņa 2004** – Rūķe-Draviņa, Velta. *Latviešu valodas mācību grāmatas pirms simts gadiem. Jānis Rūķis. Pareizrakstība iesācējiem. Sistemātisks diktāts*. Veltas-Rūķes Draviņas ievadapcere. Izdošanai sagatavojusi Ilga Jansone. Rīga : Zinātne, 2004.
155. **Sadovska 2003** – Sadovska, Māra. Latviešu valoda ir kā atslēga Eiropas valodām. *Universitātes Avīze*. Nr. 3. 2003. gada 7. oktobris, 1.,7.lpp.
156. **Saulītis 2018** – Saulītis, Andris. *Ārvalstu studentu demogrāfiskais sprādziens Latvijā*. Izskaidrots sešās grafikās. [skatīts 04.09.2018.]. Rīga : LSM, 29.03.2018. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/arvalstu-studentu-demografiskais-spradziens-latvija.-izskaidrots-sesas-grafikas.a265696/
157. **Sāmīte 1995** – Sāmīte, Indra. Es augu latviskā vidē. *Skola un ģimene*. Preses nams, 1995. 8 (380), 35. lpp.
158. **Silkalna 1969** – Silkalna, Selga. Mūsu skolasgrāmatas. *Archīvs IX*. Raksti par latviskām problēmām. Baznīca, skola, jaunatne. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā Zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1969, 157.–172. lpp.
159. **Silkalns 1969** – Silkalns, Eduards. Trimdas latviešu papildskolu programmas. *Archīvs IX*. Raksti par latviskām problēmām. Baznīca, skola, jaunatne. Izdevējs : Latviešu apvienības Austrālijā Zinātnes nozare, piedaloties Kārļa Zariņa fondam, 1969, 97.–110. lpp.
160. **Skinner 1948** – Skinner, Burrhus, Frederic. *Verbal Behavior*. Harvard : Harvard University Press, 1948. Pieejams arī: http://www.behavior.org/resources/595.pdf
161. **Skutnabb-Kangas 1981** – Skutnabb-Kangas, Tove. *Bilingualism or Not*. The Education of Minorities. Printed and bound in Great Britain by Robert Hartnoll Ltd., Bodmin, Cornwall, 1981.
162. **Smilga 2015** – Smilga, Sandra. Atvērto mācību resursu izmantošanas iespējas patstāvīgajās studijās. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, XI. Liepāja : LiePA, 2015, 151–161.lpp.
163. **Smith 1994** – Smith, Michael, Sharwood. *Second Language Learning: Theoretical foundations*. Longman Group UK, 1994.
164. **Soida 1968** – Soida, Emīlija. *Galvenās strukturālisma skolas aizrobežu valodniecībā*. Rīga : LVU, 1968.
165. **Sproģis 2000** – Sproģis, Andris. Pa valodas tiltu no Tbilisi uz Rīgu un atpakaļ. *Latvijas Vēstnesis*, nr. 237/328 (2238/2239). 20.09.2000, 1.–2. lpp. Pieejams arī https://www.vestnesis.lv/ta/id/10859 [skatīts 2016. g. 11. dec.]
166. **Staris 1992** – Staris, Alfrēds. Vai svešatnē latviešiem klājies vieglāk? *Skola un ģimene*. Pielikums 11 (17). Preses nams, 1992, 6.–7. lpp.

167. **Staško 1990** – Staško, Dagnija. Minoritāšu valodu mācīšana Kanādā. *Skola un ģimene*. Latvijas KPCK izdevniecība, 1990. 7 (319), 24.–25. lpp.
168. **Stern 2003** – Stern Hans Heinrich. *Fundamental Concepts of Language Teaching*. Oxford University Press, 2003.
169. **Straumanis 1990** – Straumanis, Andris. Veclatviešu dzīve Mineapolē. *Skola un ģimene*. Latvijas KPCK izdevniecība, 1990. 6 (318), 6.–7. lpp.
170. **Šalme 1991** – Šalme, Arvils. Teksts kultūrvides aspektā. *Valodas aktualitātes – 1990*. Rīga : Zinātne, 1991, 77.–82. lpp.
171. **Šalme 1992** – Šalme, Arvils. Daži spēļu teorijas un prakses jautājumi svešvalodu mācīšanā. *Kultūra un Vārds*. Daugavpils Pedagoģiskā institūta Latviešu filoloģijas un kultūras katedras speciālizdevums. Studiju materiāli. [Daugavpils], 1992. gada 18. jūnijs, 1.–2. lpp.
172. **Šalme 2000** – Šalme, Arvils. *Mācību grāmatu uzbūves jautājumi*. PB projekts. 31.03.2000.
173. **Šalme 2004** – Šalme, Arvils. Valodas komunikatīvo funkciju teorijas attīstība. *Sastatāmā un lietišķā valodniecība. Zinātniskie raksti, XII*. Rīga : LU Moderno valodu fakultāte, Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļa, 2004, 148.–158.lpp.
174. **Šalme 2006** – Šalme, Arvils. *Novitātes latviešu valodas kā otrās valodas mācību priekšmetā izglītības pārmaiņu procesā (priekšmeta organizatoriskie un lingvistiskā satura jautājumi)* : promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē lietišķās valodniecības apakšnozarē. Rīga : Latvijas Universitāte, 2006.
175. **Šalme 2008** – Šalme, Arvils. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās*. Rīga, 2008.
176. **Šalme 2011a** – Šalme, Arvils. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga : LVA, 2011.
177. **Šalme 2011b** – Šalme, Arvils. Par dažām mazāk zināmām lappusēm latviešu valodas apguves vēsturē. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 1.2011. (Nr. 6), 11.– 17. lpp.
178. **Šalme, Auziņa 2016a** – *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2*. Rīga : LVA, 2016.
179. **Šalme, Auziņa 2016b** – *Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2. Vadlīnijas*. Rīga : LVA, 2016.
180. **Šīlss 1998** – Šīlss, Džo. *Komunikācija svešvalodu mācīšanā*. Council of Europe. Rīga : VAGA, 1998.
181. **Šmugajs 1974** – Šmugajs, Eduards. Latviešu pārtautošanās. *Archīvs 14*. Tautas veselība. Raksti par latviskām problēmām. Izdevēji : pasaules brīvo latviešu apvienība un Kārļa Zariņa fonds. Melnburna, 1974, 13.–26. lpp.
182. **Šordereta 2013** – Šordereta, Ilze. Cittautieši apgūst latviešu valodu Šveicē. *Latvians Online*. 2013. Pieejams http://www.auseklis.ch/
183. **Tingbjorns 1999** – Tingbjorns, Gunārs. *Valodu apguve*: metodikas rokasgrāmata skolotājiem. Rīga : LVAVP, 1999, 7.–22. lpp.
184. **Tomme-Jukēvica 2018** – Tomme-Jukēvica, Ingēra. *Bilingvālo rusofono pirmskolas vecuma bērnu latviešu runas specifika*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē. Promocijas darba zinātniskā vadītāja Anna Vulāne. Ventspils : Ventspils Augstskola, 2018.
185. **TSI 2016** – Transporta un sakaru institūts. *Transporta un sakaru institūta attīstības stratēģija 2016.–2020. gadam*. Rīga : TSI, 2016.

186. **Ūdre 2016** – Ūdre, Anna. Una Volkova. Dzīvot starp Latviju, Japānu un Ameriku. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 19.09.2016. Pieejams : https://nra.lv/maja/185382-una-volkova-dzivot-starp-latviju-japanu-un-ameriku.htm. [Skatīts: 28.01.2018]
187. **Valsts valodas likums 1999** – Valsts valodas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 428/433 (1888/1893), 1999, 21. dec. [skatīts 2014. g. 21. apr.]. Pieejams: *http://likumi.lv /doc.php?id=14740*
188. **Van Ek, Alexander 1975** – Van Ek, jan, Ate, Alexander, Louis, George. *Threshold level English*. Oxford : Pergamon Press, 1975.
189. **Van Ek, Trim 1991** – Van Ek, Jan, Ate, Trim, John Leslie Melville. *Threshold Level 1990*, Council of Europe Publishing, 1991.
190. **VFRVR 2015** – Vācijas Federatīvās Republikas vēstniecība Rīgā. *25 gadi kopš Latvijas un Vācijas diplomātisko attiecību atjaunošanas*. [skatīts: 11.09.2016]. Pieejams: https://riga.diplo.de/lv-lv/themen/politik/-/1672154
191. **Vīks 1972** – Vīks, L. Vai mēs grimstam asimilācijas plūdos? *Latvija Amerikā*. Published weekly by the Latvija Amerika Publishing Limited. 1972 (Nr. 35) 23.augusts, 12. lpp.
192. **Vīķe-Freiberga 1974** – Vīķe-Freiberga, Vaira. Latviskā identitāte trimdā. *Jaunā Gaita* Nr.100, 1974, 15.–18. lpp.
193. **Vīķe-Freiberga 1990** – Vīķe-Freiberga, Vaira. Trimdas psiholoģija. *Skola un ģimene*. Latvijas KPCK izdevniecība, 1990. 7 (319), 6.–7. lpp.
194. **Vīnkalne 1998** – Vīnkalne, Ieva. *Studentu svešvalodu spēju attīstības sekmēšana augstskolas pedagoģiskajā procesā*. Promocijas darbs. Rīga : LU, 1998.
195. **Voigt 1972** – Voigt, Vilmos. *A laima és a két anya*. Lett népmesék. Budapest: Szendrö, 1972.
196. **VSL 2016** – *Valodas situācija Latvijā 2010–2015*. Sociolingvistisks pētījums. Zinātniskā redaktore Linda Lauze. Atbildīgā redaktore Gunta Kļava. Rīga : LVA, 2016.
197. **Vuds 2000** – Vuds, Hovards. Funkcionālā pieeja ienāk LVAVP. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad*. LVAVA, 2000 (2), 7.–10. lpp.
198. **VVK 2003** – Valsts valodas komisija. *Latviešu valoda, valodas Latvijā*. Materiālu sagat. Valsts valodas komisija. Rīga : Tapals, 2003.
199. **VVPP 2014** – *Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015.–2020.gadam*. Pieejams: IZMPamn_22082014_VVPP; Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015.–2020.gadam
200. **Zeps 1987** – Zeps, Valdis Juris. Dažādi ceļi uz latviešu valodu. *Jaunā gaita*, nr. 162, 1987 [skatīts 2013. g. 6. aug.]. Pieejams: *http://zagarins.net/jg/jg162/JG162_gramatas_Zeps.htm*
201. **Zīdere 2010** – Zīdere, Linda. *Erasmus intensīvie valodu kursi Latvijas Universitātē* [prezentācija], 2010. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/3746/eilc_lu_linda_zidere.pdf
202. **Zuicena u.c. 1997** – Ieva Zuicena, Iveta Grīnberga, Guna Martinsone, Vija Piese, Andrejs Veisbergs. *Latviešu valodas prasmes līmenis*. Red. Ieva Zuicena. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1997.
203. **Žīgure 2014** – Žīgure, Veneta. Ārvalstu studentu latviešu valodas mācīšanas pieredze. Zinātniski metodisks izdevums *Tagad* : LVA, 1.2014 (8), 38.–43. lpp.
204. **White 2003** – White, Lydia. *Second Language Acquisition and Universal Grammar*. Cambridge University Press, 2003.

205. **Андронов 2002** – Андронов, Алексей, Викторович. Балтистика в Санкт-Петербурге. *Балто-славянские исследования XV*. Сборник научных трудов. Москва, 2002. – с. 657–661.
206. **Большой энциклопедический словарь** 1998 – *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*. Москва : Большая Российская энциклопедия,1998.
207. **Павловская 2013** – Павловская, Лариса. Роль песни на практических занятиях по русскому языку. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva* : zinātnisko rakstu krājums, IX. Liepāja : LiePA, 2013, 248–258.lpp.
208. **Шукин 2007** – Шукин, Анатолий, Николаевич. *Лингводидаттический энчилопеический словарь*. Москва, 2007.